

225233

T.C.

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Türk Devriminin Küba'da Etkileri ve
Küba Aydınlarının Türk Devrimi Üzerine Görüşleri**

İzzet Ege

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Melih Tinal

2011

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Türk Devriminin Küba'da Etkileri ve
Küba Aydınlarının Türk Devrimi Üzerine Görüşleri**

İzzet Ege

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Melih Tınal

2011

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türk Devriminin Küba'da Etkileri ve Küba Aydınlarının Türk Devrimi Üzerine Görüşleri” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

30.06/2011

Adı SOYADI

İzzet Ege

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi
Türk Devriminin Küba'da Etkileri ve
Küba Aydınlarının Türk Devrimi Üzerine Görüşleri

İzzet Ege

Dokuz Eylül Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki Türk devrim hareketiyle Türk milleti, ülkesinin çağın gerisinde kalmasına neden olan Osmanlıların egemenliğini yıkmakla kalmamış, dünya kaynaklarını sömürerek zenginleşen, köleleşmeyen milletlere toplu katliamlar yapan, bağımsızlığını kazanan devletleri yeniden ele geçirmek için bütün baskı araçlarını kullanan ve masabaşı entrikalarıyla ülkelerin siyasi geleceklerine ipotek koyan Batı medeniyetinin emperyalist yüzüne karşı da büyük bir zafer kazanmıştır. İhtilal döneminin ardından çıkartılan yasalarla Türk devrimi, ülkede, toplumda ve devlette topyekün bir dönüşümü gerçekleştirmiştir. Bu devrim süreci boyutları, felsefesi ve ilkeleri ile insanlık tarihinde eşi görülmemiş bir dönemdir.

Kendi coğrafyasını ve kültürel bağları bulunan ülkeleri birçok açıdan etkileyen Türk Devrimi, Latin Amerika'da da yankı bulmuştur. Küba'nın stratejik konumu ve bağımsızlık mücadeleleri nedeniyle Latin Amerika tarihinde önemli bir yeri vardır. Entellektüel birikimiyle kıtanın sayılı ülkelerinden olan Küba, aydınlanma tarihinin bir parçası olan Türk Devrimi'nden de etkilenmiştir. Bu etki, Türk Devrimi'nin ilk safhasını oluşturan Anadolu İhtilali'nin büyük askeri başarısı olan İzmir'in kurtuluşundan itibaren Küba gazetelerinin haberlerinde, Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasının ardından da Küba aydınlarının makalelerinde görülmektedir.

Bu süreçte Küba kamuoyunun ve Küba aydınının Türklere bakış açısında belirgin bir değişme sözkonusudur. Anadolu'nun düşman istilasından temizlenmesi sürecinde Türk'e, "karşı saflardaki müslüman" olarak şüpheyile yaklaşmıştır. Saltanatın kaldırılması, barışın sağlanması, cumhuriyetin ilanı ve hilafetin ilgasıyla Küba aydınları Türk'ü "vatanperver, ilerici ve önder" olarak değerlendirmeye başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Türkiye, Halifelik, Lozan.

ABSTRACT

Master's Thesis

**The Reflections of Turkish Revolution in Cuba and
The Opinions of Cuban Intellectuals on Turkish Revolution**

Izzet Ege

Dokuz Eylul University

**Institute of Ataturk's Principles and
History of Revolution**

Turkish nation, with the movement of Turkish Revolution under the leadership of Mustafa Kemal Ataturk, did not only destroy the sovereignty of the Ottomans that caused underdevelopment of their country, but also win a spectacular triumph to the Western World which enriches by exploiting world resources, massacres the nations who refuse to be a slave, uses all means of oppression to reconquer independent states, and intrigues to the treaties for future political advantages. Turkish Revolution, by the laws made after the rebellion period, realize a massive change in the county, society and state. That revolution era is an exceptional peroid in the human history by its dimensions, philosophy and principles.

Turkish Revolution, that also echoed in Latin America, effected its region and culturally connected countries in many ways. Cuba has an important role in Latin American history because of its strategical location and independence movements. Being of the important country in the continent with its intellectual culture, Cuba also affected by Turkish Revolution which is a part of an enlighting movement of history. This influence can be seen on the reflections both in Cuban newspapers's reports after the liberation of Izmir by the great victory of Anatolian Rebellion which was the first stage of Turkish Revolution, and also in Cuban Intellectual's articles after the Treaty of Lozanne.

In this period in the Cuban public opinion and Cuban intellectual point of view there was a definite change to Turks. During the salvation period of enemy occupation in Anatolia, the approach to Turk was suspicious and seen as a "muslim on the other side". After abolishing sultanate, establishing peace, declarating of Republic and abloishing the califate, Cuban intellectuals started to appraise Turk as a "patriotic, progressive and leader".

Keywords: New Turkey, Caliphate, Lozanne.

İÇİNDEKİLER

Özet.....	iii
Abstract.....	v
İçindekiler.....	vii
Kısaltmalar.....	ix
Ekler Listesi.....	x
Önsöz.....	xi
Giriş.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜBA TARİHİ

1.1. ONDOKUZUNCU YÜZYILA KADAR.....	7
1.1.1. Sömürgeci devletlerin egemenlik mücadelesi.....	9
1.1.2. Ulusal bağımsızlığa doğru.....	12
1.2. ABD HİMAYESİNDEKİ CUMHURİYET.....	13
1.3. FIDEL CASTRO İLE 1959 DEVRİMİ.....	18

İKİNCİ BÖLÜM

KÜBA BASININDA ANADOLU İHTİLALİ

2.1. ULUSAL EGEMENLİK MÜCADELESİ	
2.1.1. Kurtuluş Savaşı'nın Son Evresi ve Büyük Taarruz.....	22
2.1.2. Marmara Bölgesi'ndeki Türk İlerleyişi ve Trakya Sorunu.....	25
2.1.3. Ateşkes Dönemi	
2.1.3.1. Mudanya Ateşkes Antlaşması.....	28
2.1.3.2. Ateşkes Antlaşması Sonrasında Yaşanan Gelişmeler.....	36
2.2. SALTANATIN KALDIRILMASI	
2.2.1. Siyasi Gelişmeler.....	43
2.2.2. Yeni Halifenin Seçimi.....	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜBA BASININDA LOZAN KONFERANSI

3.1. LOZAN KONFERANSI ÖNCESİNDEKİ GELİŞMELER	
3.1.1. Yunan İhtilali.....	54

3.1.2. Barış Konferansı Hazırlıkları.....	57
3.1.3. Türkiye’de Yaşanan Gelişmeler	
3.1.3.1. Trakya ve İstanbul’un Durumu ile İlgili Haberler.....	60
3.1.3.2. Türk Delegelerinin Seçimi ve Aldıkları Talimatlar.....	64
3.1.4. Yurtdışında Yaşanan Gelişmeler	
3.1.4.1. Türklere Karşı Propaganda.....	66
3.1.4.2. Lozan Konferansı Öncesi.....	71
3.2. LOZAN KONFERANSI’NIN İLK GÜNLERİ.....	80
3.3. 1 ARALIK 1922-24 TEMMUZ 1923 ARASINDA LOZAN KONFERANSI..	98

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KÜBA AYDINLARININ TÜRK DEVRİMİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

4.1. TÜRK DEVRİMİ VE SİYASİ GELİŞMELER.....	106
4.2. CUMHURİYETİN İLANI.....	115
4.3. HALİFELİĞİN KALDIRILMASI.....	119
SONUÇ.....	133
KAYNAKÇA.....	137
EKLER	

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.h.	: Adı geçen haber
a.g.m.	: Adı geçen makale
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
akt.	: Aktaran
ATAM	: Atatürk Araştırma Merkezi
b.	: Baskı
BMM	: Büyük Millet Meclisi
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
haz.	: Hazırlayan
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfalar arası
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİTED	: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
v.b.	: ve benzeri
v.d.	: ve diğerleri
Yay.	: Yayınları
YKY	: Yapı Kredi Yayınları

EKLER LİSTESİ

- EK 1- Küba'nın başkenti Havana'daki M. Kemal Atatürk heykeli ve konumu.
- EK 2 - Batı Anadolu işgal haritası
- EK 3 - Türk, Fransız ve İngiliz delegeleri Mudanya'da, **Diario de la Marina**,
03.10.1922, s.1
- EK 4 - Tiburcio Castañeda, "Büyük Savaşın Ekonomik ve Siyasi Tasfiyesi- 255",
Diario de la Marina, 03.10.1922, b. 2, s. 1.
- EK 5 - Tiburcio Castañeda, "Büyük Savaşın Ekonomik ve Siyasi Tasfiyesi- 260",
Diario de la Marina, 09.10.1922, b. 1, s. 1.
- EK 6 - Tiburcio Castañeda, "Dünya Hayatı", **Diario de la Marina**, 15.10.1922, b. 1,
s. 2.
- EK 7 - Tiburcio Castañeda, "Dünya Hayatı", **Diario de la Marina**, 05.11.1922, b.1,
s. 2.
- EK 8 - Tiburcio Castañeda, "Büyük Savaşın Ekonomik ve Siyasi Tasfiyesi - 283",
Diario de la Marina, 08.11.1922, b. 3, s. 1.
- EK 9 - Tiburcio Castañeda, "Dünya Hayatı", **Diario de la Marina**, 19.11.1922, b. 1,
s. 2.
- EK 10 - C. J. Bourbakis, "Yunanistan", **Diario de la Marina**, 24.11.1922, b. 1, s. 2.
- EK 11 - Tiburcio Castañeda, "Dünya Hayatı", **Diario de la Marina**, 26.11.1922,
b.1, s. 2.
- EK 12 - Tiburcio Castañeda, "Dünya Hayatı", **Diario de la Marina**, 05.08.1923, b.
1, s. 2.
- EK 13 - Jose Cabruja y Planas, "Uçuş notları", **Diario de la Marina**, 18.08.1923, b.
2, s. 2.
- EK 14 - Tiburcio Castañeda, "Büyük Savaşın Siyasi ve Ekonomik Tasfiyesi - 469",
Diario de la Marina, 30.08.1923, b. 2, s. 1,5.
- EK 15 - M. Kemal Atatürk'ün cumhurbaşkanı seçilmesi, **Diario de la Marina**,
30.10.1923, b. 1, s. 1
- EK 16 - Halifeliğin kaldırılması haberi. **Diario de la Marina**, 05.03.1924, b. 2, s.1.
- EK 17 - Tiburcio Castañeda, "Müslüman halifeliğinin kaldırılması ve Ankara'daki
cumhuriyet meclisi için dini öğretim", **Diario de la Marina**, 10.03.1924, b.1,
s.1,16.

ÖNSÖZ

Türk Devrimi kuşkusuz insanlık tarihinin en önemli olaylarından biridir. Siyasal, toplumsal, kültürel ve ideolojik büyük değişimlerin yaşandığı devrim süreci, dünyadaki pekçok ülkeyi farklı boyutlarda etkilemiştir. Havana Üniversitesi Tarih Fakültesi Profesörü Türkiye ve Ortadoğu tarihi uzmanı R. Sanchez Porro'ya göre *"Yeni Türkiye, kuruluşundan kısa bir süre sonra bölgesindeki en bağımsız ülke haline gelmiş ve Kemalist model, benzer hedefleri olan birçok milliyetçi mücadelenin ilham kaynağı olmuştur."*¹

Fakat devrim önderi Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümü, ardından başlayan İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında dünyanın iki kutuplu bir hal alması, Türk Devrimi'nin toplumlar üzerindeki etkisini de azaltmıştır. Dünyanın önemli bir bölümünün iki savunma paktından birine dahil olması, onların bu paktların lider ülkelerinin ideolojilerine de bağlı olmayı zorunlu kılmıştır. Bu gelişmeler Türkiye'yi de etkilemiş, Türk Devrimi'nin iktisadi ve siyasi başarısının temel taşları olan Atatürk İlkeleri'nden tavizler verilmeye başlamıştır.

XIX. yüzyılın sonlarında büyük fedakarlıklarla bağımsızlığına kavuşan Küba'ya ABD tarafından müdahale edilmiştir. ABD'nin atadığı valiler ve seçtiği dikatörlerle yönetilen ülkedeki sosyalist milliyetçi akımlar, Fidel Castro önderliğinde 1959 devrimini gerçekleştirmişlerdir. Ancak, ABD tarafından tehdit edilen Küba, çok kısa bir süre sonra Sovyetler Birliği ile birlikte hareket etmeye ve politikalarını buna göre belirlemeye başlamıştır.

Türk Devriminin Küba'daki etkilerinin ve Küba aydınlarının Türk Devrimi üzerine görüşlerinin siyasal etkilerden arındırılmış hali, 1920'li ve 1930'lu yılları kapsamaktadır. Bu nedenle araştırma o dönemdeki kamuoyu ve aydın görüşleriyle sınırlanmıştır. Ayrıca Küba'da 1962'den itibaren Batılı ülkelerce yoğun olarak uygulanan ambargo nedeniyle, ülkenin entellektüel birikimi yurtdışına kapatılmaya çalışılmış, teknolojik altyapı eksikliği nedeniyle de bilginin paylaşımı sınırlanmıştır. Araştırmanın kaynaklarına yerinde ulaşabilmek için başkent Havana'da çalışmam gerekmiştir. Yoğun bir tempoda süren araştırmalarımnda yetkililerin konuya ilgisi ve

¹ Reinaldo Sanchez Porro, *Aproximaciones a la Historia del Medio Oriente*, Editorial Felix Varela, La Habana, 2007, s.169

kendi dilleriyle anlaşmanın verdiği güven ile arşivler özel izinlerle açılmış, çalışmanın kısa sürede tamamlanması sağlanmıştır.

Küba'daki araştırmalarımın en önemli kaynağı Havana'daki Jose Marti Milli Kütüphanesi'dir. 20. yüzyılda basılan kitap, dergi, gazeteler de dahil tüm koleksiyonun halkın kullanımına bir yılı aşkın bir süredir kapalı olmasına rağmen, Kütüphane müdüründen şahsen aldığım özel izinlerle bu arşive ulaşılmış ve ilgili makalelerin görüntülerinin alınması mümkün olmuştur.

1922-1928 yıllarını kapsayan dönemin gazete arşivinde "El Mundo" gazetesinin bazı ayları, "Diario de la Marina"nın ise hemen tamamı ciltlidir. Balyalanmış haldeki diğer gazeteler ise katlı haldedir ve kolaylıkla yırtıldıkları için hasar görebileceklerinden okuyucuya verilmemektedir.

Milli Kütüphane dışında konu ile ilgili bilgi bulabileceğim çeşitli kurumlara ve kütüphanelere müracaat ettim. Bunlardan en önemlisi Dışişleri Bakanlığı ve diğer devlet kurumlarına raporlar sunmak üzere 1979 tarihinde kurulan Afrika ve Ortadoğu Üzerine Araştırma Merkezi (Centro de Estudios sobre Africa y Medio Oriente)'dir. Merkez Temmuz 2010 senesinde lav edilmiştir. Arşivleri tüm raporlarıyla birlikte yerli yabancı tüm araştırmacılara kapatılmıştır. Görevli personeli başka birimlere tayin edilmiştir. Oradan aldığım referansla gittiğim Dışişleri Bakanlığı'na bağlı Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nde görevli Dr. Maria Alvarez, bu merkezin arşivine ulaşmanın olanaklı olmamasından dolayı bakanlık kütüphanesini kullanmama izin vermiştir. Özellikle Latin Amerika ve Rusya ile ilgili İspanyolca'nın yanısıra İngilizce ve Fransızca kaynakların olduğu kütüphanede Türkiye ile ilgili özgün araştırmalara rastlanmamıştır. İki ülkenin 1952'den beri ayrı savunma paktlarında olması ve diplomatik ilişkilerin 1980'lerde kurulmaya başlaması bunun bir nedenidir.

19. Yüzyıldan itibaren Ortadoğu'dan Küba'ya göçmen olarak gelenlerin kültürlerinin yaşatılması için kurulan, "Arap evi" olarak anılan merkezin müdürü Rigoberto Menendez ile birkaç kez görüşme fırsatım oldu. Arap göçmenlerle ilgili kapsamlı araştırmaları ve yayınlanmış eserleri olan Menendez'in izniyle kurumun kataloglarında araştırmalar yaptım. Küba'ya göç eden Osmanlı vatandaşları ve Arap

nüfus o dönemde herhangi bir süreli yayın yapmamış, araştırmama kaynak teşkil edebilecek herhangi bir eser yayınlamamıştır.

Küba'nın lise ve üniversite düzeyindeki güncel tarih kitaplarını incelememe rağmen ancak Türk Devrimi ve Atatürk ile ilgili kayda değer bir yoruma rastlayamadım. Küba'daki tarih kitaplarının 1959 devriminin ardından yenilenmesi nedeniyle eski tarih kitaplarına ulaşmam mümkün olmadı. Küba'da bulunan ansiklopedilerde Atatürk ve Türkiye tarihi ile ilgili bölümler vardır. Ancak bu kaynaklar Küba'da yazılmamış, ya İspanya'dan ya da Sovyetler Birliği'den alınmıştır. Kübalıların görüşlerini yansıtmadığı için araştırmaya dahil edilmemiştir.

Dönemin Küba'sını anlayabilmek ve Türk Devrimi'nin etkileri ile ilgili daha sağlıklı değerlendirmeler yapabilmek için Küba ziyaretim sırasında birçok tarihçi, akademisyen, araştırmacı ve entelektüel ile görüşme imkanı buldum. Araştırma içerisinde kullanılan makalelerdeki yorumlarımda, bu görüşmelerin sonucunda edindiğim bilgiler de yansıtılmıştır.

Araştırmada yararlandığım *Diario de la Marina* gazetesi, uzun yayın hayatı boyunca sadece Küba'nın değil, tüm Latin Amerika'nın en saygın gazeteleri arasında yer almıştır². Küba'nın başkenti Havana'da, 1813'te kurulan *El Noticioso* ve 1830'da kurulan *Lucero* gazetesi 1832'de birleşme kararı aldı. Genel yayın yönetmenliğine getirilen Isidoro Araujo de Lira, 1 Nisan 1844'te gazetenin ismini *Diario de la Marina* olarak değiştirdi.

İspanyollar tarafından kurulan ancak Küba'daki özgürlükçü hareketi destekleyen *Diario de la Marina*'da dönemin önemli genç aydınları görev almıştır³. Küba'nın en önemli⁴, Latin Amerika'nın da en saygın gazeteleri arasına girmeyi başaran⁵ ve genel itibarıyla Küba'daki İspanyolların çıkarlarını gözetilen gazetenin yönetimine, 1895 senesinde Cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından, Avusturya göçmeni Nicolás Rivero Muñiz gelmiştir. Rivero Muniz, Küba'nın içinde bulunduğu

² *El Álbum de la Emigración*, Consello Da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 1999, s.344.

³ Rocío Oviedo y Perez de Tuleda, "Periodismo hispanoamericano de Independencia y sus antecedentes", *Anales de Literatura Hispanoamericana*, S. 9, 1980, s.181

⁴ Roberto Luis Arencibia, "Emeterio Santovenia, El Historiador Pinareño Olvidado Por La Historia", *Vitral*, No. 71, ano XII, enero-febrero 2006.

⁵ Rafael Rojas, "México en Lezama", *La jornada Semanal*, Universidad Autónoma de Mexico, 20.04.2010, S. 787.

zor dönemde gazetesini başarıyla yönetmiş⁶ ancak 1919 senesinde aniden ölmüştür. Gazetenin büyük hissedarları olan Eylemciler Grubu, yönetime 22 yaşındaki oğlu José Ignacio Rivero Alonso'yu getirmiştir.

Bu genç gazeteci çok kısa bir sürede yetenekleri ve stiliyle babasından daha ünlü bir noktaya gelmiştir. *Diario de la Marina*, "Tanrı, Vatan ve Yuva" ilkeleriyle tirajını arttırırken, kültürde ve politikada laikliği savunmuştur. Gazete ülke içinde ve Amerika'daki güçlü konumuna, prestijli yazı işleri kadrosuyla, isabetli tahminleriyle, kendine güvenli keskin görüşleriyle ve her dedikoduya itibar etmemesi sayesinde gelmiştir.

Gazetenin o dönemde Rivero Alonso tarafından belirlenen sloganı "halkın çıkarlarına ve ulusun bekaasına hizmet" olmuştur. Babasının sömürge döneminden cumhuriyete geçişin zorlu günlerine benzer bir durumda kalan Rivero Alonso, 1927'den sonra yoğun bir biçimde ülkesindeki komünizm etkisine karşı mücadele etmiştir. *Diario de la Marina*'yı satın alarak tüm hisseleri ele geçiren Rivero Alonso'un 1944'te ölümünün ardından oğlu yönetimi ele almıştır. Gazete 10 Mayıs 1960'da devrimci rejim tarafından diğer tüm basın kuruluşları gibi kapatılmıştır.

Gazetenin genelde ilk sayfasında yazıları yayınlanan Rivero, babasının "gazetecilik bir meslekten öte, fedakarlığın üst noktasıdır" düşüncesini benimsediğini her fırsatta dile getirmiş ve inandığı ilkelerin daima savunucusu olmuştur.

Araştırmamda kullandığım makalelerin yazarlarından biri *José Cabruja y Planas*, ya da gazetede adı *Jose Planas*, 16 Eylül 1894'te Küba'nın Cienfuegos şehrinde doğdu. Üniversite eğitimini İspanya'da tamamlayan Planas, 1923'te Gazetecilik alanında yüksek lisansını New York'ta bitirmiştir. Planas bu dereceye sahip ilk Kübalıdır. Küba Coğrafya Topluluğu gibi birçok derneğin kurucusu ve aktif üyesi olan Planas, edebiyat alanında birçok ödüle layık görülmüştür⁷.

⁶ Constantino Cabal, *Nombres de España*. Nicolás Rivero, Instituto de Estudios Asturianos, 1950, ss.113-114.

⁷ *El Diccionario Enciclopédico Hispano-Americano de Literatura, Ciencias y Artes*, Montaner y Simón, Barcelona, 1889.

Diğer bir yazar ise Havana'da ikamet eden, Yunan asıllı *C. J. Bourbakis*'tir. Kendisi Küba'daki şeker endüstrisi ile ilgili araştırmalar yapan bir ekonomisttir⁸.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından gündemi yakından takip eden ve bu konuda en çok makalesi yayınlanan, gazetenin o dönemdeki haber müdürü *Tiburcio-Ángel Pérez Castañeda Triana*, ya da gazetedeği adıyla *Tiburico Castañeda*, 1856'da Pinar del Rio'da doğmuştur. 7 yaşında kaybettiği babası Veultabajo'da büyük arazileri olan bir zengin çiftçidir. Üniversite tahsilini için Madrid'e giden Castañeda, 1877'de Tıp fakültesini bitirmiş, 1879'da Operatör doktor olarak mezun olduktan sonra Tıp doktorasını 1882'de Paris'te tamamlamıştır. Castañeda ikinci kariyerine 1881'de Barselona Üniversitesi'nin Hukuk bölümünden mezun olarak başlamış, Hukuk doktorasını 1884'te Havana üniversitesi'nde tamamlamıştır.

Havana Üniversitesi'nde görev alan Castañeda, üniversitenin Operasyon ve Tedavi bölümünde, Hukuk doktorasını verdikten sonra da, Uluslararası Hukuk ve Beşeri Hukuk derslerinde öğretim görevlisi olarak çalıştı. Tarih ile yakından ilgilenen Castañeda, 1920'lerden itibaren de Havana Üniversitesi'nde Özel ve Siyasi Antlaşmalar Tarihi derslerine girdi. İspanya'dan bağımsızlığını kazanmak üzere olan Küba'ya Amerikan müdahalesini anlatan bir kitabı "*La explosion del Maine y la Guerra de los Estados Unidos con Espana*" 1925 senesinde yayınlandı. Dönemin en büyük gazetesi olan *Diario de la Marina*'da haber editörü olarak çalıştı⁹. Arazilerinin olduğu Taironas bölgesinde, 9 Kasım 1929'da İspanya kralı tarafından asil ilan edildi ve kendisine *1st Marqués de las Taironas* ünvanı verildi¹⁰.

Bu özel araştırmayı yapmamı öneren Enstitümüzün Müdürü hocam Doç. Dr. Kemal Arı'ya, çalışmamın her aşamasında çok değerli önerileriyle beni yönlendiren ve özveriyle zamanını ayıran tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Melih Tinal'a, bilgi alışverişinde bulunduğum hocam Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin Elmacı'ya, Küba'da bulunduğum sürede yardımlarını esirgemeyen yukarıda adı geçenler başta olmak üzere tüm Kübalı yetkililere teşekkür ederim.

⁸ "Cuban Sugar Industry Mistakes", *The Cuba Review*, v.12, Munson Steamship Line, New York, 1931, s.34

⁹ Gerardo Ortega, "Don Tiburcio Perez de Castañeda: El Marques de las Taironas", *Estampas de la Vueltabajo*, 13.09.2010

¹⁰ Kübalı asiller ile ilgili detaylı bilgi için: Rafael Nieto Cortadellas, *Dignidades Nobiliarias en Cuba*, Ediciones de Cultura Hispanica, Madrid, 1954

Ayrıca bilgi ve görüşleriyle tez araştırmasına katkıda bulunan A.Ü. Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü Prof. Dr. Mehmet Necati Kutlu'ya, Fidel Castro ile görüşmelerindeki izlenimleri benimle paylaşan Türkiye'nin emekli Küba büyükelçisi Kemal Girgin'e, Küba'nın emekli Türkiye büyükelçisi tarih araştırmacısı Ernesto Gomez Abascal'a, yakın dönem Küba siyasi liderlerinin biyografilerini yazan Havana Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. Ana Cairo Ballester'e, 1930'lu yıllarda Küba'nın siyasi yaşamı konusunda otorite kabul edilen araştırmacı yazar Newton Briones Montoto'ya, Latin Amerika'nın en saygıdeğer tarihçilerinden biri olan Havana Şehir Tarihçisi Eusebio Leal Spengler'e de teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

Mustafa Kemal Atatürk Türk Devrimini 1935 senesinde şöyle özetlemiştir; "Uçurumun kenarında yıkık bir ülke... türlü düşmanlarla kanlı boğuşmalar... yıllarca süren savaş... ondan sonra, içeride ve dışarıda saygı ile tanınan yeni vatan, yeni toplum, yeni devlet ve bunları başarmak için aralıksız devrimler... İşte Türk genel devriminin kısa bir ifadesi"¹.

Kökleri yüzyıllar öncesine dayanan siyasi planların gerçekleşmesi için Batılı sömürgeci devletler Birinci Dünya Savaşı'nın sonucunda Osmanlı Devleti'ne Sevr Antlaşması'nı dayatmışlardır. Bu antlaşma, Türk'ün önce Ortadoğu ve Balkanlardan sonra da anayurdu Anadolu'dan sökülüp atılması, gerektiğinde ise yok edilmesini öngörmektedir. Ülkesinin ve milletinin yok edilmesi planlarına karşı Türk halkının, pek çok zorluklara rağmen, onurlu direnişi ve başkaldırısı ile egemenlik ulusa geçmiştir. Askeri zaferlerin sonucunda ülke işgalcilerden ve işbirlikçilerinden temizlenmiş, Lozan Antlaşması yapılmış ve *Yeni Türkiye* doğmuştur.

Konunun Tanımı, Önemi ve Konuya Yaklaşım

Türk Devrimi, vatan toprakları işgal edilmek suretiyle yok edilmesine karar verilen bir ulusun yokluklar ve türlü zorluklar içerisinde kazandığı büyük zaferin sonucunda gerçekleştirmiştir. Düşman askerlerinin işgalinden kurtuluş mücadelesi, sultan-halifeye karşı bir başkaldırı ile birlikte yürütülmüştür. Türk Ulusu, kendi kaderini kendisi belirleme isteğiyle, meclisini oluşturmuş, ordusunu kurmuş, anavatanın büyük bölümünde egemenliği sağladıktan sonra da Osmanlı saltanatını ve onun fiilen yok olmuş devletini tarihin sayfalarına gömmüştür.

Askeri başarıların ardından imzalanan Lozan Antlaşması ile Türkiye Devleti'nin diğer devletlerce tam bağımsızlık ve eşitlik ilkeleri temelinde tanınmasını sağlamıştır. Yeni meclisin seçilmesinin ardından cumhuriyet ilan edilmiş, kurtuluş mücadelesinin eşsiz lideri M. K. Atatürk cumhurbaşkanı seçilmiştir. Yüzyılı

¹ Utkan Kocatürk, *Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, 2. Basım, İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1992, s.354

akşın bir süredir Osmanlı İmparatorluğu'nun yapısına uymadığı için çoğu gerçekleşemeyen reform istekleri, Atatürk önderliğindeki *Yeni Türkiye* ile birlikte bir devrim hareketine dönüşmüştür. Önceki tecrübelerden yola çıkan devrimci lider kadro aydınlanma hareketlerine, önündeki en önemli engeli, dini politik güç elde etmek için kullananların gücünü ortadan kaldırarak başlamıştır.

Bu çalışma, Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nin ardından Batı Anadolu'nun İtilaf Devletleri himayesindeki Yunan birliklerinin işgalinden temizlenmesinden halifeliğin kaldırılmasına kadarki süreçte, Türk Devrimi'nin Küba'daki etkilerini ve Küba aydınlarının Türk Devrimi üzerinde görüşlerini kapsamaktadır. Bu bağlamda Ekim 1922'den Nisan 1924'e kadarki tarih aralığındaki gazete haberleri ve Küba aydınlarının gazete makaleleri incelenmiştir.

Küba devleti, 600 adadan oluşan bir takımadadır ve toplamda 111.000 kilometrekarelik bir alanı kaplamaktadır. Karayiplerin en büyük adası olan Küba, Meksika körfezi için stratejik bir konuma sahiptir. Kuzey komşusu ABD'ye 180 kilometre, Batı komşusu Meksika'ya 210 kilometre uzaklıktadır. En büyük ada olan Küba adası, ince uzun bir şekliyle 1200 kilometre uzunluğundadır. En dar yeri 32 kilometre, en geniş yeri 190 kilometredir. Meksika körfezine dik konumu nedeniyle, "Körfezin Anahtarı" olarak da adlandırılmaktadır².

Nüfusu 2011 itibariyle 11 milyon beşyüzbindir. Başkent Havana, ülkenin siyasi, idari, kültürel ve bilimsel merkezi de olmasından dolayı, nüfusun yüzde yirmisini barındırmaktadır. Ülkenin batısıyla doğusu arasında ve dağlık kesimle kıyı bölgeleri arasında birkaç derecelik fark olsa da, Yengeç Dönencesi'ne yakın konumdaki Küba'da hava sıcaklığı aşırı değişkenlik göstermemektedir. Ülke genelindeki ortalama sıcaklık, kışın ortalama 23 derece, yazın ise 27 derecedir.

Küba konumu nedeniyle tarihsel süreçte Karayiplerin en önemli adası olmuştur. Adanın İspanya'nın hakimiyetinde kaldığı süre boyunca İspanya ile savaşan devletlerin hedefi olmuştur. Yüzyıllar boyunca Meksika ve Orta Amerika'dan yağma edilen malların Avrupa kıtasına taşınmasında bir üs olarak

² Jose Canton Navarro, *Küba Tarihi*, 2. Baskı, Yazılama Yayınevi, İstanbul, 2011, s.15

kullanılan Havana şehrinin maddi zenginliği kültürel gelişmişlik düzeyini de etkilemiştir.

Küba ve özellikle Havana şehri, yetiştirdiği edebiyatçılar, sanatçılar, bilim adamları ve siyasetçilerle Güney Amerika tarihinde önemli bir yere sahiptir. Yüzyıllar boyunca Küba'nın önemini sürdürmesinin nedeni, stratejik konumu, işlenebilir toprakları ve kültürel altyapısıdır. Diğer Güney Amerika ülkelerine kıyasla yüzölçümünün ve nüfusunun azlığı ve de ada ülkesi olmasının olumsuzluklarına rağmen, entellektüel birikimi Küba'ya ayrı bir saygınlık kazandırmaktadır.

Araştırmanın İçeriği ve Kapsamı

Gazeteler dönemin en güncel tanıkları olarak, kamuoyu ile ilgili araştırmalarda kullanılan yazılı kaynakların en önemlisidir. Toplumun tümünü etkileyen önemli olayları araştırmak, ya da o olayın olduğu zamanki etkilerini ve meydana getirdiği tepkileri anlayabilmek için gazetelere başvurulmak zorundadır. Bu nedenle araştırmanın dayanağı olan yazılı belgelerin büyük bir kısmını gazete haberleri ve makaleler oluşturmaktadır.

Bu haber ve makaleler konu ile ilgili sadece bilgi içeriyorsa, yorum yapılmadan özgün haliyle araştırmanın içine dahil edilmiştir. Yorum içerikli haberler ve özellikle makaleler incelenirken, yazarların olaylara bakış açıları, kişisel değerlendirmeleri ve propagandalardaların etkileri analiz edilmeye özen gösterilmiştir. Bazı günler bir haber başlığı altında ve aynı sayfada birden çok farklı haber yer almıştır. Gazete o dönemde sabah, öğlen bazı günlerde ise akşamüstü olmak üzere üç baskı yapmaktadır. Bunlar dipnotlarda sırasıyla b.1, b.2 ve b.3 olarak belirtilmiştir.

Küba, ada devleti olmanın zorluklarının yanı sıra, dünyanın en büyük ekonomik ve siyasi gücü olan ABD'nin politikalarına karşı uzun yıllardır mücadele vermektedir. Küba'daki siyasi rejime karşı ABD'nin baskı ve ambago uygulamaları 1959 senesinden beri devam etmektedir. Küba yurtdışından teknoloji ithalatında büyük zorluklarla karşılaştığı için teknolojik altyapısını tamamlayamamaktadır. Küba'da arşiv ve kütüphane katalogları bilgisayar ortamına tam olarak aktarılmamıştır. Bunlara internet üzerinden erişim de mümkün değildir. Küba

yayınlarının da yine çeşitli baskılar nedeniyle yurtdışına satışı kısıtlanmıştır. Türkiye'den Küba'da basılan hiçbir kitaba ulaşamamakta, gazete arşivleri taranamamakta, özgün belgeler internet üzerinden görüntülenememektedir. Tüm bu nedenlerle önsözde de açıkladığım gibi, araştırma bizzat Küba'ya giderek tamamlanabilmiştir.

Araştırma, Büyük Taarruz'un ardından yaşanan siyasi gelişmelerin Küba basınına yansımalarıyla başlamaktadır. Lozan Konferansı'nın toplanmasına karar verilmesi süreci ve Konferans'ın ilk on günlük bölümü detaylı olarak incelenmiştir. Araştırma, Lozan barış antlaşması ve *Yeni Türkiye* üzerine Kübalı aydınların görüşlerinin yer aldığı bölümün ardından yaşanan siyasi gelişmelerin Küba'daki etkilerinin incelenmesiyle son bulmaktadır.

Küba kamuoyunda Türk Devrimi'nin yankıları yakın coğrafyadaki ülkelerde kıyasla daha azdır. Ancak bazı olaylar çok detaylı bir şekilde basında yer almış, Küba aydınlarının makalelerine yansımıştır. Bunun nedenlerini aşağıdaki gibi özetleyebiliriz;

Küba'nın Türk Devrimi ile ilgilenme nedenleri

Birinci Dünya Savaşı, Avrupa bölgesiyle sınırlı kalmamış, savaşa katılmayan diğer devletleri de etkilemiştir. Müttefiklerin İttifak devletlerini yenmesi ve barış şartlarını dayatmasının ardından başlayan Milli Mücadele, I. Dünya Savaşı'nın devam etmesi olarak algılanmış ve dünyada çeşitli tepkilerle karşılanmıştır. İslam dünyasında sevice karşılanan ve destek verilen Türk Kurtuluş Savaşı, devletler ve onlarla birlikte hareket eden diğer devletlerce ise tedirginlikle karşılanmıştır. Fransız basınında olduğu gibi, Türk Kurtuluş Savaşı'nın Birinci Dünya Savaşı'nda müttefiklerin kazanımlarını olumsuz yönde etkileyeceği endişesini³ Küba basını da taşımıştır.

Küba basınıının dış haber kaynakları ağırlıklı olarak New York ve Paris merkezlidir. Küba'nın İspanya ile kültürel, ailevi ve ekonomik bağları devam ettiği için Madrid kaynaklı haberler genelde İspanya ile ilgilidir. Türk Devrimi'nin özellikle ihtilal safhası, ABD basınına yakından ilgilendirmiştir. Bölgedeki çıkarlarını

³ Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu*, 2. Baskı, TTK Yay., Ankara, s.348

korumak isteyen ABD, Ermenilerin, Osmanlıların ve müttefiklerin manda tekliflerini kabul etmemiş olsa da, zengin petrol yataklarına sahip Ortadoğu'da söz sahibi olmak istemiştir. Özellikle Lozan görüşmelerinde gündeme gelen boğazlar, kapitülasyonlar, azınlıklar ve Amerikan şirketlerine imtiyazlar ile ilgili konferansa müdahale etmekle kalmamış, Türkiye ile resmi görüşmeler yapmıştır. Bu gelişmeler ABD kamuoyunda yankılandıkça Küba basınında da yer almıştır.

Türk Devrimi, sadece ihtilal süreci ile bile evrensel bir önem arz etmekte ve dünya tarihinin sayılı başarılı hareketlerinden biri olarak anılmaktadır. Anadolu İhtilali'nin başarıya ulaşmasıyla, Anadolu'daki Türk Ulusu üzerinde altıyüzyılı aşkın bir süredir egemenlik kuran Osmanlı sultanı ve halifesinin hakları kayıtsız ve şartsız ulusa geçmiştir. Türk Devrimi bir bütün olarak ele alındığında ise bu önemli hareketin ve onun eşsiz önderi Atatürk'ün, emperyalizime karşı onyıllardır savaştan ve önemli bir entellektüel birikimi olan Küba'yı etkilemesi olağandır. Bugün dünyanın pek az ülkesinde bulunan Atatürk büstlerinden birinin başkent Havana'nın en önemli bölgesinde, liman girişindeki bulvar üzerinde olması bunun bir kanıtıdır⁴.

Türk Devrimi'nin Küba'da etkilerinin sınırlı olmasının nedenleri

Küba ekonomisi I. Dünya Savaşı yıllarında artan şeker fiyatları nedeniyle büyümüştür. Savaşın bitmesi ile birlikte hızla düşen şeker fiyatlarının ardından ülkede bir bunalım dönemine girilmiştir. Ekonomik krizin büyümesiyle halkın huzursuzluğu artmış, yapılan seçimler yeterli olmamış ve ABD Küba'ya yeniden askeri müdahalede bulunmuştur. 1920-1925 yıllarını kapsayan bu bunalım döneminde kamuoyu daha çok yurtiçindeki sorunlarla ilgilenmiştir.

Osmanlı Devleti'nin çöküş döneminde büyük göçler yaşanmıştır. Bu göçlerde, Türkler Ortadoğu ve Balkanlar'dan Anadolu'ya akın ederken, Osmanlı tebaasındaki diğer unsurların bir bölümü büyük gruplar halinde Avrupa ve Amerika'ya gitmişlerdir. Osmanlı vatandaşlarının Küba'ya gelişi 19.yüzyılın ikinci yarısı boyunca devam etmiş ancak Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından kesilmiştir. Milli Mücadele döneminde Türkler vatan savunması için ülkelerini terk

⁴ EK 1 – Küba'nın başkenti Havana'daki (La Habana) M.K. Atatürk büstü ve konumu.

etmedikleri için, Küba'da *Yeni Türkiye*'yi tanıtacak ve kamuoyu oluşturacak bir kesim olmamıştır.

Türklerin Milli Mücadele döneminde göç etmediği Amerika coğrafyasına, Anadolu'dan ve Avrupa'dan Ermeniler ve Yunanlılar gitmeye devam etmiştir. Ermeni ve Yunan nüfusu, Küba'nın en önemli haber kaynağı olan Amerika'nın New York, Fransa'nın Paris şehirlerinde yoğunlaşmıştır. Bu kesimler, Anadolu'daki hak iddialarını Haçlı zihniyetine göre şekillendirmişler, Anadolu'daki hareketin Avrupa ve dünya hristiyanları için en önemli tehlike olduğu propagandasını yürütmüşlerdir. Bu tarz haber ve görüşler Küba'yı etkilemiş, gazete haberlerine ve aydınların görüşlerine yansımıştır.

1921 senesinde Küba'daki sosyal adalet ve halk iktidarı talepleri ABD'nin müdahalesiyle baskı altına alınmaya başlandı. Sovyet Rusya'nın ardından Türkiye'nin de antiemperyalist ve halkçı ilkelerle yeni bir devlet kurması müttefiklerce olumlu karşılanmıyordu. Üstelik Kemalizmin Türk Ulusuna dayanan bir ulus-devlet modelini benimsemesi⁵ Küba'yı olumsuz etkileyebilirdi. Bu nedenlerle ABD baskısındaki rejimin Türkiye'deki Kemalist mücadelenin emperyalizmle savaşıma ve tam bağımsızlık ilkelerinin Küba'da yayılmasını ve yankılanmasını istememesi ve belli ölçülerde sansür uygulaması muhtemeldir.

Türk Devriminin Küba'daki etkilerini azaltan bir başka önemli sebep ise dildir. Halklar arasında, iki ülkenin uzak coğrafyalarda olmasından ve birbirlerinin dillerini bilmemelerinden dolayı, kültürel iletişimin olmaması Küba'luların Türk Devrimini tercüme eserlerden öğrenmelerine neden olmuştur.

⁵ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, 8. Baskı, TTK Yay., Ankara, 2000, s.350

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜBA TARİHİ

1.1. ONDOKUZUNCU YÜZYILA KADAR

Kristof Kolomb, 3 Ağustos 1492'de İspanya'dan ayrılıp filosunun yönümü Batı'ya verdikten aylarca sonra 27 Ekim 1492'de Küba'nın kuzey kıyılarına ulaşmıştır¹. Bir aydan uzun bir süre boyunca adanın kıyılarını güneye doğru takip ederken, daha sonra yok edilecek olan *Guanatabey* yerlileriyle karşılaşırlar². Guanatabeyler, İspanyollara hediyeler, pamuk ve altın parçaları verirler. Bir süre daha Karayiplerde gezerek başka adalara uğrayan Kolomb, İspanya'ya döner ve İspanya Kraliçesi'ne sömürülebilecek topraklara ulaştığının "müjdeli".

Adanın Avrupalılar tarafından keşfinden en az 3500 yıl öncesine giden bir tarihi vardır³. İlk yerleşimcilerin Güney Amerika'dan adaya göç ettikleri tahmin edilmektedir. Adanın İspanyol işgalinden önce 100 000 kişiye yaklaşan bir nüfusu ve farklı sosyokültürel yapıda yaşayan toplulukları vardı⁴. *Ciboneyler* taşı iptidai şekilde yontarak balta,vb. araç gereçler yapan, Guanatabeylerden daha gelişmiş bir toplumdur. *Tainoslar* ise tarımla uğraşan, toplumsal örgütlenmeleri olan bir toplumdur⁵.

Adada İspanyollar tarafından kurulan ilk yerleşim, ilk ayak bastıkları kuzeydoğu bölgesindedir. Kübanın işgali ve bir İspanyol sömürgesi haline getirilmesi çok uzun sürmez. 1510 yılında zengin bir "asil", itibarlı bir asker olan, daha sonra kızıldirilileri katletmekle ünlenecek Diego Velázquez genel vali ilan edilir ve adaya gönderilir⁶. Yerli halkın hediyelerle karşıladıkları işgalciler onları kendi topraklarında köle olmaktan başka bir seçenek bırakmadılar. Karşı gelmenin cezası ise ölümdü. 1511 yılından itibaren büyük kıyımlarla adanın batısına doğru ilerleyen gözü dönmüş İspanyollara ilk etkili karşı koyma bir kabile reisi olan

¹ Richard Gott, *Cuba: a new history*, Yale University Press, New Haven and London, 2004, s.14

² Felipe Pichardo Moya, "Cuba Precolombiana: Sus Habitantes y Su Historia", *Gabinete de Arqueologia*, Havana, S.:8, 2010 , ss.144-145

³ Ernesto E. Tabio, Estrella Rey, *Prehistoria de Cuba*, Havana, Editorial de Ciencias Sociales, 1985, s.19.

⁴ Jorge Luis Curbelo Castellanos, *Cuba y La Habana*, Madrid, Limite Visual, 1999, ss.32-33

⁵ Tarih öncesi Küba araştırmaları için bakınız: Curbelo, a.g.e.

⁶ Navarro, a.g.e., s.27.

Yahatuey (veya Hatuey) tarafından gösterilmiştir. Havana'nın güneyinde önemli bir direniş noktası yaratan Yahatuey bir süre sonra yakalanmış ve bu 'isyankar' davranışının cezası olarak, diri diri yakılmıştır⁷. İspanyolların Amerika kıtasında yaptıkları zulüm ve barbarlıklar sınır tanımaz ölçülerde yüzyıllarca devam etmiştir.

1513 yılında "asilerden temizlenmiş" ada yedi bölgeye ayrılarak yönetilmeye başlanmıştır. Bayamo (1513), la Santísima, Trinidad, Sancti Spiritus ve San Cristóbal de La Habana (1514), Puerto Príncipe (1515) ve son olarak Santiago de Cuba (1515), yönetim merkezlerini oluşturmuşlardır. İşgalciler bu şehirlerdeki yöneticilerin izniyle adanın kaynaklarını özgürce kullanmaya başladılar. İşgalciler ada halkını hristiyanlaştırıp boğaz tokluğuna kendi topraklarında köleleşmeye mahkum ederken, üretimi arttırmak için adaya 1527'den itibaren Afrika'dan satın alınan yeni köleler getirmektende geri kalmıyorlardı. Onlar için amaç tekti, adanın kaynaklarını, mümkün olduğunca yüksek ekonomik değerde işletmek.

Yüzyılın sonuna gelindiğinde değerli maden kaynakları tükenmiş, sürekli çalıştırılan köle nüfusu azalmıştı. Bu dönemde Kıta Amerikasının İspanyollarca keşfinin hemen ardından büyük katliamlarla işgal edilmiş, değerli herşey İspanyollarca çalınmaya başlamıştı. Küba 16. yüzyılın ikinci yarısına itibaren özellikle Meksika ve Orta Amerika'dan kalkan altın ve gümüş yüklü gemilerin ikmal noktası haline gelmişti. Ada ticaret yollarında bulunmasının olumlu etkisiyle pamuk, kahve ve şekerin yanısıra hayvancılık ve deri sektöründe de gelişmekteydi.

Karayiplerdeki bu hareketlilik, Avrupalı diğer ülkelerin iştahını kabartmıştır. Bu yağlı lokmayı sadece İspanyollara yedirmek istemeyen Fransız, Holandalı ve İngiliz resmi korsanları, Karayiplerdeki ticaret gemilerine ve limanlara saldırılara başladılar. Jacques de Sores, Francis Drake ve Henry Morgan gibi kaptanlar İspanyol gemilerine saldırıyor, elde ettikleri hasılatı krallarına veya kraliçelerine sunuyorlardı. Bu 'başarıları' sayesinde aralarında devlet nişanı alanlar bile vardı⁸. İngiltere'nin ilk

⁷ Hatuey'in direnişi ve yakılması ile ilgili detaylar için bakınız: Bartolome de las Casas, *A short account of the destruction of Indies*, London, 1992, ss.27-30.

⁸ Paul Johnson, *A History of the American People*, New York, HarperCollins Publishers, 1997, ss. 21-23

büyük saldırısı ise 1585-1604 İspanyol-İngiliz savaşında, Karayiplere 22 gemi ve 2000 asker göndermesinin ardından yaşandı⁹.

Adaya İspanyollar tarafından getirilen ilk müslüman kölelerin sayısı 44'tür. 1596 yılında adaya getirilen bu kişiler, o dönemde Akdeniz'deki bir deniz muharebesinden esir düşen bu Osmanlı askerleridir¹⁰.

İspanya, ticareti güvence altına alabilmek için büyük filolar oluşturmaya karar verdi. Bu filolar Körfez geçişinin başlangıcında bulunan Havana şehrinin stratejik avantajını kullanacaklardı. Yolcuların ve tüccarların güvenliğini sağlamak için savunma kaleleri ve duvarları inşaa edilmesine başlaması da Havana'nın önemini arttırmaya başlamıştı. Havana'nın büyümesi üzerine 17. yüzyılın başlarında, adanın idari yapısı Santiago de Cuba ve Havana olmak üzere ikiye ayrıldı. Havana'nın önemi arttıkça, yatırımlar da artıyordu. Ülkenin ilk üniversitesi olan Havana Üniversitesi 1728'de kuruldu.

Adaya yerleşen İspanyollar adetlerini de berberlerinde getiriyorlardı. Artık Katolik dini törenler, boğa güreşleri, oyunlar ve danslar kıyı kesimlerden iç bölgelere doğru yayılıyordu. Uzak ülkelerden monopol yaratarak ticaret yapan İspanyol burjuvazi sadece kendi ülkelerinde değil, kolonilerde de büyüyordu. Ancak her kesimde devlet tekeliyle üreticiler de köleleştiriliyordu. 1720'lerdeki tütün üreticilerinin kanlı isyanlarının ardından, kral bunlara ürünlerini serbestçe satmalarına olanak sağladı. Ancak durumdan rahatsız olan tüccarlar 1740 senesinde kralı ikna edip, iki yüz seneden fazla tekelini sürdüreceği olan Havana Kraliyet Ticaret Şirketi (Real Compañía de Comercio de La Habana) kurdular. Ülkede üreten kesime yapılan baskı büyük boyutlardaydı. Zenci köle isyanları 18.yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren artarak devam etti¹¹.

1.1.1. Sömürgeci devletlerin egemenlik mücadelesi

18. yüzyıl, İspanyolların Amerika kıtasındaki emperyalizmini sürdürmek adına Avrupa'nın başlıca güçleriyle yapılan savaşlarla geçti. Bu savaşlarda pek

⁹ Gott, a.g.e., s.32

¹⁰ Rigoberto Menendez Paredes, *Los Arabes en Cuba*, Publicaciones de la Oficina del Historiador de la Ciudad, La Habana, 2007, s.23

¹¹ Navarro, a.g.e., ss.35-36

tabiidir ki Küba da etkilendi. 1756-1763 yıllarındaki İngiltere'yle yapılan yedi yıl savaşlarında Havana, 40 gün süren ve 14000 askerin katıldığı kuşatmanın ardından İngilizler tarafından işgal edildi. Ağustos 1762'den Temmuz 1763'e kadar süren işgal boyunca İspanyol koloni sistemi içinde engellenmiş Havana'da o güne kadar görülmemiş yoğunlukta ticari etkinlik yaşandı.

Adanın batı kısmının bugünkü Amerika'nın eyaleti olan Florida karşılığında geri alınmasının ardından Kral III. Karlos, Havana şehrinin güvenliğinin artırılması için yeni kaleler inşa ettirdi¹². Ayrıca şehire hala ayakta olan Kaptanlar Sarayı (el Palacio de los Capitanes Generales) ve şehir katedrali gibi çeşitli hükümet binaları ve sivil yapılar yaptırıldı. 1764 senesinde Küba'nın ilk gazetesi "La Gaceta" yayına başladı. Adanın dış ticaret hacmi artarken, içişlerinde yeniden yapılanmaya gidildi, Pinar del Río ve Jaruco şehirleri kuruldu, yeni yollar yapıldı. 1774'de genel nüfus sayımı yapıldığında adanın nüfusu 171.620 kişi olarak belirlenmiştir.

Büyüyen ekonomi ve dünyada yaşanan gelişmeler Küba'nın önemini yeniden arttırmıştır. Kuzey Amerika'daki onüç İngiliz kolonisinin bağımsızlık ilanının ardından, İspanya bunların Küba ile ticaret yapabileceklerini ilan etmiştir. Sonraki dönemde Fransız İhlali'nin ardından kurulan Napolyon İmparatorluğu'nun İspanya'yı işgali, tarafsız ülkelerle ticaret yapabilme özgürlüğü verilen Küba'nın ekonomik gelişimine büyük katkı sağlamıştır.

22 Ağustos 1791 tarihindeki Haiti'de yaşanan büyük köle ayaklanması ve onu takip eden iç savaş, kuzey komşusu Küba'yı yakından etkilemiştir. Bu dönemde Haiti'yi terk eden tüccarlar, Küba'ya yerleşmiş, adanın kalkınmasına ivme kazandırmışlardır. Küba'nın doğusundaki kahve ekim alanlarını genişletmişlerdir. Ekonomideki gelişme büyük ölçüde köle sayısının artmasıyla sağlanmıştır. 1770-1800 yılları arasında Küba'ya getirilen Afrikalı köle sayısı, önceki üçyüz yıl boyunca getirilenlerden fazladır¹³. 1814'e gelindiğinde artan ticaretle zenginleşen toprak sahipleri, ticaret serbestisi de dahil olmak üzere pek çok haklar elde etmişlerdir¹⁴.

¹² Curbelo, a.g.e., s.38

¹³ Navarro, a.g.e., s.38

¹⁴ Curbelo, a.g.e., s.39

1841 senesinde Küba'da nüfusu 1.5 milyona ulaşmıştır. Büyük şehirlerin kurulması, sosyolojik bazı değişimleri de beraberinde getirmiştir. Şehirlerde özgür köleler, beyazlarla siyahlardan olma melez çocukları ve bazı fakir beyazların oluşturduğu sınıflar oluştu. Ülkede bürokratların ve büyük İspanyol tacirlerinin oluşturduğu oligarşik yapıya karşın büyük köle kitleleri mevcuttu. 1820-1840 arasında Güney Amerika'nın bağımsızlık mücadeleleri Küba'yı etkiledi ve bir dizi bağımsızlık yanlısı girişimin yaşanmasına neden oldu.

1840'larda beyazlar ABD'nin güneyindeki gibi köleliğin devam etmesini istiyorlar ve ABD yönetimine sıcak bakıyorlardı. Siyah köleler ise bağımsızlık yanlısı olan İngiltere'yi adada istiyorlardı. Ülkedeki hakim gücün isteğiyle ABD ile olan ilişkiler ve ticaret artmaya başladı. Güçlenen ABD'nin de adaya ilgisi artıyordu¹⁵. 1848'de ABD Başkanı James Folk, İspanya'ya Küba'yı satın almak için yüz milyon dolar önerdi. İspanya'nın bunu kabul etmemesinin ardından ABD'nin teklifi 1854'te yüz otuz milyon dolara kadar çıktı¹⁶.

Küba'nın esareten kurtulması için yapılan başka bir girişim de uzun yıllar İspanyol ordusunda görev almış, aslen Venezuelalı olan Narciso Lopez tarafından yapılmıştır. 1850'de Küba'yı özgürleştirmek için adaya askeri sefer düzenlemiş ve bugünkü Küba bayrağına çok benzer bir bayrağı Matanzas'a dikmiştir¹⁷. 1851'de İspanyol koloni güçleri tarafından yakalanmış ve öldürülmüştür.

O dönemde İspanya, diğer Avrupa devletleri gibi, Latin Amerika'da gücünü kaybediyordu. 1863'de Fransız Kralı Napolyon III'ün Meksika'ya kral tayin ettiği Maximiliano I, 1867'deki halk ayaklanmasının ardından kurşuna dizilerek devrildi. Amerika kıtasının bağımsızlık mücadelesi geri dönüşü olmayan bir yolda ilerliyordu. Ancak Küba'daki başkaldırıları her seferinde İspanya'daki muhafazakar hükümet tarafından kanlı bir şekilde bastırılıyordu.

¹⁵ Navarro, a.g.e., s.46

¹⁶ Gott, a.g.e., s.68

¹⁷ Carmen R. Alfonso Hernandez, **100 soruda Küba**, Jose Marti Dostluk Derneği, Kayhan Matbaacılık, İstanbul, 2010, s.22

1.1.2. Ulusal bağımsızlığa doğru

Carlos Manuel de Céspedes

Granma eyaletin'de yaşayan avukat Carlos Manuel de Céspedes, 1868'de bağımsızlık ilan etti ve kölelerine özgürlük verdi. Céspedes, *ya bağımsızlık ya ölüm* sloganıyla bağımsızlık mücadelesine önderlik etti¹⁸. Mücadele yer yer başarı kazansa da, gerek Amerika'nın muhtemel bir sömürgecinin bağımsızlığını elde etmesini istememesi gerekse Batı'da yaşayan burjuva kesiminden tam anlamıyla destek görmemesi nedeniyle¹⁹ Küba'nın tam bağımsızlığı kazanamadan İspanyollar ile barış antlaşması imzalamak sorunda kaldı. 1878'de imzalanan Zanjón Paketi adıyla anılan bu antlaşmaya gören İspanyol hükümeti devam edecek ancak siyasi reformlar yapılacak ve kölelik kaldırılacaktı²⁰.

Bu önemli bağımsızlık hareketinin etkisiyle, 1880'lerde Küba, ekonomik ve sosyal açıdan büyük değişimlere sahne olmuştur. İspanya'nın Zanjón Paketi uyarınca 1886'da köleliği kaldırmasıyla şeker üretimi organizasyonunda büyük değişimler olmuş, tarım üretimi endüstriyellemeye başlamıştır.

Jose Martí

1853 doğumlu José Martí gençlik döneminden beri bağımsızlık düşüncelerine sahipti. Céspedes hareketinin Havana'daki destekçileriyle birlikte mücadele etti. Vatansever ve bağımsızlıkçı şiirlerinin yayınlaması nedeniyle 16 yaşında 16 yıl ağır iş cezası olarak 1871'den 1874'e kadar İspanya'ya gönderildi. Oradan kaçarak 1875 ile 1878 seneleri arası Meksika ve Guatemala'da yaşadıkten sonra Zanjón antlaşmasının yürürlüğe girmesinin ardından ülkesine dönebildi. Sadece iki yıl kalabildiği Küba'dan yeniden sınır dışı edilen Martí, 1894'e kadar başta Amerika olmak üzere, Venezuela, Orta Amerika ve Karayipler'de yaşadı. Hayatını kapitalizmin halkların emeğinin sömürmesine karşı adayın Martí²¹, 1992'de Amerika'da Küba Devrimci Partisi'ni kurdu (El Partido Revolucionario Cubano). Amacı Küba'nın bağımsızlığı için hem taraftar bulmak hem de "gerekli

¹⁸ Julio Le Riverend, *Historia de Cuba*, La Habana, 1995, s.87.

¹⁹ Navarro, a.g.e., s.52

²⁰ Detaylı bilgi için bakınız: Figueredo Socarras Fernando, *La Revolución de YARA (1868-1878)*, Pueblo y Educación, La Habana, 1972

²¹ Le Riverend, a.g.e., s.87.

olan savaşı" tetiklemek için görevdeki subaylarla irtibata geçmekti²². Amaçlarına ulaşmak için 24 Şubat 1895'te Küba'nın farklı şehirlerinde isyan başladı. Jose Marti, 11 Nisan'da askeri önder Maximo Gomez ile birlikte Küba'ya çıktı. Silahlı mücadelesini başında 19 Mayıs 1895'te İspanyolların ani baskını sonucunda girdiği çatışmada şehit düştü.

Jose Marti'nin başlattığı mücadele tüm ülkeye yayıldı. Kısa sürede 42 generalin komutasındaki 180 bin askerle girdikleri mücadelede başarı kazandılar²³. Adayı kaybetmek istemeyen İspanya, 1896'da general Weyler'i Küba'nın "istikrarı" için görevlendirdi²⁴. Sonradan adaya gönderilenlerle toplamda 200 000 askere ulaşan orduyla birlikte isyancıların imhasını öngören Weyler sert tedbirler aldı. Köylülerin bağımsızlık yanlılarına yardım etmemeleri için aldığı önlemler nedeniyle adada iki senede 300 000 köylü öldü²⁵.

Küba'daki bağımsızlık hareketinin bu zorlu şartlara rağmen sürmesi Kuzey Amerika halkında sempatiyle karşılanır. Bu nedenle Amerikan hükümeti kendi çıkarlarına en uygun şekilde sorunu çözmek için müdahil olma kararı alır. Şubat 1898'de ABD, Maine savaş gemisini Havana'ya gönderir. 15 Şubat'ta geminin şaibeli bir şekilde batması üzerine 25 Nisan 1898'de ABD İspanya'ya savaş açar ve Karayipler ve Pasifik'teki tüm İspanya hakimiyetindeki adaları işgal kararı alır. 200.000 askerle adaya işgal hareketi düzenleyen Amerika, İspanya'yı 10 Aralık 1898'de Paris Antlaşması'nı imzalamaya mecbur eder.

1.2. ABD HİMAYESİNDEKİ CUMHURİYET

1 Ocak 1899'da Küba egemenliği ABD'ne devredildi. Küba bu zorlu mücadelelerden yorgundu ve yıpranmıştı. 1894'te 1 054 000 ton olan şeker üretimi

²² Gerardo Cabrera Prieto, "Partido Revolucionario Cubano: El Partido de la unidad", *El Habanero*, 07.04.2007,

²³ Navarro, a.g.e., s.73

²⁴ Curbelo, a.g.e., s.42

²⁵ JLe Riverend, a.g.e., s.104.

1900'de 300 000 ton olarak gerçekleşmişti²⁶. 1895-1898 arasında yaklaşık 400 000 kişi hayatını kaybetmiş, nüfus 1841'deki düzeyine, birbuçuk milyona düşmüştü²⁷.

ABD'nin Küba'daki ilk askeri valisi John Brooke, ülkede sivil bir idarenin kurulması ve bir karar ile adanın ABD topraklarına dahil edilmesi fikrini savunuyordu. Ancak yeni vali Leonard Wood'un atanmasının ardından, adanın uzun bir işgal dönemi boyunca Amerikahlaştırılması düşüncesi hayata geçirildi. Bu amaca ulaşmak için tepeden inme reform projeleri ve ülkedeki Anglo-Sakson nüfusunun artırılması önemliydi. Böyle bir dönüşüm, eski sömürge toplumun kabul etmesi kolay olmayacak ve bunlar sadece Amerikalı sermayedarlara varlık transferiyle sonuçlanacaktı²⁸.

1900 yılında yapılan seçimlerde halkın bağımsızlıkçı adaylara oy vermesi Amerika'yı endişelendirdi. 1901'in Şubat'ında yürürlüğe giren yeni anayasaya ABD'ne, Küba'yı askeriyle işgal etme hakkının da verildiği bir dizi kanun eklendi. 31 Aralık 1901'de yapılan Başkanlık seçimlerinde ABD'nin açık desteğini alan Thomas Estrada Palma, 20 Mayıs 1902'de Küba Cumhuriyeti'nin ilk başkanı seçildi²⁹.

ABD'nin Küba üzerindeki hakimiyeti ve çıkarları için mücadelesi ülkenin ilerlemesine engel oluyordu. Düşük işçi ücretleri ve zencilere yönelik ayrımcılık, grevleri de beraberinde getiriyor, ekonomi sağlıklı bir gelişme gösteremiyordu. 1906'daki genel seçimlerden bir gün önce muhalefet liderinin öldürülmesi ve ABD'nin desteklediği Estrada Palma'nın şaibeli seçimden yeniden galip çıktığını açıklaması üzerine ülkede büyük protestolar düzenlendi³⁰. Küba'nın kendi kaderini tayin etmesine izin vermeyen ABD, ülkeye yeniden müdahale etmiş ve Charles Edward Magoon'u vali olarak atadı.

1909'da Jose Miguel Gomez'i başkanlığa getiren ABD, ona bağımsızlıkçı hareketlere çok sert müdahale etmesi talimatı vermişti. Nitekim 1912'de zencilerin ayrımcılığa karşı örgütlenmesi ve taleplerinin geniş kitlelerce kabul edilmeye

²⁶ *Apuntes Historia de Cuba*, Impreso en Editorial, La Habana, 1965, s.134

²⁷ Paredez, a.g.e, s.41

²⁸ Navarro, a.g.e., ss.80-84

²⁹ Curbelo, a.g.e., s.42.

³⁰ Navarro, a.g.e., s.93-94

başlamasının ardından hareketin tüm lider kadrosu yapılan baskınlarla öldürülmüştür.

ABD kendi çıkarlarını savunan hükümetleri desteklemek ve "isyankar" Kübalıları bastırmak için 1912, 1917-1920, 1921 ve 1933-1934'te adaya asker göndermiştir.

1913'de yapılan seçimlerde, ABD yanlısı eski polis memuru Mario García Menocal yedi yıllığına başkanlığa getirilmiştir. 1915-1920 yılları Küba'nın en zengin olduğu dönemdir. 1919-1920 arasında şeker üretimi 1913'e göre iki katı artarak 4 milyon tona çıkmış, savaştan dolayı şekerin kilogram fiyatı yedi kat artarak 0.025 dolardan 0.185 dolara çıkmıştır. Bu dönem, "Milyonların dansı" ya da "şişman inekler" dönemi olarak adlandırılır³¹. Ancak savaşın bitmesinin ve şeker fiyatlarının düşmesi nedeniyle ekonomide 1920'den itibaren "cılız inekler" dönemi başlar³². Şeker fiyatı Aralık 1920'de 0.08 dolar düzeyine düşer. Toplumdaki huzursuzluklar yine ABD müdahaleleriyle bastırılır.

Zorlu dönemde yapılan 1921 seçimlerinin ardından yatırımlarını ve kredilerinin güvenliğini korumak isteyen ABD, adaya seçimlerden önce yine askeri yığınak yaptı³³. ABD'nin yardımlarıyla başkan seçilen Alfredo Zayas'ın dört yıl süren hükümeti süresince devlet işleyişi bozulmaya ve yozlaşmaya başlamıştır. Bu düzene karşı muhafazakar ve liberal kesimden ortak tepkiler gelmeye başlamıştır. İşçi sendikaları da katlanarak artmış, siyasi baskı oluşturma yoluna gidilmiştir.

1924 Kasım'ında yapılan seçimlerin adayı Gerardo Machado "İşçi Halkın Programı"nı yayınlamış, "su, yollar ve okullar" (agua, carreteras y escuelas) sloganıyla³⁴ ve vatanperver söylemlerle başkanlığına seçilmiştir. Ancak Machado, özellikle 1927'de ülke meclisinin görev süresini 1931'e kadar uzatmasının ardından, yönetimini otoriter bir diktatörlüğe dönüştürmüştür. 1929'da ekonomik krizin etkilerinin artarak hissedilmesi nedeniyle Küba işçi hareketi önderliğindeki ülke içindeki muhalefet güçlenmiştir. Bu dönemde merkezi Havana Üniversitesi'ndeki

³¹ Apuntes..., a.g.e., s.134

³² Le Riverend, a.g.e., s.122

³³ Gott, a.g.e., s.129

³⁴ Apuntes..., a.g.e., s.155

öğrenci hareketinin örgütlenmesine ve çalışmaları sonucunda halk eylemlerinde artış olmuştur³⁵.

Gerek diktatörlerin gerekse ABD'nin baskısına rağmen 1930'lara gelindiğinde Küba toplumunda belirgin bir değişim kendini hissettiriyordu. Yeni fikirler ve yeni liderler önplana çıkmaya başlamıştı³⁶. Ülkedeki çeşitli grupların tek bir amacı vardı; Machado dönemine son vermek.

Ülke ekonomisi, 1 Ağustos 1933'ten itibaren tüm ülkede ve farklı sektörlerdeki grevler nedeniyle durmuştur. Machado'nun 7 Ağustos'ta ayaklanan halka karşı aşırı şiddet uygulaması ülkedeki huzursuzluğu iyice arttırmış³⁷ Mella'nın izindeki öğrenci oluşumunun savunduğu fikirler, 1933'teki devrimci hareketin de itici kuvveti olmuştur³⁸.

Ordu içindeki bazı alt rütbeli subayların 4 Eylül 1933'te yönetimi ele geçirmesi, solcu örgütler, üniversiteliler ve diğer muhalif gruplarca desteklendi. ABD, 7 Eylül'de devrimci hükümeti tehdit edercesine savaş gemileriyle Küba'yı ablukaya almış ve adaya askeri yığınak yapmıştır³⁹. Darbenin ardından, Machado ülkeden kaçmış, 10 Eylül 1933'te Ramon Grau San Martin başkanlığa getirilmiştir.

Ulusalçı Ramon Grau, hükümetine solcu görüşlü bir hekim olan Antonio Guiteras'ı almış ve ABD güdümlü Batista'yı Genelkurmay başkanı olarak atamıştır. Guiteras, İçişleri Bakanlığı görevine getirilmiş ve kısa zamanda halkın yararına birçok kararı uygulamaya geçirmiştir⁴⁰. O, 1933 devrimde lider rol üstlenmiş ve bir bakıma Jose Marti ile Fidel Castro arasında bir bağlantı kurmuştur. Ünlü Küba tarihçisi Richard Gott'a göre; "*O genç yaşındaki dürüstlük ve sadeliğini Marti'den*

³⁵ 20 Aralık 1924'te kurulan Julio Antonio Mella başkanlığında kurulan *Kübalı Öğrenci Konfederasyonu* (La Confederacion de Estudiantes de Cuba) bağımsızlıkçı ve milliyetçi akımları aktif olarak savunuyordu. Machado'nun benzer söylemlerle iktidara gelmesine rağmen, verdiği sözleri tam olarak yerine getirememesi Mella'nın muhalif tavrına devam etmesine neden oldu. 1926'da sınır dışı edilen Julio Antonio Mella, Ocak 1929'da, henüz 26 yaşındayken Meksika'da bir suikast sonucunda hayatını kaybetmiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Andys Cupull, Froilan Gonzales, **Julio Antonio Mella Biografia**, La Habana, Casa Editora Abril, 2010.

³⁶ Gott, a.g.e., s.133

³⁷ Lionel Soto, **La Revolucion del 33**, c.II, Editorial de Ciencias Sociales, La Habana, 1977, ss. 315-329

³⁸ Apuntes..., a.g.e., 1965, s.152

³⁹ Historia..., a.g.e., s.129

⁴⁰ Ana Cairo, **Antonio Guiteras:100 Anos**, Editorial Oriente, Santiago de Cuba, 2007, ss.245-258.

almış, siyasi ideolojisi ve uygulamaları ise yirmi sene sonra Castro'da hayat bulmuştur. Bu üç lider pek az insan gibi, vatansever duygularla doludurlar⁴¹ .

Antonio Guiteras da Atatürk'ten çok etkilenmiş bir liderdir. Atatürk'ün "Jön Türk" hareketinin içinde yer aldığına inanılan Küba'da, Guiteras'da kendi programına bağlı gençler yetiştirmek için 24 Ekim 1934'te "Genç Kübalı" sivil toplum örgütünü kurmuştur. Atatürk'ün yolunda sömürgeci devletlerce karşı mücadelede, halkçı politikaların savunulmasında ve vatanperverliği öngören bir program hazırlamıştır. Programın adını da "Genç Kübalı'nın Programı"dır⁴² . Guiteras'ın bu çalışmaları özellikle Havana'da büyük ilgi uyandırmış, hareket üniversite çevresinde hızla taraftar toplamıştır. Guiteras 8 Mayıs 1935'te Meksika'ya kaçmak için gemiye binerken öldürülmüştür.

Farklı oluşumları bünyesinde barındıran ancak aralarında sürekli çatışan halkçı ve bağımsızlıkçı hükümet, 15 Ocak 1934'te, kuruluşundan yaklaşık 120 gün sonra, ABD operasyonu ile devrilmiştir. Fulgencio Batista önderliğindeki askeri müdahale ile Carlos Mendieta başkanlığına getirilmiştir⁴³ . 1934-1935 senelerinde rejime karşı büyük grevler yapılmıştır⁴⁴ . 1935'teki hükümeti devirmeye yönelik genel grevin ardından ülkede artan bir askeri kontrol yaşanmıştır⁴⁵ .

1937 senesinde uluslararası politikadaki gelişmeler Federico Laredo Brú başkanlığındaki Küba'yı da etkilemiştir. İspanya'da faşizme karşı iç savaş başlamış, Amerika'nın ve Nazilerin sömürgeci politikalarının baskısı, ülkeyi askeri vesait rejimiyle yöneten Fulgencio Batista'nın anayasayı değiştirmekte dahil çeşitli önlemler almasını zorunlu kılmıştır⁴⁶ .

5 Temmuz 1940'da yeni anayasanın kabulünün ardından, ilk hükümet farklı kesimlerin ortak adayı olan Fulgencio Batista tarafından kurulmuştur⁴⁷ . Ekonomi İkinci Dünya Savaşı'na kadar gelişme göstermiştir. 1944'te *Küba Özgün Devrimci Partisi* (Partido Revolucionario Cubano Auténtico) lideri Ramón Grau San Martín

⁴¹ Gott, a.g.e., s.139.

⁴² Programın tam metni için bakınız: Cairo, a.g.e., ss.41-55.

⁴³ Navarro, a.g.e., s.132

⁴⁴ Historia..., a.g.e., s.131.

⁴⁵ Gott, a.g.e., s.143.

⁴⁶ Navarro, a.g.e., s.140

⁴⁷ Curbelo, a.g.e., s.43

demokratik ve milliyetçi söylemlerle dört yıllığına başkan seçilmiştir, yine aynı partinin başkanı Carlos Prio ise bir sonraki dönemde (1948-1952) Küba'ya başkanlık yapmıştır. Bu döneme *Özgün Hükümetler Dönemi*⁴⁸ de denir.

Bu dönemin önemli bir siyaset adamı da Eduardo R. Chibas, 1907'de Santiago de Cuba'da doğmuştur. 20 yaşından itibaren aktif olarak siyasetle ilgilenmeye başlamıştır. 1933 darbesinin destekçilerinden olan Chibas, 1944 seçimleride parlamentoya girmiş, ancak başkanın seçimden önce verdiği sözlerde durmaması üzerine 15 Mayıs 1947'de, ilerde Fidel Castro'nun siyasi hayatına başlayacağı, *Küba Halk Partisini* (El Partido del Pueblo Cubano) kurmuştur. Seçimlerden hemen önce *Ortodoks Küba Halk Partisi* olarak ismini değiştirerek 1948 seçimlerine girmiştir⁴⁹. Genel seçimi kaybeden Chibas, 1950'de senatör seçilmiş, kısa bir süre sonra da siyasi mücadelelerden bunalarak intihar etmiştir⁵⁰. Chibas, gerek düşünceleri gerekse söylemleriyle Mustafa Kemal Atatürk'ü örnek almıştır. Onun Atatürk politikalarını yakından izlemesi iktidar partisi tarafından taklitçilikle suçlanmasına yol açmıştır⁵¹.

1.3. FİDEL CASTRO İLE 1959 DEVRİMİ

1950'li yıllarda suç örgütlerinin yaygınlaşması ve 1951 senesinin sonunda dünya şeker fiyatlarının düşmesiyle Küba'da yeni bir ekonomik daralma yaşanmıştır⁵². Bu gelişmelerin ülkede huzursuzluk yaratması üzerine, ABD, çıkarlarını savunacak otoriter bir iktidar kurulmasını istedi. 1 Haziran seçimlerinden

⁴⁸ Navarro, a.g.e., ss.149-156

⁴⁹ Elena Alavez Martin, *Eduardo Chibas*, Havana, Editorial de Ciencias Sociales, La Habana, 2009, ss.72-91

⁵⁰ Gott, a.g.e., s.145.

⁵¹ *El Crisol*, 25.06.1951,s.23. Aureliano Sánchez Arango'nun Eduardo Chibas'a yazdığı ve gazetelere gönderdiği mektupta şunlar yazılmıştır: "... Bizi yalanları şaşırtmamaktadır çünkü o ismiyle, amacıyla, tamamen yalan bir parti kurdu. Halk Partisi Türkiye'deki Mustafa Kemal tarafından kurulmuştur. Chibas partiye ismini verirken Küba dilindeki kelimeleri kullanmaktan başka bir çaba sarfetmemiştir..." ("... No nos sorprende la afirmación de tales falsedades, en quien ha construido un partido donde todo es falso, nombre, lema y propósito. Partido del Pueblo se llamaba el que fundó Mustafa Kemal en Turquía. Para darle nombre al suyo Chibas no ha tenido más trabajo que agregar la palabra cubano...")

⁵² Şeker fiyatlarının Küba ekonomisine etkilerininin detaylı analizi için bakınız: Julio Le Riverend, *Historia Económica de Cuba*, Editorial Pueblo y Educación, La Habana, 1981.

önce, 10 Mart 1952'de ABD destekli darbe yapan Fulgencio Batista, ülkede yönetime el koydu⁵³.

Çavuş lakaplı Batista, ülkedeki demokrasinin dayanağı olan 1940 anayasasını kaldırdığını açıklaması ülkedeki aydın kesimin büyük protestolarına neden olmuştur⁵⁴. 25 Mart'ta *La Habana* gazetesinde Avukat Fidel Castro imzasıyla bir yazı yayınlandı. Ona göre, Batista'ya ilgili anayasa maddelerine muhalefetten, 100 yılın üzerinde hapis istemiyle dava açılması gerekiyordu⁵⁵.

Öğrencilik hayatına Havana Üniversitesi'nin Hukuk Fakültesi'nde başlayan Fidel Alexandro Castro Ruz, okulun birinci sınıfindayken zencilerin spor müsabakalarına girebilmesi için mücadele veren bir öğrenci derneği kurdu. O haksızlığa, ayrımcılığa ve sömürüye karşıydı. Ailesinin büyük arazileri olmasına rağmen o kendisini ezilenlerin yanında olmaya adanmıştı. Mücadelelerle dolu öğrencilik yaşamının ardından avukat olarak çalışmaya başladı.

26 Temmuz 1953'de artık yeterli güce ulaştığını düşünen Castro, silahlı bir kuvvetle Moncada Kışlası'nı ele geçirmek istedi. Arkadaşlarının 5'i saldırının başladığı anda, 56'sı da çatışma sırasında öldürüldü. Kendisi ve diğer sağ kalanlar tutuklandı.

Küba toplumu, Fidel Castro gibi diktatörlük karşıtlarının serbest bırakılması yönünde hükümete baskı oluşturmuş ve Mayıs 1955'te kısmi af kanunu çıkmıştır⁵⁶. Fidel ülkenin siyasi durumdan ve hayati tehlikenin varlığından dolayı ülkeyi terketmesi gerektiğine karar vermiştir. Pasaport çıkartmış ve Meksika bağlantılı arkadaşlarının tavsiyesi ile o ülkeye gitme kararı vermiştir. 7 Temmuz 1955'de yazdığı ve bazı gazete ve radyolarda yayınlanan açıklaması önemlidir; *"Küba'dan gidiyorum çünkü benim için sivil mücadeleyi devam ettirebilmem mümkün değildir... diktatör daha yirmi yıl bu ülkeyi terörle yönetebileceğini düşünmekte ve Küba*

⁵³ Apunte..., a.g.e., s.139.

⁵⁴ Navarro, a.g.e., ss.165-166.

⁵⁵ Otto Hernández Garcini, Antonio Núñez Jiménez, Liliana Núñez Veliz, *Huellas del Exito*, Casa Editorial Abril, La Habana, 2007, s.21

⁵⁶ Navarro, a.g.e., s.182

*halkının sabrının da bir sonu olduğunu unutmaktadır... benim yaptığım gibi gidişlerin dönüşü, zulmü baş aşağı getirmek için yapılır."*⁵⁷

Temmuz 1955'de Havana'dan Meksika'nın en doğu noktasındaki Merida oradan da Veracruz şehrine uçakla giden Fidel Castro, Meksika'da yaklaşık bir yıl kalacak ve devrim için hazırlık yapacaktır.

Küba Devrimi'nin efsane liderlerinden Ernesto 'Che' Guevera, Eylül 1954'den beri Meksika'da bulunmaktaydı. Hekim olarak hem hastanede çalışıyor, hem de ek iş olarak fotomuhabirliği yapıyordu. Peru'dan siyasi sürgün edilmiş bir bayanla evlenmiş ve bir kız çocukları dünyaya gelmişti. 26 Temmuz 1955'deki anma gününde bu iki liderin yolları kesişti. Artık o, her ne kadar Küba doğumlu olmasa da bu devrimci hareketin bir parçası olacaktı.

8 Ağustos 1955'te Küba halkına itafen yazılan *26 Temmuz manifestosu* yayınlandı⁵⁸. Bunu 10 Ekim'de yayınlanan bir başka bildiri izledi. Lider kadro bu süreçte Küba'daki diktatörü nasıl yıkacaklarını planladılar. Küba'ya gidip silahlı mücadelenin zorunlu olduğuna karar verdiler.

Küba'da genç subayların Batista rejimine karşı planladıkları *purolar* darbe hareketi, 3 Nisan 1956'da ortaya çıkartılmıştır. 29 Nisan 1956'da benzer bir girişim de Matanzas kentinde yaşanmış, kışlayı ele geçiren Batista karşıtı birlikler kısa bir süre sonra etkisiz hale getirilip infaz edilmiştir. Küba'daki bu hareketler Meksika'daki devrimci kadroyu cesaretlendirmiş ve artık harekete geçmenin zamanı geldiğine karar vermişlerdir. Yurtdışındaki Kübalılardan aldıkları maddi desteklerle bir yat satın almışlar ve silahlanmışlardır.

24 Kasım 1956'da gece yarısı, 25 kişilik kapasiteli *Granma* yatına 82 devrimci binerek Küba'ya hareket eder. Geminin yolculuğu hesaplananın aksine zorlu geçer. Hem hava şartları hem de küçük yata yüklenen aşırı yük, planları bozar. Yolculuğun 4. günü yiyecek ve içecek sıkıntısı baş gösterir. Ayrıca Batista istihbarat servisi bu girişimi öğrenmiş ve yatın muhtemel varış limanlarında önlemler alınmaya başlamıştır.

⁵⁷ Hernández, a.g.e., Bölüm 1, 5. Belge.

⁵⁸ Hernández, a.g.e., Bölüm 3, belge 3.

Devrimciler Küba kıyılarına yanaştıklarında, Batista güçlerinin karadan ve havadan ateşi başlar. Çatışma dört saat sürer. İlk günün sonunda Meksika'dan gemiye binenlerin dörtte biri hayatta kalır. Raul Castro hatıralarında o günü şöyle anlatmıştır; "... çıkartmamız 5:30-6:00 arasında başladı... saldırıların ardından teçhizatın çoğunu bırakmak zorunda kaldık... indiğimiz yer çok zorluydu, ilerlemekte zorluk çekiyorduk... o gün hiçbir şey yemedik... yolumuzu da bulamıyorduk gece basmaya başlamıştı ki bir köylüyle karşılaştık..."⁵⁹

Devrimci lider kadrosunun hemen tamamı hayatta kalmayı başarırlar ve iki sene sürecek zorlu bir mücadelenin ardından 1 Ocak 1959'da Batista rejimini yıkıp Küba Devrimi'ni gerçekleştirirler.

⁵⁹ Hernández, a.g.e., s.298

İKİNCİ BÖLÜM

KÜBA BASININDA ANADOLU İHTİLALİ

2.1. Ulusal Egemenlik Mücadelesi

2.1.1. Kurtuluş Savaşı'nın Son Evresi ve Büyük Taarruz

I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti, şartları ağır bir ateşkes antlaşması imzalamıştır. Mondros Ateşkesi'nin ardından İtilaf Devletleri tarafından dayatılan ilk ve tek barış antlaşması Sevres'dir. Bu proje hiçbir tartışmanın sonucu olmayıp, İtilaf Devletleri'nce hazırlanmış ve İstanbul Hükümetince kabul edilmiş 10.08.1920 tarihli bir belgedir. Ancak bu antlaşma BMM tarafından kabul edilmemiş, Misak-ı Milli kararlarını uygulamak, milli iradeye bağlı tam bağımsız bir devlet olarak varolmak için yeniden siyasi ve askeri bir mücadeleye girişilmiştir.

Ulusal mücadelenin güçlenmesinin ve BMM'nin Türkiye üzerinde egemenlik kurmaya başlamasının ve özellikle askeri başarılarının ardından İtilaf Devletleri Londra Konferansı'nda toplanmış ve BMM'ne 12 Mart 1921'de bir barış antlaşması teklifi yapılmıştır. Bu antlaşma, Sevr hükümlerinin biraz farklılaşmış bir halinden başka birşey değildir. Bu teklif de BMM tarafından incelenmemiştir. Sakarya zaferinden ve Fransızlarla yapılan Ankara antlaşmasından sonra, 22 Mart 1922'de Paris'te toplanan İtilaf Devletleri dışişleri bakanlarının öngördüğü bir diğer barış antlaşması da yine BMM'sinin taleplerini karşılamadığı için kabul edilmemiştir¹.

26 Ağustos 1922 sabahında başlayan Büyük Taarruz sadece Türk tarihi için değil, dünya tarihi için de çok önemlidir. Birini Dünya Savaşı'nın bitmeyen hesaplarının, dayatılan antlaşmaların, ihanet ve dalalet içindeki Osmanlı yönetiminin, yüzyıllardır hazırlanan planların ve tüm bunların sonucu olarak, Anadolu'daki kanun tanımaz işgallerin, baskı ve zulümlerin kesin olarak sonlanmasını ve Türklerin Anadolu'daki bağımsızlık ve egemenliğini sağlayan bu taarruz, Kurtuluş Savaşı'nın en büyük askeri harekattir².

¹ Aptülâhat Akşin, *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, TTK Yay., Ankara, 1991, ss.106-107.

² Kemal Arı, *Atatürk ve Aydınlanma*, 3. Baskı, Yakın Kitapevi, İzmir, 2010, ss.128-129

Anadolu'da Türk Ulusu'nu yok etmek niyetiyle ilerleye Yunan ordusu, ele geçirdiği yerlerde kalıcı olmak için mevzilerini çok sağlam tutuyordu. Mustafa Kemal bu sağlam mevzilere yapılan taarruzu şöyle anlatmaktadır; "Bu mevzilerin korunma değerini en son inceleyen bir İngiliz subayının verdiği raporda, "eğer Türkler, bu mevzileri dört-beş ayda işgal ederlerse, bir günde yok ettiklerini iddia edebilirler" demiştir. Fakat Türklere bu mevzileri yok etmek için üç dört ay değil, bir gün de değil, yalnız bir saat yeterli gelmişti"³.

Mustafa Kemal'in üstün askeri bilgisiyle uygulanan taarruz planı sonucunda 30 Ağustos gününün sonunda Dumlupınar'da beş Yunan tümeninin etkisiz hale getirilmiştir. 31 Ağustos'ta Uşak'ın düşmesinin ardından başkomutan Hadzi Anesti 1 Eylül'de istifa etmiştir. Ertesi gün yerine atanan Trikopolis bu emiri esir düştüğü Mustafa Kemal'den öğrenmiştir⁴. Gözü dönmüş bir şekilde yakıp yıkarak ve türlü zararlar vererek çekilen Yunan ordusundan korunmak için insanlar köylerini kasabalarını terk edip dağlık arazilere kaçmışlardı⁵. Mustafa Kemal durumu 5 Eylül 1923'de Heyeti Vekiyeye ve Maliye Vekaleti'ne acilen şu ifadelerle bildirmektedir; *"Düşmanın terk ve tahliye ettiği kasaba ve köylerde yaptığı facialar her türlü tasavvurun üstündedir. Köylerin büyük kısmı tamamıyla yakılmıştır. Düşmanın ricat yolu üzerinde kalan zavallı köylülerimiz köylerinin harabereleleri üzerinde sefalet ve zaruret içinde inlemektedir."*⁶

Edirne'den bir tümen Anadolu'daki Yunan ordusunu takviye amacıyla yola çıkarılmış ancak askerler İzmir'e geldiklerinde karaya çıkmayı reddetmişlerdir. Çünkü o günlerde liman Yunanlı yaralı askerler ve kaçmak için gemi bulmaya çalışan Rumlarla dolmaya başlamıştı. Yunanlı birliklerin tahliyelerinin büyük kısmı ise Çeşme'den yapılmaktaydı. İzmir'de kalan askerler ve Rum halkın bir kısmı 7-8 Eylül günlerinde gerek Yunan gerekse İstanbul'dan gönderilen İtilaf Devletleri'nin gemilerine bindirilerek İzmir'den kaçtılar ve adalara nakil edildiler.

³ Atatürk'ün Büyük Zafer hakkında Meclis'teki konuşması, 4 ekim 1922, **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, ATAM, Ankara, 2006, s.365

⁴ Gotthard Jaeschke, **Türk Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, çev. Cemal Köprülü, Ankara, 1991, s.191.

⁵ Kemal Arı, **Üçüncü Kılıç**, 4. Baskı, zeus Kitapevi, izmir, ss.116-123

⁶ **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, c.13, Kaynak Yay., İstanbul, 2004, s.254

Yunan ordusunun esas kuvveti Afyon-Dumlupınar hattında 30 Ağustos muharebeleriyle imha edilmiş ancak müttefiklerin yardıma gelip Yunan ordusunu kurtarmaması için bu gerçek bir süre gizlenmiştir⁷.

İki kolda ilerleyen Türk ordusunun bir kısmı İzmir'i kurtarmak için Batı'ya, bir kısmı da Kuzeye hareket etmiştir. Batı cephesindeki Türk süvarileri 9 Eylül'de İzmir'e girmiş, Kuzeye ilerleyen birlikler ise 6 Eylül'de Balıkesir'i, 10 Eylül'de Gemlik'i geri almışlardır. 10 Eylül gecesini Yunan birlikleri bütün cephede ateşi keserek Bursa'dan çekilmeye başladılar⁸ ve Türk kuvvetleri, Milli Mücadele boyunca kurtuluşuna manevi değer yükledikleri Bursa şehrini geri aldı. Kocaeli grubu taarruzlarını devam ettirip, 12 Eylül sabahı Mudanya'yı kuşattı ve akşama doğru kente girdi. Bandırma istikametine çekilen Yunan birliklerini takibe devam edildi. Türk birlikleri 17 Eylül'de Bandırma'yı kurtarmış ancak Anadolu'da kalan son Yunan askerlerinin Erdek'ten kaçarken kasabayı ateşe vermelerine engel olamamıştı. Sonuçta Türk askeri Anadolu'yu 18 Eylül 1922'de Yunan askerinden tamamen temizlenmişti.

Bu hızlı gelişme, İtilaf Devletleri arasında büyük bir şaşkınlık ve endişeye sebep olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Orta Doğu, Anadolu, Trakya ve Boğazlar'ı yeniden şekillendiren galip devletler için artık karşılarında Mustafa Kemal önderliğinde yeniden doğan, Sevr hükümlerini cephede yırtan bir Türkiye Devleti gerçeği vardı. Boğazları işgal etmekle kalmayıp, tarafsız bölgeler ilan eden müttefikler ve sözde antik Yunan medeniyetinin Anadolu topraklarındaki hakları için savaştan Yunanistan⁹, bu emellerinin birer hayalden öteye geçemeyeceğini kabul etmek zorunda kalmışlardır.

Mustafa Kemal İzmir'in kurtuluşunun ardından bir süre bu şehirde kalmış ve İtilaf Devletleri temsilcileriyle temaslarda bulunmuştur. Bunlardan ilki İngiltere İzmir Başkonsolosu Henry Lamb idi. Lamb bu görüşmenin ardından İstanbul'a gerçekleri çarpıtıcı bir rapor vermiş Mustafa Kemal'in kendisine saldırgan ve saygısız sözler söylediğini yazmıştır. Bu rapor İngiltere'nin İstanbul'daki Yüksek Komiseri

⁷ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk (1919-1927)*, ATAM, Ankara, 1997, (Nutuk), s.449

⁸ Jaeschke, a.g.e., s.192.

⁹ EK 2 - Batı Anadolu'da hak iddia edilen toprakların haritası, *Diario de la Marina*, 08.11.1922, b.1, s.1

Rumbold tarafından inandırıcı bulunmamıştır¹⁰. Atatürk, Misak-ı Milli sınırlarının içinde tam bağımsız bir Türkiye yaratmak istiyor, bu amaca barışçı yollarla ulaşmak mümkün olmazsa savaşa devam edeceklerinin altını çiziyordu. Mustafa Kemal, İngiltere temsilcisinden sonra kendisiyle görüşmeye gelen Fransız Yüksek Komiseri General Pelle'ye de "tarafsız bölge" diye bir yer kabul etmediklerini, Doğu Trakya ve İstanbul'u almadan orduların durdurulamayacağını belirtmiştir¹¹.

2.1.2. Marmara Bölgesi'ndeki Türk İlerleyişi ve Trakya Sorunu

Türk askerinin beklenmeyen ilerleyişi karşısında, 7 Eylül 1922'de toplanan İngiliz kabinesi İstanbul ve Çanakkale boğazlarındaki hakimiyetini bırakmamayı ve bu bölgeleri savunmak için gerekirse takviye kuvvet gönderme kararı aldı¹². 16 Eylül'de Lloyd George ve Sömürgeler Bakanı Winston Churchill bildiriye İngiliz dominyonlarına İstanbul ve Boğazların savunulması için yaptığı çağrı İtilaf Devletleri'nce şaşkınlıkla karşılandı¹³. İngiliz hükümeti bir yandan barış ister görünürken bir yandan da tarafsız bölge olarak kabul ettikleri İstanbul ve Boğazlara Türk askerlerinin girmesi halinde buraları savunabilmek için sömürgelerinden asker toplamaya başlamıştı¹⁴. Ancak bu davranışı, uluslararası politikada olumsuz bir etki yapmıştır. Fransız ve İtalyan hükümetleri daha önce Çanakkale'ye takviye gönderdikleri birliklerinin çekilme emirlerini vermişlerdir.

Bu gelişmeleri yaklaşık bir ay sonra yazdığı makalesinde değerlendiren Tiburcio Castañeda, Lloyd George'un o dönemde yanlış karar aldığını, dominyonlarından gelecek kuvvetlerle bölgede üstünlük sağlayabileceğini sandığını yazmıştır;

"Benim yorumuma göre Lloyd George'un Türkleri hizaya sokmak için izlediği politikasındaki eksik, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda dominyonlarından aldığı destektir. Her biri 5000 kişilik kuvvet gönderebileceklerini söylemişlerdir. Lloyd George Milletler Cemiyeti'nin

¹⁰ Bilal Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, c.4, TTK Yay., Ankara, 1984, s.403.

¹¹ Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1993, s.520.

¹² Sonyel, a.g.e., s.270.

¹³ Sonyel, a.g.e., s.271

¹⁴ Şimşir, a.g.e., ss.454-455.

desteğini almaktansa, dominyonlardan gelen bu işaretleri dikkate aldı."¹⁵

Fransa'nın İstanbul Yüksek Komiseri General Pelle, aldığı talimatla, karşılıklı görüş alışverişinde bulunmak için 18 Eylül 1922'de İzmir'de Mustafa Kemal ile görüşmüştür. Fransa'nın Mondros Mütarekesi'nde kabul edilen maddelere atıf yapmasının kabul edilemez olduğunu söyleyen Mustafa Kemal, Doğu Trakya'nın Türkiye'ye verilmeden ateşkes sağlanamayacağını belirtmiştir¹⁶.

Pioncare Mustafa Kemal'in tarafsız bölgeyi tanımadığını, Türklerin Edirne sınırından itibaren Trakya ve Boğazlar üzerinde egemenlik istekleri karşılanmadığı takdirde barış konferansına katılmayacağını İngiliz yetkililerle paylaşmıştır¹⁷. Ancak İngiltere hükümeti İtilaf Devletleri'ne baskı yapmış ve İstanbul'daki komiserlerinin 18 Eylül'de TBMM'nin İstanbul temsilcisi Hamid Bey'i ziyaret etmelerini sağlamıştır. Bu görüşmede İstanbul ve Boğazların tarafsızlığının korunması ile ilgili görüşlerini bir nota ile Ankara Hükümeti'ne bildirmişlerdir¹⁸.

12 Eylül 1922'den 23 Eylül 1922'ye kadar İtilaf Devletleri arasında yapılan görüşmeler, dünyayı tehdit eden yeni bir savaş olasılığı içinde oldukça yoğun geçmiştir¹⁹. Gelişmeleri değerlendirmek için Lord Curzon, Poincare ve İtalya'nın Paris Büyükelçisi Sforza, 20 Eylül 1922'de Paris'te toplandılar. Tüm gün süren toplantılarda İtilaf Devletleri'nin temsilcilerinin farklı görüşleri ön plana çıkıyordu. 21'inde toplantı yapılmadı ve üç temsilci 22 Eylül'de yeniden biraraya geldiler. Aralarındaki uyuşmazlık devam ettiği için o günkü görüşmelerde de bir sonuç alınamadı.

23 Eylül'de müzakerelere yeniden başlandı. İngiltere, tarafsız bölgeye girilmemesi şartıyla Trakya'yı Edirne'de dahil olmak üzere Meriç'e kadar Türkiye'ye iadesini kabul etti ve BMM'ne Mudanya ve İzmit'te bir toplantı yapılmasını önerdiler²⁰. Müttefikler aynı gün Mustafa Kemal'e de bir nota

¹⁵ Tiburcio Castañeda, "Dünya Hayatı", *Diario de la Marina*, 15.10.1922, 1. Baskı, s. 2.

¹⁶ Görüşmenin detayları için bakınız: Atatürk'ün..., a.g.e., ss.308-312.

¹⁷ Şimşir, a.g.e., s.444.

¹⁸ Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, 9. Basım, Ercan Kitapevi, İzmir, 2009, s.344.

¹⁹ Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, Burçak yayınevi, 4. Baskı, İstanbul, s.694

²⁰ Bildirinin tam metni için bakınız: Şimşir, a.g.e., s.525

göndererek askeri hareketin durdurulmasını ve Yunanistan'ın da dahil olacağı bir barış konferansının toplanmasını teklif ettiler²¹.

Bunun üzerine Mustafa Kemal tarafından 29 Eylül'de F. Bouillon'a ve onun aracılığıyla diğer İtilaf Devletleri'ne verilen cevapta askeri hareketin durdurulacağını, ancak Edirne dahil Trakya'nın Meriç'e kadar boşaltılması ve Türkiye'ye verilmesini istendi²². Ateşkes görüşmeleri için de 3 Ekim'de Mudanya'yı teklif edildi. Teklif müttefiklerce kabul edildi ve 1 Ekim 1922'de İngiltere yüksek komiseri Harrington Hamid Bey'i ziyaret ederek, mütakere görüşmeleri için kendisinin görevlendirildiğini 3 Ekim'de Mudanya'da bulunacağını resmen bildirdi²³.

1922 yılı boyunca Karadeniz sahilleri de dahil olmak üzere Anadolu kıyılarındaki yerleşimler Yunan savaş gemilerinin saldırılarına uğramıştı. Bu anlamsız bombardımanlar nedeniyle can ve mal kaybı yaşanmıştı. Sovyet Hükümeti, Yunanistan'ın bu düşmanca eylemlerine bir son vermesini İtilaf Devletlerinin bu yönde çaba harcamasını istediye de bu girişimleri sonuçsuz kaldı. Ruslar boğazların İtilaf Devletleri'nin kontrolünden çıkıp Türklere geçmesini bölge güvenliği için önemli görüyordu. Türklerin Anadolu'daki kesin zaferinin ardından Rus Dışişleri Bakanlığı 12 Eylül'de İngiltere'ye gönderdiği telgrafta 16 Mart 1921 tarihli Moskova antlaşmasına atıfta bulunarak, Boğazlar sorununun çözümünün ancak bu antlaşmaya göre mümkün olduğunu bildirmiştir²⁴. Bunun Karadeniz'de kıyısı olan devletlerce tespitini istemişlerdir²⁵.

23 Eylül'de barış antlaşması yapılması için ilgili devletleri konferansa çağıran İtilaf Devletleri, Türkiye ile savaşa katılmadığı bahanesiyle Sovyet Rusya'ya böyle bir davet göndermediler. Bunun üzerine Sovyet hükümeti 30 Eylül 1922 tarihinde ülkelerinin konferansa katılmasına izin verilmemesini çok sert bir dille protesto etti. Sovyet hükümeti ayrıca Boğazlardaki kuşatmanın ve ticaret gemilerinin geçişine

²¹ Muhittin Gül, **Türk İnkılap Tarihi**, Barış Yayınevi, Ankara, 1998, s.213.

²² Atatürk, **a.g.e.**, s.451

²³ Ergün Aybars, **a.g.e.**, ss.346-347.

²⁴ Ömer Kürçüoğlu, **Türk-İngiliz İlişkileri 1919-1926**, Ankara, 1978, s.242.

²⁵ Mehmet Gönlübol, Cem Sar, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, c.1, 5. Baskı, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara, 1982, s.47.

ilişkin tüm sınırlamaların kaldırılmasını istiyordu²⁶. Rusya'nın bu notasını 15 Ekim tarihili Ukrayna, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın boğazların kapatılmasını protesto eden notaları takip etti²⁷.

Rusların bu talepleri Küba basınında "*Rusya Boğazların kapatılmasına karşı*" başlığıyla yer bulmuştur. "*Çanakkale boğazının kapatılmasını protesto eden Rus notası resmi çevrelerde şaşkınlıkla karşılandı. müttefik kumandanlarının askeri sebeplerle Çanakkale Boğazları'ndan geçişin kapatılması gibi algılanacak uygulamaları yürürlüğe koymuşlardır.*"²⁸

2.1.3 Ateşkes Dönemi

2.1.3.1. Mudanya Ateşkes Antlaşması

3 Ekim 1922'de önce Fransız ve İtalyan daha sonra da İngiliz temsilcileri Mudanya'ya ulaştı²⁹. İsmet Paşa başkanlığında Mudanya'da toplanan mütareke görüşmeleri tedirginlik ve sıkıntı içinde başladı³⁰. İsmet İnönü Yunan heyetinin mütarekeye gelmemeleri üzerine " O halde biz bir sonuca varalım, Yunanlılar bunu kabul etmeye mecbur olacaklardır"³¹ dedi ve BMM'nin ateşkes koşulları ile ilgili talepleri tekrarladı. Ardından söz alan Harrington müttefiklerin hazırladıkları taslak mütareke projesi sundu. Verilen aranın ardından, özellikle Trakya'nın Yunan birliklerinin çekilmesine mütakip kimin bölgeye egemen olacağı konusunda antlaşmaya varılamaması üzerine görüşmelere ara verildi.

Ertesi gün 4 Ekim 1922'de Yunan heyeti gecikmeyle de olsa Mudanya'ya geldi. Bir İngiliz torpidosuyla gelen heyet karaya inmemiş, gemi açıkta demirlemiştir. Sabah başlayan görüşmelerde İsmet Paşa F. Bouillon'a Türk tarafının yeni projesini sundu. Öğleden sonraki oturumda Türkiye'nin isteklerin karşı

²⁶ A.M. Şamsutdinov, *Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi 1918-1923*, çev. Ataol Behramoğlu, Doğan Kitap, İstanbul, 2. Baskı, 1999, ss.305-307

²⁷ Şamsutdinov, a.g.e., s.307

²⁸ EK 4 – Tiburcio Castañeda, "Büyük Savaşın Ekonomik ve Siyasi Tasfiyesi- 255", *Diario de la Marina*, 03.10.1922, b. 2, s. 1.

²⁹ EK 3 – Türk, Fransız ve İngiliz delegeleri Mudanya'da, *Diario de la Marina*, 03.10.1922, s.1

³⁰ Taner Baytok, *İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara, 1970, s.159.

³¹ İsmet İnönü, *Hatıralar*, c.2, Bilgi Yay., Ankara, 1987, s.27.

müttefikler yeni bir proje ile geldiler. İsmet Paşa, Doğu Trakya'ya gönderilecek Türk Jandarma kuvvetlerine sınırlama getirilmesine karşı çıktı ve askeri harekatı durdurmak için herhangi bir sebep göremediğini belirtti. İsmet İnönü İngilizler'in Trakya'yı işgal etme niyetinin olduğunu düşünmüştür.

4 Ekim günü Mustafa Kemal İzmir'den Ankara'ya dönmüş ve Büyük Taaruzu Meclis'te detaylı bir şekilde anlatmıştır. müttefiklere kalıcı bir barış için konferans toplanmasını isteyen bir nota, Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey imzasıyla müttefiklere gönderilmiştir³². Kuzeye ilerleyen I. Ordu Komutasındaki III. Kolordu'nun süvari tümenleri Şile'yi ve Gebze-İzmit arasındaki bölgeye vardı. Ancak ateşkes görüşmeleri devam ettiği için ileri bir hareket Mustafa Kemal'in emriyle durduruldu³³.

5 Ekim 1922'de görüşmeler sabah başladı. İsmet Paşa, Doğu Trakya'dan Yunan birliklerinden arındırılmasından sonra bölgenin Türk hakimiyetine gireceğinin İtilaf Devletleri'nce kabulünü ve tasdikini istiyordu. İsmet İnönü söz verdikleri gibi ordusunu üç gündür hareket ettirmediklerini ancak Trakya'nın Türk hakimiyetine ne zaman verileceğinin belli olmaması halinde, ordularının hareketinin kaçınılmaz olduğunu anlatmıştır. Bu konuşmanın üzerine aralarında özel görüşme isteyen İtilaf Devleti Temsilcileri'nden Harrington İngiltere hükümetinden yetki almak için İstanbul'a gitmesi gerektiğini bildirdi. Görüşmelere 6 Ekim'e kadar ara verilmesine karar verildi. Üçüncü günün sonundaki görüşmelerde antlaşma sağlanamaması her iki taraf üzerinde de olumsuz bir hava yaratmış, toplantı dağılma noktasına gelmiştir³⁴.

Müttefik temsilcileri İstanbul'a döndükten sonra gerek kendi aralarında gerekse kendi ülkeleriyle durum değerlendirmesi yaptılar. 6 Ekim sabahı yeniden toplanan generaller, Poincare'nin verdiği güvencelerle ikna olan Lord Curzon'nun talimatıyla Mudanya'ya doğru yola çıktılar³⁵. Ancak İsmet Paşa'nın müttefiklere tanıdığı 24 saatlik izinin dolmuştu. müttefik generaller İsmet Paşa'dan çeşitli bahanelerle ek süre istiyorlardı. Başkumandan Mustafa Kemal Paşa ise İsmet Paşa ile

³² Atatürk'ün..., a.g.e., ss.378-380

³³ Tevfik Bıyıkoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, c.1, Ankara, 1992, ss.443-444.

³⁴ Gül, a.g.e., s.215.

³⁵ Sonyel, a.g.e., s.285.

yürüttüğü yazışmalarda, İtilaf Devletlerinden taleplerin yanısıra o gün saat 6'ya kadar bir antlaşmaya varılmaması halinde kendisinin hareketin durdurulması ile ilgili yetkisinin kaldırılacağını, İstanbul ve Boğazların alınması için ordunun alacağı düzen ile ilgili talimatları belirtmişti³⁶. İsmet İnönü bu talimatlar üzerine, Mudanya Konferansının kesilmesi ihtimalinden bahsederek, 1. ve 2. orduların ve güneyde kalan kıtaatının Kocaeli ve Çanakkale Bölgesi'ne harekete geçmesini bildirdi³⁷.

Gece başlayan görüşmelerde, Fransa ve İtalya'nın Türkiye'nin isteklerini kabul etmişlerdi ancak General Harrington İngiltere hükümetinden gelen cevaba göre hareket etmeyi bekliyordu. Lord Curzon 3 Ekim'den beri Paris'te Fransa Devlet Başkanı Poincare ile görüşüyordu ve bu da Harrington'a Paris-Londra-Mudanya arasındaki iletişimde sorunlar yaşandığı bahanesine zemin hazırlıyordu. Toplantı ertesi gün sabah 8'e ertelendi³⁸.

Küba basınına bu hareketli günleri yakından takip etmiştir. Gazete 7 Ekim 1922'de tarihinde boğazların Anadolu yakasındaki "tarafsız bölgeye" Türklerin öncü süvarilerinin girmesi ile ilgili yeni detaylar vermektedir; "*Milliyetçi süvariler İzmit'teki tarafsız bölgeye girmiş, Karadeniz kıyısındaki Şile'yi ele geçirmiştir. Aynı şekilde küçük piyade ve süvari birlikleri Anadolu demiryolu üzerindeki, İzmit ile İstanbul'un yarı yolundaki Darıca ve Gebze'ye girmişlerdir.*"³⁹

Yine aynı tarihli *Trakya'da garantiye ihtiyacı olan 200 000 Yunanlı bulunmaktadır* başlıklı haberde Doğu Trakya'daki hristiyanların Türklere karşı korunmaya muhtaç hale geldiği düşüncesiyle yapılan girişimlerden bahsedilmektedir.

"Trakya milletvekilleri başkanı Gelibolu temsilcisi Exintaris, Trakya'yı müttefiklerin koruması için Kuzey Amerika'nın yardımını almaya çalışmaktadır. Assoiated Press bugünkü haberinde, bütün Yunan milletvekillerinin Trakya'daki Yunan halkının can ve mal güvenliği için gerçek garantiler almak için yürüttükleri kampanyaya devam edeceklerini bildirdi.

Bugün Doğu Trakya'da 200 000 Yunan'ın yaşadığını söyleyen Exintaria, insani duygularla hareket edecek tek ulusta olsa Kuzey

³⁶ Atatürk'ün..., a.g.e., ss.382-383

³⁷ İnönü, a.g.e., s.34.

³⁸ İsmail Eyyüpoğlu, *Mudanya Müharekesi*, ATAM, Ankara, ss.187-188.

³⁹ *Diario de la Marina*, 09.10.1922, b. 1, s. 1.

Amerikaluların Yunan halkına adil bir antlaşma için baskı yapacağına inandığını belirtti."⁴⁰

7 Ekim'deki görüşmeler sabahın erken saatlerinde başladı. Harrington'un Doğu Trakya'da yaşananlarla ilgili bilgi aktarmasının ardından Fransız ve İtalyan delegelerin desteğini alarak toplantının ertesi güne ertelenmesini talep etti. İsmet Paşa Yunanistan'ın elindeki sivil ve asker esirlerin Türkiye'ye barış konferansından önce iadesini istedi. Müttefik devletlerin generalleri özel bir görüşmenin ardından bu teklifi hükümetlerine bildirmek için İsmet İnönü'den nota alabileceklerini bildirdiler. Kısa süren toplantı önce öğleden sonraya, Harrington'un gerekli talimatları almamasından dolayı da görüşmeler bir sonraki güne ertelendi⁴¹.

Paris'teki toplantılar aralıksız devam ediyordu. 6 Ekim gece saat 11'de başlayan toplantı sabah 3'te bitmişti. 7 Ekim'de gün boyu süren görüşmelerde varılan mutabakat metni Londra'ya gönderildi. İngiltere hükümetinin verdiği cevaptaki hususlardan anlaşılacağı üzere, Doğu Trakya'nın Türkiye'ye iadesini şartlara bağlıyor ve Boğazlar ve tarafsız bölgelerdeki haklarını korumaya devam etmek istiyordu⁴².

Müttefiklere verilen sürenin dolmasının ardından, Tüm sözde tarafsız bölgelerin yakınlarındaki birliklerde hareketlilik başlamıştı. Buralardaki askeri birlikler takviye edilmiş, topçu birlikleri sevk edilmişti. Ordu saldırı düzeni almaya başlamıştı. Bu gelişmeler müttefiklerce de yakından takip ediliyordu. Cephelerdeki Türk askerinin sayıları ve durumları ile ilgili istihbarat raporları İstanbul, Paris ve Londra'ya bildiriliyordu⁴³.

8 Ekim'deki görüşmeler Türk Kuvvetlerinin tarafsız bölgeye girmesinin İsmet Paşa'ya bir ultimatomla bildirilmesi ile başladı. İsmet Paşa Mustafa Kemal'den aldığı cevap uyarınca, İngilizlerin de Anadolu kıyılarında yığınak yaptığına, Yunanlıların tekrar toparlanması için zaman kazanmalarına yardımcı olduklarına ve Türk birliklerinin iç hareketi gereği bir takım düzenlemeler

⁴⁰ Diario de la Marina, a.g.h., s.1

⁴¹ Eyyüpoğlu, a.g.e., ss.190-194

⁴² Veysi Akın, **Trakya'nın Türklere Devir Teslimi**, ATASE Başkanlığı Yay., Ankara, 1996, s.49.

⁴³ Eyyüpoğlu, a.g.e., ss.200-201

yapıldığını Harrington'a bildirdi⁴⁴. Sabah saatlerinde Harrington Londra'dan beklediği talimatı almıştı ancak bu kez de Fransız ve İtalyan temsilciler talimat almak için beklediklerin söylediler. Paris'teki görüşmelerin sonucunda, Türklerin görüşlerini kabul eden Fransız ve İtalyan hükümetlerinin kararlarında değişiklik olma ihtimali vardı. Böyle bir ortamda görüşme yapılmadı. Fransız ve İtalyan delegeler İstanbul'a geri döndüler⁴⁵.

9 Ekim tarihli gazetenin ilk baskısının başlığında Doğu Trakya'nın Türkiye sınırlarına dahil edileceği haberinin ardından yapılan yorumları ve önemli gelişmeleri şu haber başlıklarıyla verilmektedir; *"Doğu Trakya Yunanistan için kayıp kabul edilmektedir. Bulgar sınırındaki Yunan askerleri takviye edilmektedir. Sultan ile milliyetçileri uzlaştırmak istiyorlar. Savaş yaklaşıyor."*⁴⁶

Sofya'dan alınan haberlerde ise şu bilgiler vardır; *"Bulgar sınırındaki askerler, hiçbir endişeye yer vermeyecek şekilde takviye edilmişlerdir. Yunanlılar Bulgarları, Bulgaristan'a gruplar halinde Trakya'yı işgal etmek için mülteci gibi giren Kemalistler için suçlamaktadır. Bulgaristan İtilaf Devletleri'ne durumu incelemelerini isteyen bir nota göndermiştir."*⁴⁷

Bulgaristan Trakya'da Otonomi İstiyor haber başlığının altında, Bulgaristan'ın ilerki günlerde Lozan'da da savunacağı tezler haber yapılmıştır. Habere göre Bulgaristan'ın bu istekleri reddedilecek, Doğu Trakya Türkiye'ye ve Batı Trakya Yunanistan'a bırakılacaktır.

*"Bulgaristan'ın Trakya İçişleri Bakanına göre bugün geçerli olan antlaşma Neully'dir. Bölge manda güçleri olan İngiltere, Fransa, İtalya ve ABD'ye aittir ve Bulgaristan'a bırakılmıştır. Bulgaristan bütün Trakya için Milletler Cemiyeti'nin korumasında bir otonomi ve bölgenin dokunulmazlığı korunarak, Bulgaristan'ın sınırları genişlemeden Ege Denizi'ne bağlantı istemektedir."*⁴⁸

Londra gazetelerinin Mondros Mütarekesi başladığı günden itibaren Llyod George'u eleştiren yazılar yazmışlardır. İngiltere basınındaki bu büyük eleştirilere

⁴⁴ Eyyüpoğlu, a.g.e., ss.202-205

⁴⁵ Eyyüpoğlu, a.g.e., s.207

⁴⁶ *Diario de la Marina*, 09.10.1922, b. 2, s. 1.

⁴⁷ *Diario de la Marina*, 09.10.1922, b. 2, s. 1.

⁴⁸ *Diario de la Marina*, 09.10.1922, b. 2, s. 1.

Küba basını kayıtsız kalmamış ve birkaç gün sonra istifası verecek olan Lloyd George ile ilgili yapılan yorumları şöyle özetlemiştir;

"İngiliz Başbakanı Llyod George basın tarafından şimdiye kadar olmadığı ölçüde eleştirilmektedir. Onu bu zamana kadar koruyan bazı yayın organları şimdi kendisinin düşmanı haline gelmiştir. Mevcut kampanya çok önemlidir ve haftalık gazeteler onun istifasını istemektedirler. Onun erken Yunan medeniyeti sevgisi nedeniyle ülkesini, Hükümet Sekreteri Lord Curzon'un diplomasisi sayesinde engellenen, bir savaşa sürüklenmesinden dolayı suçlamaktadırlar.

Dün konferansta dile getirilen aşağıdaki sözler İsmet Paşa'ya atfedilmiştir: "Mudanya'da bir antlaşmaya varabilmek için büyük bir fedakarlık yapıyoruz. Müttefiklerin bugün kesin bir karara varmaması halinde, ordu yürüyüşe geçecektir". İngilizlerin bu akşam yaptıkları açıklamada, Çanakkale'deki Türk birliklerinin takviye edildiğini, ancak şu ana kadar herhangi bir topçu birliğinin varlığının gözlemlenmediği bildirilmiştir."⁴⁹

Mudanya görüşmeleriyle ilgili İstanbul'dan geçilen *Mudanya Ateşkesi İlerlemiyor* başlıklı haber, olayları ana hatlarıyla özetlemektedir.

"Mudanya Ateşkesi görüşmelerine yeniden ara verildi. İtilaf ülkelerinin iki veya üç üyeden oluşan delegasyonu bu akşam İstanbul'a döndü. General Harrington, Albay Vitelli ve Albay Chatel Mudanya'da kaldı.

Associated Press'e dönüşüyle ilgili açıklamalar yapan bir delege; "Yüksek komiserlerle görüşmek ve Mudanya görüşmeleriyle ilgili Paris'ten son talimatları almak için döndük. Bu akşam yeniden Mudanya'ya hareket edeceğiz".

Konferansta bugün Türkler Trakya'ya gönderilecek jandarma sayısının belirlenmesine itiraz ettiler. İngiliz delegesine izin verilen sayının limitli olmasına dair talimat aldıklarını söylediler."⁵⁰

Aynı günkü gazetenin ikici baskısında Mudanya'dan gelen yeni haberlere yer verilmiştir. Atina'dan alınan haberde, Yunanistan'ın Doğu Trakya'yı terk etmeyi kabullendiği yazılmıştır. Savaşa İtilaf Devletleri'nin kararıyla giren Yunanistan, ateşkesi de İtilaf Devletleri'nin kararıyla kabul etmiştir. Kurtuluş Savaşı'nı basit anlamda bir Türk-Yunan savaşı olarak nitelemenin yanlışlığı, savaşın sonunda

⁴⁹ *Diario de la Marina*, 09.10.1922, b. 1, s. 2.

⁵⁰ *Diario de la Marina*, 09.10.1922, b. 1, s. 2.

ateşkes antlaşması için masanın karşısında İngiltere, Fransa ve İtalya'nın olmasından bellidir.

*"Yunan hükümeti delegelerine Mudanya konferansı'nda İtilaf Devletleri temsilcilerinin aldığı oybirliğiyle kararları kabul etmeleri emrini verdi. Karar eski başbakan Venizelos'un Yunanistan'ın Doğu Trakya'yı kayıp kabul etmesi gerektiğini belirtmesinin ardından alınmıştır. sayıları 250 bini bulan askerlerinin ve sivil yunanlıların tasfiyesi için, Yunanistan iki ay gibi bir zaman kazanmayı isteyecektir. İhtimaldir ki İstanbul'daki 300.000 Yunan ve Ermeni de Yunanistan'a göç edecek ve bu mülteciler ülkenin sorunlarının katlanmasına neden olacaktır."*⁵¹

Diario de la Marina İngiltere'nin İstanbul'da bulunan Mudanya Konferansı'nın özel irtibat diplomatının yaptığı açıklamayı da sayfalarına taşımıştır. Ülke içindeki muhalefet nedeniyle savaşı göze alamayan İngiltere'nin masa başından en yüksek menfaatlerle kalkmaya çalıştığını özel diplomatının haber merkezlerini yönlendirmeye yönelik demeçlerinden anlıyoruz.

*"24 saat içinde savaşa ya da barışa karar vereceklerini, İsmet Paşa'nın kibirli tutumunu devam ettirmesi halinde barış için gayretlerini bırakmak zorunda kalacaklarını söyledi. Deniz Kuvvetlerinin Doğu'ya gönderen İngiliz Amirali, akşamüstü 6'dan sabah 7'ye kadar boğazlarda hiçbir yüklemenin yapılamayacağını, bu kurala uymayan gemilere hiçbir ihtarda bulunmadan ateş açılması emrini verdi."*⁵²

9 Ekim'de Mudanya'da akşamüstü başlayan ilk toplantıda sözü Harrington alıp, Türk birliklerinin ilerleyişinin durdurulmasından duyduğu memnuniyeti dile getirdi ve Londra'dan talimatın ulaştığını söyledi. Daha sonra söz alan Fransız ve İtalyan temsilcileri ise ateşkes şartlarında bazı değişiklikler öngörüyorlardı. Esasen bu son teklifle İtilaf Devletleri'nin Türkiye'nin talepleri kabul ettiği görülmüştür⁵³. Sunulan son projenin incelenmesi için 24 saat süre isteyerek, durumu Ankara'ya bildirdi. Yeni proje ile ilgili generallerle özel görüşmelerde bulundu. Yunan Heyeti'nin ateşkes teklifi Harrington tarafından İsmet Paşa'ya iletirse de, konunun

⁵¹ *Diario de la Marina*, 09.10.1922, b. 2, s. 1.

⁵² *Diario de la Marina*, 09.10.1922, b. 1, s. 2.

⁵³ Sonyel, a.g.e., s.286.

üzerinde fazla durulmadı. Ankara'da yapılan görüşmelerin ardından İsmet İnönü'ye son projede değiştirilmesi uygun olan maddeler bildirilmiş ancak müzakerelerin tıkanmasına yol açmadan antlaşmaya varılması istenmiştir⁵⁴.

General Harrington 10 Ekim 1922'de Mudanya'ya dönerken ateşkes antlaşmasının o günde imzalanmayacağını düşünüyordu. İstanbul'da iken bu konuda Londra ile görüşmüş, kendisine saldırı emri verebileceğine dair bir telgraf bile almıştı. Diğer generaller ise Mudanya'da kalmış ve İsmet İnönü ile görüşmeleri olumlu bir havada gerçekleşmişti. Tekrar bir araya gelen temsilciler akşam saatlerinde antlaşmaya vardılar ve bazı konuların çözümünü barış antlaşması görüşmelerine ertelediler.

Mutabakata vardıkları antlaşmanın hazırlanmasını ve tüm maddelerinin ilgili hükümetlerce onaylanmasını bekleyen temsilciler 11 Ekim'de sabah saat 3'te yeniden bir araya geldiler. İlk sözü alan General Harrington, Yunan delegelerinin ateşkes metnini imzalamayacaklarını söyledi. Esasen mütarekenin İtilaf Devletleri ile yapılıyor olması Yunanlıların imzasını önemsizleştiriyordu ancak savaşın bir tarafı olarak onların imzalaması gerekiyordu. Üstelik müttefikler Yunanistan'ı şartlara uyması konusunda ikna edebilirlerdi çünkü hezimete uğramış bir ordu, yüzbinlerce mülteci ve siyasi kaos ortamındaki bir ülkenin eski hayallerini yeniden canlandırması mümkün değildi. Nitekim müttefiklerin Yunanistan'ı kısa bir süre sonra antlaşmayı imzalaması için ikna edeceklerdi. Mudanya Ateşkes Antlaşması 11 Eylül 1922'de sabah 6'ya doğru basın mensuplarının önünde imzalandı⁵⁵. Mudanya Antlaşması hükümlerine göre ateşkes 14-15 Ekim gecesi yürürlüğe girecekti. Antlaşma'nın önemli maddeleri şunlardı⁵⁶;

1. madde: Bu sözleşmenin yürürlüğe girmesi üzerine, Türk ve Yunan silahlı kuvvetleri arasında çarpışmalar durdurulacaktır.

2. madde: Trakya'daki Yunan kuvvetlerinin geriye çekilmesi istenecek çizgiyi Adalar Denizi ağzından, Trakya ile Bulgaristan sınırının kesiştiği yere dek, Meriç'in sol kıyısı oluşturacaktı.

⁵⁴ Sonyel, a.g.e., s.288.

⁵⁵ Aybars, a.g.e., s.348.

⁵⁶ Antlaşmanın tam metni için bakınız: İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları*, c.I, 3. Baskı, TTK Yay., Ankara, 2000, ss. 71-74.

5. madde: Doğu Trakya'nın boşalması bu sözleşmenin yürürlüğe girmesi ile başlayacaktı. Boşaltma 15 gün içerisinde gerçekleşecekti.

6. madde: Jandarma birlikleri ile Yunan sivil memurları en kısa bir sürede çekilecekti. Bu çekilme işlemi en çok 30 gün içerisinde gerçekleşecekti.

7. madde: TBMM Hükümeti güvenliğini sağlamak ve sınır demiryollarını korumak için yeterli sayıda jandarma kuvvetleri bulundurabilecekti. Bu kuvvetlerin toplamı 8000'i aşmayacaktı.

13. madde: TBMM Hükümeti, barış antlaşmasının onaylanmasına kadar, Doğu Trakya'ya asker geçirmeyeceğine, ordu bulundurmayacağına yükümlenir.

Yunan hükümeti temsilcisi antlaşmayı önce imzalamak istememiştir. General Harington'tun ve Atina'daki müttefik elçiliklerin baskısıyla, Yunan hükümeti 13 Ekim'de antlaşmayı kabul ettiğini bildirmiştir. Tiburcio Castañeda, 14 Ekim 1922 tarihinde "*Yunanistan şartlar nedeniyle, Doğu Trakya ve İstanbul'daki hristiyan nüfusu tehlikeye atılmasını önleyici tedbirlerin alınması şartıyla Türklerle barışı kabul ettiğini*"⁵⁷ "Dünya Hayatı" başlıklı makalesinde yazmıştır.

2.1.3.2. Ateşkes Antlaşması Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından Küba basınında Türkiye ile ilgil yer alan haberlerin sayısı azalmıştır. Türk Kurtuluş mücadelesi ve müttefiklerin tutumlarıyla ilgili Tiburcio Castañeda'nın *Türk-Yunan Antlaşmazlığında Fransa, İngiltere ve ABD* başlıklı makalesindeki yorumu yüzyıllardır süregelen bir düşünce sistemini yansıtmaları bakımından önemlidir. Yorumda Batı Anadolu'da zulümden başka birşey yapmayan sözde eski Yunan'ın temsilcisi saydıkları işgalcileri ülkesinden atan Türk Ulusu zalim İslam'ı temsil ettiği iddia edilmektedir. Castañeda'ya göre, Haçlı mücadelesi devam etmeli ve Anadolu hristiyanlarca işgal edilmelidir. Makalesinde Bekir Sami Bey'in Londra ve Paris görüşmeleriyle ilgili bilgilerin de yer aldığı makale, Mustafa Kemal'in gerçek

⁵⁷ Tiburcio Castañeda, "Dünya Hayatı", *Diario de la Marina*, 14.10.1922, b. 2, s. 1.

niyetinin anlaşılmadığını ve bilinç altlarında oluşturdukları Türk komutanının hangi özelliklere sahip olduğunu göstermektedir.

"İtilaf Devletleri ellerine mükemmel bir ayrıcalık geçirmişlerdir. Tanrı'nın bir mucizesi gibi, bunu Türkleri Asya'da sınırlamak için bir fırsat olarak görmemiz gerektiği kanısındayım. Zalim İslam'ın sınırlandırılmasına yönelik bu çabayı anlamak için hafızamızı canlandırmamız gerekmektedir. Böyle bir sınırlama 7 Ekim 1571'de Akdeniz sularındaki Lepanto açıklarında toplanan Papa Pio 5'in önderliğindeki hristiyan milletlerinin ve Avusturyalı Don Juan önderliğindeki İspanya ile olmuştur. O dönemde de bugünkü gibi hristiyan devletler arasında kavgalar vardı. Ancak bedevi tehlikeye karşı herşey unutuldu ve müslümanların bir daha hiçbir zaman aynı güce ulaştıramadıkları deniz kuvvetleri bu savaşta mağlup edildi.

Hristiyanların toplarının kızgın sesi Çanakkale'de ve Mudanya'da yankılanmadıkça, düzensiz Türk orduları, kana doymasa ve İzmir'i yaksa da, boğazları geçemez ve İstanbul'a ayak basamaz. Kuşkuyla yer olmalıdır ki, itilaf devletleri rakipte olsalar hristiyanlığı tehdit eden bu tehlikeye karşı yardımlaşma içine girmelidirler. Asya'daki milyonlarca panturancı eskiden idaresinde olan bölgeleri hayal etse de, insanlık tarihi bu hayale Carlos Martel ile Tours'da, Macarlarla Buda'da, Avusturyalı Don Juan'la Lepanto'da son vermiştir.

Artık Fransızların Türkleri hizaya getirmek için İngilizlerden daha çok görevi olup olmadığı tartışılmıyor. Çünkü Kemal Paşa'ya aceleyle hiçbirşey kazanamayacağını gösteren Franklin Bouillon'un yardımı olmadan ne İngilizler kendi pozisyonlarını sağlamlaştırabilir, ne de Yunanlılar Trakya'yı birleştirebilir ve Anadolu topraklarında intikamlarını arayabilirlerdi.

Lloyd George'un büyük hırslarla yönlendiği Yunan yandaşlığı politikası Türkleri bolşeviklerle işbirliğine itmiş, onlardan silah yardımı sağlamalarına neden olmuştur. Llyod George ayrıca geçen Mart ayında Londra'ya gelen bir Ankara Hükümeti delegeşiyle de barış görüşmesi yapmayı reddetmiş, Sevres Antlaşması'ndan taviz vermek istememiştir. Llyod George'un kabul etmediği Paşa, Fransa'nın desteğini almak için Paris'e uğramıştır.

İnanıyorum ki Türkleri sakinleştiren Franklin Bouillon'un diplomatik çalışmaları ve İngilizlerin Boğazlar bölgesine yerleştirdiği büyük silahlı güçleri olmasa Kemal Paşa'nın ordularının başkente girmesi engellenemezdi."⁵⁸

Küba basınında Mondros Mütarekesinin ardından yaşananlar farklı açılardan gazete sayfalarına yansımıştır. İlk haberde Fransız Temsilcisi F. Bouillon'un

⁵⁸ EK 6 – Tiburcio Castañeda, "Dünya Hayatı", *Diario de la Marina*, 15.10.1922, b. 1, s. 2.

mütarekenin imzalanmasının ardından 16 Ekim'de Paris'e döndüğünde Bakanlık binasında Başbakan Poincare tarafından kabul edilmiştir. Görüşmenin ardından kendisini bekleyen 10 ülkeden 150'ye yakın gazeteci karşısında İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserini, yanlış bilgi vererek Türklerin Trakya'yı işgal etmeyi talep etmeleri üzerine Mudanya konferansının kesildiği izlenimi uyandırmasından dolayı suçlamakta ve Mondros'ta yaşananlarla ilgili şunları söylemekteydi;

"İnanıyorum ki barış garanti altına alınmıştır. Bu süreçte Kemal Paşa üzerinde tüm şahsi etkimi kullanmam gerekti. Ancak İngiliz müttefiklerimiz için tartışmalar daha şiddetli geçmiştir. Nazik olmakla birlikte inatçılık göstermişlerdir. Ancak Fransa, Yakın Doğu'da barışın gerçekleşmesi için bir öneri vermiştir".

"Kemal Paşa'nın karşısında Mudanya'daki özel görevinde, İngiltere'nin gücü karşısında değil, Fransa'nın barışçıl politikaları ve Mustafa Kemal'in savaşı önleyici samimi arzusu neticesinde, dünyanın yeni ve büyük bir çatışmaya girmesine engel olunmuştur".

"İngiltere'de muzaffer Kemalistlere meydan okuyanlar sadece İngiliz birlikleri ve İngiliz askerleridir denmektedir. Gerçekte İngiliz kuvvetlerinin ve birliklerinin her hareketi abartılmış, bu ise Kemal ile yapılan pazarlıklarda en büyük zorlukları yaşamışlardır. Muzaffer orduyu başkent İstanbul'a 40 kilometre kala durdurmayı başaran da Fransızların zaferidir."⁵⁹

Gazetenin başsayfadaki ikinci haberinde ise Edirne'nin yakılması ve Doğu Trakya'da yaşayanların sorunlarıyla ilgili 16 Ekim'de İstanbul ve Edirne'den geçilen haberlere yer verilmiştir. Mondros'ta varılan antlaşma sonucunda bu topraklar Türkiye'ye bırakılmış olsa da, bölgedeki ve özellikle Edirne'deki güvenlik sorunu gazeteye yansımıştır.

Doğu Trakya'daki Yunanlıların yaptığı zulüm ve cinayetler, bölgenin işgalinin hemen sonrasında başlamıştı. 20 Temmuz 1920'de Tekirdağ'ı, 25 Temmuz'da ise Edirne'ye ulaşan Yunan birliklerinin müslüman halka yaptığı baskılar zamanla tüm Doğu Trakya'ya yayılmıştı. Büyük Taarruz'un ardından bölgeden gelen resmi ve askeri raporlar Yunan zulmünün korkunç boyutlara ulaştığını gösteriyordu. Mudanya görüşmeleri sırasında da İtilaf Devletleri'ne iletilen bu kaygılar, 7 Ekim günü Harrington tarafından cevaplandırılmıştır. Bölgenin

⁵⁹ *Diario de la Marina*, 17.10.1922, b. 1, s. 1.

uçaklarla yapılan keşiflerinin ardından verilen raporlarda herhangi bir tahribata rastlamadıklarını söylemiştir.

Ege bölgesinden çekilirken Yunanlıların çıkardıkları yangınların Trakya'da da yaşanmasını önlemek için resmi girişimlerde bulunulmuştur. "Hamit Bey müttefikleri Edirne'ye planlanan "büyük yangından" haberdar etti" başlıklı haberde, Hamit Bey'in önceki tecrübelerine dayanarak müttefiklerden, komiserlerine bir nota göndermelerini ve Edirne'nin yakılmasını önlemek için acil önlem almalarını istemiştir⁶⁰. Buna karşılık General Harrington aynı gün verdiği cevapta Trakya'daki sözde yakılma eylemlerini yalanlamıştır; "Doğu Trakya üzerinde uçaklarımız uçmaktadır, şimdiye kadar hiçbir yangına rastlanmamış tersine boşaltma işlemi memnuniyet verici bir şekilde ilerlemektedir. Milliyetçiler ateşkes antlaşmasının şartlarına sadık kalmışlar ve Çanakkale ve İzmit'te kabul edilen hatların gerisine çekilmişlerdir". Ayrıca İtilaf kuvvetleri komutanı İngiliz ve Amerikan muhabirlerinden, durumları çok hassas olan boşaltılan bölgelerle ilgili verilen bilgilerde takdirlerini kullanmalarını istemiştir⁶¹.

TBMM hükümeti, Doğu Trakya'yı teslim almak için Refet Paşa'yı görevlendirdi. Vilayet valiliği kendisine verilen Refet Paşa, devir teslim ile ilgili asayiş ve inzibatın temini de kendisine yetki verildi. Refet Paşa 18 Ekim'de Mudanya'dan İstanbul'a hareket etmiş, 19 Ekim 1922'de 2:30'da Kabataş iskelesine yanaşmış⁶², beraberindeki 100 Jandarma ile gazetecilerin de olduğu kalabalıkla karşılanmıştır⁶³.

Mudanya görüşmeleri sırasında gazetenin Tiburcio Castañeda'nın bir yazı yayınlanmıştır. Makalenin başlığı '*Kemal Paşa ve Ermeniler*'dir fakat makalede daha çok yakın dönem Türk-Amerikan ilişkileri ve kapitülasyonlar mercek altına alınmaktadır.

"Türkiye'yi ziyaret eden kişilerin çalışmaları Küçük Asya'daki milliyetçilerde büyük kuşku yarattır. Amerikalıların kendi mahkemelerini temsilen sık sık ülkeye gelmesinden duyulan

⁶⁰ *Diario de la Marina*, 17.10.1922, b. 1, s. 1.

⁶¹ *Diario de la Marina*, 17.10.1922, b. 1, s. 1.

⁶² Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, c. III, Remzi Kitapevi, 2006, s.56

⁶³ *Diario de la Marina*, 21.10.1922, b. 2, s. 1.

rahatsızlığın en önemli nokta, kaldırılması düşünülen ancak bugün halen yürürlükte olan kapitülasyonlardır. Bunlar Ankara Hükümeti'nce kaldırılmak istenen, Avrupalı devletlerin ve Kuzey Amerika'nın kendi tebaalarının yargılanması için kurulan mahkemelerdir.

Türkiye'de yargılanmak için gelen bir Amerikalı'nın ya da bir misyonerin yargılanmasında iki ihtimal vardır. Birincisi bir müslümanın karşısına çıkacak bir hristiyan olacak ya da daha sıklıkla karşıldığı üzere bir eğitimci statüsünde sınırdışı edilecektir. Büyük Savaşın patlaması üzerine Osmanlı Hükümeti kapitülasyonları kaldırmışlar, o nedenle Amerikan misyonerler ve kolejlerdeki öğretmenler Amerikan elçiliğinin korunmasından mahrum kalmış, birçoğu ülkeyi terketmişlerdir.

1918 kışında ve 1919'da Osmanlı İmparatorluğu'nun merkez kuvvetlerine yenildiği belli olmuştu ve İtilaf Devletleri İstanbul Hükümeti'ne kapitülasyonları yeniden yürürlüğe koydurmuşlardır. Savaş döneminde ülkeden uzaklaşan Amerikan misyonerleri, yaklaşık yüz yıldır varolan kolejlerdeki ve misyonlardaki görevlerine geri dönmüşlerdir.⁶⁴

1 Ekim 1914 tarihinde yürürlükten kaldırılan kapitülasyonlarla, yabancılara ait adli işlerle ilgili yeni talimatname hazırlanmıştı. 2. ve 4. maddeye göre yabancı uyrukluların adli suçlarla ilgili işlemleri, konsolosluk memuru olmadan doğrudan yapılabilecek, suçun araştırılması ve mahkemesinde hiçbir konsolosluk memuru aracı bulunamayacaktı⁶⁵. Bu tarihten sonra Amerikan vatandaşlarının Türkiye'de işledikleri bazı suçlar için konsoloslüğün devreye girmek istemesini Osmanlı makamları, kapitülasyonların kaldırıldığı gerekçesiyle reddetmişti⁶⁶. Ayrıca Osmanlı Devleti'ndeki misyonerlik faaliyetleri özellikle 19. yüzyıldan itibaren büyük artış göstermiştir. Ülkedeki tüm yabancı okulların, misyonerliğin ve yıkıcı faaliyetlerin merkezi olmalarından⁶⁷ dolayı, 19 Kasım 1914'te kapatılmasına karar verilmiştir.

Aralık 1918'de Fransız Hükümeti'nin, Ocak 1919'da ise İtilaf Devletleri'nin adli kapitülasyonları fiilen yeniden tesis etmeye yönelik taleplerine, hatta bu

⁶⁴ EK 5 – Tiburcio Castañeda, “Büyük Savaşın Ekonomik ve Siyasi Tasfiyesi– 260”, *Diario de la Marina*, 09.10.1922, b. 1, s. 1.

⁶⁵ M. Emin Elmacı, *İttihat-Terakki ve Kapitülasyonlar*, İstanbul, Homer Kitapevi, 2005, ss.101-102

⁶⁶ Ocak 1915'te Konya'daki Hindi tekkesi zaviyedarı Şeyh Abdullah Efendiyi öldüren Amerikan vatandaşına ve Mayıs-Haziran 1915'te İzmir'deki Griffit ve Şürekası ticarethanesine karşı Amerikan konsoloslugu'nun yargılama talebi reddedilmiştir. Elmacı, a.g.e., ss.105-106.

⁶⁷ Uygur Kocabaşoğlu, “XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa Topraklarında Amerikan Misyoner Faaliyetleri”, *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu'ndan ayrı basım*, TTK Basımevi, Ankara, s. 550, akt. Elmacı, a.g.e., s.138

imtiyazlardan Yunan, Romen, Leh, Çekoslovak ve Yugoslavları da dahil etme çabalarına Osmanlı Hükümeti karşı çıkmasına rağmen engel olamamıştır⁶⁸. Başkenti bile işgal altındaki mağlup bir devletin aldığı kararların İtilaf Devletleri'nce önemsenmemesi doğaldır.

Castañeda makalesinde yer alan başka bir konu da mandacılıktır. Osmanlı Devleti için öngörülen İngiliz ya da Amerikan manda yönetimi başta Mustafa Kemal olmak üzere Türk Devriminin önder kadrosu tarafından reddedilmiştir. Anadolu İhtilali'nin programı⁶⁹ olarak kabul edilen Amasya Genelgesi'nde belirlenen, ulusun bağımsızlığını yine ulusun azim ve kararı kurtaracağı ilkesi ile manda yönetimi Milli Mücadelenin başından itibaren reddedilmiştir.

"İstanbul'daki çok etkili Türk liderlerinden bir grup, bugün İstanbul'a kuvvet gönderen Amiral Bristol'den, ABD adına süresi belirsiz, daha önceki söylentilere göre 15 ila 20 senelik, manda teklifi yapılmıştır.

Ancak her hareketinde milliyetçi karakterini yansıtan Kemal Paşa, "Türkiye'nin geleceği sadece Türkiye'ye bağlıdır" demektedir. Kapitülasyonları yeniden iptal etmesi de İstanbul'dan manda teklifi alan Kuzey Amerikalılarda için büyük bir sürpriz olmuştur.

Kuzey Amerika devleti kendisine ilham veren ve bu nedenle sempatiyle baktığı Amiral Bristol ile birlikte hareket ederek, ona Türkiye'nin İstanbul, İzmir, Beyrut, Şam ve Kudüs gibi bazı yerleşimlerinin elçilikleri bağlamıştır. Bu sınırlı korumaya rağmen, Ankara'nın İstanbul Hükümeti'nin hiçbir eylemini kabul etmemesi nedeniyle, Ankara'daki Kemal Paşa ile ilişkiye geçilmemiştir. Fakat hala pekçok Amerikalı misyonerin, öğretmen ve profesörün kafasında Amerika'nın Küçük Asya'nın manda yönetimini kabul etmesi vardır. Buna ek olarak eski ülkelerinde kıyım uğrayan ve dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan Ermenilere Kuzey Amerikalılar sempati ile bakmaktadır.

Denebilir ki, Kemal Paşa ile Kuzey Amerikalıların ilişkileri, kapitülasyonların kaldırılmasının ve Amiral Bristol'ün belirlediği Amerikan elçiliklerini tanımamasının ardından yok olmuştur."⁷⁰

Castañeda uzun makalesinde Fransa ile yapılan Ankara Antlaşması ile ilgili bilgilere de yer vermiştir. 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara Antlaşması'nın 8.

⁶⁸ Mütareke döneminde kapitülasyonlar ile ilgili bilgi için bakınız: Elmacı, a.g.e., ss.166-175

⁶⁹ Kemal Arı, *Türk Devrim Tarihi I*, İzmir, Zeus Kitapevi, s.318

⁷⁰ Castañeda, a.g.m., s.1.

maddesiyle iki ülke arasındaki sınır hattı çizilmiş, 6. maddesiyle de TBMM Hükümeti Misak-ı Milli'de belirlenen azınlık haklarını kabul etmiştir⁷¹.

*"Geçen yılın 20 Ekim'inde imzalanan Türk-Fransız antlaşmasında Fransa'yı Franklin Bouillon, Ankara'yı da Kemal Paşa temsil etmişti. Antlaşmaya göre Fransa, Kilikya'dan Mezapotamya'daki Musul'a kadar uzanan geniş bir bölgeyi Ankara'ya vermiştir. Ankara'daki milliyetçiler de, Kemal Paşa'nın Ermenistan'ı işgal ettiği sürece, milliyetçi kuvvetlerde askerlik hizmeti bağlamında görev alma şartıyla, Fransa'nın boşalttığı yerlerdeki Ermenilere affı kabul etmiştir."*⁷²

Castañeda'nın "Ermenilerin kendi yurtlarında katliama uğradığını" söylemesi düşündürücüdür. Ona göre 1915'de katliama uğrayan bu halk, 1917 ve 1919 arasında "yeniden katledilmiş" ve tamamen ortadan kalkmışlardır. Castañeda'dan diğer Batılı tarihçilere benzer yorumlarda bulunmasının nedeni, Batılı ülkelerin tarih boyunca işgal ettikleri ülkelerde yaptıkları büyük katliamlardır. İspanya'nın Güney Amerika'da işgal ettiği ülkelerde yaşayanlara iki seçenek sunmuştur; hristiyan bir köle olarak yaşamak ya da ölmek. Küba özelinde ise bu bile yeterli olmamış, köleleştirilen Kübalı yerliler Afrika'dan getirilenler kadar çok çalışmamalarının bedelini iki yüzyıl içinde soykırıma uğrayarak ödemişlerdir. Ermeniler ise bin yılı aşkın bir süre Türklerin egemenliğinde yaşamışlar, Küba'daki gibi hiçbir zaman sistematik bir katliama, zorla köleleştirmeye, dinlerini ve dillerini değiştirme dayatmasına maruz kalmamışlardır. Ermeniler, çoğunlukta oldukları küçük bir bölgeden daha fazlasını almak için 20. yüzyılın başında zayıflayan Osmanlı Devleti'nin hakimiyetindeki toprakları istila hareketine girişmişlerdir. Bu gelişmelerin sonunda Türk yurdu olan Anadolu'nun Doğusunda genişlemek uğruna savunmasız sivillere karşı toplu kıyımlar yapmışlardır⁷³. Türk ulusal direnişinin sonucunda, giriştikleri bu mücadeleleri uğruna ya can vermişler ya da bölgeyi terk etmek zorunda kalmışlardır. Castañeda'nın bu yakın tarihe bakışı şöyledir;

"1915'te Ermeniler katledilmiştir. 1917'de ABD, Almanya, Avusturya ve Bulgaristan'a savaş ilan etmiş ancak Türkiye'ye karşı açık bir savaş ilanı olmamıştır. Ülkedeki Amerikan misyonlarının ve

⁷¹ Soysal, a.g.e., ss.50-52

⁷² Castañeda, a.g.m., s.1.

⁷³ Atatürk'ün..., a.g.e., s.7

kolejlerinin varlığı nedeniyle açıkça savaş ilanı yerine politik ilişkileri dondurma kararı vermiştir.

*1917'den 1919'a kadar, geçen iki sene boyunca Amerikalıların yokluğunda, bütün Ermeniler ortadan kalkmıştır. Kalanlarda da Amerikan etkisi yoktur. Çünkü bunlar Ermenistan'da bir manda yönetimini kabul etmemektedirler. Ülkeleri Rus bolşevikleri tarafından eski müttefiklik ve dostluk ilişkileri kullanılarak işgal edilmektedir."*⁷⁴

2.2. SALTANATIN KALDIRILMASI

2.2.1. Siyasi Gelişmeler

Osmanlı Sultanı Vahdettin ve İstanbul Hükümeti, Milli Mücadele'yi hem engellemeye çalışmışlar hem de başarılı olduktan sonra kendilerine paye çıkartmak istemişlerdir. 29 Ekim 1922'de Sadrazam Tevfik Paşa Ankara'ya barış konferansına TBMM ile birlikte İstanbul Hükümeti'nin de katılmasını teklif eden bir telgraf gönderdi⁷⁵. 30 Ekim'de TBMM'de bu telgrafa karşı birçok konuşma ve tartışma yaşanmış ve tepkiler gelmiştir⁷⁶. Küba'da ertesi gün çıkan haberde konuyla ilgili şu görüşlere yer verilmiştir;

*"Müttefikler Barış Konferansı'na egemenliğini sürdüren İstanbul'daki hükümet ile Ankara'daki milliyetçileri birlikte çağırmıştır. Ankara'daki siyasi çevrelerde bu teklife karşı protestolar dile getirilmiş ve toplanacak barış konferansı'na Türkleri temsilen milliyetçi Ankara Hükümeti'nin gitmesi gerektiği beyan edilmiştir. İstanbul Hükümeti'nin bu çağırısına Kemalistlerin olumsuz cevap vereceği beklenmektedir."*⁷⁷

Türkiye'nin egemenlik sorunu, Lozan Konferansı'na İstanbul Hükümeti'nin Ankara Hükümeti temsilcileriyle birlikte katılma isteğinden sonra, hukuki ve siyasi bir sonuca ulaştırılması gereken bir hal almıştı. TBMM'nin açılması ve 1921 Anayasası'nın kabul edilmesiyle, milletin hakimiyeti esas alınmıştı. Ancak İstanbul Hükümeti işgal altındaki İstanbul'da toplanmaya devam ediyor, padişah yetkilerinden feragat etmiyordu. Müttefik Devletlerin barış konferansına hem

⁷⁴ Castañeda, a.g.m., s.1

⁷⁵ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk-Vesikalar*, ATAM, Ankara, 1991, ss.928-929

⁷⁶ Atatürk, *Nutuk*, s.458

⁷⁷ *Diario de la Marina*, 30.10.1922, b. 1, s. 1.

İstanbul hem de Ankara Hükümeti'ni davet etmelerindeki amaç, kendi himayelerindeki Osmanlı Devleti'nin varlığını sürdürerek barış konferansında ve sonrasında Türkiye'yi bölmektir. Bunu önlemek için bir an önce İstanbul hükümetinin yok sayılması ve saltanatın kaldırılması gerekiyordu⁷⁸.

Mustafa Kemal'in ve pek çok milletvekilinin de imzası olan Rıza Nur'un kanun tasarısı teklifi 30 Ekim 1922 günü BMM'de görüşülmeye başlandı. Önerge şu maddeleri içermekteydi⁷⁹: "Osmanlı imparatorluğu otokrazi sistemiyle beraber çökmüştür. Türkiye Devleti adıyla halk hükümeti esasları üzerine kurulu Büyük Millet Meclisi Hükümeti teşekkül etmiştir. Yeni Türkiye hükümeti çöken Osmanlı İmparatorluğu yerine geçmiştir. İstanbul'daki padişahlık yok olmuş ve tarihe intikal etmiştir. İstanbul'da meşru bir hükümet mevcut değildir." Önerge görüşülmeye başladıktan sonra, devletin yönetim biçiminin tartışıldığı bir hal almıştı. Ülkenin ve milletin gerçek temsilcisinin Ankara Hükümeti olduğunda hemfikir olan milletvekilleri, saltanatın kaldırılması noktasında ise ikiye ayrılıyorlardı. Bu nedenle yapılan oylamada yeterli çoğunluk sağlanamadığı için saltanat kaldırılamamış ve oturuma 1 gün ara verilmiştir⁸⁰. 31 Ekim'deki Müdafaa-ı Hukuk Grup toplantısında saltanatın kaldırılması sorunu ele alınmış, oradaki konuşmasında Mustafa Kemal, sisteminin kaldırılmasının zorunlu olduğunu belirtmeye çalışmıştı⁸¹.

1 Kasım'da meclisin tarihi oturumlarından biri başlamıştır. Saltanatın kaldırılmasına ait önergeler, Anayasa, Din İşleri ve Adalet Komisyonu'na gönderildi. Bu üç komisyon, karma komisyon olarak bir odada toplandı. Atatürk'ün bu konudaki tavrı açık ve netti. Saltanatın kaldırılması ile ilgili kanun teklifiyle ilgili tartışmaları Nutuk'ta şöyle anlatmıştır;

"...sonunda, karma komisyon başkanından söz istedim. Önümüzdeki sıranın üstüne çıktım. Yüksek sesle şu konuşmayı yaptım: «Efendim, dedim, hakimiyet ve saltanat hiç kimse tarafından, hiç kimseye ilim gereğidir diye, görüşme ve tartışmayla verilmez. Hakimiyet, saltanat, kuvvetle, kudretle ve zorla alınır. Osmanlıları, zorla Türk milletinin hakimiyet ve saltanatına el koymuşlardır. Bu zorbalıklarını altı yüzyıldan beri sürdürmüşlerdir. Şimdi de Türk milleti bu saldırganlara

⁷⁸ Mustafa Baydar, **Atatürk ve Devrimlerimiz**, İstanbul, 1973, s.143.

⁷⁹ **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, c.14, Kaynak Yay., İstanbul, 2004, s.65

⁸⁰ Aybars, a.g.e., s.355.

⁸¹ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi**, 2. Kitap, 2. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998, s.278.

isyan ederek ve artık dur diyerek, hakîmiyet ve saltanatını filen kendi eline almış bulunuyor.

Bu bir oldubittidir. Söz konusu olan, millete saltanatını, hakimiyetini bırakacak mıyız, bırakmayacak mıyız meselesi değildir. Mesele, zaten oldubitti haline gelmiş olan bir gerçeği kanunla ifadeden ibarettir. Bu mutlaka olacaktır. Burada toplananlar, Meclis ve herkes meseleyi tabii olarak karşılarsa, sanırım ki uygun olur. Aksi takdirde, yine gerçek, usulüne uygun olarak ifade edilecektir. Fakat, belki de bazı kafalar kesilecektir. İşin ilim yönüne gelince, hoca efendilerin merak ve endişeye kapılmalarına yer yoktur. Bu konuda «ilmî açıklamalarda bulunayım» dedim ve uzun uzadıya birtakım açıklamalar yaptım. Bunun üzerine, Ankara milletvekillerinden Hoca Mustafa Efendi, «Affedersiniz efendim, dedi, biz konuyu başka bakımdan ele alıyorduk; açıklamalarınızla aydınlandık.» dedi.»⁸²

Atatürk'ün bu tarihi konuşmasının ardından, Karma Komisyonunda hazırlanan kanun tasarısı hemen kabul edilmiş ve hızla genel kurulda görüşülerek 1 Kasım 1922'de kanunlaşmıştır. 308 sayılı 2 maddelik yasaya göre⁸³;

1. madde: Anayasa ile Türkiye halkı, egemenlik hak ve yetkisini, gerçek temsilcisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisinin manevi kişiliğinde vazgeçilmesine, parçalanmasına olanak bulunmayan bir görev devri olmak üzere temsil etmeye ve eylemli olarak kullanmak ve ulusal egemenliğe dayanmayan hiçbir kuvvet ve heyeti tanımamaya karar verdiğiinden ötürü, Ulusal Ant sınırları içinde Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinden başka bir hükümet şekli tanımaz. Dolayısıyla Türkiye halkı kişisel egemenliğe dayanan İstanbul'daki hükümet biçimini 16 Mart 1920'den başlayarak ve sonsuza dek tarihe geçmiş saymıştır.

2. madde: Halifelik, Osmanoğulları hanedanına ait olup halifelğe, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından bu hanedanın bilim ve ahlak yönünden en makbul ve en iyi olanı seçilir. Türkiye devleti halifelik makamının korunağıdır.

Mustafa Kemal'e göre "1 Kasım inkılabı milletin özgürlük ve egemenliğini gerçekten saptayan ve duyuran bir mutlu inkılabtır; ve kuşku yok, yalnız Türkiye'de değil, tüm dünyada önemsenmeye değer bir yenilenmedir."⁸⁴

⁸² Atatürk, *Nutuk*, s.459

⁸³ Turan, *a.g.e.*, s.280.

⁸⁴ M.K. Atatürk'ün Vakit muhbirine demeci, 12 Aralık 1922. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, *a.g.e.*, s.409.

Atatürk'ün öngörüsü gerçekleşmiş, Küba'da bu kutlu devrim, yedi saatlik saat farkının avantajıyla aynı gün kamuoyu ile paylaşılmıştır. *Diario de la Marina*, 1 Kasım'da üçüncü baskı yapmış, *Türkiye'de Saltanat kaldırıldı* başlığıyla ilk sayfa haberi olarak duyurmuştur. Haberdeki yorum şöyledir:

*"Osmanlı saltanatı Ankara Hükümeti tarafından bir yasa ile kaldırılmıştır. Hükümet, halifelik ile ilgili bir karara varmamıştır. Ankara Hükümeti'nin tek taraflı aldığı bu kararın İstanbul'da nasıl karşılanacağı bilinmemektedir. Eğer karara uyulursa yüzyıllardır süren Türk Saltanatı'nın sonu gelmiştir."*⁸⁵

Aynı haberin devamında, Hamid Bey'in gazetecilere verdiği demeçte; "Müttefiklerin saltanatı korumaya veya o makam için başka bir alternatif düşünmelerinin kabul edilemez bulduğunu ve böyle bir davranışın şiddetle protesto edileceğini" belirtmiştir⁸⁶.

İtilaf Devletleri'nin esas amacı Lozan Konferansı'na Türkiye'deki iki egemen gücü davet ederek aralarında görüş ayrılıklarına düşmelerini sağlamak ve görüşmelerde avantaj elde etmektir. Onların bu oyununu anlayan M. K. Atatürk, TBMM kararıyla Saltanatı kaldırarak hem İtilaf Devletleri'nin planlarını altüst etmiş hem de egemenliği millete vererek Anadolu İhtilali'ni başarıyla sonlandırmıştır. Saltanatın kaldırılması başta İstanbul kamuoyunda olmak üzere ülkede sevinçle karşılanmıştır. Böylece Lozan Konferansı için Türkiye'nin önündeki temsil sorunu çözüme kavuşturulmuş, sıra konferansa gidecek delegeleri seçmeye gelmiştir.

2 Kasım'da padişah, bir gün önce TBMM'de alınan kararı tanımadığını açıklamasına rağmen, İstanbul'daki İtilaf devleti yöneticileri Ankara Hükümeti'ne bağlılıklarını bildirmişlerdir. *Diario de la Marina* gazetesi, bu haberi aynı gün okuyucusuyla paylaşmıştır. Bu karar ile Türkiye'de artık tek bir muhatap olması gerektiği, İstanbul Hükümeti'nin istifa edip etmeyeceğinin belli olmadığını da haberinde yer vermiştir. Haberin devamında ise şunlar yazmaktadır;

"Sadrazam sıfatıyla Tevfik Paşa, Milliyetçi Ankara Hükümeti'ne 29 Ekim'de resmi bir yazı göndermiş ve müttefiklerin Barış Konferansı'na davetlerine Ankara Hükümeti gibi İstanbul Hükümeti'nden de temsilcilerin seçilmesini istemiştir. Ankara, Sadrazam'ın bu telgrafına o

⁸⁵ *Diario de la Marina*, 1.11.1922, b. 3, s. 1.

⁸⁶ *Diario de la Marina*, 1.11.1922, b. 3, s. 1.

günden beri cevap vermemiştir. Siyasi çevreler, kemalistlerin bu telgrafa cevabını saltanatı kaldırarak verdiğini, Tevfik Paşa'ya başka bir resmi cevap verilmeyeceğini belirtiyorlar."⁸⁷

Küba basınında saltanatın kaldırılması yer almışsa da aydınlar arasında bu devrime hızlı bir tepki gelmemiştir. Bunun muhtemel nedenleri; TBMM'nin saltanatı bu şekilde kaldırmasının beklenmemesi, müttefiklerin saltanatı geri getirebileceklerine olan inancı ve Ankara hükümeti hakkında olumsuz bir havanın olmasıdır. Bu nedenlerle dönemin Küba aydınlarının saltanatın kaldırılmasıyla ilgili herhangi bir yorumdan kaçınmaları ve olayları izlemekle yetinmeleri olağandır. Bu görüşü teyid eden bir haber 3 Kasım tarihinde yayınlanmıştır. *Ankara'nın ilk meclisinin özelliği şiddet oldu* başlıklı İstanbul merkezli haberde, Kemalist milliyetçilerin Ankara'da kurduğu meclisin ilk günden itibaren Küçük Asya'da savaş halinde olduğunu, müttefiklere ve azınlıklara karşı şiddet uygulamaktan ve bu yönde tehditlerde bulunmaktan kaçınmadığını vurgulanmıştır⁸⁸.

1 Kasım'da TBMM'nin saltanatı kaldıran ve İstanbul Hükümeti'ni yok sayan kararının ardından, İstanbul Hükümeti 2 Kasım'da ve 3 Kasım'da bizzat Vahdettin'in başkanlığında toplanmıştır. Eski Padişahın telkinlerine rağmen, 4 Kasım 1922'de hükümetin istifasını açıklamışlardır. Bu istifa Küba'da hükümet değişimi olarak algılanmış, İstanbul Hükümeti'nin istifasının ardından Türkiye'nin yönetimini artık Ankara'daki Meclis'in üstlendiği şeklinde yorumlanmıştır⁸⁹.

İstanbul'un statü ve güvenliği ile ilgili İtilaf Devletleri komiserleriyle yaptığı görüşmelerin ardından Refet Paşa durumu Ankara'ya bildirmiştir. 4-5 Kasım gecesi kendisine bir talimatname gönderilmiştir. Buna göre İstanbul'daki bakanlıklar müdüriyete dönüştürülmüş, İstanbul ülkenin herhangi bir ili gibi yeniden örgütlenmiştir. Bu gelişmelerin üzerine kentlin askeri ve sivil erkanı Refet Paşa tarafından kabul edilmiş ve görüşmelerinde Ankara'ya bağlılıklarını bildirmişlerdir.

Halk bu durumu sevinçle karşılamış, ertesi gün Sultan Ahmet Meydanı al bayraklarla süslenmiş, onbinlerce kişinin katıldığı bir miting yapılmıştır. Bu durum İtilaf Devletleri temsilcilerini endişelendirmiş, Ankara'ya yeni devletin iç işlerine

⁸⁷ *Diario de la Marina*, 2.11.1922, b. 1, s. 1.

⁸⁸ *Diario de la Marina*, 3.11.1922, b. 3, s. 1.

⁸⁹ *Diario de la Marina*, 06.11.1922, b. 2, s. 1.

karişmayacaklarını ancak işgalleri altındaki İstanbul'un güvenliğini sağlamaya devam edeceklerini bildirmişlerdir. Ayrıca idari değişikliklere ve yeniden yapılandırılmaya tepkilerini kınama boyutuyla göstermişlerdir. *Yeni Türkiye*'nin Dışişleri Bakanlığı ise bu üç komişere, İstanbul'un yönetiminin artık Türkiye devletinde olduğunu ve bu yönetime yapılacak müdahalelerin kabul edilmeyeceğini bildirmiştir⁹⁰.

Gazetenin "Aynı ikisindeki değişim ile ilgili Osmanlı basınındaki yorumlar"⁹¹ başlığındaki haberde, İstanbul basınının saltanatın kaldırılmasıyla ilgili görüşlerin özetini yorum yapmadan verilmiştir. Önemli gazetelerin, ülkenin işgalinden sorumlu tutulan VI. Mehmet'in yetkilerinin alınmasıyla ülkedeki tek otoritenin Ankara'daki Meclis olduğunu ve geri dönülmez bir biçimde saltanatın Türkiye için son bulunduğunu belirten yorumlara yer vermiştir. Bu haber başlığı Saltanatın kaldırılmasının Küba basınındaki algısını göstermesi bakımından önemlidir. Haberin verilişinden anlaşılacağı gibi, *Yeni Türkiye*'nin bir ihtilal süreci Küba'da hükümet değişimi olarak algılanmıştır.

İtilaf Devletleri'nin ve İstanbul Hükümeti'nin ardı ardına TBMM'nin saltanatı kaldırma kararına saygılı olduklarını açıklamalarının ardından, *Diario de la Marina* gazetesi yazarı Tiburcio Castañeda Milli Mücadele'yi ve 1 Kasım'da alınan kararı yorumlamıştır. Her ne kadar Türklere, müslümanlara, TBMM'ne ve hatta Mustafa Kemal Paşa'ya karşı olumsuz önyargılar beslese de, son gelişmeleri "*Ulusal ve uluslararası konferanslar savaşın yerini alıyor*" başlığı altında objektif olarak köşesine taşımıştır.

"Ankara'daki Milliyetçi Meclis'in başkanı Mustafa Kemal Paşa, Anadolu ovalarındaki savaşta Yunanlılara karşı zafer kazanmış, Türkiye'nin mutlak hakimiyetini düşünmüş, sultan V. Mehmet İstanbul'daki sarayından kuvvet zoruyla atılmış, politik ve dini gücüyle ordu üzerindeki muhtemel endişeye son verilmiş ve İstanbul sokaklarında kardeş kavgaları önlenmiştir.

Türkiye'nin eski başkenti Bursa'da dini bir tören yapılmış, Ankara Milliyetçi Meclisi'nin tüm üyeleri Osmanlı imparatorluğu kurucusu I. Osman'ın mezarı başında anmıştır. Ayrıca V. Mehmet, Sevres

⁹⁰ Zeki Sarhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, TTK Yay., Ankara, 1993, ss.806-813

⁹¹ *Diario de la Marina*, 06.11.1922, b. 2, s. 1.

antlaşmasını kabul ettiği ve Türk bölgesini acılarla dolu zorluklara ittiği için İslam'ın kötü adamı olarak kabul edilmiştir.

Ankara'daki aynı meclis, ayın üçündeki birinci madde uyarınca politik bir karar ilan etmiş, sultanın millet üzerindeki egemenlik haklarını kaybetmiştir. Ankara meclisi tarafından temsil edilen bu hakların yanında, halifelik müslümanların ruhani bir güç olarak bırakılmış ve Ankara'daki aynı Meclis tarafından bu makama hanedan ailesinin en iyi eğitim almış, en zeki ve onurlu üyesi seçilecektir.

Bu ayın 13'ünde Lozan'da (İsviçre) toplanacak ABD'nin ise gözlemcilerini göndereceği konferansta, Türkiye ile Yunanistan arasındaki barışa ve Çanakkale ve İstanbul boğazlarının serbestisine karar verilecektir."⁹²

Aynı yazar, *Büyük Savaşın Ekonomik ve Siyasi Tasfiyesi* isimli yazı dizisinin 283. makalesinde saltanatın kaldırılmasının ardından 6 Kasım 1922'de iki İngiliz bölüğünün saraya yerleştirilmesini okuyucusuna duyurken, yeni halifenin seçimi ile ilgili şunları yazmıştır;

"Füilen sultanı azletmeye gelediler çünkü müttefik kuvvetler onun kaldığı sarayı kuşatma altına aldı.

Ankara'daki milliyetçiler tarafından VI. Mehmet'in yerine kimin halife seçileceği hakkında hiçbir açıklama yapılmadı. Biz de, bu milliyetçilerin kim sultan için değil de halife için destekliyor diye soruyoruz. Çünkü Ankara'daki Milliyetçi Meclis, elindekileri yani, halkı ve Türkiye'nin egemenliği temsil ettiği bilinmektedir. Ancak Mekke'de yaşayan Arap Kralı Hüseyin, Ankara'daki herhangi bir milliyetçiden daha çok ünvana sahip olması gözönüne alınmamaktadır."⁹³

Gazete Paris'teki siyasi çevrelerden alınan yorumları yazdığı haberde Kemalistlerin Saltanatı kaldırdıklarını, İstanbul'daki hükümetin istifasına neden olduklarını, Doğu Trakya'dan sonra İstanbul'da da hakimiyet kurmaya başladıklarını belirtmiştir. Gazetenin yorumunda, bu gelişmeler Türkiye'nin tamamının egemenliğini Kemalistlerin alacağıının göstergesidir⁹⁴.

Aynı gün yayınlanan İstanbul kaynaklı bir diğer haberde, Kemalistlerin son siyasi kararlarıyla sultanı bertaraf edecekleri yazılmış ve aynı haberin yorumunda ise

⁹² EK 7 – Tiburcio Castañeda, "Dünya Hayatı", *Diario de la Marina*, 05.11.1922, b. 1, s. 2.

⁹³ EK 8 – Tiburcio Castañeda, "Büyük Savaşın Ekonomik ve Siyasi Tasfiyesi – 283", *Diario de la Marina*, 08.11.1922, b. 3, s. 1.

⁹⁴ *Diario de la Marina*, 06.11.1922, b. 2, s. 1.

Kemalistlerin bunu başarırken, takdir edilecek bir biçimde sultanın manevi ve siyasi gücünü etkisiz kılacakları ifadesi kullanılmıştır.⁹⁵

İngilizler, Vahdettin'in saltanatını kaybetmesini önlemek amacıyla özel görüşmeler yapıyorlar, çeşitli çareler düşünüyorlardı. Bunlardan biri de General Harrington ile Baş Tercümanı Ryan'ın hazırladıkları ve TBMM'nin Saltanat ve Hilafeti ayırıp, bunlardan saltanatı ilgaya yetkili olmadığını ifade eden beyannamedir⁹⁶. *Diario de la Marina*'nın 13 Kasım 1922'de İstanbul kaynaklı haberine göre Sultan egemenlik haklarını vermek istemiyor ve bu yönde hukuki girişimlerde bulunmaya hazırlanıyordu⁹⁷. İngilizlerin müslümanlar arasında kendileri lehine kamuoyu yaratmak amacıyla bu gelişmeleri yurtdışındaki basına kasıtlı olarak yansıtmışlardır.

11 Kasım 1922'de Vahdettin son Cuma Selamlığına çıkmış ve söntük geçen merasim gerek İngilizler ve gerekse eski padişah için tam bir hayal kırıklığı olmuştur. Hükümetin istifasının ardından halk desteğini de yitiren Vahdettin'in kaçacağı söylentileri yayılmış hatta firar ettiğine dair çeşitli rivayetler oluşmuştur. 16 Kasım 1922'de ise eski sultan Vahdettin Harrington'a "Dersaadet işgal orduları Başkumandanı General Harrington cenaplarına; İstanbul'da hayatımı tehlikede gördüğümden yüce İngiliz devletine sığınmıyor ve bir an evvel İstanbul'dan başka yere naklimi talep ederim efendim." yazılı bir mektup göndermiştir⁹⁸. Eski sultanın bu resmi başvurusu edilmiş ve Malaya adlı bir İngiliz gemisi ile İstanbul'dan kaçırılmıştır.

Diario de la Marina, 18 Kasım 1922'de yayınladığı haberde Vahdettin'in kaçıışı ile ilgili şu detayları vermiştir; "*Vahdettin, Ankara'daki Meclis'in aldığı karardan sonra her ne kadar bu kararı tanımasa da, egemenlik haklarını kaybetmiştir. İstanbul'dan kaçış hazırlıkları yapmaya başlamıştır. İngiltere Malaya adlı savaş gemisini tahsis edip, onu sarayından alarak yardım etmiştir. Geminin*

⁹⁵ *Diario de la Marina*, 06.11.1922, b. 2, s. 1.

⁹⁶ Ayfer Özçelik, "Saltanatın Kaldırılmasından Sonra İstanbul'da Durum (Felah Grubu Raporlarına Göre)", *Atatürk Yolu Dergisi*, c. III, S. 9, s.26

⁹⁷ *Diario de la Marina*, 14.11.1922, b. 2, s. 1.

⁹⁸ Turan, a.g.e., s.281.

*rotası hakkında bilgi yoktur.*⁹⁹

Gazete, 19 Kasım'daki ikinci baskısında, Londra'dan verilen haberde, Refet Paşa'nın Abdülmecit'i halifelğe aday gösterdiğini, hanedanda bu ünvanı alabilecek en uygun kişinin o olduğu belirtilmiştir. Ayrıca gazete, Vahdettin'in İstanbul'dan ayrılmadan önce tüm müslümanlara hitaben yazdığı bildiriye de baş sayfasında yer vermiştir:

"Müslümanlar, ben 380 milyon müslümanın halifesiyim. 8 milyon dindaşınızı temsil eden ve kişisel çıkarları için müslümanların prestijini yok etmek, atalarından kalan Osmanlı tacını ve halifenin haysiyetini yok ederek kutsal ilkeleri unutmaktadırlar.

Hindistanlılar siz benim halifeliğimi koruyacaksınız, size Şeyhülislamımı ve bir bakanımı gönderiyorum.

*Halifelik tehlike altındadır ve bu tehlike İslam dünyasını endişelendirmelidir.*¹⁰⁰

Malta'ya giden Vahdettin, padişahlıktan ve halifelikten umudunu kesmiş görünmüyordu. Gazete 21 Kasım'da sultanın Malta'ya ulaştığını, kendisinin resmi bir devlet başkanı gibi değil de sıradan bir kişi gibi karşılandığını, yanında on yaşındaki oğlunun ve hizmetkarlarının olduğunu yazmıştır. Tigen kalesine götürülen eski padişah, Malta'da kaldığı sürece burada ikamet edecektir¹⁰¹.

Daha sonra Hicaz Kralı Hüseyin'in daveti üzerine Hicaz'a giden Vahdettin ilk büyük umut kırıklığını burada yaşadı. Hicaz'dan ayrılıp Mısır, Ürdün veya Kıbrıs gibi Müslümanların yaşadığı bir yere gitmek istedi. Ancak İngilizler buna izin vermediler. Sonunda İtalya'nın San Remo şehrinde oturmasına müsaade edildi. Vahdettin üç yıl sonra San Remo'da öldü ve Şam'a gömüldü¹⁰².

2.2.2. Yeni Halifenin Seçimi

1 Kasım 1922'de saltanat ve halifelik ayrıldıktan ve saltanat kaldırıldıktan sonra halifenin kim olacağı sorusu gündeme gelmiştir. Aday olarak eski padişah Vahdettin ve Velihaht Abdülmecit üzerinde durulmaktaydı. Vahdettin yaşanan

⁹⁹ *Diario de la Marina*, 18.11.1922, b. 1, s. 1.

¹⁰⁰ EK 9 – *Diario de la Marina*, 19.11.1922, b. 2, s. 1.

¹⁰¹ *Diario de la Marina*, 21.11.1922, b. 3, s. 1.

¹⁰² Şimşir, a.g.e., s.117-118.; Mahmut Goloğlu, *Halifelik. Ne idi? Nasıl Alındı? Niçin Kaldırıldı?*, Ankara, Kalite Matbaası, 1973, s.36.

gelişmelerin ardından 17 Kasım 1922'de Malaya zırlısı ile kaçıp İngilizlere sığınınca yeni bir halife seçimi kaçınılmaz olmuştu. Ankara Hükümeti'nin Diyanet İşleri Bakanı Mehmet Vehbi Efendi, Padişahlığı kaldırılmış olan Vahdettin'in yurt dışına kaçmış olmasından dolayı halifeliği de yitirdiğine, halifelik makamının boş kalmış olduğuna, yeni bir halifenin seçilmesi gerektiğine dair bir fetva çıkardı. Bunun ardından 18 Kasım 1922'de TBMM'de boş kabul edilen halifelik makamına ad okunarak oylama yapıldı ve 148 oyla Abdülmecit getirildi. Bu konuda bir önerge verildi ve aynı gün kabul edildi¹⁰³.

Diario de la Marina'da 20 Kasım'da *Yeni Halife Atamayı Kabul Ediyor* başlığıyla İstanbul kaynaklı verilen ilk haberde, 18 Kasım'da yaşananlar ve Abdülmecit hakkında detaylı bilgiler yer almaktadır. TBMM'de Abdülmecit'in kaç oyla seçildiğini, başka kimlerin aday olduğu ve o günkü atmosferi anlatan gazete, yeni halifeyi okurlarına şöyle tanıtır:

*"Müslümanların yeni halifesi Abdülmecit, hanedanın sanatkar bir üyesidir. Edebiyatı, güzel sanatları sever ve iyi bir ressam ve bestekardır. Milleyetçi Kemalistlerin ülkesindeki savaşını desteklemiştir. Kendisi hanedan soyundandır ancak sakin ve mütevazı bir hayatı vardır ve politikaya girmeyi düşünmemiştir. Bir kızı ve bir oğlu vardır."*¹⁰⁴

Mustafa Kemal halifeye, 20 Kasım'da Refet Bey aracılığıyla uyması gereken kuralları bildirdi. Buna göre Abdülmecit yalnız *Halife-i Müslimin* sanını kullanacak, buna başka şeyler eklemeyecekti. İslam dünyasına yayınlacağı bildiride; TBMM'nin ve hükümetinin Türkiye halkı ve bütün İslam alemi için en uygun bir sistem olduğunu belirtecekti¹⁰⁵.

Abdülmecit, bu sınırlamalara karşın, Refet Paşa'ya Halife-i Müslimin sanına ek olarak *Hadimu'l Haremeyn* sanını da kullanmak istediğini, Cuma selamlıklarında hil'at ve Fatih Sultan Mehmet'in kullandığı sarığa benzer bir sarık takmak istediğini söylemişti. Mustafa Kemal Paşa bu isteklerinin bazılarını kabul etmiş ancak Mustafa Kemal saltanatın kaldırılmasının ardından yerine ikame edebilecek bir makama

¹⁰³ Turan, a.g.e., s.282.

¹⁰⁴ *Diario de la Marina*, 20.11.1922, b. 1, s. 12.

¹⁰⁵ Atatürk'ün..., a.g.e., s.140

Abdülmecit'i getirmek istemediği için bu konuda çok hassas davranmıřtır¹⁰⁶.

Yeni halifenin seçim işlemi tamamlandıktan sonra Meclis Başkanlık Divanı tarafından halifenin göreve başlaması, kutlama ve kutsal emanetleri teslim töreni için milletvekillerinden oluşan bir heyeti İstanbul'a gönderdi. 24 Kasım 1922'de Ankara Hükümeti'ni temsilen Refet Paşa, Hoca Müfid Efendi ve milletvekillerinden oluşan heyet, Türkçe dualarla Abdülmecit'e 'halife-i müslimin' nvanı verilerek biat ettirildi¹⁰⁷.

Hint Hilafet Komitesi 24 Kasım 1922'de Kalküta'da yaptığı toplantıda, Abdülmecit Efendinin halife olarak tanınmasına ve adına hutbe okunmasına, şenlikler düzenlenmesine karar vermiştir. TBMM Hükümeti'ni de son kararından dolayı tebrik etmiřtir¹⁰⁸.

¹⁰⁶ Atatürk, *Nutuk*, ss.463-464

¹⁰⁷ *İslam Ansiklopedisi*, c. 1, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1988, s.263

¹⁰⁸ Hasan Türker, *Türk Devrimi ve Basın 1922-1925*, Dokuz Eylül Yay., İzmir, 2000, s.60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜBA BASININDA LOZAN KONFERANSI

3.1. LOZAN KONFERANSI ÖNCESİNDEKİ GELİŞMELER

3.1.1 Yunan İhtilali

Yunanistan'da Kral I. George'nin 1913 senesinde suikastle öldürülmesinin ardından tahta oğlu Konstantin geçti. II. Wilhelm'in kızkardeşiyle evli olan Konstantin, I. Dünya Savaşı'nın çıkmasının ardından ülke içindeki baskılar nedeniyle Almanlar'ın yanında yer alamadı ve Yunanistan'ın tarafsızlığını ilan etti¹.

1910 senesinde yapılan seçimlerde büyük çoğunlukla Başbakanlığa getirilen Venizelos ise I. Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri ile birlikte hareket etmek istiyordu. 1916 senesinde Bulgarların saldırıları üzerine savaş açmak isteyen Venizelos yine kral ile görüş ayrılığına düştü ve İtilaf Devletleri'nin Selanik'e asker çıkartmalarına göz yumdu. Venizelos ile çatışan kral, İtilaf Devletleri'nin Haziran 1917'de Atina'ya asker çıkartmasının ardından tahtını bırakıp İsviçre'ye kaçtı ve İtilaf Devletleri'nin desteğini alan ikinci oğlu Aleksandr kral ilan edildi².

Venizelos 29 Mayıs 1917'de yeniden başbakan oldu ve İtilaf Devletleri ile savaşa katılma kararı aldı. Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesinin hemen ardından başlayan Anadolu istilası kamuoyu tarafından olumlu karşılanmadı. 25 Ekim 1920'de Kral Alexandr'ın ani ölümünün ardından Yunanistan'da tahta kimin geçeceği konusunda bir belirsizlik yaşandı. Venizelos, tahtından feragat etmediğini açıklayan Konstantin'e rağmen onun en küçük oğlunu önerdiyse de bu önerisi kabul edilmedi³. 15 Kasım 1920'deki seçimlerde Venizelos karşıtı muhalif cephe, savaş karşıtı söylemleriyle ve Yunanistan'ın Anadolu'yu idare edecek güce sahip olmadığını savunan düşünceleriyle iktidara geldi. Venizelos uğradığı yenilginin ardından Paris'e gitti⁴. Aralık 1920'de yapılan halk oylamasının sonucunda Konstantin tahta gerdi döndü.

¹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasal Tarihi*, Akım Yay., Ankara, 2003, s.134

² Armaoğlu, *a.g.e.*, s.135

³ Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1993, s.219.

⁴ Selahi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, cilt II, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1986, ss.103-104.

Kral Konstantin ve yeni hükümet işbaşına geldiklerinde Anadolu'nun işgaline son vermediler. Ordularını takviye edip Türkiye'den daha çok toprak almak için istila hareketlerine hız verdiler. Ancak bu emelleri 26 Ağustos 1922 sabahı başlayan Büyük Taarruz ile son buldu. Anadolu'dan panik halinde tahliye edilen birlikler adalara nakil edilmişlerdi. Asker doğal olarak huzursuzdu ve sorumluların cezalandırılmasını istiyordu. Bu ihtilal hareketi Albay Plastiras önderliğinde gelişti ve 24 Eylül 1922'de adalardan hareket eden askerler, 26'sında Atina'ya ulaştılar. Aynı gün kral tahtını bıraktığını açıklayıp Sicilya'ya kaçtı. Takip eden günlerde kurulan ihtilal mahkemelerinde mağlubiyetin sorumluları yargılanmaya başladı⁵. Türkiye ile yapılacak barış görüşmelerinde Venizelos'un tecrübelerinden yararlanmak için kendisiyle Paris'te temasa geçen ihtilal komitesi, kendisinin Yunanistan'ı İtilaf Devletleri nezinde tam yetkili temsil etmesini kararlaştırdı.

Küba basını, Büyük Taarruz'un ardından Yunanistan'da yaşanan gelişmeleri sayfalarına taşımıştır. Hezimete uğrayan Yunan ordusundan sağ kalarak kaçmayı başaranlar, yenilginin sorumlusu olarak gördükleri kralın ve başbakanın istifa etmesini sağlamışlardır. Ülke içerisinde kralı destekleyenler olsa da, halkın çoğunluğu ve Anadolu'da trajediyi yaşayan askerler, Yunanistan'ı sonu hüsrarla biten bir maceraya sürükleyen yöneticilerin görevde kalmalarını onaylamamışlardır.

"İzmir'den bozguna uğramış bir şekilde İzmir'den kaçan 15.000'e yakın Yunan asker, Methilene adasına geldiklerinde silahlarının alınmak istenmesine isyan etmişlerdir. Konstantin'in istifasını ya da çekilmesini istemişlerdir. Yerine kralın oğlu, Sparta Dükü, prens George'yi geçirmek istediklerini belirtmişlerdir.

Kral Konstantin, savaşın ardından adalarda ayaklananlar nedeniyle Eylül'ün 26'sında tacını bıraktığını açıklamıştır. 27'sinde başkente gelen ihtilalciler, kralın tahtını terketmesinin yanı sıra başbakanın da yeniden seçilmesini istemişlerdir.

Ancak herkes krala bağlılığını sona erdirmemiştir. Ordunun 300 subayı 26 Eylül sabahı kendisini ziyaret ederek yeni bir kabine kurmasını istemişler, ihtilalcilerle savaşarak kralı koruyabileceklerini ve yeniden kamu düzenini sağlayabileceklerini bildirmişlerdir. Atina sokaklarında, Bakanlar Konseyi eski başbakanı Venizelos lehine gösteriler genelde olaysız geçmiş, sadece 27'si sabahı birkaç çatışma

⁵ Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, çev. Cemal Köprülü, Ankara, 1991, s.197.

*yaşanmış, kral taraftarları "Tanrı krala uzun ömür versin" diye bağırmişlardır."*⁶

Kral Konstantin'in kaçıışı ile ilgili de bilgi veren gazete, kralın ABD'ye 5 milyon peso değerindeki altını gizlice gönderdiğini iddia etmiştir. Kralın adalardaki isyandan haberdar olduktan sonra kendini güvenceye almak için servetini bir başka ülkeye gönderme ihtimali vardır. Küba'daki haberin kral aleyhtarı bir kaynaktan değil de tarafsız Amerikan gazetelerinden alınması da resmen kabul edilmeyen bu bilginin doğru olabileceği kanısını güçlendirmektedir.

"Kral Konstantin Sicilya adasına ya da başkenti Palermo'ya giderek hayatını garantiye alabilir çünkü ne İngiltere, ne İtalya ne de İsviçre onu korumak istememiştir. Kralın servetinden hiçbirşey almadan ayrılmadığını, Amerika Birleşik Devletleri'nin 28 Eylül tarihli gazetelerinde "Temistocles" adlı geminin 27'sinde Brooklyn'e geldiğini ve 5 milyon peso değerinde altın taşıdığını, geminin Amerika'ya varmasının ardından geçen birkaç saat sonrasında tahtını tek etmesinden anlıyoruz.

Yirmibeş milyon altın sikke den oluşan bu para Pire'den Eylül başında Yunan Merkez Bankası tarafından New York'taki Reserv Bankası'na gitmek üzere "Temistocles"e yüklenmiştir.

*Kaptan Economides (adı bile Kralın kendi hesabının yüklü olduğunu doğrular gibidir) bu paranın kime ait olduğu ile ilgili açıklama yapmayı reddetmiştir. Alınan bilgiye göre gemi Pire limanından hızla ayrılmış, yolcuların ifadesine göre 12 saatlik yolculuğun ardından İzmir'deki askerlerin boşaltılmasına yardım etmek için Pire limanına geri dönmeye dair bir mesaj almıştır."*⁷

Kralın yerine geçen oğlu hakkında da bir detaya değinen gazete, Anadolu'yu istila için gelen Yunan ordusunun mağlup olduğu bir muharebede veliaht prensin kaldığı zor durumu şu şekilde açıklanmıştır; *"Yunanlılarla milliyetçi Türkler arasındaki bu son savaşta, şimdiki kral İspata Dükü George, tacın veliahtı olarak savaşta yer almış, Eylül 1921'de Bursa önlerindeki muharebede canını, atıyla kaçarak kurtarmıştır."*⁸

⁶ Tiburcio Castañeda, "Büyük Savaşın Ekonomik ve Siyasi Tasfiyesi- 255", *Diario de la Marina*, 03.10.1922, b. 2, s. 1.

⁷ Castañeda, *a.g.m.*, s. 1.

⁸ Castañeda, *a.g.m.*, s. 1.

3 Kasım 1922 tarihli *Diario de la Marina*'da İhtilal Komitesi'nin Yunan kralı Konstantin'in Yunanistan'a dönme ve masumiyetini ispatlamasına imkan vereceği yazılmıştır. Atina'dan gelen habere göre, İhtilal Komitesi Kral Konstantin'in yargılanmadan suçlu bulunması gibi bir sonuca varılmadığını, kendisine savunma hakkı verileceği belirtilmiştir⁹.

3.1.2. Barış Konferansı Hazırlıkları

Mudanya Mütarkesi'nin hemen ardından muhafazakar parti hükümetten çekilmiştir. Politikasının iflas ettiğini gören İngiliz Başbakanı Lloyd George 19 Ekim 1922'de istifasını krala vermiş ve siyasi olarak hükümet düşmüştür¹⁰. Genel seçimlerin 15 Kasım'da yapılmasına karar verilmiş, seçimlerde kamuoyunun barış ve sukunet istediğini karşılayacak bir hükümet kurulmuştur¹¹. Türkiye'nin barış antlaşması teklifine yeni hükümet kurulmadan önce cevap vermek isteyen Dışişleri bakanı Lord Curzon, yaptığı görüşmeler sonucunda 13 Kasım'da Lozan'da bir barış konferansı toplanması teklifinin gönderilmesini sağlamıştır¹².

27 Ekim 1922'de İtilaf Devletleri'nin ortak notası Ankara Hükümeti'nin İstanbul temsilcisi Hamid Bey'e ve İstanbul Hükümeti Dışişleri Bakanı olan İzzet Paşa'ya verilmiştir.

*"İngiltere, Fransa, İtalya hükümetleri, Ankara Hükümeti'ne gönderdikleri 23 Eylül tarihli notalarına ek ve bu hükümetin 4.10.1922 tarihli notasına cevap olarak, doğudaki harbe son verecek bir barış antlaşması akdi amacıyla, 13 Kasım'da müzakereye başlamak üzere davet etmekle şereflenirler. Delegelerin tam yetkili olması, fakat sayıca ikiye geçmemesi İngiltere, Fransa ve İtalya hükümetleri arasında kararlaştırılmıştır."*¹³

TBMM hükümeti kalıcı barışı sağlayacak konferans için hazırlıklara 4 Ekim 1922'de, yani Mondros müzakerelerin ikinci gününde başlamıştı. Toplantılarda görüşülecek konuları içeren 14 maddelik bir program ilan etmiş ve İtilaf

⁹ *Diario de la Marina*, 03.11.1922, b. 1, s. 1.

¹⁰ *Lozan*, T.C. Dışişleri Bakanlığı, Ankara, 1973, s.2.

¹¹ Arnold J. Toynbee, *Türkiye ve Avrupa*, 2. Baskı, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2002, s.101

¹² Bilal Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, c.4, TTK, Ankara, 1984, (İngiliz), s.418.

¹³ Cemil Birsnel, *Lozan*, c.II, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul, 1933, s.2

Devletleri'ne barış konferansının toplanma yeri olarak İzmir'i teklif etmişti¹⁴. Ayrıca görüşmelere Karadeniz'e kıyısı olan Rusya, Gürcistan ve Ukrayna'nın da çağırılması isteniyordu.

Küba basınında Barış Konferansı'nın toplanacağı yer ile ilgili ilk haber 17 Ekim tarihlidir. *Türkler Konferans için hala İzmir'i tercih ediyorlar* başlığıyla yayınlanan haberde;

"Milliyetçi Hükümet, barış konferansının yeri için İtilaf Devletleri'nin önerdiği Scutari'yi resmen reddetmişlerdir. Hamid Bey aldığı talimatları İstanbul'daki yüksek komiserleri bilgilendirdi. Hükümetinin konferansın başkanlığının, Mustafa Kemal Paşa'nın katılabilmesi için İzmir'de olmasını tercih etmeye devam ettiklerini söyledi.

*Devlet bakanı Yusuf Kemal Associated Press muhabirine verdiği demeçte, Mustafa Kemal Paşa'nın Türk bölgesinden çıkmasının çok güç olduğunu çünkü başkumandan sıfatıyla varlığının teyakkuzdaki ordusu için şart olduğunu söylemiştir. İtilaf Devletleri'nin Lozan ya da başka bir şehri önermesi halinde milliyetçi hükümetin kabul edebileceğini ekleyen Yusuf, bu durumda Londra, Paris ve Roma'daki Türk bakanlar delegele olarak hazır bulunacaklardır."*¹⁵ diye yazmıştır.

Aynı haberde, Yusuf Kemal Bey'in konferansın acilen toplanması gerektiğini, gecikmenin müttefiklerin gücünü arttırdığını ve Türklerin stratejik pozisyonlarını zayıflattığını belirtmiştir.

İtilaf Devletleri'nin Barış konferansı ile ilgili olarak önerileri 15 Ekim tarihinde Tiburcio Castañeda tarafından kaleme alınan makalesine şu şekilde yansımıştır: *"Bunun yanısıra Amerika boğazlardan serbest geçişi ve İstanbul'un Asya ve Avrupa yakasındaki tarafsız bölgelerin korunması için, Türk-Yunan barışına Scutari ya da Prinkipo'da bir konferans toplayarak aracı olmanın hazırlığı içindedir."*¹⁶

Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü'nün Mudanya mütarekesi görüşmelerindeki tutumunu takdir etmiş ve barış konferansında Türkiye'yi başarıyla

¹⁴ Lozan, a.g.e., s.2.

¹⁵ *Diario de la Marina*, 17.10.1922, b. 1, s. 1.

¹⁶ Tiburcio Castañeda, "Dünya Hayatı", *Diario de la Marina*, 15.10.1922, b. 1, s. 2.

temsil edeceğine inanmıştır¹⁷. Mudanya Müttarekesi'nin hemen ardından İsmet İnönü ile yaptığı görüşmede barış konferansı için, "Behemahal gideceksin, bu görevi sen yapacaksın" demiştir¹⁸.

Konferansa resmi davetin gelmesinin ardından Atatürk, 27 Ekim 1922 günü Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey'e istifa etmesini ve yerine İsmet İnönü'nün seçilmesi hakkında görüşünü bildirmiştir. Yusuf Kemal Bey aynı gün istifa etmiş ve 29 Ekim'deki meclis toplantısında İsmet İnönü'nün Dışişleri bakanlığı oybirliğiyle kabul edilmiştir¹⁹. Aynı gün TBMM'nin İtilaf Devletleri'ne cevabında Lozan'daki konferansa katılmanın kabul edildi, daha önce İzmir'i haberleşmenin çabuk olabilmesi için istendiği bildirilmiştir²⁰.

Türkiye'nin Çanakkale boğazları ve İstanbul'un egemenliğini gerekirse silah zoruyla elde edeceğini göstermesi, Küba kamuoyunda savaş tehdidi olarak algılanmıştır. Türklerin, eski liderlerinin yaptığı gibi maceraya atılacakları, arkalarına Asya'daki müslüman halkın maddi manevi desteğinin alacakları, üstelik bu sefer Rusya ile birlik olabilecekleri ihtimali üzerinde durulmaktaydı. 13 Kasım'da Lozan'da toplanacak barış konferansı ise gazetenin yorumuna göre bu 'sadırğan' tehditlere engel olacaktı²¹.

Doğu Trakya'nın boşaltılması ve TBMM'ne verilmesi için 23 Ekim'de yapılan görüşmede, müttefikler Refet Paşa'ya 20 Kasım'a kadar teslim işinin tamamlanacağını vaatmişlerdi. Mudanya müttarekesi uyarınca 30 Eylül'de Yunan birliklerinden temizlenen Trakya'da ilk olarak Şakir Bey, 31 Ekim'de Çorlu'yu teslim almıştır. *Diario de la Marina*, 30 Ekim 1922 tarihli haberinde, Yunanların Trakya'yı boşaltma işleminde sona gelindiğini bundan sonra bölgede idarenin müttefiklerin aracılığıyla milliyetçi Türklere geçeceğini yazmıştır²². Bu tarihten itibaren bölgeye Türk jandarma kuvvetinin sevkiyatı başlamış ancak 19 Kasım tarihinde gecikmeli olarak tamamlanabilmiştir²³.

¹⁷ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk (1919-1927)*, ATAM, Ankara, 1997, s.453

¹⁸ İsmet İnönü, *Hatıralar*, c.2, Bilgi Yay., Ankara, 1987, s.45.

¹⁹ Lozan, a.g.e., s.3.

²⁰ Lozan, a.g.e., s.4.

²¹ *Diario de la Marina*, 28.10.1922, b. 2, s. 1.

²² *Diario de la Marina*, 30.10.1922, s. 1, s. 1.

²³ Veysi Akın, *Trakya'nın Türklere Devir Teslimi*, ATASE Başkanlığı Yay., Ankara, 1996, s.115.

Müttefikler Lozan'da toplanacak barış koferansı için ilgili devletleri davet etmişlerdir. Bunlardan biri de ABD'dir. *Diario de la Marina* gazetesindeki habere göre, 27 Ekim'de Lozan barış konferansına katılması için İtilaf Devletleri'nce ABD'ye de bir nota gönderilmiş ancak ABD Lozan'a resmen katılmayacağını, gözlemci göndereceğini bildirmiştir²⁴.

VI. Mehmet Vahdettin, TBMM'nin kendisi hakkında bundan sonrası için düşündüklerini en yetkili ağızdan öğrenmek amacıyla Refet Paşa'yı 29 Ekim 1922 tarihinde görüşmeye çağırmış, Refet Paşa Vahdettin'le yaptığı görüşmede hükümeti istifaya çağırmasını istemiştir²⁵. Bunu Vahdettin'in kabul etmemesi üzerine, Milli hükümetin kendisini düşmanlarla işbirliği yaptığı düşüncesini taşıdığını, bu nedenle kendisine karşı olduklarını, kendisini halifelik makamında bile bırakmayı düşünmediklerini söylemiştir.

3.1.3. Türkiye'de Yaşanan Gelişmeler

3.1.3.1. Trakya ve İstanbul'un Durumu ile İlgili Haberler

3 Kasım tarihili *Diario de la Marina* gazetesinde Doğu Trakya ve Anadolu'yu terk eden azınlıklar ile ilgili gelişmeler geniş yer tutmuştur. Gazete, Yunan askerlerinin "*Trakya'yı boşaltması tamamlandı*" başlıklı haberinde, 15 Ekim'de yürürlüğe giren Ateşkes hükümleri gereğince onbeş gün içerisinde Yunan birliklerinin Trakya'yı boşalttığını, antlaşma hükümlerine saygılı olduklarını gösterdikleri yazılmıştır²⁶. Ayrıca, Trakya'da karşılıklı göçlerin büyük boyutlara ulaştığı belirtilmiştir. Dedeoğaç'tan alınan haberlere göre; "Yunanistan Türkiye sınırının belli olmasının ardından, bölgede yaşayan müslümanlar ve hristiyanlar kendi ülkelerine kaçımaya başlamışlardır. Bunların bir kısmı mülteci statüsünde kontrol noktalarından geçiş yaparken bir kısmı ise sınırların tam olarak korunamadığı yerlerden izinsiz giriş yaparak ülke değiştirmektedirler."²⁷

²⁴ *Diario de la Marina*, 29.10.1922, b. 1, s. 1.

²⁵ Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, 9. Basım, Ercan Kitapevi, İzmir, 2009, s.353.

²⁶ *Diario de la Marina*, 3.11.1922, b. 1, s. 1.

²⁷ *Diario de la Marina*, 3.11.1922, b. 3, s. 1.

Diario de la Marina'nın geçtiği bir diğer haber serisi ise Yunanistan'a kaçan göçmenlerle ilgilidir. *Anadolu'dan toplu kaçış* başlığıyla verilen haberde, Türklerden kaçan azınlıkların her türlü imkanı kullanarak Yunanistan'a ulaşmak istediği belirtilmiştir²⁸. Bunların sayılarının bir buçuk milyon olduğunun tahmin edildiği yazıda şöyle devam etmektedir; "Hristiyanlar ölmek ya da her ne pahasına olursa olsun kaçmak arasında tercih yapmak zorundalardır"²⁹. Gazete, Türk birliklerinin İzmir'i işgalinde korkulduğu gibi bir katliama girişmediğini, hristiyan sivil halka bir zulüm yapılmadığını yazmamıştır. Aksine, Türk askerinin zafer sarhoşluğuyla Trakya'ya geçmesi halinde büyük kısımlar yapacağından emin olarak yaptığı yorumlar dikkat çekicidir.

O günkü haberlerde Yunanistan'a akın eden mültecilerin, savaştan yeni çıkmış ülkede zorluklara neden olduğuna değinilmiştir. Ayrıca gazete Selanik'te artan mülteci gelişinin ardından oluşan izdihama dikkat çekmektedir. İstanbul'da yaşanan gelişmelerle ilgili de bilgi veren gazete, şehirde yaşanan yetki sorunu ile de ilgilenmiştir³⁰. *Diario de la Marina*, "Müttefiklerin yüksek komiserlerinin yeni rejimi kabul ettiklerini"³¹ ve "Kemalistlerin İstanbul'un idaresini almaya başladıklarını"³² okurlarıyla paylaşan gazete, "Milliyetçi Ankara Hükümeti'ni temsil eden Refet Paşa'nın İstanbul'un yönetiminde gücü eline aldığı"³³ bilgisini vermiştir.

Aynı gün yayınlanan diğer haberlerde askeri gelişmeler hakkında bilgi verilmektedir. *Ankara Hükümeti'nin müttefiklerin İstanbul'u terketmesinde ısrarcı olduğunu*³⁴ ve *Kemalist jandarmanın hızlı bir şekilde İngiliz bölgesine kadar kontrolü ele geçirdi*³⁵ başlıkları altındaki haberlerde özetle, Mudanya Antlaşması hükümlerini uygulamaya kararlı Ankara'daki milliyetçi meclisin, boğazlarda İngiliz bölgesine çok yaklaştığını ve yığınak oluşturmaya başladığını yazmıştır.

²⁸ *Diario de la Marina*, 3.11.1922, b. 3, s. 1.

²⁹ *Diario de la Marina*, 3.11.1922, b. 3, s. 1.

³⁰ *Diario de la Marina*, 3.11.1922, b. 3, s. 1.

³¹ *Diario de la Marina*, 06.11.1922, b. 2, s. 1.

³² *Diario de la Marina*, 06.11.1922, b. 2, s. 1.

³³ *Diario de la Marina*, 06.11.1922, b. 2, s. 1.

³⁴ *Diario de la Marina*, 06.11.1922, b. 2, s. 1.

³⁵ *Diario de la Marina*, 06.11.1922, b. 2, s. 1.

İstanbul'un fiili idaresinin Refet Paşa'ya geçmesi ve mülki idarenin kendisinden emir almaya başlaması müttefikleri rahatsız etmişti. Paris'ten gelen yorumlar ise "şehrin düzenini sağlamak için İstanbul'daki müttefik yüksek komiserleri gerekli izinlerin verilmesini istiyorlar"³⁶ biçimindeydi. İtilaf Devletleri, Mudanya antlaşmasıyla Sevr'deki kazanımlarının sona erdiğini kabullenemiyorlardı. İngilizler Türklerin cephede kazandığı zaferi masa başında teyid etmesini kabullenemiyorlar, imzaladıkları antlaşmaya rağmen savaşa son verecek barış görüşmelerine dek fiili durumu devam ettirmek istiyorlardı. Küba'ya 7 Kasım'da İstanbul'dan gelen haberde *General Harrington'un Refet Paşa'ya uyarıları yer alıyordu;*

"General Harrington Refet Paşa'ya müttefik generallerin yetkilerini gaspetmeye çalıştığını söyledi. Refet sivil düzeni sağlamak için tüm kamu hizmetlerinin kontrolünü almayı ummaktadır.

General Harrington Milliyetçi hükümete, müttefiklerle Türkler arasındaki düşmanlığı bitiren 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros mütarekesinin hala geçerli bir antlaşma olduğunu hatırlattı.

Şehrin valisine de bu antlaşmanın Mudanya'da sona ermediğini bir kez daha söyledi."³⁷

İngiliz haber ajansları barış görüşmeleri öncesinde Türkler aleyhine kamuoyu oluşturmaya çalışmışlardır. Mudanya Ateşkesi'nin Türkiye tarafından ihlal edildiği için geçersiz kabul edilmesine ve böylece önceki antlaşmaları, Sevr'i ve hatta Mondros'u, geçerli kılmaya çalışıyorlardı. Nitekim İsmet İnönü Lozan görüşmeleri sırasında bu bakış açısına muhatap olmuştur; "Sırası geldikçe ben, Baş Murahhas olarak, Mudanya Mütarekesi'nden buraya geldiğimi söyledim. Lord Curzon ise bana, Mondros Mütarekesi'ni hatırlatmaya çalışırdı. Mesele aramızda hallolunamadan, itilafli kalırdı."³⁸ Bu haberleri doğru kabul eden Tiburcio Castañeda 8 Kasım 1992'de yaptığı yorumunu, "Milliyetçi Türklerin boğazları ve İstanbul'u işgal etmek için ileri sürdükleri iddialar" başlığı altında yazmıştır.

³⁶ *Diario de la Marina*, 08.11.1922, b. 1, s. 1.

³⁷ *Diario de la Marina*, 08.11.1922, b. 1, s. 1.

³⁸ *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler*, c.1, kitap 1, çev. Seha L. Meray, Ankara Üniversitesi S.B.F. Yay., 1969, s. V.

"Ayn 13'ünde toplanması gereken Lozan Konferansına sadece sekiz gün kala Kemal Paşa tarafını tutanların ateşkes antlaşmasını ihlal ederek Çanakkale'de yönetimi ele geçirmeleri, İstanbul'da idarelerini ilan etmeleri ve başkenti ele geçirmeleri herkesi şaşırttı.

Ayrıca Çanakkale ve İstanbul Boğazlarına dair yapılan antlaşmayı da saygısızca ihlal ederek, müttefikleri zor durumda bırakıyorlar. Yine Mudanya antlaşması bir kez daha çiğnenerek, milliyetçilerin İstanbul valiliğine atadığı Refet Paşa'nın izni olmadan Çanakkale boğazlarına müttefiklerin bir tek gemisi bile giriş yapamıyor."³⁹

İstanbul'un durumu ile ilgili kamuoyunda kaygı uyandırıcı haberler ileriki günlerde de devam etmiştir. Refet Paşa'nın İstanbul'un idaresini eline almasını ve müttefik polis gücünü kontrol etmek istemesini okurlarına; *"Refet Paşa İstanbul'un yönetimi ile ilgili konularda müttefik generallerle çatışıyor"*⁴⁰ diye duyurmuştur. Gazete, Lozan antlaşmasının başlaması gereken güne biriktirdiği bu haberlere, İstanbul'dan 7 Kasım'da eline geçen Ali Kemal'in öldürülmesi olayını da eklemiştir. *Bir gazetecinin korkunç linç* haberinde olaylar detaylı bir biçimde anlatıldıktan sonra şöyle denmektedir; *"İstanbul'da Türkiye'nin en kültürlü ve en tarafsız kişilerinden biri olarak tanınan Ali Kemal'in ölümü büyük üzüntü yarattı. General Harrington, genelde makul olmayan ve düşmanca davranan Ankara Hükümeti karşısındaki sabırlı ve dengeli davranışları, pekçok gözlemci tarafından takdir edilmektedir."*⁴¹

Ali Kemal, Mülkiye Mektebi ve Paris Siyasal Bilgiler Okulu'nda öğrenim gördüğü için eğitim düzeyinin yüksek olduğu doğrudur ancak tarafsız bir kişilik değildir. Siyasi faaliyetleri nedeniyle uzun yıllarını sürgünde geçirmiş, çıkarttığı gazeteler kapatılmış, tutuklanmıştır. Mondros Mütarekesinden sonra, Sabah'ta başyazarlık yapmaya başlamış daha sonra Peyam Gazetesini çıkartmıştır. Damat Ferit Hükümetlerinde Maarif ve Dahiliye nazırlıklarında bulunmuştur. Milli Mücadele'ye ve TBMM'ne muhalefet eden Ali Kemal, yalnızca politikaların yanlışlığını belirtip, fikirler ileri sürmekle kalmayarak, milli mücadeleye katılanlara, Ankara kılavuzları, haşarı, zorba, şımarık, şaklaban, şarlatan, başıbozuk, hokkabaz,

³⁹ Tiburcio Castañeda, "Büyük Savaşın Ekonomik ve Siyasi Tasfiyesi – 283", *Diario de la Marina*, 08.11.1922, b. 3, s. 1.

⁴⁰ *Diario de la Marina*, 20.11.1922, b. 2, s. 1.

⁴¹ *Diario de la Marina*, 13.11.1922, b. 1, s. 1.

muhteris, çılgın, güruh, mağışış ifadeleri kullanılmaktadır⁴².

Büyük Taarruzun başladığı gün Ali Kemal "*Düşmandan Düşmana*" başlıklı makalesinde; Kuva-yı Milliye'nin yaptıklarıyla dışarıda dost kaybettik, siyaseten hiçbir kazancımız olmadı. Ankara Sevr'i değıştirdiğini söylüyor, fakat Anadolu topraklarının ne şekil verileceğini büyük devletler kararlaştıracak, büyük devletlerin bize ve savaş siyasetimize bakış açılarını değıştirmek gerekir. Uygur dünya ile uzlaşabilmek için uluslar arası ilişkilere ılımlı, olumlu, yapıcı, barış siyasetiyle yaklaşan Bab-ı Ali'nin hükümeti ele alması zorunludur⁴³ yorumunda bulunmuştur. Bu yazısı nedeniyle, Ankara İstiklal Mahkemesi'nce idama mahkum edilmiştir. 10 Eylül'de Ali Kemal'in başyazarlık görevine son verilmiş, 5 Kasım'da tutuklanarak, Ankara'ya nakledilmek üzere İzmit'e gönderilmiş, burada halk tarafından linç edilmiştir⁴⁴.

Ali Kemal olayı o günlerde İstanbul'daki işbirlikçileri telaşlandırmıştır. Bu olaydan sonra İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiserliğine sığınan yüzlerce işbirlikçi vapurlarla Mısır, Romanya ve Yunanistan'a kaçmıştır⁴⁵. Vahdettin de bu linç olayından hayli etkilenmiş ve kaçma kararını hızlandırmıştır.

3.1.3.2. Türk Delegelerinin Seçimi ve Aldıkları Talimatlar

TBMM'ndeki Lozan Barış Konferansı için delege seçimi 2 Kasım'da yapıldı. Konferansta Türkiye'yi temsil edecek delegasyonun Heyet Başkanı olarak İsmet Paşa seçildikten sonra Temsilciler Heyeti seçimine geçildi. Lozan Konferansı'nın sadece Yunanlılarla yapılan bir antlaşmayla sınırlı olmaması nedeniyle temsilciler özenle seçildi. Lozan'a gidecek heyette pekçok danışman görev aldı. Türk delegasyonu şu isimlerden oluşmuştur⁴⁶:

⁴² Bülent Çukurova, *Büyük Taarruz günlerinde Ali Kemal ve Siyasi Görüşleri*, A.Ü.TİTED, S. XII/23 (2003), s.366

⁴³ *Peyam-ı Sabah*, 26.8.1338 akt. Bülent Çukurova, a.g.m., ss.362-363

⁴⁴ Linç detayları için bakınız: Ebubekir Akkaymak, *Ali Kemal'in Kimliği ve Siyasi Faaliyetleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1994 (Basılmamış yüksek lisans tezi), ss.33-49

⁴⁵ Çukurova, a.g.m., ss.369-370

⁴⁶ Ali Naci Karacan, *Lozan*, 2. Baskı, Milliyet Yay., İstanbul, 1971, ss.69-71.

Tam Yetkili Temsilciler: İsmet Paşa, Hasan Saka (Trabzon Milletvekili ve Maliye Bakanı) ve Dr. Rıza Nur Bey (Sinop milletvekili ve Sağlık Bakanı).

Genel Sekreter ve Danışman: Reşit Saffet Atabinen (Danıştay Üyesi).

Danışmanlar: Celal Bayar (Eski İktisat Vekili ve İzmir Mebusu), Veli Saltık (Burdur Mebusu), Zülfü Tigrel (Diyarbakır Mebusu), Zekai Ayaydın (Adana Mebusu), Şefik Basman (Maliye Teftiş Heyeti Reisi), Münir Ertegün (Hariciye Vekaleti Hukuk Müşaviri), Seniyettin Başak (İstanbul Evkaf Hukuk Müşaviri), Şevket Doğruker (Deniz Dairesi Müdürü), Muhtar Çilli (Eski Nafia Nezareti Müsteşarı), Tevfik Bıyıklıoğlu (Kurmaya Yarbay), Tahir Taner (Adliye Müsteşarı), Nusret Metya (Hariciye Vekilligi İkinci Hukuk Müsaviri), Hikmet Bayur (Hariciye Vekilligi Siyasi İşler Müdürü), Zühtü İnhan (Öğretim Üyesi), Fuat Agralı (Maliye Vekilligi Muhasebat Umum Müdürü), Mustafa Şeref Özkan (Eski Nazır), Şükrü Kaya (Mülkiye Müfettişi), Hamit Hasancan (Kızılay İkinci Reisi), Cavit (Eski Maliye Nazırı), Hayım Naum (Yüksek Mühendis Okulu Fransızca Öğretmeni), Baha (Adliye Vekilligi Mezhep İşleri Müdürü).

Basın Danışmanı: Ruşen Esref Ünaydın (Yazar), Yahya Kemal Beyatlı (Öğretim Üyesi).

Çevirmen: Hüseyin Pektaş (Robert Kolej İkinci Müdürü).

Sekreter: Ali Türkgeldi, Mehmet Ali Nalin, Cevat Açıkalın, Celal Nazım Arar, Saffet Sav, Süleyman Saip Kıran, Dr. Nihat Reşat Belger, Rıfat.

Aynı gün Lozan antlaşması görüşmelerinde Romanya'yı temsilen M.M. Duca ve Diamandy'nin başdelege ve Albay Dumitresco'nun da delege sıfatıyla katılacağı haberi Küba basınına yansımıştır⁴⁷.

TBMM'nin Lozan'a gidecek heyete verdiği yazılı direktifler şunlardır⁴⁸;

1. Türk toprakları üzerinde bir Ermeni Devleti kurulmasıyla ilgili görüşmeler reddedilmeli. Direnme olursa görüşmeler kesilmeli.
2. Süleymaniye, Kerkük ve Musul'un Türkiye'ye geri verilmesi istenmeli.

⁴⁷ *Diario de la Marina*, 3.11.1922, 3. Baskı, s. 1.

⁴⁸ Bilal Şimşir, *Lozan Telgrafları I*, TTK Yay., Ankara 1990, (Lozan I), ss. 14-15., Sonyel, a.g.e., s.296.

İngiltere'ye petrol işletmeciliği gibi ayrıcalıklar verilebilir.

3. Suriye ile olan sınır daha güneye ve güneydoğu'ya çekilmeli.
4. Anadolu'ya yakın adalar Türkiye'ye verilmeli.
5. Trakya'da 1914 sınırı kabul edilmeli ve Batı Trakya'da plebisit yapılması sağlanmalı.
6. Boğazlarda ve Gelibolu'da yabancı asker bulundurulmasına karşı çıkılmalı.
7. Kapitülasyonlar kabul edilmemeli, bu yüzden görüşmeleri kesmek göze alınmalı.
8. Azınlıklar konusunda nüfus mübadelesi usulü kabul edilmeli.
9. Osmanlı genel borçları Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan ülkelere paylaştırılmalı, Türkiye'nin borcu Yunanistan'dan alınacak tamirat bedeline karşılık silinmeli, olmazsa 20 yıl süreye yayılmalı. Düyun-ı Umumiye idaresi kaldırılmalı.
10. Ordu ve donanmaya kısıntı getirilmesi kabul edilmemeli
11. Yabancı kuruluşlar Türk yasalarına tabi olmalı.
12. Osmanlı'dan ayrılan ülkeler için Misak-ı Milli koşulları sağlanmalı.

3.1.4. Yurtdışında Yaşanan Gelişmeler

3.1.4.1. Türklere Karşı Propaganda

İstanbul'daki kargaşayı önlemek bahanesiyle yönetime el koymak isteyen başta İngiltere olmak üzere müttefiklerin bu yönde pekçok girişimi olduğunu *Diario de la Marina*'da Mudanya mütarekesinin devam ettiği sırada çıkmaya başlayan haberlerden anlıyoruz. Gazete, 10 Ekim 1922'de ilk sayfadan verdiği haberde, General Harrington'un sıkıyönetim ilan etmesi için İngiltere hükümeti'nden yetki aldığını, Mudanya'daki antlaşmanın başarısızlıkla sonuçlanması halinde derhal bu emri yerine getirmesi gerektiği belirtilmiştir⁴⁹.

⁴⁹ *Diario de la Marina*, 10.10.1922, b. 3, s. 1.

Türkiye'nin ve İstanbul'un o dönemi ile ilgili bilimsel tarih çalışmaları İstanbul'daki güvenlik sorunu *Diario de la Marina* gazetesine yansıdığı gibi bir vahim tablo çizmemektedir. Ancak ileride de görüleceği gibi barış görüşmeleri öncesinde çıkartılan bu tarz haberler kamuoyu oluşturmaya yöneliktir. 9 Kasım 1922 tarihli haber bir ay öncekiyle büyük benzerlikler göstermektedir:

*"Türkler savaş boyunca ve Milliyeçi Ankara Hükümeti'nin İstanbul'da resmen idareyi almasının ardından, İngilizlere karşı saldırgan özelliklerini ön plana çıkartıyorlar. Kemalistlerin tehditkar tutumu hristiyanların yoğunlukta olduğu İstanbul için daha büyük önem taşımakta ve İtilaf Devletlerini şehirde sıkıyönetim ilan etmelerini zorunlu kılmaktadır."*⁵⁰

Karşı propaganda ürünü olduğunu düşündüğüm bir başka haber de 14 Kasım 1922 tarihidir. Ankara kaynaklı haber başlığında *Ankara'da Kemalistlere karşı olan en saygın sekiz Türk, asıldı* denmiştir. Habere göre aydınlardan oluşan bu sekiz kişilik grupta gazeteciler de vardır⁵¹.

Lozan görüşmelerinin ertelenmesinin ardından karşı propaganda haberlerine birkaç gün süresince ara verilmiştir. *İstanbul'un Durumu Endişe Verici*⁵² ve *Yabancılar Karşı Düşmanca Duygular Artmakta*⁵³ başlıklarıyla İstanbul'dan bildirilen bazı haberlere yer veren gazete, bu haberlerden etkilenerek taraflı bir tutum takınmıştır.

"Milliyetçiler İstanbul'un yönetimini Lozan antlaşması bitmeden ellerine almak istiyorlar ancak beş gündür süren pazarlıklarda Kemalistlerin istekleri tam olarak karşılanamadı."

Ankara Hükümeti'nin müttefik deniz ve kara kuvvetlerinin şehirden ayrılması için yaptığı baskılar devam ederken müttefiklerin bu hayati noktayı bırakacaklarına dair bir işaret görünmüyor."

İtilaf Devletleri geri çekilmelerinin Küçük Asya ve başkette yaşayan tüm hristiyan nüfusun hayatını tehlikeye atmak anlamına geldiğinin farkındalar."

General Harrington'a İngiliz Hükümeti tarafından şehir devleti ilan etmesi için tüm yetkiler verilmiş olsa da, yabancılar karşı artan düşmanlık nedeniyle Harrington böyle bir girişimde bulunmadı."

⁵⁰ *Diario de la Marina*, 9.11.1922, b. 3, s. 1.

⁵¹ *Diario de la Marina*, 14.11.1922, b. 3, s. 1.

⁵² *Diario de la Marina*, 13.11.1922, b. 1, s. 1.

⁵³ *Diario de la Marina*, 13.11.1922, b. 1, s. 1.

*Müttefiklerle Kemalistler arasında polis, gümrük, posta ve diğer hizmetlerin kontrolü ile ilgili görüşmeler sürmesine rağmen, Türklerin küstah tavrı nedeniyle ilerleme sağlanamıyor.*⁵⁴

Propaganda amaçlı olduğu anlaşılan bir başka haberde, Türkiye'deki Fransız konsoloslarının sınır dışı edildiği yazılmıştır. İsmet İnönü ile Poincare arasında başlayan görüşmelerin sağlıklı ilerlemesini engellemek ve kamuoyunda Fransa ile Türkiye'nin iyi ilişkilerinin sorgulanmasına neden olabilecek bir izlenim uyandırmak için yapılan haber şöyledir;

"Kemalistler verdikleri sözlerin aksine hristiyanlara ve müttefik misyonlara karşı olumsuz tavırlarına devam ediyorlar.

*Lozan'da "barış isteyen" temsilcisinin aksine Ankara Hükümeti ülkenin tüm şehirlerindeki Fransız Konsoloslarının sınır dışı edileceğini duyurdu. Meclisin olduğu Ankara şehrinden Fransız Konsolosunun ayrılması için sadece bir aylık süre verildi."*⁵⁵

Gazete başka bir haberi de Doğu Trakya'dan bilgi veren müttefik misyonlara dayandırmış, yasadışı olayların çoğunun Küçük Asya'dan mülteci olarak gelen Çerkez gruplardan kaynaklandığını bildirmiştir⁵⁶. Haberin devamında Edirne'deki Fransız askerlerinin kumandanı'nın "Durum büyük tehlikeler arzetyekte" diyerek General Charphy'den Doğu Trakya'ya acilen takviye göndermesini talep ettiğinin bilgisini vermiştir⁵⁷.

Yine Paris'ten verilen bir diğer haberde de Fransızların Ankara Hükümeti'ne bakış açısının değiştiğini şöyle duyurulmaktadır:

"Fransız hükümeti Türklere karşı sabrını kaybetmeye başladığı gözlemlenmekte ve Ankara Hükümeti'nin anlaşmaya varmayan tutumuna her defasında daha sert bir tutum takınmaktadır.

Bu yorum buradaki politik çevrelerde, Ankara Hükümeti'nin Türk limanlarına girecek müttefik gemilerinin izin almasını istemesinin ardından Jean Bart de Tolon zırhlısının İstanbul'a hareket etmesi üzerine yapılmıştır.

⁵⁴ *Diario de la Marina*, 13.11.1922, b. 1, s. 1.

⁵⁵ *Diario de la Marina*, 15.11.1922, b. 1, s. 1.

⁵⁶ *Diario de la Marina*, 17.10.1922, b. 1, s. 1.

⁵⁷ *Diario de la Marina*, a.g.h., s. 1.

*İstanbul'daki müttefik kuvvetlerinin gücü, ihtimal dışı gibi görünse de, Türklerin olası bir genel taarruzu karşı düzeni sağlayabilecek düzeydedir.*⁵⁸

Gerçekten de Fransız basınında 7-10 Kasım 1922 tarihleri arasında çıkan haberlerde, Fransız hükümetinin "fanatik" Türk hükümetini desteklemekte hata ettiğini, Lloyd George'un Ankara Hükümeti'ne güvenmemekte haklı olduğunu, İngiliz donanmasının İstanbul'u terk etmemesinin büyük bir şans olduğunu, Ankara Hükümeti'nin pusuda beklediğini, Mustafa Kemal'in saldırgan bir politika izlediğini belirten haberler yayınlanmıştır⁵⁹.

Lozan gazetelerinde barış görüşmeleri öncesinde Yunanlıların ve Ermenilerin yönlendirmesi ile aleyhimize çıkan yazıların sayısında artış yaşanmıştır⁶⁰ .. Yunanlıların ve Ermenilerin masa başında "ürettikleri" haberlerin amacı, basını araç olarak kullanarak Türkleri baskı altına almak ve provokasyonlarını daha geniş çevrelere yaymaktır.

Basında birkaç gün art arda Yunanistan eski Başbakanı Venizelos'a suikast düzenleneceği haberi yankılanmıştır. Bu yayınların sonuncusunun tarihi Lozan Konferansı'nın açılış gününe denk gelmesi bunu teyit etmektedir. Lozan'dan 19 Kasım tarihinde alınan *Türkler Katil Olmadıklarını Söylüyorlar* başlıklı haber şöyledir;

"Türk çevreleri bazı Londra gazetelerinin yazdığı Kemalistlerin Yunan Başbakanı Venizelos'u öldürmek için iki katili Lozan'a gönderdiği haberini öfkeyle karşıladılar.

*Londra'daki basının Varna'daki muavin konsolos'un verdiği bilgiye dayandırdığı haberde, iki katilin daha önce Ali Kemal ve Rıza Tevfik'i öldürenler olduğu bildirildi.*⁶¹

Bu karşı propagandanın esas nedeni Fransız kamuoyu Türkiye lehindeki tutumunu Lozan Konferansı'nın hemen öncesinde terketmesidir. Bu değişim Küba

⁵⁸ *Diario de la Marina*, 08.11.1922, b. 1, s. 1.

⁵⁹ Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu*, 2. Baskı, TTK Yay., Ankara, ss.331-333.

⁶⁰ Sonyel, a.g.e., ss.302-303

⁶¹ *Diario de la Marina*, 20.11.1922, b.1, s. 1.

basınına da yansımış, kamuoyu bu karşı propagandanın etkisinde kalmıştır. Bunun nedenlerini Prof. Dr. Yahya Akyüz dört başlıkta toplamaktadır;

1. Türkiye ile Fransa'nın arasını açmak, Fransa ile İngiltere'nin arasının açılabileceği izlenimi vermek, TBMM'yi ve hükümetini yabancı düşmanı, güvenilmez, anlaşılmaz göstermek amaçlı oluşturulan olumsuz propaganda yöntemlerinin kullanılması

2. Fransa'nın Alman sorununda İngiltere'nin desteğine ihtiyaç duyması.

3. İngiltere ve Yunanistan'da liderlerin değişmesi.

4. Barışın İtilaf Devletleri'nce I. Dünya Savaşının tasfiyesi gibi ele alınmak istemesi⁶².

Diario de la Marina'da yer alan, olumsuz propaganda yöntemiyle üretilen, asılsız ve abartılı haber ve yorumların benzerlerini Fransız basınında da görmek mümkündür. Kasım ayında Fransa basınında yer alan haberlerin sadece başlıkları bile Küba basınındaki benzer haberlerin nedenlerini açıklamaya yeterli olacaktır; "Ankara'nın Yabancı Düşmanlığı - Anadolu'daki Fransızlar Aşırı Türklerin Kötü Muamelesine Maruz Bulunuyorlar - Kemalistler Geçici Olarak Bursa Konsolosunu Kovdu - Edirne'de 13 Fransız Askeri Kemalistlerce Öldürüldü - Mersin ve Adana'ya Yerleşen Fransız Konsolosları Kemalistlerce Terke Zorlanmaktadır - Fransız ve Kontrolsüz, Tüm Türkiye'nin Tekrar Mutlak Hakimi Olma İddiasındalar - TBMM Hükümetinin Akıl Almaz Aşırılıkları - Ankara'dan Gelen Sabırsız Ve Şaşırtıcı İstekler - Canı Bir Hristiyan Katliamı Düzenlemek İsterse, Ankara Bunu Yapmakta Hür Olmak İstiyor"⁶³

Türkiye'yi Osmanlı döneminden beri İstanbul'da uzun yıllar yaşayarak tanıyan ve Milli Mücadele döneminde birkaç kez Anadolu'ya gelen tecrübeli Fransız gazeteci Berthe Georges-Gaulis'e göre bu düzmece haber kampanyasının arkasında Lord Curzon vardı. Bu yöntem ile Doğu, İngiltere'nin gücüne karşı hiçbir direnişin

⁶² Akyüz, a.g.e., s.326

⁶³ Akyüz, a.g.e., ss.327-340.

yeterli olmayacağını, savaş ya da barışa onun karar vereceğini, Fransa'nın belirleyici olmayacağını göstermek istiyordu⁶⁴.

3.1.4.2. Lozan Konferansı Öncesi

İsmet Paşa delegelerle birlikte konferansa katılmak için Ankara'dan 4 Kasım'da hareket edip İstanbul'a geldiği günlerde İngiliz komiseri ile görüşmüş ve İngiliz Başbakanı'nın seçimler dolayısıyla konferansa katılmasının birkaç gün gecikeceğini, konferansın 20 Kasım'da toplanacağını öğrenmiştir⁶⁵. Ancak İsmet Paşa programını değiştirmemiş 8 Kasım'da İstanbul'dan ayrılmıştır⁶⁶. Lozan'a varıncaya kadar geçen sürede *Diario de la Marina* gazetesinde Türkiye ile ilgili haberler çıkmaya devam etmiştir. Gazetenin 8 Kasım 1922 günkü baskısında güncel siyaset ile ilgili haberlere geniş yer vermiştir. Türkler gururlu tutumlardan vazgeçiyorlar başlıklı haberde Refet Paşa ile görüşen müttefik generallerin toplantı sonucuna dayandırdığı haber şöyledir;

"Ankara Hükümeti'nin müttefik kuvvetlerin İstanbul'u boşaltmasını istemesine karşı gösterilen kararlı tutum ve sadece bir geminin bile Ankara Hükümeti'nden izin alarak Türk limanına girmesi kuralı gibi, Kemalistlerin talepkar tavırları değişmiştir.

*İstanbul'un yeni sivil idari amiri Refet Paşa ile müttefik generallerinin toplantısı samimi ve karşılıklı anlayış içerisinde geçmiştir."*⁶⁷

Aynı gün Paris'ten gelen haber ise Fransa'nın Lozan Konferansı delegelerini seçtiğini ve başdelegelerin Senato üyesi Maurice Bompard ve İtalya büyükelçisi Caile Barrere olduğunu bildirmiştir⁶⁸.

Gazetenin "*Malta'daki güvenilir bir kaynaktan*" alındığını belirterek verdiği bir bilgiye göre Ankara Hükümeti'nin Lozan Barış antlaşmasına yeni taleplerde bulunacağı iddia edilmiştir. Bu iddiaya göre, Lozan görüşmelerinde gündeme

⁶⁴ Akyüz, a.g.e., s.329

⁶⁵ Lozan, a.g.e., s.6.

⁶⁶ Muhittin Gül, *Türk İnkılap Tarihi*, Barış Yayınevi, Ankara, 1998, s.219.

⁶⁷ *Diario de la Marina*, 08.11.1922, b. 1, s. 1.

⁶⁸ *Diario de la Marina*, 08.11.1922, b. 1, s. 1.

gelecek konu, Midilli ve Sakız'ın Türkiye'ye bağlanmasını ve içişlerinde serbest olmalarını öneren bir taleptir⁶⁹.

Gazetenin aynı gün çıkan üçüncü baskısında ise İngilizler ile ilgili haberlere yer verilmiştir. *İngiltere Konferansın Ertelenmesini Talep Ediyor* başlıklı haber Paris kaynaklıdır.

"İngiliz başbakanı, Poincare'ye, büyükelçi Lord Harding aracılığıyla yaptığı açıklamada Lozan konferansının İngiltere'deki seçimler nedeniyle 27 Kasım'a ertelenmesini istediğini bildirdi.

Fransız hükümeti bu talebe bir cevap vermemiş olsa da, konferansın bu kadar ileri tarihe ertelenmesine karşı çıkabileceği ve daha erken bir tarihe, 20 Kasım'ı önerebileceği haber alınıyor."⁷⁰

O gün çıkan taraflı bir haberde ise Ankara Hükümeti'nin siyasetinden farklı bir görüşe yer verilmiştir. Büyük Taarruz öncesi ve sonrasında Avrupa'da temaslarda bulunan Ankara Hükümeti temsilcileri Anadolu'daki sorunu sürekli siyasetle çözmeye çalışmışlardır. Bu temaslarından bir sonuç alamamaları üzerine Milli Mücadelenin son evresine silahlı mücadeleyle girişilmiştir. Londra kaynaklı bu haberde ise konferansın tarihinin değişmesinin kolay olduğunu, İstanbul'daki milliyetçi Türkler'in görüşlerine göre ve resmi çevrelerden bu akşam yapılan varsayımlarda, Lozan barış antlaşmasının kolayca ay sonuna kalabileceği hatta tamamen iptal edilebileceği belirtilmiştir⁷¹.

İngilizlerin görüşmeleri zaman kazanmak uğruna seçimleri bahane ederek ileri bir tarihe erteledikleri gerçeğinin aksine kamuoyunda yaratılan hava Türklerin barış görüşmelerinde isteksiz oldukları, yeniden savaşa girişmekten kaçınmayacakları şeklindedir. Oysa İsmet Paşa o gün Ankara'dan Lozan'a doğru hareket etmiştir. Görüşmelerin ertelenmesi ile ilgili resmi bir yazı almayan temsilciler, 13 Kasım 1922'de Lozan'a ulaşacaklar ve barış isteyen tarafın Türkler olduğunu tüm dünyaya ilan edeceklerdir.

8 Kasım'daki makalesinde Tiburcio Castañeda, müttefiklerin Türklerin Lozan Barış Antlaşması'na kadar boğazlar bölgesine saldırmasını önlemek amacıyla bir

⁶⁹ *Diario de la Marina*, 08.11.1922, b. 1, s. 1.

⁷⁰ *Diario de la Marina*, 08.11.1922, b. 3, s. 1.

⁷¹ *Diario de la Marina*, a.g.h., s. 1.

diplomatik manevra yaptığını yazmıştır. Makalesinde, Mudanya Ateşkesi hükümlerini okuyucusuna, *Milliyetçi Türklerin Boğazları ve İstanbul'u işgal etmek için ileri sürdükleri iddialar* olarak sunmaktadır. Ayrıca çeşitli bahanelerle barış görüşmelerini engellemeye çalışan müttefikler, Trakya'nın Türk kuvvetlerince teslim alınmasından önce Ankara Hükümeti'ni oyalayıcı politik girişimler yapmışlardır.

"Üç İtilaf devleti İngiltere, Fransa ve İtalya, Ankara Büyük Millet Meclisi'ne Venedik'te (barış konferansı için ilk düşünülen şehirdir) acilen buluşmak üzere temsilci gönderip gönderemeyeceğini bildirmesini istedi.

*Lozan Konferansında, İtilaf Devletleri tarafsız bölgelerde barışın sağlanması için Türkiye ve komşularının etkisinden uzak tutularak hiçbir askeri birliğin yer almaması için birbirlerine destek olacaklar. Ayrıca Türkiye'de barışçıl ve düzenli bir yönetimin kurulmasına ve azınlıkların dinlerini ve ırklarını koruma altına alınmasına ve Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne dahil olmasına çaba sarfedeceklerdir."*⁷²

Diario de la Marina'nın 11 Kasım 1922 tarihli nüshasında İsmet Paşa'nın İstanbul'daki temaslarından bahseden gazete, delegelerin 8 Kasım'da İstanbul'dan Lozan'a hareket ettiğini bildirmiştir. İsmet Paşa'nın Harrington ile görüşmesine de yer ayıran gazete İstanbul'un durumu ile ilgili alınan kararları şöyle açıklamıştır;

"İki gün önce İsmet Paşa'nın İstanbul'da bulunması fırsatını değerlendiren müttefiklerin yüksek komiserleri, aralarında Refet Paşa'nın da olduğu bir toplantı düzenlediler.

*İstanbul'un durumunda iyileşme kaydedecek bu görüşmede, Refet Paşa'nın müttefiklerin temsilcileriyle yardımlaşma içine girmesi, alınan kararların müttefikler kadar kemalistler tarafından da uygulanmasında hassas davranılması gerektiği belirtilmiştir. Bu konu ile ilgili dün öğle saatlerinde yeni bir toplantı yapılmış ve Lozan'a hareket etmeden önce Ankara temsilcileri ile bir toplantı daha yapılmasına karar verilmiştir."*⁷³

Gazetenin 11 Kasım 1922 tarihli bir başka haberinde *İngiltere'nin Fransa'nın aksine konferansın ertelenmesini istediğini*⁷⁴ yazmıştır. Ancak konferansı seçim bahanesiyle ertelemek isteyen İngiltere, müttefiklerinden yeterli desteği göremedi. Bir haftalık erteleme için yeterli olacağını düşünen Fransa'nın, konferansın

⁷² Tiburcio Castañeda, "Büyük Savaşın Ekonomik ve Siyasi Tasfiyesi – 283", *Diario de la Marina*, 08.11.1922, b. 3, s. 1.

⁷³ *Diario de la Marina*, 11.11.1922, b. 1, s. 16.

⁷⁴ *Diario de la Marina*, 11.11.1922, b. 1, s. 1.

20 Kasım 1922'da toplanmasında ısrarını *Diario de la Marina* gazetesi şöyle duyurdu; "Bugün Fransa Devlet Bakanı Lozan Konferansı'nın en geç 20'sinde toplanacağını bildirdi. İngilizler daha geç bir tarihe ertelemek istese de, Fransız hükümeti bir haftalık sürenin neden yeterli olmadığına anlam veremedi."⁷⁵

12 Kasım 1922 gecesi İsviçre'nin Lozan kentine ulaşan İsmet İnönü başkanlığındaki Türk delegasyonunu Fransız Konsolosu karşılamış, konferansın ertelendiğini açıklamış, kendisini Paris'e davet etmiştir. Türk Heyeti'nin Lozan'a varışıyla ilgili detaylı bir haber, *Diario de la Marina*'nın sayfalarında şu satırlarla yer almıştır; "İsmet Paşa ve toplam 18 kişiden oluşan Türk Delegasyonu bu gece 9'da Lozan'a vardılar. Doğu Expressi'yle geldiler ve hemen bayraklarla donatılmış otele gittiler. Karşılama bulunmak isteyen pekçok kişi istasyona akın etti."⁷⁶

Fransız temsilcinin davetini İsmet Paşa o anda kabul etmemiş, Lozan'da kalmış, ve aynı gün taraf devletlerin temsilcilerine hitaben birer telgraf göndermiştir⁷⁷. Önceki bölümlerde açıklanan Türkler aleyhine propagandanın etkilerini İsmet İnönü şu sözlerle ifade etmiştir; "Savaş sırasında bütün devletlerce Türkler aleyhine yapılan propagandalarla İsviçre muhitleri tamamıyla dolgun haldeydi."⁷⁸

İsmet İnönü ertesi gün şehirdeki gazetecilerle görüşmüştür. Türklerin savaş değil barış isteyen taraf olduğunu anlatarak, Türklere karşı olumsuz havayı kırmak istemiştir. Açıklamalarında;

"Türkiye epey zamandır sulh yapılmasını bekledi. Ancak sulh yerine bilakis, her hududundan aynı zamanda hücum uğradı ... İstiklalimizi fethetmek bize pahalıya mal olmuştur. Memleketimiz tahrip edilmiştir ... Türk milleti hiç bir fırsatı kaçırmadan ve hiç bir zaman sulh çarelerini hepsini kullanmadan silaha sarılmadı. Büyük Taarruzdan önce Londra'ya mümessilerimizi gönderdik, fakat kabul edilmediler ... Devletlerin davetine ilk cevap veren memleket sulh arzusunu ispat etmiş değil midir? Türk Murahhaslarının konferans

⁷⁵ *Diario de la Marina*, 13.11.1922, b. 1, s. 1.

⁷⁶ *Diario de la Marina*, 13.11.1922, b. 1, s. 1.

⁷⁷ Telgrafın tam metni için bakınız; Karacan, a.g.e., ss. 79-80.

⁷⁸ İnönü, a.g.e., s.50.

*muhitine herkesten evvel gelmiş olması da Türklerin nasıl sözlerinde durduklarını bir kere daha ispat etmiş oluyor."*⁷⁹ demiştir.

Bu açıklamaları "ilginç" bulan Küba basını, haberi ilk sayfadan duyurur. *İsmet Paşa'nın ilginç açıklamaları* başlıklı haberde, önce I. Dünya Savaşı'na giren, ardından yapılan ateşkes ve barış antlaşmalarına uymayan ve yeniden savaşa tutuşan Türklerin kendilerini barışsever gibi göstermelerinin gerçekçi olmadığı yazılmıştır⁸⁰. Oysa toprakları savaştan önce paylaştırılan ve yaşama şansı bırakılmayan Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'na katılarak bu planları bozmaya çalışmış, ancak savaşın sonunda kendisini yok edecek bir mağlubiyeti kabul etmiştir. Osmanlı'nın imzaladığı ateşkes ve barış antlaşmaları ise gerçekte yok olan bir devletin, vatanın işgaline ve milletinin yok oluşuna zemin hazırladığı birer ihanet belgesidir. Mustafa Kemal önderliğindeki Türk Ulusu, kendi yurtlarını işgalcilerden kurtarmak ve gaflet ve dalalet içindeki yöneticilerine başkaldırarak egemenliğini ve bağımsızlığını kazanmak için çok ağır bedeller ödemiştir.

Fransa'nın barış istediğini ve bu yönde görüşmeler öncesinde hem İngiltere'yi hem de Türkiye'yi ikna etmeye çalıştığı Küba basınında yer almıştır. Bu haberlerin ilkinde, Fransa'nın daha önce yaptığı gibi yine barış yolunda çaba sarfedeceğini bunu başarmak için İngilizler ve Türklerle iyi ilişkiler içinde olmasının yeterli olduğu yazılmıştır⁸¹. *Fransa Barış İstiyor* başlığı altında yazılan bir diğer haberde ise, İngiltere ve Kemalistlerin saldırganlıklarından vazgeçmediği ancak barış sağlanması için güçlü bir müttefikin çabalarının takdir edilmesi gerektiğinin altını çizmiştir⁸².

14 Kasım'da Poincare'nin daveti üzerine Paris'e giden İsmet Paşa üç gün süren Paris ziyaretinde Poincare ve Franklin Bouillon ile görüşmüştür⁸³. Görüşmelerde İsmet Paşa, boğazlar sorunuyla ilgili olan Sovyet Rusya, Ukrayna ve Gürcistan'ın da konferansa katılmalarında ısrarcı olmuş, bu ülkelerin katılımının anlaşmanın kapsamını genişleteceğini ve gelecekteki olası bir çatışmayı önleneceği görüşünü savunmuştur. İsmet Paşa'nın bu talebinin kabul edildiğini *Diario de la*

⁷⁹ Demecin tam metni için bakınız; Karacan, a.g.e., ss. 85-86.

⁸⁰ *Diario de la Marina*, 14.11.1922, s. 1.

⁸¹ *Diario de la Marina*, 14.11.1922, s. 1.

⁸² *Diario de la Marina*, 14.11.1922, s. 1.

⁸³ Aybars, a.g.e., s.360.

Marina ertesi gün gazete sayfalarına taşırken, boğazlar konusunda varılan anlaşmayı şu cümlelerle yorumluyordu;

*"İsmet Paşa Fransa'daki görüşmelerinde Milliyetçi Ankara Meclisi'nin kendisine verdiği kararlara bağlı kalıyor. Başbakan Poincaré ile görüşmesinde de boğazlar konusundaki ısrarcı tavrını sürdürmüştür. İngiltere'nin de onaylamasıyla Rusya'nın Boğazlar sorununun görüşülmesi sırasında toplantılara ve kararlara katılma hakkı da 14 Kasım'daki İtilaf Devletleri'nin notasıyla Sovyet hükümetine bildirilmiştir."*⁸⁴

Konferansı seçim bahanesiyle erteleyen İngilizler, görüşmeler başlamadan önce Fransız siyasetçiler ile sık sık görüşmeler yapıyorlar, takip edecekleri müşterek politika üzerinde uzlaşmaya çalışıyorlardı. İngiltere'nin görüşmeleri seçimleri bahane ederek ileri bir tarihe erteletmesinin nedeni Türkiye'nin karşısına güçlü bir cephe ile çıkmaktı. Lord Curzon konferans görüşmeleri sırasında müttefikler arasında bir anlaşmazlık çıkmasını ve Türk tarafının bundan yararlanmasını istememektir. Bunu sağlamak ise ilgili tüm devletlerin, bölgede yaşayan insanların ve askeri birliklerin teyakkuzda bekletilmesi anlamına geliyordu. Sevr'in yeniden dayatılması ve Türklerin Anadolu sınırlarından öteye gönderilmesi amacıyla hareket etmeye çalışan Lord Curzon, Fransa'dan destek görmedi ve 18 Kasım'da önemli konularda uzlaşmak zorunda kaldı⁸⁵.

Lord Curzon'un barış şartları şöyleydi; Batı Trakya'da Türklerin istediği plebisit konusu ile ilgili Türk istekleri reddedilmeli, Trakya sınırı 1915'te imzalanan Türk-Bulgar Anlaşmasına göre olmalı, boğazlar askerden arındırılarak denetlenmeli, kapitülasyonlar kaldırılmamalı, Ege Denizi'ndeki adalar müttefiklere verilmeli, Suriye ve Irak sınırı aynen muhafaza edilmeli, Türkiye müttefik askerlerinin gömüldükleri mezar yerlerini geri verilmeli, Türklerin Yunanlılardan istediği savaş tazminatı reddedilmeli, Türkiye'den savaş tazminatı istenmeli, Mudanya Bırakışması kesin bir biçimde uygulanmalı, Lozan onaylanmadıkça işgal kuvvetleri İstanbul'dan çekilmemeli, Türkiye'deki azınlıkların hakları güvence altına alınmalı, Türk askeri gücü bilhassa Doğu Trakya'daki kuvvetler sınırlandırılmalı, anlaşmanın mali hükümleri İtilaf Devletleri uzmanlarınca kararlaştırılmalı, Türkiye savaştan önce

⁸⁴ *Diario de la Marina*, 15.11.1922, b. 2, s. 1.

⁸⁵ Aybars, a.g.e., s.348., Lozan, a.g.e., s.9.

müttefiklere verdiği ayrıcalıkları tanımalı ve Mudanya'dan bu yana hükümsüz ilan ettiği sözleşmelerin hala yürürlükte olduğunu kabul etmeli⁸⁶.

Poincare ise, özellikle adli ve mali kapitülasyonların sürdürülmesinden ve Ege Denizi'ndeki adaların Türkiye'ye verilmesinden yana olduğunu, Musul konusunda İngiltere'yi destekleyeceğini, Yunanistan ve Türkiye'nin karşılıklı olarak savaş tazminatından vazgeçilmesini, Osmanlı Devleti tarafından verilen imtiyazların güvence altına alınmasını ve Doğu Trakya'nın askerden arındırılmasını istiyordu. İtalya'nın yeni Başbakanı Mussolini genel itibariyle İngiltere ve Fransızların görüşlerini kabul ediyordu. Lord Curzon'a göre "*cahil bir aktör*" olan Mussolini Batı Trakya'da plebisite karşı olduğunu ve kapitülasyonların başka nam altında korunması gerektiğini ifade ediyordu⁸⁷.

Müttefiklerin ve özellikle İngilizlerin Barış Konferansı öncesinde basına yansıyan bu isteklerinin ardından, İtilaf Devletleri'nin Lozan temsilcileri Kemalistlerin İngilizlerin planına karşı çıkmalarından korkmuşlardır. *Diario de la Marina* gazetesinde yer alan haber şöyledir:

*"İngilizlerin, Kemalistlere Osmanlı İmparatorluğu'nun kabul ettiği koşulları öne sürdüklerinde nasıl bir tepkiyle karşılanacaklardır, bunu kimse bilmiyor. Lozan'daki temsilciler daha önce İsmet Paşa'nın yaptığı açıklamalardan dolayı bu şartları kabul etmeyeceklerinden, görüşmelerin kesilebileceğinden kaygı duyuyorlar. İngiltere'nin planı İtilaf Devletlerince oybirliğiyle kabul edilmedi ve Amerika gibi güçlü bir müttefik görüşmelere katılımcı olarak değil gözlemci olarak katılma kararı verdi. İngiltere Lozan'da tek başına kalırsa, Türkler bu durumu kullanacaklardır."*⁸⁸

Aynı gün yayınlanan bir yorumda ise, *Lozan'da barış ya da savaşa karar verilecek*⁸⁹ başlığı altında, Türklerin Ankara Hükümeti'nden aldığı emirlerle İngilizlerin planları arasında farklar bulunduğunu, barış görüşmelerinin sonunda savaş çıkabileceği yazılmıştır. Milliyetçi Türklerin Yunanlılara karşı kazandığı zaferden dolayı cesaretlendikleri ve anlaşma sağlanamaması halinde görüşmeleri kesebilecekleri belirtilmiştir.

⁸⁶ Sonyel, a.g.e., ss.299-300.

⁸⁷ Sonyel, a.g.e., s.300.

⁸⁸ *Diario de la Marina*, 18.11.1922, b. 1, s. 1.

⁸⁹ *Diario de la Marina*, 18.11.1922, b. 1, s. 16.

*Mussolini Müttefiklerin İsteklerine Katılmıyor*⁹⁰ başlığıyla verilen haberde ise Lozan'daki görüşmelerin başlamasından iki gün önce Lord Curzon, Poincare ve Mussolini arasındaki toplantı sonucu yer alıyor. Haberde, liderlerin arasında anlaşmazlık olduğunu, bu noktaların ertesi gün sabah yeniden bir araya gelerek giderilmeye çalışılacağı anlatılıyor.

I. Dünya Savaşı'nın sonrasında İtalya'da Mussolini faşist bir rejim kurmuştu. Benito Mussolini liderliğindeki Faşist Partisi, 19.yüzyıl liberalizmine olduğu kadar komünizime de karşıydı. Mussolini'nin esas amacı, Akdeniz'de eski Roma İmparatorluğu'nu tekrar yaratmaktı⁹¹. Bu amacın önündeki en büyük engel de yaklaşık 100 yıldır sürekli genişleyen Batı komşusu Yunanistan'dı. O nedenle Lozan'da Yunanlılara destek veren İngiltere ve Fransa'nın yanında yer almayacak hatta bazen de karşı çıkan bir siyaset izleyecektir.

Konferansın başlamadan bir gün önce İsmet İnönü Mussolini ile görüşme fırsatı bulmuştur. Kendisine Boğazların, İstanbul'un, Trakya'nın tamamen boşaltılması gerektiğini, hiçbir komisyonun tanınmayacağını söylemiştir. İnönü'nün bu sözlerini tasdikleyen Mussolini, adalar konusunda ise kesin kararlıydı. İşgali altındaki adalarla ilgili soruna *halledilmiş bir mesele* olarak yaklaşmış ve bu konuda tartışmaktan kaçınmıştır⁹².

Konferans öncesindeki Türk temsilcilerinin açıklamaları ve gelişmeler değerlendirildiğinde, Fransız basınında Türk tutumu tepki yaratıyor, ve istekleri "aşırı" bulunuyordu⁹³. Dış haberleri İspanya'nın yanısıra, ağırlıklı olarak Fransa basını üzerinden izleyen Tibucio Castañeda da bu görüşlerden etkilenmiştir. *Türk Milliyetçilerinin Avrupa Ve ABD'ye Karşı Aşırı Hırsları* başlıklı köşe yazısında, Türklerin Yunanlılara karşı zafer kazanmanın sarhoşluğuyla, önceki tüm mağlubiyetlerini ve Mondros Mütarekesini unuttukları görüşünü savunmuştur. I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı'nın kaybettiği yerleri ve sultanın bu durumlar karşısındaki acizliğini, buna karşılık Türklere bırakılan bölgedeki ve Kemal Paşa önderliğinde girişilen hırslı mücadeleyi okuyucularıyla paylaşmıştır. Dönemi

⁹⁰ *Diario de la Marina*, 20.11.1922, b. 2, s. 12.

⁹¹ Armaoğlu, a.g.e., ss.172-173

⁹² İnönü, a.g.e., s.58.

⁹³ Akyüz, a.g.e., s.322

inceleyen diğer kaynaklarda açıkça yer almasa da, boğazların Rus ve Hazar petrolerinin taşımacılığındaki önemi yazarın dikkatinden kaçmamıştır. Amerika'nın menfaatlerinin müttefik devletlerin istediği gibi davranmalarına izin vermeyeceğini belirtmiştir.

"Avrupa içinde yeniden oluşan antlaşmazlıklar kendilerini galip gören Türklerin ihtiraslarını uyandırmıştır. Avrupalıların Türklerin Avrupa'dan atılması gerektiğine inanması bana John Bright'ın Osmanlı İmparatorluğunu tanımlamak için kullandığı şu cümleyi hatırlatır: sayısız katiller topluluğunun dehşet verici tabiri.

Tüm petrol ayrıcalıklarında ABD'nin de hakkı vardır. O nedenle 30 Ekim'de Hükümet Sekreteri Hughes tarafından gönderilen notada, boğazlardan geçiş serbestliğinin devamı ve oluşturulan tarafsız bölgelerde idarenin kapütülasyon mahkemelerinde olmasını söylemiştir. Ancak Refet Paşa İstanbul'un yönetimini aldıktan sonra kapütülasyonları kaldırmış ve boğazlardan geçişi hem izne bağlamış hem de her seferinde bir geminin geçişine izin vermeye başlamıştır.

Müttefiklere yapılan bütün bu aşağılamalar, Ankara'daki Milliyetçi Meclis'in Sultan VI. Mehmet'in egemenlik haklarına son verilmesinin ve yeniden halife seçecek olmasındandır.

Nasıl Anadolu'nun tarlalarında pespaye kıyafetleri içinde büyüyenler Muhteşem Süleyman gibi Ayasofya'da mor kıyafetler giymek isterse, Mustafa Kemal Paşa da aynı şekilde Türkiye'nin Sultanı ve Turancuların halifesi olmak istiyor.

İngiltere VI. Mehmet'i Malta adasına iltica etmeye ikna ederek, Kemal Paşa'nın hırslarına ve O'nun Jolo'dan Fas'a kadar olan coğrafyadaki müslüman dünyası üzerindeki artan prestijine öldürücü bir darbe vurmuştur. Böylece sultan ve halifenin hayatı korunacak, müttefiklere İstanbul şehrini silahla korumak için ayrıcalık tanınacak ve Kemal Paşa'nın Türkleri kıstırmasına karşı gelinecekti."⁹⁴

Tibucio Castañeda'nın sözünü ettiği nota 27 Ekim 1922 tarihlidir. Amerika bu muhtırasında konferansın müttefikler, Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunları çözmek için yapılacağını, ABD'nin Türkiye ile bir savaş hali olmadığını bu nedenle görüşmelerin sorumlu tarafı olmak istemediğini bildirmiştir. Ancak Yakın Doğu ile ilgili ABD hükümetinin çıkarları olduğu gerçeğinden hareketle Açık Kapı politikasının korunmasının gerektiği belirtilmiştir. 9 maddede özetledikleri çıkarları şunlardır; Kapütülasyonlar, Amerikan eğitim kurumlarının korunması, Amerikan ticari çıkarlarının korunması, savaş tazminatı, azınlıkların korunması, boğazlardan

⁹⁴ Tiburcio Castañeda, "Dünya Hayatı", *Diario de la Marina*, 19.11.1922, b. 1, s. 2.

geçiş serbesitesi, uluslararası mali kontrol, arkeolojik araştırma ve Türkiye'deki vatandaşlık haklarıdır⁹⁵.

"Konferans özel treni" 19 Kasım 1922'de Paris'ten Lozan'a hareket etti. Bu haber *Diario de la Marina*'da konferansın başlamasından önce verilen son haberdir; "Trenin bir vagonu gazeteciler için ayrılmış ancak diplomatların olduğu vagonlara açılan kapı kilitlenmiştir. İki vagon ise askerler, maliyeciler, politikacılar ve coğrafyacılar için ayrılmıştır."⁹⁶

3.2. LOZAN KONFERANSI'NIN İLK GÜNLERİ

Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki milli iradenin savaş meydanlarında kazandığı zafer, Barış Konferansı'nın toplanmasına karar verilmesiyle yerini masa başındaki mücadeleye bırakmıştır. Sadece Avrupa ile sınırlı kalmayıp tüm dünyayı etkileyecek olan konferans, muhtemel sonuçlarıyla sadece Türk kamuoyu tarafından değil, dünya kamuoyu tarafından da merakla beklenmiştir.

Barış Konferansı'nın ilk evresindeki en büyük sorun, İtilaf Devletleri'nin kendilerini "*galip devletler*", karşılarındakini ise "*mağlup Osmanlı Devleti*" olarak görmeleri ve bu psikolojiyle hareket etmeleri idi. Oysa Kurtuluş Savaşı'nın ardından Sevr antlaşması fiilen geçersiz hale gelmişti. Türkiye, Anadolu'da ve Trakya'da haklı hakimiyetini ilan etmiş, işgal güçleriyle gerek cephedeki gerekse masa başındaki mücadelesini kazanmıştır. Yeni Türkiye Devleti her ne kadar Osmanlı'nın adeta enkaza çevirdiği topraklarda yaşam mücadelesine başlıyorsa da, İtilaf Devletleri'ne karşı başı dik bir duruş sergiliyordu. İtilaf Devletleri ise Mondros Mütarekesi'nin hala geçerli olduğunu, Türkiye'nin bitkin olduğunu ve barış için her şartı kabul edebileceğini, Lozan'da karşılarına onlarca yıldır alışık oldukları tarzda Osmanlı bürokratlarının geleceklerini düşünüyordular. Görüşmelerin özellikle ilk haftası, İtilaf Devletleri'nin bu bakış açılarını sayısal çoğunluklarıyla desteklenmesi nedeniyle, psikolojik mücadeleye sahne olmuş ve derin fikir ayrılıklarının yarattığı olumsuz bir ortamda geçmiştir.

⁹⁵ Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, TTK Yay., Ankara, 1991, ss.20-24.

⁹⁶ *Diario de la Marina*, 20.11.1922, b. 2, s.12.

İsmet Paşa galip bir devletin temsilcisinin gerektirdiği gibi davranarak, dünyanın hakim güçlerine karşı tek başına da kalsa mücadele ederek ve onların aralarındaki farklılıkları ustaca kullanarak barış görüşmelerinde TBMM'nin taleplerini mümkün olduğunca gerçekleştirmeye çalışmıştır.

20 Kasım 1922'deki Barış Konferansı'nın açılış törenine, konferansa katılan devletlerin tam yetkili temsilcileri, heyetleri, basın mensupları ve Lozan kentinin ileri gelenleri çağırılmıştı. Lozan Konferansı görüşmelerine resmi olarak sekiz devlet katılıyordu. Görüşmelerde İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya çağırılan devletler, Türkiye, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya ise çağırılan devletlerdi. Trakya sınırı görüşmelerine Bulgaristan, boğazların statüsü görüşmelerine Sovyetler Birliği ve Karadenize kıyısı olan diğer devletler, ticaret ve yerleşme konularındaki görüşmelere ise Belçika ve Portekiz katılmıştır⁹⁷.

ABD, konferansa gözlemci olarak katılma kararını müttefiklere 29 Ekim 1922'de bir nota ile bildirmiş, müttefiklerin Amerika'yı Lozan'da asil üye olarak temsil edilmesi taleplerinde ısrarcı olmalarına rağmen Amerika, Osmanlı İmparatorluğu ile savaş halinde olmadığı için konferansa gözlemci olarak katılma kararını değiştirmemiştir.

*"Amerika, daha önce müttefiklere gönderdiği notada; "Türkiye ile hiçbir zaman savaş halinde olmadığından barış görüşmelerinde bir görevi yoktur. Amerika resmen müzakerelere katılmayacak ancak Yakın Doğu'da Amerikan menfaatleri için gözlemci olarak temsilciler gönderecektir" demiştir. Azınlıkların korunması, okulların durumu ve boğazların serbestisi gibi konular Amerika'yı da yakından ilgilendirmektedir."*⁹⁸

Lozan görüşmelerinin açılışı Montbenon gazinosunda gerçekleşmiştir. Yüksek bir katılımı yapılan açılış, İsviçre Konfederasyonu Başkanı M. Haab açılış konuşmasıyla başladı. Haab, Türk Ulusundan övgüyle bahsetmiş ve görüşmelerin "Doğu Sorunu" nedeniyle zorlu geçeceğini kabul etmiştir.

"Yurtları uğruna, canlarını sakımadan feda eden bu kahramanların mezarları önünde saygı ve hayranlıkla eğiliyoruz. Onların anılarına

⁹⁷ Lozan Antlaşması'nın tam metni için bakınız: İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları*, c.I, b. 3, TTK Yay., Ankara, 2000, s.76,

⁹⁸ *Diario de la Marina*, 21.11.1922, b. 1, s. 16.

şan ve şeref! Onlar, yurtlarına, uğrunda ölecek kadar bağlı ve inançlı kalmışlardır... Sizler ülkelerin ve halkların kaderini ellerinizde tutmaktasınız. Çözümlemek zorunda olduğunuz çetin sorunların kökleri geçmiş yüzyıllara derin bir şekilde gömülmüştür."⁹⁹

Törende başka bir konuşma yapıp yapılmayacağı konusu belirsizdi. İngiltere temsilcisi Lord Curzon'un da bir konuşma yapacağını öğrenen ancak içeriği hakkında bilgi alamayan İsmet Paşa da bir konuşma hazırlamıştı. Öngörüldüğü gibi ilk konuşmanın ardından Lord Curzon söz aldı ve barışın bütün milletler için gerekli olduğunu belirtti¹⁰⁰. Bu kısa konuşmanın bitmesiyle İsmet İnönü kürsüye çıkmış ve kısa ama etkileyici olan şu konuşmasını yapmıştır;

*"Barışın nimetlerinden her zaman yoksun kalan Türk Ulusu, o tarihten bu yana, hak ve adalet elde etmek için ara vermeden yaptığı barış girişimlerinin yetersizliği ve hiç bir şeye yaramadığını görerek ve artık hiç bir kurtuluş umudu kalmadığını anlayarak, varlığını korumayı ve maddi ve manevi kendi kaynaklarıyla bağımsızlığını kazanmayı başarmıştır. Türk Ulusu, bu yolda pekçok acılara katlanmış, sayısız fedakarlıklara rıza göstermiştir..."*¹⁰¹

Mussolini İsmet İnönü'nün konuşmasını alkışlayan tek baş delege olmuştur¹⁰². Daha sonra İsviçre Konfederasyonu Başkanı söz alıp konuşmacılara teşekkür etmiş ve görüşmelerin ertesi gün başlayacağını açıklamıştır. Kısa süren ilk gün açılış töreni, *Diario de la Marina*'da da küçük bir haber ile de olsa yer bulmuştur. "*Bugün 3:45'te Lozan Konferansı açıldı*" başlığıyla verilen haberde konuşmalar özetlenmiştir;

"Lozan'ın Montbenon gazinosunda başlayan konferans için oldukça sade bir tören yapıldı. İsviçre Konfederasyon'u Başkanı Haab, tam yetkili delegeleri selamladı, savaşın vahşetini kınadı ve Noel'e kadar barışın imzalanması dileğini belirtti. Lord Curzon ve İsmet Paşa arda arda söz alarak konuşmalar yaptılar. Lord Curzon kısa bir diplomatik konuşma yaptı. İsmet Paşa ise Türk delegasyonunun iyi niyetli

⁹⁹ Lozan Barış Konferansı Tutanaklar..., a.g.e., s.2.

¹⁰⁰ Lozan Barış Konferansı Tutanaklar..., a.g.e., ss.2-3.

¹⁰¹ İsmet Paşa'nın nutkunun tam metni için bakınız: Lozan Barış Konferansı Tutanaklar..., a.g.e., ss.3-4.

¹⁰² Karacan, a.g.e., s.104.

olduğunu ve barış arzuladığını söyledi. Yirmi dakika süren oturumun ardından toplantı sona erdi."¹⁰³

Barış Konferansı görüşmeleri 21 Kasım 1922'e Ouchy Şatosu'nda başladı. Konferans'a katılan devletler ve tam yetkili temsilciler şunlardı¹⁰⁴;

Türkiye'yi İsmet Paşa, Rıza Nur Bey ve Hasan Bey, İngiltere'yi Hariciye Vekili Lord Marki Curzon ile İngiltere'nin Türkiye Büyükelçisi Sir Horace George Montagu Rumbold temsil ediyordu. İtalya'yı Musollini'nin emrinde bulunan Marki Garroni ile M. Lago, Fransa'yı M. Barrère ve Bompard, Japonya'yı Baron Hayachi ile Otchiai, Yunanistan'ı Venizelos ve Caclamano temsil ediyordu. Romanya adına Duca ve Diyamandy, Yugoslavya (Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı) adına Nintchitch ve Rakitch va ABD adına M. Child ve J. Grew hazır bulunuyordu.

İlk gün görüşmeleri iç tüzüğün görüşülmesiyle başladı. Konferansın dilinin Fransızca olarak belirlendi. Ardından İsmet İnönü konferansın ismini, *Doğu İşlerine İlişkin Konferans* yerine *Lozan Konferansı* olarak değiştirilmesini teklif etti. Bunun üzerine Lord Curzon'un *Yakın Doğu İşlerine İlişkin Lozan Konferansı* adı önerisi uygun bulunarak kabul edildi. İsmet Paşa Karadeniz'de kıyısı olan devletlerin adını tek tek yazılması ve boğazlarla ilgili görüşmelerinde temsil edilmesi gerektiğini ısrarla savunmuştur. Lord Curzon ise bu devletlerin adının herkes tarafından bilindiğini o nedenle yazılmasına gerek olmadığını, Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin görüşmelere katılacağını bu konuda endişeye yer olmadığını belirtmiştir¹⁰⁵. İsmet Paşa ayrıca tam yetkili delege sayısının ikiyle sınırlanmasını kabul etmemiş, TBMM tarafından üç kişinin bu sıfatla görevlendirildiğini söylemiştir.

Konferans iç tüzüğünde Türkiye'nin çağırılan devletlerle birlikte anılmasına karşı çıkmıştır. İlk kez barış konferansının toplanması için çağrı yapan ve İzmir'i öneren Türkiye'nin de çağırılan devletlere dahil edilmesini istemiştir. Konferans başkanlığına bir Türk temsilcinin de getirilmesinin uygun olacağı

¹⁰³ *Diario de la Marina*, 21.11.1922, b. 1, s.1.

¹⁰⁴ *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar...*, a.g.e., s.5.

¹⁰⁵ *Lozan*, a.g.e., ss.12-14.

yönündeki talebi reddedilmiştir. *Konferans Başkanlığı*'nın adı *Konferans Genel Sekreterliği*'ne dönüştürülerek bu göreve M. Massigli seçilmiştir.

Konferans görüşmelerine üç komisyon ve bunlara bağlı alt komisyonlar kurularak devam edilmesine karar verildi. Bunlar;

1. Komisyon: Arazi ve askerlik komisyonu,
2. Komisyon: Yabancılar ve azınlıklar komisyonu,
3. Komisyon: Maliye ve İktisat komisyonu¹⁰⁶.

Bu komisyonların başkanlıklarına sadece çağırılan devletlerin temsilcilerin başkanlık edebilecekleri hükmüne İsmet Paşa itiraz etti ve Türkiye'yi ilgilendiren konularda Türk temsilcilerinin de komisyon başkanı olmasını önerdi. Bu teklif de diğerleri gibi reddedildi.

İç tüzüğün 9. maddesi, görüşmelerin basından gizli tutulmasını ve Genel Sekreterlik tarafından kaleme alınacak birldirilerle kamuoyuna bilgi verilmesini öngörüyordu. İtilaf Devletleri'nce kabul edilen bu maddeye İsmet İnönü karşı çıktı ve görüşmelerin herkese açık olmasından yana olduğunu, Genel Sekreterlik tarafından hazırlanacak ortak bildirin metnine katılmadığı hallerde ayrıca bir bildiri yazma ve yayınlama hakkını saklı tutacağını söyledi¹⁰⁷.

Sekreterlikçe hazırlanan protokol taslaklarının sadece Genel Sekreter tarafından imzalanıp ilgili devletlere dağıtılmasının uygun olmayacağını söyleyen İsmet Paşa, resmi nitelikteki bu belgelerin Türk heyeti tarafından da imzalanmasının gerekeceğini söyledi. Bunun üzerine Genel Sekreter Massigli'nin önerisiyle protokollerin Türk Temsilci Heyeti Genel Sekreteri ile yakın işbirliği içerisinde yazılması kabul edildi. Aynı gün akşamüstü yapılan toplantıda İsmet Paşa herhangi bir oldu bittiyi kabul etmeyeceğini, Türkiye'nin üç tam yetkili temsilci ile temsil edilmesi de dahil ilk oturumdaki tüm itirazlarının devam ettiğinin altını çizdi. Lord

¹⁰⁶ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, c. 1, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1988, s.228. Lozan, a.g.e., s.14.

¹⁰⁷ Lozan Barış Konferansı Tutanaklar..., a.g.e., s.10.

Curzon ise tartışma ortamı yaratmadan komisyon çalışmalarına başlanmasını önerdi. Toplantı bazı devlet temsilcilerinin söz almasının ardından sona erdi¹⁰⁸.

Türkiye'nin iç tüzükle ilgili yaptığı hemen tüm itirazlar reddedilmişti. Konferansın Türkiye'nin itiraz ettiği ilk üç maddesinin müzakere dahi edilmeden reddedilmesi, görüşmelerin ne kadar zorluklarla geçireceğinin işareti gibiydi.

Konferans'ın açılış oturumuna kimlerin katıldığı ve iç tüzük tartışmalarının bazılarını sütunlarına taşıyan *Diario de la Marina* gazetesi, oluşturulan komisyonlar aracılığıyla görüşülecek konuların düzenli bir yöntemle ilerleyeceğini şöyle belirtmiştir:

*"İlk günkü oturumda ayrıca özellikle İngiltere'nin ısrarıyla, görüşmelere sadece davet edilen ülke temsilcilerinin alınmasına ve hiçbir bilginin izinsiz basına verilmemesine karar verildi. Genel sekreterlik tarafından hazırlanacak bildirimlerle basın bilgilendirilmesi kararı içeriği gizli olmayan genel barış görüşmeleri için pek uygulanmayan bir durumdur. Uluslararası basın tarafından yakından takip edilen görüşmeler için basın mensupları bir hafta öncesinden Lozan'a ulaşmışlardı. Görüşmelerin bir hafta ertelendikten sonra alınan bu sansür kararı basın mensupları tepkiyle karşılanmıştır."*¹⁰⁹

Lozan Konferansı'nın işleyişini kolaylaştırmak için Komisyonlar, Alt Komisyonlar ve Uzmanlar Komiteleri oluşturularak çalışılmasına karar verildi. 1. Komisyon'a İngiltere, 2. Komisyon'a İtalya ve 3. Komisyon'a Fransa başkanlık edecekti. 22 Kasım 1922'deki görüşmeler, 1. Komisyon'un çalışmalarıyla, Türkiye'nin Avrupa sınırları meselesiyle başladı. İlk sözü alan İsmet Paşa özetle, Doğu Trakya için 1913 İstanbul Antlaşması ile öngörülen sınırının (karadeniz'den Meriç'in Ege'ye döküldüğü yere kadar olan Karaağaç, Mustafapaşa köprüsü, Dimetoka-Simelin parçasını) kabul edilmesi gerektiğini söylemiştir. Neully Antlaşması'nın Batı Trakya'nın durumunu belirlemediğini ve müttefiklere teslim edilmediğini, Doğu Trakya'nın emniyeti için yine Batı Trakya'nın halkın oyuna başvurarak, bağımsızlığını istedi¹¹⁰.

¹⁰⁸ Lozan Barış Konferansı Tutanaklar..., a.g.e., ss.11-18.

¹⁰⁹ *Diario de la Marina*, 22.11.1922, s. 1.

¹¹⁰ Lozan, a.g.e., s.16.

İsmet Paşa bu isteklerinin tarihi, siyasi ve ırki yönlerden sebeplerini anlattı. Bulgaristan'ın Ege Denizi'ndeki Dedeğaç limanını kullanması kabul edeceklerini açıkladıktan sonra Edirne'nin demiryolu ulaşımı için Karağaç'ın Türkiye topraklarına dahil edilmesi gerektiğini söyledi¹¹¹.

Yunan delegesi Venizelos bu konulardaki Yunan görüşünü açıklamak için ilk sözü aldı ve I. Dünya Savaşı'nın başından itibaren olayları anlatarak, saldıran tarafın Türkler olduğunu, Yunanistan'ın Yunan halkının çoğunlukta olduğu yerler üzerinde hak iddia ettiğini ancak savaşlar sonucundaki nüfus hareketiyle bölgedeki Yunan nüfusunun azınlığa düşürüldüğünü belirtti. Ayrıca Batı Trakya için 1915 antlaşmasının esas alınarak Yunanistan'ın sınırları içinde kalması gerektiğinin, Konferans'ın Sevr antlaşmasını yeniden düzenlemek için toplandığıyla ilgili uzun bir konuşma yaptı¹¹².

Venizelos'un ardından Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı adına söz alan Nincic yaptığı konuşmada, Türklerin tekliflerinin kabul edilemez olduğunu, Meriç'in batısında toprak istemelerinin endişe uyandırdığını belirtmiş, konuşmasının ardından oturuma ara verilmiştir. Öğleden sonraki oturumda da Bulgar delege Stamboulisky, 1912 ve 1913 antlaşmalarıyla bütün Trakya'nın Bulgaristan'a verildiğini, Doğu Trakya'nın Türklere verilmesini kabul etmediklerini açıklamıştır. Bulgaristan'a Ege'ye çıkış limanı verilmesinin Neully Antlaşmasıyla kabul edildiğini sözlerine eklemiştir¹¹³. Sırp-Hırvat-Sloven temsilcilerinin görüşleri dinlendikten sonra İsmet İnönü bu taleplere cevap vermek için süre istedi. Lord Curzon'un uzun açıklamalarının ardından İtilaf Devletleri'nin de benzer konuşmalar yapmaları, bir mutabakata varıldığı izlenimi uyandırmış ve İsmet Paşa bu duruma tepki göstermiştir¹¹⁴.

İlk gün görüşmeleri, Doğu Trakya için Meriç'in sınır olması, Doğu Trakya sınırında askersiz bir bölge oluşturulması, Batı Trakya'nın durumu ve Bulgaristan'a

¹¹¹ Lozan, a.g.e., ss.16-17. Karacan, a.g.e., ss.115-116.

¹¹² Lozan Barış Konferansı Tutanaklar..., a.g.e., ss.21-25.

¹¹³ Lozan Barış Konferansı Tutanaklar..., a.g.e., ss.29-30.

¹¹⁴ İnönü, a.g.e., ss.66-67.

Ege Denizi'ne çıkış verilmesi sorunlarına yoğunlaşmıştı¹¹⁵. İsmet Paşa ilk günkü çetin görüşmeleri o gece telgrafla Ankara'ya bildirmiştir¹¹⁶.

Diario de la Marina gazetesi 22 Kasım görüşmelerini yorumladığı haberinde, Türkiye'nin Batı Trakya'daki halk oylaması isteğini ön plana çıkarmıştır. *Yunanistan Trakya'da Bir Halk Oylamasına Karşı Çıkıyor* başlıklı haberde, Batı Trakya ile ilgili Yunanistan'ın belgeleriyle açıkladığı gibi büyük bir Yunan nüfusu olduğunu, Türkiye'nin burada bir halkoylaması yapılma isteğinin anlamsız olduğu belirtilmiştir¹¹⁷. Gazete ayrıca *Lozan Konferansı Toplandı Ve Türklerle Barış Yapmanın Zorlu Görevi Başladı* başlığıyla yaptığı yorumda, gazetenin Türkiye aleyhtarı tavrını devam ettirdiğini göstermektedir. Türk tarafının isteğinin, barış konferansı görüşmelerini uzatmak, hatta mümkün olabilse görüşmelerin tamamen kesilmesini sağlamak olduğunu yazmıştır;

*"Türkler yüzyıllardır savaşarak sonuca ulaşmışlardır, bu nedenle Ankara Hükümeti her ne kadar barış istediğini söylese de temsilcilerinin tavırlarından buna pek de istekli olmadıkları görülmektedir. Şimdiye kadar ileri sürdükleri istekler ve görüşleri barış yanlısı çözümler değil, farklı sorunlara ve farklı görüşme maddelerine dikkatleri çekerek Yakın Doğu'da yeni bir savaş ihtimalini yaratmaktadır. Müttefiklerin Türklerle barış yapmanın zorlu görevini nasıl sonuçlandıracağı ileriki günlerde görülecektir."*¹¹⁸

Gazetenin ikinci baskısında İstanbul'dan alınan bir haberde, General Harrington'un Refet Paşa aracılığıyla Kemalistlere; barış görüşmelerinin sona ermediğini, İstanbul ve Boğazlar konusunda da bir karar alınmadığını bildirdiğini belirtmiştir¹¹⁹. Aynı haberin devamında yapılan yorumda ise, Müttefik Devletleri'ne karşı TBMM'nin kendi toprakları için haklarını savunması adeta eleştirilmektedir.

"İstanbul ve Boğazlar Türklerin istedikleri gibi Ankara'daki milliyetçi meclisin egemenliğine verilmemiştir. Müttefik kuvvetleri kara ve deniz kuvvetleriyle bu bölgeleri korumakta, hristiyanları himaye etmektedirler. Kemalistler Yunanlılarla yaptıkları savaşın ardından imzaladıkları ateşkes antlaşmasıyla bu bölgeleri müttefiklere

¹¹⁵ Lozan, a.g.e., ss.17-21.

¹¹⁶ Şimşir, *Lozan I*, s.106. İsmet Paşa Ankara'ya görüşmeleri düzenli olarak bildirmiş, gündüz yapılan toplantılar gece telgraf haberleşmesiyle değerlendirilmiştir.

¹¹⁷ *Diario de la Marina*, 23.11.1922, b.1, s. 1.

¹¹⁸ *Diario de la Marina*, 23.11.1922, b. 1, s. 1.

¹¹⁹ *Diario de la Marina*, 23.11.1922, b. 2, s. 1.

birakmışlardır. Barış görüşmelerinde ve İstanbul'daki temsilcilerinin tutumlarıyla bu bölgeleri kendi egemenlik alanlarıymış gibi davranmaktadırlar. Kemalistlerin tutumlarını devam ettirmeleri halinde tehlikeli bir taşa çarpacaklar."¹²⁰

23 Kasım 1922 günü görüşmeler 1. Komisyon'da kaldığı yerden devam etti. İsmet Paşa Trakya'nın statüsü ile ilgili Türk Tezini tekrar etti. Konuşmasında ayrıca Venizelos'un bir gün öncesinde Türkleri suçlayan, Yunanlıları ise hata yapmış masumlar olarak gösteren açıklamalarına tepki gösterdi; "*İki memleket arasındaki savaş, 1919 Mayıs'ında İzmir'e Yunan askeri çıkartılmasıyla başladı. ...Türkiye hiçbir şekilde, saldırganlıkla suçlandırılmaz; tersine, asla haklı gösterilmeyecek bir istila hareketi karşısında, Türkiye, ulusal varlığını savunmak için insan üstü fedakarlıklara katlanmıştır.*"¹²¹

Neuilly Antlaşması'nın 48. maddesinin Yunanistan'a Batı Trakya'yı kendi topraklarına katma yetkisi vermediğini söyleyen İsmet Paşa, o bölgedeki Türk nüfusu ile ilgili istatistikleri verdikten sonra, "*Batı Trakya nüfusunun büyük çoğunluğunun Rum olduğunu kesin olarak söyleyebilecek durumda bulunduğunu iddia eden Yunan Temsilci Heyeti, plebisitten hiç de kuşulanmamalıydı*"¹²² diyerek Yunan heyetinin bir önceki gün dile getirdiği iddiaları çürütmüş oldu. İsmet Paşa, örnekler ve veriler ışığında Trakya konusundaki Türk Tezini tarihi, ekonomik ve sosyal yönleriyle detaylı bir şekilde açıkladı. Trakya sınırı için 1913 antlaşmasının esas alınmasının haklı nedenini ise 1915 antlaşmasının Osmanlı Parlamentosu'nca onaylanmamış olmasını gösterdi. Öğlen 13:20'ye kadar süren görüşmelerden yine bir sonuç alınamayınca Lord Curzon, İsmet Paşa'nın teklifi üzerine, Doğu Trakya sınırında iki taraf için askersiz bölgenin hangi şartlar altında oluşacağını ve Bulgaristan ve Ege Denizi arasında özel demiryolu hattı ve Dedeağaç'ta bir liman inşaatı meselelerini incelemek üzere bir alt komisyon kurulmasına karar vererek oturumu kapattı¹²³.

¹²⁰ *Diario de la Marina*, 23.11.1922, b. 2, s. 1.

¹²¹ Karacan, a.g.e., s.121.

¹²² Lozan Barış Konferansı Tutanaklar..., a.g.e., s.42

¹²³ M. Cemil Bilsel, *Lozan*, c.II, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul, 1933, s.179.

Diario de la Marina'nın 24 Kasım 1922 tarihli baskısında bir gün önceki görüşmeler ayrıntılarıyla yer almıştır. *Türkiye'nin İstekleri* başlıklı haber, Türk delegelerinin I. Dünya Savaşı'ndan önceki duruma göre isteklerde bulduklarını ancak şu anki durumun farklı olduğunu söylemektedir.

*"Batı Trakya sınırı için 1913 antlaşmasını ileri süren Kemalist temsilciler, Meriç nehrinin batısıyla ilgilenmeye devam etmekte. Demiryolunu bahane ederek Meriç nehrini aşmaya çalışan Türkler, tarafsız bölgeyi kabul etmeyeceklerini ancak askersiz bölge olabileceğini, bunun da kabul edilmesi için şartları olduğunu ileri sürerek, Bulgaristan ve Yunan delegelerinin kabul edemeyeceği isteklerde bulunmuşlardır."*¹²⁴

"Kahraman Yunanistan" başlığına verilen yorum, Türklerin isteklerine cesurca karşı koyan tek devletin Yunanistan olduğu ana fikriyle yazılmıştır. Haberde Yunanistan baş delegesi Venizelos'un gerçekleri söylemekten çekinmediği, İsmet Paşa'nın Batı Trakya ile ilgili ileri sürdüğü fikirlere Fransa ve İtalya'nın karşı gelemediği, İngiltere'nin ise görüşmelerle bir sonuca ulaşmak isteğinde olduğu yorumu yapılmıştır¹²⁵. Yorumun devamında *Doğu Hristiyanları için kara gece* başlıklı bir yazı daha yayınlanmıştır;

*"Türkler, hristiyanları kendi topraklarından atmak amacıyla isteklerini Lozan'da savunurken, Doğu hristiyanlarının can ve mal güvenliğinin müttefiklerce artık önemsenmediği ortaya çıkmıştır. Meriç nehrinin doğusundaki toprakları almakla yetinmeyen Türklerin istekleri bugünkü görüşmelerin sonunda alt komisyonda ele alınmasına karar verilmiştir ve artık sadece Küçük Asya'daki hristiyanları değil, Batı Trakya'dakileri de huzursuz günler beklemektedir."*¹²⁶

İstanbul'un idaresinde iki başlılığın devam ettiğini yeniden gündeme getiren gazete, aylardır sonuçsuz kalan görüşmelerin, bu büyük kentin güvenliği ve statüsü konusunda boşluk yarattığını belirtmiştir. *"Müttefiklerin askeri gücüne karşılık, Kemalistler İstanbul'u idarelerine almakta büyük bir kararlılık gösteriyorlar, bunun şehirde bir kaos ortamı doğurmasından endişe ediliyor"*¹²⁷ denmiştir.

¹²⁴ *Diario de la Marina*, 24.11.1922, b. 2, s.1.

¹²⁵ *Diario de la Marina*, 24.11.1922, b. 2, s.1.

¹²⁶ *Diario de la Marina*, 24.11.1922, b. 2, s.1.

¹²⁷ *Diario de la Marina*, 24.11.1922, b. 2, s.1.

Gazetenin ilk baskısında, 20 Kasım 1922'de C.J. Bourbakis'in Havana'dan yazdığı bir makale 24 Kasım'da yayınlanmıştır. Yunanistan'ın Birinci Dünya Savaşı sonrasında yaşadığı siyasi gelişmelerin ele alındığı makalede, Venizelosçu politika'nın Constantin yönetiminden farklı olarak milli duygulara hitap ettiği belirtilmiştir. Müttefiklerin Sevr antlaşmasıyla Türklerin azınlıkta olduğu Trakya ve İzmir'de bir Osmanlı egemenliği istemediği görüşüne yer verilmiştir. Ayrıca Yunanistan'ın yüzyıllardır yaşanmasını beklediği rüyanın çok kısa da olsa gerçek olduğunu, bugüne kadar türlü zorluklarla karşılaşan bu devletin bundan sonra da moralinin azalmayacağına olan inancını okuyucusuyla paylaşan yazar, adeta anayurtlarından atılan Yunanlılar için üzülmekte ve bu sonuçtan İngiltere'yi bile sorumlu tutmaktadır. Yunanistan'ın yayılmacı politikasının sona ermesini istemeyen yazar, makalesini "*Doğu'ya giderek milletinin coğrafyasını birleşerecek kuşaklara ne mutlu*" sözleriyle bitirmektedir;

"Bugün Yakındoğu'da barışı sağlamak için İsviçre'nin Lozan şehrinde bir konferans toplanıyor. Barış, daha doğrusu ateşkes, - şimdiye kadarki göstergelere göre- gücün sahibini belirlenerek, verilen sözlerin bazılarını iptal ederek ve Büyük Savaşın en kutsal ideallerinde düzeltmeler yapılarak sağlanacak. Doğu sorununun katı ve uğursuz karmaşıklığı yeniden düzenleyerek uluslararası yaptırımlar yoluyla düşmanlığa dayalı siyasetin acı sonuçlarına son verilecek.

Yunanlılar, müttefiklerin ve özellikle Amerika'nın teşvikiyle yeni topraklara, kendisinin zaferler kazandığı yerlere, medeniyetinin ve hristiyanlığın beşiğine ayak bastı.

Yunanistan ordularını Balkanlardan sonra Asya'nın ovalarına göndererek yormuştu. Bu sinir hali ve yorgunluk nedeniyle Yunan halkı Venizelos'un partisine oy vermemiştir. Konstantinin yeniden başa geçmesi bu siyasetin değişmesine neden olmuştur.

Yüzyılların hakkı, medeniyetin yaratıcıları, Yunanistan'la kısıtlı kalmış manevi bağlar, elem dolu fedakarlıklar, Doğu hristiyanlarının kötü mulameleye maruz kalmaları, Türkler tarafından diğer ırkların sistematik yok edilişi, asillerin gelenekleri, kutsal sözler, bunların hepsi unutuldu. Fransa İngiltere ile arasını soğutmak pahasına, Ankara Hükümeti ile bölgesel bir anlaşma yaptı. Rusya, Fransa ve İtalya farklı sebeplerden dolayı Türklere karşı silahlarını indirdiler. Yunanistan ekonomik olarak soyutlandı. Beyaz mavi bayrağı uzak diyarlarda dalgalandıran Yunan ordusu, kaderine terk edildi ve dolaylı olarak müttefikleri tarafından düşman gibi görüldü.

Alaycı ve küstah Türk, bir zamanlar Cenova'da Ruslar ve Almanlar tarafından belirlenen saldırgan grubun üyesiiken, bugün bazı eski

düşmanlarınca şımartılsa da, bölünmeye ve yönetilmeye devam edecektir. Ve az sayıdaki müttefikleri ve arkadaşları bile nefretlerini yüksek siyasetlerinin derinliklerinde büyütecektir.

Yüzyıldan fazla bir süre İngiltere, Türkiye'nin koruyucusu olmuştur. Birçok kereler Ege denizi üzerindeki Yunan siyasetine karşı Türklerle barışçıl bir politika izlemesini istemiştir. Boğazları kapalı tutmak için Kırım'da savaşmış, 1869'da Yunanistan'la Girit'in birleşmesini önlemiştir. Yunanistan'a parlak bir gelecek vaatetse de Ruslarla birlikte Türklere karşı savaşmasına da engellemiştir. Berlin Kongresi'nde helenistik fikirleri engellenmiş ve Yunanistan'ı 1885 yılına kadar bloke etmiştir."¹²⁸

24 Kasım 1922'deki görüşmeler, alt komisyon çalışmalarının sonucu beklendiği için saat 16:30'da başladı. Komisyon çalışmalarının sonuçlarının oturumun başlangıcında okunmasının ardından söz alan İsmet Paşa, askersiz bölge halinde getirilecek sınır bölgesinin Türkiye için hayati önemi olduğunu ve barış antlaşmasını imzalayacak devletlerce Türkiye'ye resmi teminat verilmedikçe bu fedakarlığı kabul etmeyeceklerini söyledi¹²⁹. Doğu Trakya sınırı olarak 1913 tarihli antlaşmanın sınırlarının kabul edilmesi gerektiğini belirten İsmet Paşa, bu isteğinin etnik ve ekonomik nedenlere dayandığını söyledi¹³⁰. Trakya sınırında askersizleştirilecek bölgelere dair konu, uzun müzakerelerin ardından Lord Curzon'un önerisiyle boğazların askersizleştirilmesi meselesiyle birlikte görüşülmek üzere ertelendi¹³¹.

Toplantıda daha sonra Bulgaristan'ın Ege Denizi'ne çıkışı sorunu görüşüldü. Bulgaristan delegesi uzun açıklamalar yaparak, tarihi, coğrafi, ekonomik nedenlerle Dedeoğaç Limanı'nın Bulgaristan için önemini anlattı. Ayrıca Batı Trakya'nın etnik durumunu istatistiklerle ortaya koyduktan sonra bu bölgenin Yunan hakimiyetinden çıkartılarak özerk bölge olmasını talep etti.

Komisyon Başkanı Lord Curzon, Bulgaristan'ın istediği haliyle demiryolu hattı ile limanın Bulgar toprağı sayılmasının, Yunan ülkesiyle çevrili küçük bir alanın ilerde karışıklık ve hatta savaş nedeni olabileceğini görüşünü belirtti. Benzer

¹²⁸ EK 10 – C. J. Bourbakis, "Yunanistan", *Diario de la Marina*, 24.11.1922, b. 1, s.2.

¹²⁹ Lozan, a.g.e., ss.24-25.

¹³⁰ Lozan Barış Konferansı Tutanaklar..., a.g.e., ss.63-65.

¹³¹ Lozan, a.g.e., s.26.

görüşleri savunan Venizelos ise Doğu Trakya'yı müttefiklerin istekleri üzerine bıraktıklarını, Batı Trakya ile ilgili yeni bir dayatmayı kabul etmeyeceklerini söyledi.

O günkü görüşmeleri sayfalarına taşıyan *Diario de la Marina*, "Türkiye Arzularını Açıkça Belirtti" başlığı altında, İsmet Paşa'nın Doğu Trakya ve sınır güvenliği ile ilgili taleplerini detaylı olarak anlattığını, Bulgaristan'ın taleplerini ve Dedağaç'ın neden Bulgaristan için önemli olduğunun da konuşulduğunu yazmış ve eklemiştir; "*Bugün birçok delege, konferanstan bir sonuç alınamazsa, Bulgaristan'ın kuvvet zoruyla Dedağaç'a girmesinden endişe ediyor.*"¹³²

Aynı gün yayınlanan Doğu Trakya ile ilgili bir diğer haberde de, Balkan Antantı ile ilgili söylentilerin güçlendiği şöyle açıklanmıştır;

"Yunanistan eski Başbakanı Venizelos ve Bulgaristan Başbakanı M. Stamboudisky, bugün konferansta Bulgaristan'ın Ege Denizi'ne çıkışı konusunda anlaşabilmek için görüştüler ve her iki siyasetçi de duygu yüklü konuşmalar yaptılar.

Stamboulisky Bulgaristan'a kapatılan Dedağaç limanının açılmasını isterken, Venizelos aynı görüşü paylaştığını ancak bunun limanın karma komisyon tarafından kontrol edilmesi şartıyla mümkün olabileceğini söyledi.

Bu son şok, son günlerde gündemde olan, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, ve Yugoslavya'nın arasındaki, Balkan Antantı söylentilerini etkilemeyecek."¹³³

Lozan'dan verilen diğer haberde ise, Mussolini'nin Lozan'dan Roma'ya döndüğü, "Roma'ya hareketinden önce yaptığı açıklamada, Konferans'ın sonucunda ulaşılabilecek başarının kendisinin değil, tüm İtalya'nın olacağını"¹³⁴ söylediği yazılmıştır.

İtilaf Devletleri Türkiye Devleti ile İstanbul şehri, İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nın durumu için Türk-Yunan anlaşmazlığından farklı bir konferans toplanmasını öngörmüşlerdi. Ateşkesin ardından Türkler ile Yunanlıların kendi meselelerini aralarında çözebileceklerini, müttefiklerin çıkarları için Boğazlar ve İstanbul'un durumunu görüşme istediklerini bu nedenle iki ayrı konferansın

¹³² *Diario de la Marina*, 25.11.1922, b. 1, s.12.

¹³³ *Diario de la Marina*, 25.11.1922, b. 1, s.1.

¹³⁴ *Diario de la Marina*, 25.11.1922, b. 2, s.12.

toplanaabileceği görüşü siyasi çevrelerde Lozan görüşmelerinden önce konuşuluyordu. Görüşmelerin başlamasının ardından artık böyle bir ihtimalin kalmaması *Diario de la Marina*'da şöyle yer bulmuştur; "*Yakın Doğu sorunu için Türkiye-Yunanistan ve Türkiye-İtilaf Devletleri arasında yapılması öngörülen iki ayrı konferans iptal edildi. Türkiye ile İtilaf Devletleri arasındaki görüşmeler sonucunda Boğazların durumuna dair verilecek karar konferans görüşmelerine dahil edildi.*"¹³⁵

Rusya'yı temsil edecek baş delege Çiçerin'in ardından, Worovsky de 23 Kasım 1922'de konferansa kaydını yaptırmıştır¹³⁶. Bu nedenle, 24 Kasım'dan itibaren Lozan'a gelecek ve Boğazlar sorunu ile ilgili görüşmelere başlayacak Sovyet temsilci heyeti ile ilgili spekülasyonlar yapılmaya başlamıştır. Bu katılımın Türkiye ve Rusya'nın beraber hareket etmesinin önünü açarak müttefikleri zor durumda bırakabileceği yorumu yapılmıştır.

"Delegeler Trakya problemiyle uğraşmaya ara verdiklerinde Rus Bolşeviklerin şehre geldiklerinde neler olabileceğini düşünüyorlar.

Rusya ile Türkiye arasındaki antlaşma uyarınca, tüm Türk ve Bolşevik delegeleri elele vererek güçlü bir takım oluşturabilirler. Türk delegelerin sessizce buna hazırlandıkları dikkatlerden kaçmıyor.

Avrupalı delegelerin çoğu, İsmet Paşa'nın makul bir barış istediği konusunda ikna oldular. İsmet, Türkiye'nin sukunet, Avrupa ile dostane ilişkiler istediğini ve bunların ötesinde kalkınmak için sermayeye gereksinim duyduğunu belirtiyor.

Türk temsilciler heyetindeki bazı temsilciler sessizce oturumları dinliyorlar. Bunlar, Türkiye'deki Bolşevikleri veya müslüman olmayan Avrupa'dan nefret edenleri temsil edebilirler.

İsmet Paşa kapitalist ve hristiyan Avrupa ile anlaşırken sayısız kaygıyla hareket etmektedir. İsmet'in arkasındaki güç, kabul edilmeyecek istekler yapmasına neden olabilir."¹³⁷

Gazetede yer alan başka bir haber, Türkiye'de Hakkari vilayeti ve çevresinde yaşayan hristiyan Asuri-Gelddani yani Süryani azınlıkla ilgilidir. Bu azınlığın başkanı Ağa Petros Lozan görüşmelerini gayri-resmi bir statüde izlemiş, Ocak 1923'te İsmet İnönü ile görüşmüştür. Ağa Petros İsmet Paşa'ya halkına Hakkari

¹³⁵ *Diario de la Marina*, 25.11.1922, b. 1, s.12.

¹³⁶ Bilal Şimşir, *Dış Basında Laik Cumhuriyetin Doğuşu*, Bilgi yayınevi, Ankara, 1999, s.84

¹³⁷ *Diario de la Marina*, a.g.h.

vilayetinde iskana izin vermesi halinde Musul'da yaşayanlar İngilizlerden ayrılarak Türklerle yaşamak istediklerini açıklayacaklar ve Türkiye'nin Musul ile birleşmesine yardımcı olabileceği teklifinde bulunmuş¹³⁸, talepleri Ankara Hükümeti'nce reddedilmiştir¹³⁹.

Küba gazetesi, yıkılan Osmanlı'nın mirasından pay almak için Batılılarla işbirliği yapanların Milli Mücadele döneminde çok kayıplar vermek durumunda kaldıklarını yazmaktadır.

"Anadolu'daki Asirio Galdeano komitesi Yakın Doğu Konferansı Başkanını arayarak Genereal Agha Pertos'un Asirio Caldeano halkının haklarını korumak için Lozan'da hazır bulunduğu bilgisini verdi.

Müttefiklerin yanında savaşan bu azınlıklar, en çok kaybı vermişler ve en büyük zorluklara katlanmak durumunda kalmışlardır."¹⁴⁰

1. Komisyon'un çalışmaları ertesi gün, 25 Kasım 1922 sabahı tekrar başladı. İlk sözü alan İsmet Paşa, Batı Trakya'nın sınırı ve etnik yapısı ile ilgili Türk Tezini tekrarladı. Venizelos'un Sırp, Yunan ve Bulgar delegelerinin ardından Lord Curzon söz aldı ve müttefikler adına ortak bir konuşma yaptı. Batı Trakya için bir halk oylamasının kabul edilemeyeceğini söyledi. Batı Trakya ile ilgili Türkiye'nin 1913 senesinin ardından yapılan birçok antlaşma nedeniyle hak iddia edemeyeceğini savundu. Ardından söz alan Amerikan delegesi, Türk yurdunun 1920 senesinde İtilaf Devletleri'nce paylaşıldığını ancak yapılan görüşmelerde bu hususlara değinilmediği için bu antlaşmanın kendilerince geçersiz sayılacağını ilan etti¹⁴¹.

Amerikan delegesinin ardından söz alan ve açıklamalarına teşekkür eden İsmet Paşa, Amerikan kamuoyunun hukuk ve adaletten yana olacağını umduğunu söyledi. Batı Trakya'daki halkın çoğunluğunun Türk olduğunu, bölgenin kaderini halkın iradesine başvurmadan Yunanistan'a vermenin doğru olmadığını sözlerine ekledi¹⁴².

¹³⁸ Şimşir, Lozan I, ss. 388-389

¹³⁹ Şimşir, Lozan I, s. 399

¹⁴⁰ *Diario de la Marina*, 25.11.1922, b. 1, s.12.

¹⁴¹ Açıklamanın tam metni için bakınız; Ahmet Yavuz, *Lozan Barış Konferansı Tutanakları*, T.C. Dışişleri Bakanlığı, 1969, ss.104-105.

¹⁴² *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar...*, a.g.e., s.95.

O günkü ikinci toplantı, verilen aranın ardından öğleden sonra üçte başladı. İsmet Paşa, Akdeniz ve Ege Denizi adalarının Türkiye'nin huzuru ve güvenliği için büyük önem taşıdığını belirttiikten sonra, kıyıya yakın mesafedeki adalar ile Bozcaada, İmroz, Semadirek'in Türkiye egemenliğine bırakılmaları gerektiğini savundu¹⁴³. Büyük Devletlerce Yunanistan'a bırakılan Limni, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adaları ile ilgili kararın da Türkiye tarafından tatminkar bulunmadığını söylemiş, Ege adalarının askerden arındırılmasını, tarafsız ve bağımsız siyasal varlıkları olmaları görüşünü dile getirmişti¹⁴⁴. Venizelos'un bu taleplere yaptığı itirazların ardından Lord Curzon, İmroz, Bozcaada ve Semadirek adalarının durumunu Boğazlar sorunuyla birlikte görüşmeyi, diğer adalar üzerinde özerklik teklifinin ise kabul edilmemesini, adaların askerden arındırılması konusunun da uzmanlarınca incelenmesi gerektiğini ifade etti. Wilson prensipleri çerçevesinde halkoylaması sonucuna göre alınan her kararın dünya barışına hizmet etmediğine bazı örnekler verdi¹⁴⁵. Lord Curzon bu taleplerin bu şekliyle kabul edilemeyeceğini, toplantı sonunda Ege adalarının özerkliği dışındaki konularla ilgili Boğazlar sorunu görüşüleceği zaman bir uzmanlar alt komisyonu kurulmasına karar verdi¹⁴⁶. Bu alt komisyon Fransız General Weygand başkanlığında çalışmalarına başlamış, ilk raporunu 28 Kasım tarihinde bazı Ege denizi adalarının askerden arındırılması sorunu üzerine yapılan görüşmelerin ardından vermiştir.

Diario de la Marina, ABD temsilcisinin konferanstaki tutumunu değerlendirirken, "ABD hükümetinin gizli antlaşmalara ve özellikle ekonomik ve ticari bölgeler yaratmak amaçlı olanlarına karşı çıktığını"¹⁴⁷ yazmıştır. ABD'nin Türkiye'de ve bölgede sermayedarlarının olduğunu, okullarının ve vatandaşlarının bulunduğunu belirten gazete "Savaşa müdahale eden ABD'nin kendisinden habersiz müttefiklerce hazırlanan gizli antlaşmaları kabul etmesi mümkün değildir. ABD kendi çıkarlarını savunurken kapitülasyonların devam etmesini istemektedir.

¹⁴³ Bilsel, a.g.e., s.243.

¹⁴⁴ Lozan Barış Konferansı Tutanaklar..., a.g.e., s.97

¹⁴⁵ Karacan, a.g.e., ss.127-129, Lozan, a.g.e., s.21.

¹⁴⁶ Karacan, a.g.e., s. 132.

¹⁴⁷ *Diario de la Marina*, 26.11.1922, b. 1, s.1.

Müttefiklerin antlaşmaları ise Türkiye üzerinde ekonomik ve ticari bölgeler oluşturma amacıyla yapılmıştır."¹⁴⁸

Tiburcio Castañeda Dünya Hayatı isimli köşesindeki makalesini *Lozan Konferansı ve Barışın Temyizi* başlığıyla yayınlamıştır. Kendine özgü üslubuyla makalesine, Lozan'daki tarafları Truva savaşlarındaki ve eski mitolojideki örneklerdeki gibi bir tarafta kötülere temsilen Türklerin, diğer tarafta da iyileri temsilen de masum hristiyanların olduğunu anlatarak başlıyor. Halifeliğin saltanattan ayrılmasının Osmanlı tarihinde bir ilk olduğunu söyleyen yazar, halifenin, Osmanlının sivil yetkili resmi bir temsilcisi olmadığını, saltanatın kaldırılmasının ardından Vahdettin'in kaçmaması halinde Yıldız sarayında öldürülebileceği ihtimalini savunuyor. Lozan Konferansı'na gözlemci olarak gelmeyi kabul eden ABD'nin, daha sonraki günlerde Orta Doğu'ya deniz kuvvetlerini gönderdiğini ve görüşmeler sırasında kenarda oturmayı değil, konuşmacı olmak istediğini de okuyucularıyla paylaşıyor. Castañeda yazısında İsmet Paşa hakkında yazdığı iftira suçları, okuyucusunda kin ve nefret uyandırabilecek ölçüdedir. Yazar makalesinin devamında kendi tahtından başka birşey düşünmeyen ve onu korumak için halkına karşı yabancı güçlerle işbirliği yapan bir padişahı Hz. Muhammed'e, Kuvayi Milliye önderlerini de Hz. Muhammed'i öldürmek isteyen Kureyş kabile reislerine benzetme cürretini şu cümlelerle köşesine taşımıştır:

"Lozan'da temsil edilen tüm ülkeler, kendi politik ve iktisadi çıkarlarını düşünmektedir ve diğer uluslara karşı egoistçe yaklaşımlar içine girmektedir. Ankara'daki 'Türk kılıçları', Kemal Paşa'nın cesaretiyle Avrupalıları tehdit etmişler ve aynı kadim soylu Türkler mütavazi bir kaleme dönüşerek İsmet Paşa'nın taleplerini yazmışlardır. Türk ordusunun eski kumandanı İsmet Paşa ki, dünya şahittir, İzmir yangınının ve masum hristiyanların öldürülmesinin azmettiricisi, savunmasız yerli halkı denize döken, bu gaddarlıkları vahiylerle dayandıran, üstelik antik Truva'nın aynı bölgesinde, insanın insana karşı kana susamışlığının yüzyıllar içinde değişmediğini gösteren biridir.

Şimdi artık Türkler, Muhammed'e yalvardıkları gibi müttefiklerin görüş ayrılığı içinde olmasını isteseler de Fransa, İngiltere ve İtalya, Türklerin abartılı isteklerine bir son vermek için birlikte hareket ediyorlar.

¹⁴⁸ Diario de la Marina, a.g.h., s.1.

Ankara Millet Meclisi'nin halifelik seçiminde en çok oyu Abdülmecit'e vermesinde çizdiği bir tablonun etkisi vardır. 'Asla unutmama' adını verdiği ve oğluna öğrettiği bu harita, Sevr antlaşması sonrasında sınırları küçültülen Türkiye'nin haritasıdır.

VI. Mehmet sadece düşmanlarının elinden kaçmaktan değil, inandığı Muhammet'inin 20 Eylül 622'de Kureyş kabile reislerinin infazından kaçıp Mekke'den Medine'ye gitmesinin benzerini yaşayarak, Malta'ya hicret ettiği için memnundur.

Türklerle Amerikalılar arasındaki en önemli tartışma konusu kapitülasyonlar ve yabancıların karma mahkemelerde yargılanmaları olacaktır. Bu ayrıcalıkları sultanlardan da alsalar, 10 Eylül 1914'te, 1 Ekim tarihi itibarıyla kapitülasyonların kaldırılacağına karar verilmiş, bu karar ABD'nin protestosuna neden olmuş ve kapitülasyonlara devam etmişlerdir.

Ruslar Konferans'a iştirak etmekten memnuniyet duymaktadırlar. Bence bu, boğazların serbestliğinde ve belki de İstanbul'un tarafsızlığında, hatta Baltık'taki Danzig'te olduğu gibi Milletler Cemiyeti'nin İstanbulun yönetimini ele almasını sağlamasında değerli katkılar yapabilir."¹⁴⁹

Mali ve İktisadi işler komisyonu 27 Kasım 1922'de ilk toplantısını yaptı¹⁵⁰. Bu sorun en çok Fransa'yı ilgilendiriyordu ve komisyonun başkanlığına Fransız bankerlerin temsilcisi Barrere getirilmişti. İngiltere'nin Türkiye'deki yatırımı 1 milyar dolar düzeyindeyken, Fransa'nın yarattığı mali-tefeci kapital miktarı 3.5 milyar altın franka ulaşıyordu¹⁵¹. İsmet Paşa, Türkiye'den işgal masrafı istenemeyeceğini, tersine sivil halkın uğradığı zararların tazmin edilmesi gerektiğini ve Yunan ordusu'nun İzmir'e çıkışından yenilmesine kadar geçen sürede neden olduğu tüm zararların karşılanmasını istedi. Yunan ve Fransız delegeleri bu görüşlere karşı çıktılar. Sonuçta, Osmanlı Düyun-u Umumiyesi'nin, işgal masraflarının ödenmesi ninve tamirat borçları meselelerinin görüşüleceği bir alt komisyon kurulmasına karar verildi¹⁵².

Arazi ve askerlik komisyonu 29 Kasım 1922'de saat 16.30'da tekrar toplanmıştır. Ege Denizi'ndeki adalar sorunuyla ilgili General Weygand başkanlığında çalışmalarını yürüten komisyonun raporu okunmuştur. Türk heyeti,

¹⁴⁹ EK 11 – Tiburcio Castañeda, "Dünya Hayatı", *Diario de la Marina*, 26.11.1922, b. 1, s. 2.

¹⁵⁰ Lozan, a.g.e., s.104.

¹⁵¹ A.M. Şamsutdinov, *Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi 1918-1923*, çev. Ataoğul Behramoğlu, Doğan Kitap, İstanbul, 2. Baskı, 1999, s.311

¹⁵² Lozan, a.g.e., ss.104-105.

ileri sürdükleri önşartların karşılanmaması üzerine görüşmelerin bazılarında katılmamıştır. Komisyon'da tam görüş birliği sağlanamasa da, adaların askerden arındırılmasının mümkün olabileceği görüşünün benimsendiği, Boğazlara yakın dört ada için ise karar verilmediği açıklandı¹⁵³. Lozan Antlaşması'nın adalara ilişkin hükümlerinde; adaların askerden arındırılması, Rodos ve oniki adanın İtalya'ya ve Kıbrıs'ın İngiltere'ye bırakılması, Anadolu'ya üç milden az uzaklıktaki adaların tersine hüküm olmadıkça Türk egemenliğine bırakılacağı konularında mutabakata varıldı¹⁵⁴.

Yunanistan, Türkiye ve İngiltere baş delegelerinin uzun konuşmalarının ardından, alt komisyonun tavsiyeleri ve Türk Temsilci Heyeti'nin çekinceleri göz önüne alınarak bir karar verilmiştir. Buna göre Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adalarında hiçbir deniz üssü ve istihkam bulunamayacağı, askeri kuvvetlerin sınırlı sayıdaki jandarma ve polis kuvvetini aşamayacağı kabul edildi.

3.3. 1 ARALIK 1922-24 TEMMUZ 1923 ARASINDA LOZAN KONFERANSI

Lozan'daki görüşmeler zorlu geçmekte, ülkeler antlaşmaya varmakta zorlanmaktaydı. Atatürk bu konuyu şöyle açıklamıştır; "... müzakereler hararetli, tartışmalı geçiyordu. Türk hukukunu onaylar olumlu sonuçlar görülüyordu. Ben bunu pek tabii buluyordum. Çünkü Lozan barış masasında bahis konusu olan sorunlar üç dört yıllık yeni devreye ait ve sınırlı kalmıyordu, asırlık hesaplar görülüyordu. Bu kadar eski, bu kadar karışık, bu kadar pis hesapların içinden çıkmak elbette o kadar basit ve kolay olmayacaktı..."¹⁵⁵

Lozan görüşmelerinde 1. Komisyon çalışmaları 1 Aralık 1922'de devam etti. Nüfus mübadelesinin görüşüldüğü toplantıda iki yıldır bu konu üzerinde çalışan Dr. Nansen'in görüşleri alındı. Konunun alt komisyonda görüşülmesi kararının ardından bu komisyondaki görüşmelere üç gün ara verildi.

¹⁵³ Lozan, a.g.e., s.37.

¹⁵⁴ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 2. Kitap, 2. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998, ss.308-309.

¹⁵⁵ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk (1919-1927)*, ATAM, Ankara, 1997, s.466

4 Aralık'ta başlayan görüşmelerde Sovyet delege kurulu başkanı G. V. Çiçerin, Boğazların çözümünde Türkiye'nin ulusal çıkarılarını savunan, Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin güvenlik çıkarlarına göre hazırlanmış ve tüm devletlerin ticari deniz ulaşımı özgürlüğü sağlayan Lenin'in hazırladığı Sovyetlerin bildirisini okudu¹⁵⁶. Dünya kamuoyunun öngördüğü bir biçimde Boğazlar konusunda Sovyet delegesi Çiçerin'in talepleri Türk tezine paralellikler göstermekteydi. Lord Curzon, Çiçerin'in yanılarak rol değiştirdiğini ve İsmet Paşa'nın kalpağını giydiğini söyledikten sonra Rusya, Ukrayna ve Gürcistan temsilcisi sıfatı yanında Türkiye temsilcisi olarak da görülebileceğini, dört tülkeyi de temsil ettiğini görmekten mutlu olduğunu sitemkar bir dille ifade etmiştir¹⁵⁷.

Rusya'nın Türkiye ile birlikte hareket edeceği önceden de tahmin edilse de Karadeniz'e sınırı olan devletlerin görüşmelere çağırılmadan boğazlar sorununun çözümü olanaklı değildi. Rus delegelerinin Lozan'da toplantılara resmen katılmadan önce boğazlar sorunu için konferansa müdahale etmeye başlamışlardı. Yaptıkları görüşmelerde ve basına sızan haberlerde Rusya'nın müttefiklerin görüşlerinden öte Türk-Rus çıkarlarına ortak bir tavır alacakları ve görüşmeleri çıkmaza sokabilecek tarzda hareket edebilecekleri *Diario de la Marina* gazetesinde yazılmıştı¹⁵⁸.

Görüşmeler uzun bir süre devam etti ve sonuçta Türkiye'nin boğazların statüsü ile ilgili Lozan antlaşmasının hükümleri uyarınca İtilaf Devletleri'nden temsilcilerinin de dahil olduğu başka bir komisyonu kabul etmesi, Rusya tarafından olumlu algılanmadı¹⁵⁹. Çünkü Türkiye ve Rusya 16 Mart 1921'deki imzaladıkları antlaşmanın 5. maddesinde, boğazlar rejiminin saptanması için Karadeniz'de kıyısı olan devletlerin temsilcilerinden oluşan bir komisyon kurulmasına karar vermişlerdi¹⁶⁰.

Boğazlar, Trakya, Musul, borçlar, kapütülasyonlar, vb. pekçok ağır sorunla devam eden konferanstaki görüşmeler, iki aydan uzunbir süre geceli gündüzlü devam etti. Lozan Konferansı'nın ilk bir ayında Boğazlar ve Türkiye'nin sınırları ile ilgili

¹⁵⁶ A.M. Şamsutdinov, a.g.e., s.319

¹⁵⁷ Lozan Barış Konferansı Tutanaklar..., a.g.e., s.136.

¹⁵⁸ *Diario de la Marina*, 30.11.1922, b. 1, s.1.

¹⁵⁹ Arnold J. Toynbee, *Türkiye ve Avrupa*, 2. Baskı, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2002, ss.243-244

¹⁶⁰ Turan, a.g.e., s.209.

temel görüş ayrılıklarının çözümü ile uğraşıldı. Daha sonraki dönemde ise ekonomik ve mali sorunlar ile ilgili görüşmelere ağırlık verildi.

Ocak sonunda üç müttefik devletin temsilcileri kendi aralarında yedi protokolü içeren bir antlaşma metni hazırladılar. 31 Ocak 1923'te duyurulan bu projenin tümüyle kabul ya da reddini öngörmüşlerdi. 2 Şubat'ta Türk heyetine verilen proje iki gün boyunca incelenmiş, heyetler arası yoğun görüşmeler sürmüş, 4 Şubat akşamı İsmet Paşa böyle bir antlaşmayı imzalamayacağını bildirmiştir¹⁶¹. Bunun üzerine Lord Curzon görüşmeleri kesip İngiltere'ye hareket etmiştir.

Bu gelişme sonrasında, İsmet Paşa Lozan'da bir süre daha kalmış, bu dönemde ABD temsilcisi ile de görüşmüş ve 7 Şubat 1923'te Türkiye'ye hareket etmiştir¹⁶². İstanbul'a uğradıktan sonra, 20 Şubat'ta Ankara'ya gelen heyetin Lozan görüşmeleriyle ilgili TBMM'ye yaptıkları açıklamalar sert tartışmalara neden olmuştur. Yeniden savaşa hazırlanan Türkiye'ye karşı İngiltere'nin de önlem almasına en büyük tepki İngiliz kamuoyundan gelmiştir. Diğer devletlerde de gerek kamuoyunun gerekse basının barış yönünde ağırlığını koyması üzerine 29 Şubat 1923'teki İtilaf Devletleri'nin önerdiği yeni barış projesine Türkiye 4 Şubat'ta yanıt vermiştir. Müttefiklerin de Türkiye'ye karşı önerilerini 8 Mart'ta bildirmesinin ardından Lozan Konferansı'na yeniden başlama kararı alınmış ve ikinci devre 23 Nisan 1923'de açılmıştır.¹⁶³ Yeni dönemde tecrübesi artan Türk heyetine karşın İtilaf Devletleri temsilcileri değişmiş ve İsmet Paşa müttefiklerin aralarında başgösteren anlaşmazlıkları Türkiye lehine kullanma fırsatı yakalamıştır¹⁶⁴. Konferansın ikinci safhasında İngiltere'yi Horace Rumbold, Fransa'yı General Pelle, İtalya'yı Marki Gorroni temsil etmiştir¹⁶⁵.

Lozan görüşmelerinde Türkiye'nin önerileri aşama aşama kabul edilmiş, komisyonların çalışmaları 17 Temmuz 1923 akşamı tamamlanmıştır. Ankara Hükümeti'nin bazı konuları kabul etmek için harcadığı uzun süre Atatürk'ü endişelendirmiş, ülkenin önünü barış yoluyla açmak için Lozan'daki heyete mevcut

¹⁶¹ İsmet İnönü, a.g.e., ss.91-92.

¹⁶² Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938*, Ankara, 1988, s.378.

¹⁶³ Lozan, a.g.e., s.109.

¹⁶⁴ Sonyel, a.g.e., ss.341-342.

¹⁶⁵ Lozan, a.g.e., s.120. Karacan, a.g.e., s. 233.

haliyle antlaşmayı imzalama yetkisi vermiştir. Lozan Barış antlaşması 24 Temmuz 1923'te törenle imzalanmıştır. 143 maddeden oluşan temel metinde genel olarak şu ana konularda antlaşmaya varılmıştır¹⁶⁶:

Güney Sınırı: ile Fransa Türkiye arasında kabul edilen 20 Ekim 1921 Ankara Antlaşması'nın Suriye sınırı hükümleri Lozan'da değiştirilmemiştir. Ancak Irak sınırı, Musul sorununun çözümlenememesi üzerine ileri bir tarihe ertelenmiştir. İngiltere ve Türkiye'nin ikili görüşmelerden bir sonuca ulaşamaması halinde Milletler Cemiyeti'nde çözümlenmesine karar verilen Musul sorunu ancak 1926'da çözümlenebilmiştir.

Batı Sınırı: Misak-ı Milli esaslarına uygun olarak Yunanistan'la Batı sınırimız Meriç nehri olarak kabul edilmiştir. Batı Trakya Yunanistan'a bırakılmış, halkoylaması yapılması kabul edilmemiştir.

Ege Adaları: İmroz, Bozcaada ve Tavşan adaları Çanakkale Boğazı'nın güvenliği için Türkiye'ye bırakılmıştır. Limni, Semadirek, Midilli, Sakız, Sisam, Nikarya adaları Yunanistan'a bırakılmış ve silahsızlandırılması kabul edilmiştir. Rodos ve 12 ada ile Meis adası İtalya egemenliğine geçmiştir.

Boğazlar: Barış zamanında, ticaret gemileriyle, ticaret uçaklarının tam geçiş serbestisi olacaktı. Savaş zamanında Türkiye tarafsız olursa, diğer devletlerin gemilerine geçiş serbestisi tanınacaktı. Ancak Türkiye savaşan devlet ise, tarafsız devletlerin gemi ve uçakları denetlenebilecek, düşmana yardım etmemek şartı ile boğazlardan geçebilecekti. Boğazların sahilden içeriye onbeş-yirmi kilometrelik kısmı askerden arındırılacak, bu durumun Türkiye'nin güvenliğini tehlikeye sokabileceği için uluslararası bir garanti olması için Boğazlar komisyonu kurulacaktı.

Kapitülasyonlar: Bütünüyle kaldırılmıştır.

Dış Borçlar: Osmanlı Devleti'nin borçları ondan ayrılan devletlere eşit olarak bölünmüştür. Ödeme koşullarını ve ödemeleri kontrol edecek bir komisyon kurulmuş ancak borçların ödenmesi için yurtiçinde kurulan her türlü yabancı denetim ve gözetime son verilmiştir.

¹⁶⁶ Lozan Antlaşması'nın tam metni için bakınız: İsmail Soysal, a.g.e., ss.93-225.

Azınlıklar: Tüm azınlıkların Türk olduğu kabul edilmiştir. İstanbul'da yaşayan Rumlarla, Batı Trakya'da yaşayan Türkler dışında kalan bu iki ülke topraklarındaki diğer Türk ve Yunan uyruklarının mübadelesi kararlaştırılmıştır.

Savaş Tamiratu: İtilaf Devletleri I. Dünya Savaşı'ndan o güne kadar olan savaş tazminatı istemlerinden vazgeçmişlerdir. Yunanistan Anadolu'da savaş yasalarına aykırı olarak işlediği zararları onarmayı kabul etmiştir. Karaağaç ve yöresi Yunanlılardan savaş tamiratu olarak alınmıştır.

Savaş Tutsakları: Yunanistan ile askeri tutsaklar için 30 Ocak 1923'te karışıklık ilkesine bağlı bir antlaşma yapılmış ve sivil tutsaklar ise Lozan'ın kabulünün ardından yurtlarına geri gönderilmesine karar verilmiştir.

Antlaşmanın imzalanmasından sonra Lozan'dan yola çıkan, Romanya ve Bulgaristan üzerinden yurda dönen heyet, 11 Ağustos 1923'te İstanbul'a iki gün sonra da Ankara'ya gelmiştir. Bu sırada Türkiye'de milletvekili seçimleri yapılmış, İkinci TBMM 2 Ağustos 1923'te açılmıştır. 4 Ağustos'ta hükümet başkanı Rauf Bey istifa etmiştir. 13 Ağustos'ta Mustafa Kemal yeniden Meclis Başkanlığı'na seçilmiş, 14 Ağustos'ta da Ali Fethi Bey'in başkanlığında yeni bir kabine kurulmuştur¹⁶⁷.

Yenilenen TBMM'nde Lozan antlaşmasının kabulunu öngeren kanun tasarısı 21 Ağustos tarihinde görüşülmeye başlandı. *Diario de la Marina* ertesi gün sayfalarına taşıdığı, yeni kabinenin kurulması ve Lozan konferansı görüşmeleri ile ilgili haberlerle, barış antlaşması ile ilgili sürecin Küba'da takip edilmeye devam edilmiştir. Gazetede haberde öncelikle azınlıklarla ilgili ajanslara geçilen haberleri sayfalarına taşımıştır.

"Yapılan yeni seçimlerin ardından Ankara'daki Büyük Meclisi dün Lozan Antlaşması'nı görüşmeye başlamıştır. Siyasi çevrelerde Kemalistlerin isteklerini büyük ölçüde karşılayan antlaşmanın kabul edileceği söylenmektedir.

Antlaşma hükümlerine göre Anadolu'daki tüm Yunanlılar ve Ermeniler sınır dışı edilecek. Hristiyanları bir an önce Anadolu'dan göndermek isteyen milliyetçi Türklerin planında Ermeniler Rebasia'ya

¹⁶⁷ Aybars, a.g.e., s.377.

gönderilmesi ve Yunanlıların büyük ihtimalle önce Samsun'a oradan da Halep'e gönderilmesi vardır."¹⁶⁸

TBMM 23 Ağustos 1923'te Lozan Barış Antlaşmasını onaylamıştır¹⁶⁹. Antlaşmanın imzalandığı gün ve sonrasında Ankara'da büyük şenlikler yapılmıştır¹⁷⁰. Meclisteki görüşmelerde antlaşma hükümleri adalar, Musul ve savaş tazminatı yönlerinden kimi üyelerin eleştirilerine uğramıştır. Ancak *Yeni Türkiye*'yi dünyaya kabul ettiren antlaşma 14 olumsuz karşı, 213 oyla onaylanmıştır¹⁷¹. *Ankara Milliyetçi Meclisi Lozan'ı Kabul Etti*¹⁷² başlığıyla *Diario de la Marina*'da verilen haberin tek yalnızlığı kullanılan 235 oyun 215'inin müspet olduğunun yazılmasıdır.

Lozan'a taraf diğer devletlerce kabulü gecikmiş, tüm ülke meclislerinde kabul edilip yürürlüğe girmesi 1924 yılının Ağustos ayını bulmuştur¹⁷³. Ertesi gün İtilaf Devletleri yüksek komiserliği İtilaf Devletleri'nin İstanbul'daki komiserliklerine İstanbul'u terk etmelerini bildirmiştir. 6 Ekim 1923'te Türk birlikleri Şükrü Nail Paşa komutasında İstanbul'a girmiş, ertesi gün İtilaf Devletleri'nce ilan edilmiş sıkıyönetim ve sansür kaldırılmıştır¹⁷⁴.

Coğrafi yakınlığından ve siyasi nüfuzundan dolayı o dönemde Küba basını Lozan görüşmelerinde Türk Amerikan ilişkilerine önem vermiştir. Bu süreçte Türkiye ile Amerika arasındaki manda sorunu, Ermeni sornu, kapitülasyonlar, boğazlar ve Chester Projesi örneğindeki imtiyazlar sorunu zaman zaman Küba basınında yer almıştır.

1908 senesinden beri Amerikalı Amiral Colby Mitchell Chester'ın Anadolu, Suriye ve Irak'taki petrol imtiyazları için çaba sarfetmesinden ötürü imtiyazları içeren bu proje, Chester adıyla anılmıştır. 1922 yılının Eylül ayı ortalarında Amiral Chester ve ortakları tarafından eski projenin onayının ya da eski projeye dayanan yeni bir imtiyazın elde edilmesi için girişimlerde bulunmuştur. Lozan Konferansı'nın Musul üzerinde yapılan görüşmelerinde İngilizler kapitülasyonlar için Türk heyetini

¹⁶⁸ *Diario de la Marina*, 22.08.1923, b.1, s.1.

¹⁶⁹ Kocatürk, a.g.e., s.393.

¹⁷⁰ Bill Şimşir, *Lozan Telgrafları II*, TTK Yay., Ankara 1990, s. 603

¹⁷¹ Turan, a.g.e., s.291.

¹⁷² *Diario de la Marina*, 24.08.1923, b.2, s.1.

¹⁷³ 11 Ocak 1924'te İtalya, 10 Nisan 1924'te İngiltere, 27 Ağustos'te 1924'te Fransa meclisi Lozan Antlaşmasını kabul etmiştir. Lozan, a.g.e., s.156.

¹⁷⁴ Aybars, a.g.e., ss.378-382.

sıkıştırılmaktaydı. Fransız şirketleri de bu projenin Türkiye tarafından kabul edilmemesi için kulis yapıyorlardı. İtilaf Devletleriyle Lozan'da yaşanan olumsuzluklara rağmen, *Yeni Türkiye*'nin yabancı sermayeye karşı olmadığını göstermek amacıyla Chester Projesi 9 Nisan 1923'te TBMM'de kabul edilmiştir¹⁷⁵. Musul'un Türkiye sınırlarında kalmaması ve ortaklar arasında çıkan anlaşmazlık nedeniyle gerçekleşmeyen proje, Ankara Hükümeti tarafından Aralık 1923'te iptal edilmiştir¹⁷⁶.

Lozan görüşmelerinin sonuçlanması ve imza aşamasına gelmesinden itibaren Türk ve Amerikan delegasyonları arasında, 21 Temmuz ile 1 Ağustos 1923 tarihleri arasında düzenli resmi görüşmeler yapılmıştır¹⁷⁷. *Diario de la Marina* gazetesinin 3 Ağustos tarihli nüshasında bu görüşmelerin sonucunda İki devlet antlaşma hükümlerinde mutabık kaldıklarını duyurmuştur¹⁷⁸. Ayrıca gazetede Lozan'da taraf olmayan Amerika'nın Türkiye ile ilişkilerini geliştirmek istediğini bu nedenle isteklerini bir süreliğine de olsa ertelemek istediği yorumu yapılmıştır.

Lozan'daki Türk heyeti 6 Ağustos'ta ABD temsilcileriyle 32 maddelik "Genel Antlaşma" ile 12 maddelik "Suçluların İadesi" antlaşması imzalamışlardır¹⁷⁹. Genel Antlaşma dört kısımdan oluşmuş ve "Siyasi Münasebetin Tesisi" öngörülmüştür. Osmanlı Devleti ile yapılan tüm antlaşmaları ortadan kaldırdığı bu antlaşmanın hükümlerine göre, kesilmiş siyasi ilişkilerin devletler genel hukuku esasına göre yeniden başlatılmasına karar verilmiştir. Ayrıca Türkiye'de kapitülasyonların kalktığı Amerikan hükümetince kabul edilmiş, tarafların uyrukları için her türlü konuda karşılıklı olma ilkesi kuralı konmuştu¹⁸⁰. Küba gazetesinde bu antlaşmalar şöyle yorumlanmıştı: "*ABD ile Türkiye'nin yaptığı antlaşmanın biri Fransızca iki antlaşma imzaladı. Bu antlaşmalar Amerikalı temsilcilerin konferansın başından beri yürürlükte kalmasını istedikleri kapitülasyonlar ile ilgili bir düzenleme*

¹⁷⁵ Antlaşmanın tam metni için bakınız: Armaoğlu, a.g.e., ss.31-67

¹⁷⁶ M. Emin Elmacı, *İttihat-Terakki ve Kapitülasyonlar*, İstanbul, Homer Kitapevi, 2005, s.192

¹⁷⁷ Armaoğlu, a.g.e., s.89

¹⁷⁸ *Diario de la Marina*, 03.08.1923, b. 2, s. 1.

¹⁷⁹ Antlaşmanın İngilizce tam metni için bakınız: Armaoğlu, a.g.e., ss.90-109

¹⁸⁰ Soysal, a.g.e., s.328

getirmese de, iki devletin de barış döneminde daha iyi ilişkiler kurma arzusunda olduklarının ispatı kabul edilebilir."¹⁸¹

Sözkonusu antlaşmalar Amerikan Kongresi'nde yeterli oy alamadığı için yürürlüğe girmemiştir. Daha sonra senatoya giden bu antlaşmalar, kamuoyunda yoğun bir biçimde tartışılmış ve senatoda etkinliği olan gruplar tarafından engellenmeye çalışılmıştır. *Diario de la Marina* gazetesinde 24 Kasım tarihli New York kaynaklı haber *Lozan Antlaşması'nın Onaylanmasına Karşı Hareketler* başlığı altındadır.

"Bugün, ABD'nin Almanya eski büyükelçisi James W. Gerard ile Ermenistan'ın Bağımsızlığı İçin Amerikan Komisyonu başkanının önderliğindeki etkili bir grup, Yale Clup'te Lozan Antlaşması'nın ABD senosunda onaylanmasını engellemek için bir eylem gerçekleştirdi.

Hazırlanan bir muhtıra şimdiye kadar 100 devlet adamı tarafından imzalanmıştır. Bunların arasında ordu mensupları, kilisenin liderlerine mali destek verenler, gazeteciler ve yurtdışındaki iş olanaklarından yararlanan işçiler vardır. Muhtıra, başkan Coolidge'ye, sekreter Hughes'e ve gelecek dönemde antlaşmayı reddetmeleri için senatörlere sunulacaktır.

Belgede, Lozan'da devleti temsil edenlerin Mustafa Kemal Paşa'ya Amerikan vatandaşlarının haklarını feda ettiklerini, Ermeni halkına saygısızlık ettiklerini, ülkenin söz verdiği gibi bunları koruması gerektiği ayrıca Chester imtiyazlarını Amerikan iş adamlarının yararına değiştirmesinin ve bu kişileri ABD yargı sisteminin dışına çıkarmaması gerektiği belirtilmiştir."¹⁸²

Kamuoyu baskısının da etkisiyle 18 Ocak 1927 tarihinde Türkiye ile ABD arasında imzalanan antlaşmalar Amerikan senatosunda reddedilmiştir¹⁸³.

¹⁸¹ *Diario de la Marina*, 07.08.1923, b. 2, s. 1.

¹⁸² *Diario de la Marina*, 24.11.1923, b. 3, s.1.

¹⁸³ Bu antlaşmanın ABD'de siyasi hayatındaki yeri ile ilgili bakınız: Metin Tamkoç, "The question of the Recognition of the Republic of Turkey by the United States", *Milletlerarası münasebetler Türk Yılığ*, S. 1, 1960, ss.99-120. akt. Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, TTK Yay., Ankara, 1991, s.90

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KÜBA AYDINLARININ TÜRK DEVRİMİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

4.1. TÜRK DEVRİMİ VE SİYASİ GELİŞMELER

Lozan Antlaşması'ndan kimin kazançlı çıktığı konusu, günümüzde bile tartışılmaya devam edilmektedir. Bu konu o dönemde de Avrupa ve Türkiye kamuoyunda yoğun bir biçimde tartışılmıştır. Küba basınının en seçkin ve dış haberlere duyarlı gazetesi olarak incelenen *Diario de la Marina* gazetesinin sayfalarında da Küba aydınlarının antlaşmayla ilgili görüşleri yayınlanmıştır. Barış görüşmelerinden önce Türkler'in her zaman savaş istediğini ve barış konferansının başarısız olacağı inancı taşıyan, görüşmelerin kesilmesini Türklerin kabul edilemez isteklerine bağlayan ve Türklere karşı önyargıyla yorumlar yapan Küba aydınları, belirli bir düzeyde güvensizlik hislerini taşımaya devam ettirseler de okurlarına, geleneksel Osmanlı'dan farklı, "*Yeni Türkiye'nin doğduğunu*" haber vermişlerdir.

Yeni Türkiye ile ilgili ilk makale Tiburcio Castañeda'nın *Lozan'dan Kimler Galip Ayrıldı, Türkler Mi Yoksa Müttefikler Mi?* başlıklı makalesidir. Castañeda bu yazısının ilk bölümünde Lloyd George'un "Bir maymun ısırtığı tarihin akışını değiştirdi" diyerek ne demek istediğini, kralın ölümünün ardından yakın dönemde Yunanistan'da ve Türkiye'de yaşanan siyasi gelişmeleri ele almıştır.

Lloyd George Mudanya Ateşkesi'nin ardından başbakanlığı bırakmış ancak eski düşüncelerinin haklı olduğunu savunmaya devam etmiştir. Sevr antlaşmasıyla Osmanlı'yı yok etme planının son aşamasını hazırlayan eski İngiliz Başbakanı Ankara merkezli ulusal direnişe boyun eğmek zorunda kalmıştır. Mustafa Kemal'in Doğu Sorunu'nun çözümü, yani Türklerin önce İstanbul'dan daha sonra da Anadolu'dan atılması için yüzyıllardır beklenen ve Sevr ile ulaşıldığı zannedilen bu son darbeye karşı başkaldırısı ve olağanüstü şartlarda kazandığı başarı, sadece Türk tarihinin değil dünya tarihinin de akışını değiştirmiştir.

Makalenin ilk bölümünde ilginç bir detaya yer verilmiş, Lloyd Geroge'un Hindistan'dan asker toplarken, Hintli müslümanlara, İstanbul ve Doğu Trakya'nın

sultandan alınmayacağına dair söz vermesine rağmen bu sözünü tutmadığına dikkat çekilmiştir. Ayrıca yazarın Mustafa Kemal'in Selanik'ten Samsun'a çıktığını yazması da büyük olasılıkla Atatürk'ün Selanik doğumlu olduğunu bildiği için yaptığı bir hatadır. Castañeda, Lloyd George'un müttefikleri suçlamasının yersiz olduğunu, Lozan görüşmelerinde Türklerin zaferle ayrılan taraf olduğunun kabul edilmesi gerektiğini söylemiştir.

"Lloyd George, Birleşik Krallık'ın Başbakanlığını bıraktıktan sonra buruk ve iğneleyici söylemlerini arttırdı. Dedi ki "bu antlaşma milletlerin ve devletlerin, uzağı görememesinin, sadakatsizliğin, bencilliğin ve korkalığının birleşmesinin sonucudur." Ve Osmanlı İmparatorluğunun tasviyesi için "hepiniz ona el koydunuz" diyen Lloyd George'un yerinde olan herhangi biri onun gibi düşünebilirdi.

Lloyd George Türkiye ya da en azından İstanbul'daki hristiyan etkisinin çöküşündeki rolünü yadsıyamaz; çünkü 1918'in başlarında, müttefiklerin İttifak Devletlerine karşı galibiyetine kesin gözüyle bakılırken, İngiltere Başbakanı'na büyük yetkiler verilmiş, ve Avrupa'daki İngiliz birliklerini güçlendirmek için Hindistan'dan asker toplarken Halife'ye inanan Hint müslümanlarına, İstanbul ve Doğu Trakya'nın Türkiye Sultanından alınmayacağına söz verdiler. Ancak 1920'de Sevr antlaşması imzalandığında, Lloyd George'un bu sözlerini unuttular, İstanbul Türkiye'den ayrıldı ve sultanın neredeyse hiç toprağı kalmadı.

Sevr Antlaşması'nın uygulanmasında Yunanistan üzerindeki etkisini kullanan Lloyd George, Selanik'ten Ankara'ya gizlice geçen ve VI. Mehmet'in Sevr Antlaşması'a attığı imzayı tanımadığını açıklayan Kemal Paşa'yı hesaba katmamıştı. Biliyoruz ki Venizelos'un ayrılmasından ve müttefiklerin düşmanı Konstantin'in yeniden kral olmasının ardından, İtalya ve Fransa Yunanlılarla Kemal Paşa'nın milliyetçileri arasındaki savaşı anlamsız buldular. Fakat İngiltere Yunanistan'a silah ve para yardımıyla bulundu ve Konstantin ile ilişkilerini devam ettirdi. Fakat Yunanlılar Türk zaferinin ardından onları aşağılayanları cezalandırdı.

1921'de Lloyd George, Ankara'nın mücadelesinde Yunanistan'ı rezil etmeden önce Sevr Antlaşması'nı gözden geçirmeyi önerdi.

1922'de Konstantin'in mağlubiyeti sonrasında, Fransa ve sınırlarını genişletmek için savaşa giren İtalya ile birlikte Lloyd George, 1915'teki antlaşmaları ön plana çıkartmaya başladı. Mudanya Ateşkes Antlaşması'nı imzalayan Lloyd George, Türk Milliyetçisi Ankara Hükümeti'ni tanıdı.

Tarihi yalanlamamak gerektiğinden, Lloyd George "uzak görüşsüzlük, sadakatsizlik, bencillik ve korkaklık" olarakta

*nitelendirse, bütün herkes Lozan'ın Türklerin zaferi olduğunu söylüyor."*¹

Makalenin ikinci bölümünde Lozan Antlaşması hükümlerinin genel bir tahlili yapılmıştır. Wilson ilkeleri ülkedeki azınlıkları çoğunlukta olduğu bölgelerde kendi kaderlerini belirleyebilme hakkını savunuyordu. Müttefikler bunu Türklerin azınlıkta olduğu yerlerde uygulamak istiyor ancak Türklerin çoğunlukta olduğu İstanbul gibi stratejik yerlerde ya da Batı Trakya gibi Türklerin egemenliğine girmesini istemedikleri yerlerde uygulanmasına karşı çıkıyorlardı. Castañeda, objektif bir bakış açısıyla bakıldığında, çoğunluğu Türklerin oluşturduğu yerlerin hakimiyetini, hristiyanlara kötü muamele etmeyen Ankara Hükümeti'ne bırakmanın uygun olduğunu belirtmektedir.

İngilizlerin Boğazları, Yunanlıların Batı Anadolu ve Doğu Trakya'yı kaybetmesinin yanısıra, Fransızların da Osmanlı'ya verdikleri borçların tahsilinde kesin bir sonuca varamaması da Castañeda tarafından Türklerin başarıları arasında sayılmaktadır. Yugoslavların bile antlaşmada kaybeden taraf olduğunu belirten yazar, üzerinden 11 sene geçmesine rağmen, Yugoslavların bağımsızlıkları için savaştıkları Osmanlı'nın borçlarına ortak olmak zorunda kaldıkları görüşünü dile getirmiştir.

"Tarihi gerçekleri açıklamak ya da ortaya çıkarmak gerekirse, müttefiklerin uzlaşmaya varamadıkları, Türkleri atarak İstanbul'u hristiyanlaştırmak, "kendi kaderini belirlemek" ilkesine saygı gösterildiği takdirde yapılması hayli zor bir işti. Çünkü bu şehirde 1200000 Türk yaşıyordu. Üstelik Ankara sınırları dahilindeki hristiyanlara kötü muamele yapmayacağına söz vermişti.

Lozan Antlaşması, Fransa, İngiltere ve ABD'nin demiryolları, petrol ve maden işletmelerindeki özel ayrıcalıklara, üçte ikisi Fransa'ya olan Osmanlı Borçlarının tahsilatı konularına bir çözüm getirmemiştir.

Yugoslavya Lozan barış antlaşmasını imzalamak istememiştir. Çünkü 1912'de Türkleri yenmiş, Türk topraklarını savaşarak kazanmıştır ancak antlaşma gereği Osmanlı Borçlarının bir kısmını üstlenmesi gerekmektedir. Üstelik, Türkiye antlaşmada ödeme

¹ EK 12 – Tiburcio Castañeda, "Dünya Hayatı", *Diario de la Marina*, 05.08.1923, b. 1, s. 2.

konusunda bir karar vermemiştir ve Yugoslavya Türkiye'nin bile ödeme yapmayacağı Osmanlı Borçlarını ödemeye başlamak istememektedir."²

Lozan Antlaşması'nı yorumlayan bir başka Küba aydını da Jose Cabruja y Planas'tır. Cabruja'nın Amerikalılarla yapılan antlaşma sonrasında kaleme aldığı *Türkiye'nin Hayat Meselesi* başlıklı makalesinde yaptığı genel değerlendirmede Milli Mücadele ile ilgili önyargısız görüşlerini okuyucusuyla paylaşmıştır. Lozan antlaşmasının Türkiye için bir zafer olduğunu belirten yazara göre Türk halkının yaşam mücadelesi insanlığa örnek olmalıdır; "Eğer bir kişi hangi milletin en büyük mücadeleye, hepimizin gereksinimi olan, yaşamayı savunduğunu bilmek isterse, yaşadıklarından ötürü hiçbir kuşkuya yer bırakmaksızın Türk halkını seçmelidir."

Planas, dünyayı Lozan sürecine getiren Anadolu İhtilali'nin nedenini, müttefiklerin Türkleri Anadolu'dan çıkartma planlarına karşı Osmanlı yöneticilerinin gaflet ve dalalet içine olmalarına bağlamaktadır.

"Savaşın kökündeki neden, müttefiklerin İstanbul Hükümeti'ni barış antlaşmasını imzalamaya dayatmasıdır. Bu antlaşmayla Türkler, Lloyd George, Clemenceau ve Orlando'ya güvenmişler, tüm haklarından vazgeçmişler, Avrupa'daki topraklarını terkederek Asya'ya geçmek için sadece bavullarını hazırlamak kadar zaman tanınmışlardır. Gidecekleri yerden ise seneler içerisinde uzaklaştırılmaları düşünülmüştü.

*Zaafiyet, sultanın ve bakanlarının müttefiklerin her şartını müzakere dahi etmeden kabul etmeleridir. Üstelik müttefiklere yardım ederek, Türk kalelerini teslim etmiş, tüm halkını kızdırmış ve aşağılamış, mücadeleciler bir halkı baskıyla geri çekilmeye zorlamış, topraklarını açarak parlak medeniyetinin devrilmesine izin vermiştir."*³

Makalesinin devamında Planas, Türklerin *Yeni Türkiye* ile Osmanlı'nın güçlü devirlerine geri döndüklerini belirtmiştir. Ülkenin kurucusu ve Milli Mücadele'nin Ulu Önderi Mustafa Kemal'e olan hayranlığının nedenlerini okuyucusuyla şöyle paylaşmaktadır:

² Castañeda, a.g.m., s.2

³ EK 13 – Jose Cabruja y Planas, "Uçuş notları", *Diario de la Marina*, 18.08.1923, b. 2, s. 2.

"Avrupa'da bunlar olurken, Türk milliyetçileri, Küçük Asya'da ve Ankara bölgesinde, antlaşma şartlarını reddetmiş ve sıradışı bir canlanmayla dünyayı şaşırtmışlardır.

Mustafa Kemal Paşa önderliğinde bu bölgede güçlü bir ordu kurmuş, geçen sene Yunanlılarla savaşmış, eskiden güçlü Bizans İmparatorluğu'nun hakimiyetindeki toprakları ulusuna vermeye çalışmıştır.

Yunan ordusunun çiçeği, Avrupalı hükümetlerce az sayıda oldukları varsayılan, devrimci yığınlar tarafından kopartılmıştır.

Ancak Mustafa Yunanlıları kendi bölgesinden çıkarmakla yetinmemiş, hareketinin sonunda atalarının Avrupa'daki gücünü yeniden kazanmak istemiştir.

Bu amacında başarılı olmuş mudur?

Şu ana kadar evet."⁴

Lozan barış görüşmelerinde yaşanan gelişmeleri kendi düşünceleriyle açıklayan yazar, Türk delegasyonunun Batı'ya eskiden olduğu gibi güvenle davranmayarak, milletinin çıkarları için inandıklarını kararlı bir şekilde savunduklarını yazmıştır. Batı'nın güçlü diplomasisine karşın Türklerin savaş seçeneğini ileri sürerek geri adım atmadığını belirten Planas, ABD ile yapılan antlaşmayı da Türkiye'nin bir zaferi olarak görmüştür. Makalesinin sonunda müttefiklerin temsilcilerini kötü niyetli ve karşısındakini enayi yerine koymak isteyen kişiler, İsmet Paşa'yı ise bunlarla yılmadan mücadele ederek insanlığa hayatın zorluklarını aşmak için yol gösterdiğini yazmaktadır.

"Lozan Konferansı aylar boyunca devam etmiş, görüşmelerde Avrupa barışına bağlı olarak Yunanistan'la Türkler arasındaki cevap bekleyen sorular ve esas olarak Türk zenginliklerine yerleşmiş birçok işletmenin durumu ele alınmıştır.

Avrupa diplomasisi birçok kez Türkleri pusuya düşürmeye çalışmış, ancak bu girişimler güvensiz doğulular tarafından bertaraf edilmiştir.

Birçok kez bu dirayetli insanların görüşleri sansür edilse de, hayatın gerçeğinde bir fikri inanarak savunan insanlar başarıya ulaşabilirler.

⁴ Cabruja y Planas, a.g.m. , s.2

Onların inşaa edilmiş büyük şehirleri, zaman içinde ve sabırla meydana gelmiş varlıkları ya da küçük atelyelerden büyük fabrikalara dönüşmüş güçlü endüstrileri yoktur.

İsmet Paşa halkının bu durumunu ve Avrupa kıtasının bunu kullanarak hayatlarını zorlaştırabileceklerini bilmektedir.

Mustafa Kemal Paşa'nın da aklındaki gizli planda da olduğu gibi İsmet Paşa da görüşmeleri birçok kez kesme girişiminde bulunup, yeniden askeri operasyonlara başlayabilecekleri tehdidi kullanmıştır.

Araplar gibi Türk halkının da hayatında iki durum vardır; Haremlerdeki yumuşak sakinlikte, dini ibadetlerinde, yavaş ve güvenli alışveriş işlemlerinde, büyük kervanların devasa mesafeleri devlerin yürüyüş hızıyla geçmelerinde olduğu gibi mutlak barış ya da telaşlı faaliyetlerle, kanlı muharebelerle, zafer ya da hezimetle sonuçlanan savaş.

Ayrıca ABD, Osmanlı Devleti'nden elde ettiği hakları korumak istediğinde doğulu diplomatlar Türk Ulusuna duydukları saygı nedeniyle böyle bir antlaşmayı imzalamaya yanaşmamışlardır.

Türk delegesi İsmet Paşa Lozan'da Amerikan delegesi sayın Grew'a karşı parlak bir zafer kazandı. Türk milletini güvenceye alan kararları, en az birkaç sene boyunca, kabul etmesini sağladı.

Kuşkusuz eğer her insan hayatın zorlukları karşısında, İsmet Paşa'nın en güçlü devletlerin diplomatları karşısındaki mücadele gücüne sahip olsaydı, dünyada art niyetliler ve enayiler azalırdı.⁵

Tiburcio Castañeda, I. Dünya Savaşını çok yakından takip etmiştir. Bu dönemde Müslümanlığa ve Türklere karşı yaptığı yorumlarda genelde önyargılı görüşleri önplana çıkartmıştır. Fakat "*Yeni Türkiye*" başlıklı makalesinde, Türkiye'de yaşanan gelişmeleri okuyucusuyla paylaşırken, eski üslubunu kullanmamış, olayları objektif olarak anlatmıştır. Kuşkusuz bu, Milli Mücadele'nin Küba kamuoyu özelinde, dünyadaki diğer toplumların Türklere karşı bakış açısının *Yeni Türkiye*'nin doğuşuyla birlikte nasıl değişmeye başladığının da bir kanıtıdır. Atatürk, yüzyıllardır Batılıların efsanevi motiflerle işledikleri korkulması gereken Türk imajını, örnek alınması gereken Türk imajına çevirmeyi başarmıştır.

Makalenin ilk bölümünde 13 Ağustos 1923'de TBMM'nin açılış günü yaşananları, Mustafa Kemal Atatürk'ün o dönemdeki eşi Latife Hanım'a ayrı bir önem vererek anlatmıştır. Atatürk eşiyle birlikte 2 Ağustos'ta Ankara'ya gelmiş,

⁵ Cabruja y Planas, a.g.m., s.2

Meclis açılışından önce milletvekilleriyle görüşmelerde bulunmuştur⁶. Atatürk konuşmasında ülkenin ve milletin güvenliğine özel önem verilmesi gerektiğini "Millet, sonsuz bir huzur ve güvenlik içinde rahat bulunmalıdır..."⁷ diyerek açıklamıştır.

Castañeda'nın makalesinde yazdığı Atatürk'ün eğitim ile ilgili konuşması gerçekte 1 Mart 1923 tarihinde TBMM'nde yaptığı konuşmadan⁸ alınmıştır. Keza "*Yeni Türkiye'nin müslüman hayatında bir ışık*" olduğu da bu konuşma metninde olmadığı için bunun yazarın kendi görüşü olarak kabul etmek gerekir. Anlaşıldığı kadarıyla yazar, o güne kadar edindiği bilgileri harmanlayarak Atatürk'ün Meclis konuşmasıymış gibi okuyucularına yansıtmıştır.

"Ankara'daki Yürütme ve Yasama Meclisi'nin Başkanı ve, artık imparatorluk olarak adlandırılmayan, Türkiye Devleti'nin Başkanı Kemal Paşa'nın güzel eşi Latife Hanım, oniki arkadaşıyla birlikte halkın oylarıyla seçilen Meclisin açılış törenine katıldı. Başlarına küçük bir şapka ya da siyah bone takan bayanlar, Türkiye'de artık haremelerin ve köle kadınların olmadığını gösterir gibiydiler. Eşi Kemal Paşa Meclis ve Devlet Başkanı olarak aday gösterildiği bu oturumda, Yeni Türkiye'nin öncelikle müslüman hayatında yeni bir ışık olduğunu, devletin en ücra köşesinde yaşayan insanlarına kadar herkesin can ve mal güvenliğine saygılı olduğunu söyledi.

Meclis'teki konuşmasında, ilke olarak yabancıları serbest bıraktıklarını ancak 14 yaşından küçük hiçbir kız ve erkek öğrencinin yabancılar tarafından işletilen okullarda eğitim göremeyeceğini söyledi. Kuzey Amerikalı Rogers ve Fransız Lisesi gibi okullar Türk eğitim sisteminden ayrılmış oldu. 660 normal Türk okulunun sayısı da daha iyi eğitim verebilmek için azaltılacak.

*Ankara'daki Mecliste hazır bulunan 200 milletvekilinden 197'sinin oyuyla Kemal Paşa Başkan seçildi."*⁹

Castañeda'nın makalesinde belirttiği TBMM'nin bakanları doğrudan seçme usulu olağanüstü şartlardan dolayı kabul edilmiş, bu uygulama Milli Mücadele döneminde de çeşitli sıkıntılara neden olmuştur¹⁰. TBMM 1920-2010 albümündeki

⁶ Utkan Kocatürk, *Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, İş Bankası Kültür Yay., 2. Basım, Ankara 1992, s.237

⁷ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, ATAM, Ankara, 2006, s.567

⁸ Atatürk'ün Söylev..., a.g.e., ss.494-495.

⁹ EK 14 – Tiburcio Castañeda, "Büyük Savaşın Siyasi ve Ekonomik Tasfiyesi – 469", *Diario de la Marina*, 30.08.1923, (469), b. 2, s. 1.

¹⁰ Yavuz Aslan, *TBMM hükümeti*, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2001, s.89

milletvekillerinin kısa özgeçmişlerinin incelenmesiyle, ikinci mecliste 14 gazeteci, 17 hekim, 16 din öğretmeni, 28 öğretmen, 10 general ve 11 tüccar olduğu tespit edilmiştir¹¹. İlgili makalede milletvekillerin meslekleri ile ilgili verdiği rakamlar ise farklıdır.

"Vekillerin arasında 22 gazeteci, 15 hekim, 32 din eğitimi veren öğretmen, ve birçok büyük arazi sahibi vardır. Hatta dört generalin de olduğu mecliste hiçbir işadamı yoktur. Bu da Türkiye'deki ticaretin Yunanlılar, Ermeniler ve Yahudilerin elinde olduğunu ispatlar niteliktedir.

Bakanlar bireysel olarak Meclis tarafından seçilirler ve kendilerinden sorumludurlar. Hakimler Adalet Bakanı tarafından önerilirler ve Meclis'in onayının ardından göreve başlarlar.

Meclis yasama, yürütme ve hatta yargı kurulu gibi görülmektedir.

Meclis'te Ermenilerin olmaması Türk egemenliğini kabul ettikleri anlamına gelmemekte, ülkede yaşayamadıklarını göstermektedir. Ankara'da bir kilise vardır ve Pazar günleri 3000 kişiye dini hizmet vermektedir."¹²

Meclisin Ankara'da açılması, fiilen başkentin İstanbul'dan Ankara'ya geçtiğini göstermektedir. 13 Ekim 1923'te resmen ilan edilecek olan kararı öngören deneyimli yazarın bu makalesinden, Türkiye'deki iç politikayı da hassasiyetle takip etmekte olduğu anlaşılmaktadır.

"Başkentlerini İstanbul'dan Ankara'ya taşıyan Türkler genel itibariyle milletvekillerinin bilgi ve eğitim düzeylerini yeterli görmemektedirler. Ancak unutulmamalıdır ki, 28 Ocak 1920'de Ulusal Ant'ı imzalayanlar Türkiye'nin bağımsızlığı için ölmeye yemin edenler, çoğunlukla Kemal Paşa gibi "Genç Osmanlı" subayları ve Anadolu'daki küçük yerleşimlerin sahipleriydi. Bunlar bağımsızlık bayrağını dalgalandırarak Yunanlılara karşı savaşan ilk askerlerdi.

İsmet Paşa Yunanlılara karşı yapılan savaşta gibi Lozan Konferansı'ndaki zaferin onurunu da Kemal Paşa ile paylaşmaktadır."¹³

Castañeda, Lozan Antlaşması'nın Türkiye'deki yankılarını ve kalıcı barışın sağlanmasının ardından Yeni Türkiye'nin dış politikasıyla ilgili

¹¹ Bazı milletvekilleri için birden çok meslek yazılmıştır. **TBMM albümü**, c.1, 2. Baskı, TBMM yay., Ankara, 2010, ss.81-122.

¹² Castañeda, 469, s. 5.

¹³ Castañeda, 469, s. 5.

görüşlerini makalesinin son bölümünde incelemiştir. Milli Mücadele'nin başında öngörülen bazı konuların Lozan Antlaşmasında tam olarak çözülememesinin yarattığı tepkiler bugün bile dile getirilmektedir. Ancak antlaşmaya bir bütün olarak bakıldığında, ülkeyi kendi ayakları üzerinde durmasını sağlayacak nitelikte ve pekçok dengeyi koruyan bir siyasetin ürünü olduğu görülebilir. Deneyimli yazar, Türkiye'nin güçlenmesiyle Sovyetlerle başlayan dostane ilişkilerin, iki ülkenin bölgesel çıkarlarından olumsuz etkileyeceğini öngörmektedir.

Bütün Doğu Dünyası, "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, ki bu resmi adıdır, Lozan Konferansı'nda ortada kalan sorunları nasıl çözeceğine odaklanmıştır.

Meclis'teki Lozan Antlaşması'nın kabulü oylamasında dokuz karşı oy çıkmıştır. Bunlar petrol sahalarının ve demiryollarının antlaşma dışında tutulmasının ve Osmanlı Borçlarının sonraki görüşmelerde belirlenmesinin yeni bağımlılıklar yaratacağına inanmaktadırlar.

Diğer taraftan, olduğuna inanılan petrol yataklarının keşfi için Anadolu'nun farklı noktalarında aramalar yapma emrini vermek Ankara Hükümeti'nin elindedir. O nedenle Musul'da yabancılara verilen imtiyazlar fazla bir öneme sahip değildir.

Amerikan vatandaşlarının elindeki Musul ve Trabzon'daki demiryolları ve petrol imtiyazları kesin olarak Kanadalıların, yani İngilizlerin, eline geçmiştir. Bu Türk halkının imtiyazlara soğuk bakmasının nedenini açıklamaktadır.

Kemal Paşa'yı meşgul eden bir diğer önemli olay ise komünist Bolşeviklerin Kafkas bölgesinde ve Azerbaycan'da hakimiyet kurma çabalarıdır.

Tabiidir ki Türkler, Yunanlılara karşı savaşa başladıklarında Ruslardan silah yardımı almışlardı. Bu silahların çoğu Kırım'da Budenny tarafından mağlup edilen Wrangel tarafından bırakılsa da bunların bedelini ödemeleri ya da geri vermeleri gerekiyor. Ancak özünde bireysel olan Türk halkını değiştirerek komünizmi getirmek yapamayacakları birşeydir. Bunun yanında Sovyetlerin "yaşanan din" olgusunu yerleştirerek halkın kuvvetli din duygusunu elinden almak istememektedirler."¹⁴

¹⁴ Castañeda, 469, s. 5.

4.2. CUMHURİYETİN İLANI

Saltanatın kaldırılmasına rağmen, yeni devletin rejiminin ne olacağı kesinlik kazanmamıştı. Lozan görüşmelerinin sonucunu bekleyen Mustafa Kemal, tam bağımsızlık elde edilmeden cumhuriyeti ilan etmenin erken olacağını düşünüyordu. Bu belirsizlik ortamını değerlendirmeyi düşünen meclis içindeki bazı milletvekilleri Atatürk'ün Ankara'dan ayrılmasını fırsat bilerek halifeyi Meclis'in başkanı gibi gösteren bir broşür yayınladılar¹⁵. Aynı grup yeniden bir seçim yapılmasını ve milletvekili seçilme şartlarını belirlerken özellikle Mustafa Kemal'in tekrar aday olmasını engelleyecek içerikli maddelerin kanunlaşmasını istemişlerdir. 2 Aralık 1922'de TBMM'de okunmadan geçirilmeye çalışılan bu tasarıya göre 5 yıl süreli bir yerde oturmayan veya doğum yeri Türkiye'nin bugünkü sınırları dışında olan kişilerin Meclis'te görev yapması mümkün olmamaktaydı. Yapılan görüşmelerde Atatürk, yeni kanunla milletvekili olma şartlarının değişmesi teklifinin halkın isteği olup olmadığını sormuş, vatana yaptığı hizmetler nedeniyle milletvekili seçilmesinin bazı milletvekillerinin şahsi istekleriyle engellenmeye çalışıldığını söylemiştir¹⁶. Basın kanalıyla bu konuşmanın yurtdışı duyulmasının ardından yurdun çeşitli yerlerinden meclis başkanlığına bu teklifin değiştirmesini isteyen telgraflar çekilmiş ve teklif TBMM'de kabul edilmemiştir.

Lozan görüşmelerinin 4 Şubat 1923'te kesilmesi üzerine İzmir ve İzmit körfezleri savaş gemilerine karşı mayınla kapatılmıştır¹⁷. 17 Şubat 1923'te İzmir'de toplanan "Türkiye İktisat Kongresi"nin açılışının ardından şehirden ayrılan Mustafa Kemal, 19 Şubat'ta Lozan'dan dönen İsmet Paşa ile Eskişehir'de ile buluşup Ankara'ya dönmüştür. İsmet İnönü, 21 Şubat'ta mecliste yaptığı uzun açıklamalarla gelişmeleri anlatmıştır. Muhafız cephe, Lozan'ı bahane ederek eleştirilerini arttırmış, hararetli görüşmeler 6 Mart'a kadar sürmüştür. Bunun üzerine Lozan heyetinin çabalarının takdir edilmesi gerektiğini anlatan Mustafa Kemal, heyeti savunma gereği duymuştur¹⁸.

¹⁵ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk (1919-1927)*, ATAM, Ankara, s.480.

¹⁶ *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.14, Kaynak Yay., İstanbul, 2004, ss.161-163

¹⁷ Utkan Kocaturk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938*, Ankara, 1988, s.379.

¹⁸ Atatürk, *a.g.e.*, ss.479-480

Bu ortamda yetmişbir milletvekili istifa etmiş veya müstafi sayılmış ve üç milletvekilinin görevi düşürülmüştür. Mecliste 23 Nisan 1920'den beri de yirmidört milletvekilinin vefat etmesi¹⁹ nedeniyle toplamda yüze yakın milletvekilinin mecliste yer almaması, meclisin yeniden seçime gitmesini zorunlu kılmıştır.

Birinci Meclis, 1 Nisan 1923'te seçimlerin yeniden yapılmasını kararlaştırmış ve iki hafta sonra son toplantısını yaparak dağılmıştır²⁰. Yeni meclis toplanıncaya kadar yetiştirilmek üzere bir anayasa taslağı hazırlanmasına da karar verilmiştir²¹. Mustafa Kemal'in Başkanlığındaki Anadolu ve Rumeli Müdafai-i Hukuk Cemiyeti (ARMHC), 8 Nisan 1923 tarihli "*Dokuz Umde*" olarak bilinen ve daha sonra Halk Partisi'nin kuruluşuna esas olan "*Seçim Beyannamesi*"ni açıklamıştır²².

Haziran ayındaki seçimlerin sonucu 5 Temmuz'da açıklanmış, TBMM birkaç bağımsız milletvekili dışında, ARMHC'nin adaylarından oluşmuştur. İkinci dönem TBMM 11 Ağustos 1923 günü ilk toplantısını yapmıştır. Mustafa Kemal meclis başkanlığına, Fethi Bey de başbakanlığa seçilmiştir. İlk meclisteki milletvekilleri ağırlıklı olarak din adamlarından ve subaylardan oluşmasına karşın, ikinci mecliste halkın doğrudan seçtiği farklı mesleklerden vekiller yer almıştır²³.

23 Ağustos 1923'te Lozan'ın kabul edilmesi ve 13 Ekim'de Ankara'nın başkent olması, meclis içindeki muhalefetin tepkilerine sebep olmuştu. Lozan'daki kazanımları küçümseyen ve yeterli görmeyen muhalefet, meclis içinde sert tartışmalara yol açmıştı. Osmanlı'yı yeniden canlandırma düşüncesindeki bu kesim, Ankara'nın başkent olmasının ardından, artık eskiye dönmeyeceğini ve yeni bir devletin doğduğunu kabullenmek istememişlerdir. Oysa ki durum, meclisin fiilen açılmasından beri devletin başkenti olan Ankara'nın konumunun yasallaşmasından ibaretti²⁴. İstanbul'un işgalden kurtuluşunun ardından verilen tek maddelik ve tek cümlelik yasaya göre 'Türkiye Devleti'nin yönetim yeri Ankara şehridir'.

Ali Fethi Bey başkanlığında birkaç ay önce kurulan hükümete ağır eleştirilerin devam etmesi üzerine önce dört bakan değişmiş, ardından Meclis ikinci

¹⁹ Ali Fuat Cebesoy, *Siyasi Hatıralar I*, İstanbul, 1967, ss.316-320

²⁰ Kocatürk, a.g.e., s.385.

²¹ Zeki Arıkan, *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını*, ATAM, Ankara, 1989.

²² Atatürk, a.g.e., s.477

²³ TBMM albümü, a.g.e., ss.81-122.

²⁴ *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, Cilt 1, 4. Baskı, YKY, İstanbul, 2003, s.29

başkanı Ali Fuat Paşa ve 24 Ekim 1923'te de Fethi Bey istifa etmiştir. Halk Partisi'nin bu görevlere gösterdiği adaylar Mustafa Kemal tarafından desteklenmez. O, uygulaması için zamanını beklediği Cumhuriyet'in ilanının sırasının geldiğine karar vererek, bundan sonraki gelişmelere el koyar²⁵. Mustafa Kemal Paşa, 25-26 Ekim gecesi hükümetin tümünden istifa etmesini ister ve 27 Ekim'de Fethi Bey kabinesi istifasını verir. Meclisteki gruplar kendilerine göre bir kabine oluşturabilmek için yoğun bir çaba içerisinde girdiler²⁶. Ancak iki gün boyunca uzun oturumlarla kurulmaya çalışılan hükümet bir türlü kurulamadı. 28 Ekim'de Halk Partisi'nde yapılan görüşmelerden de bir sonuç çıkmadı. O akşam Mustafa Kemal Paşa, Halk Partisi milletvekillerini Çankaya Köşkü'ne çağırdı ve ertesi gün Cumhuriyet ilan edilceğini açıkladı²⁷. Yemekte bulunanlarca olumlu karşılanan bu kararın ardından ertesi gün mecliste izlenecek yolu saptandı. Konukların ayrılmasının ardından Mustafa Kemal İsmet Paşa ile birlikte cumhuriyete geçişi sağlayacak kanun tasarısı teklifini hazırlarlar.

Tasarıya göre Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda bazı değişiklikler şu şekilde yapılmıştır;

1. madde: Hakimiyet kayıtsız, şartsız milletindir. İdare usulü halkın mukadderatı bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına dayanır. Türkiye Devleti'nin şekli Hükümet-i Cumhuriyettir.'

2. madde: Türkiye Devleti'nin dini, İslam dinidir, resmi dili Türkçe'dir.

4. madde: Türkiye Devleti BMM tarafından idare olunur, Meclis, hükümetin yükümlülüğündeki görevleri Bakanlar Kurulu vasıtasıyla yerine getirir.

10. madde: Türkiye Cumhurbaşkanı Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri tarafından ve kendi üyeleri arasından bir seçim dönemi için seçilir. Başbakanlık görevi yeni Cumhurbaşkanı'nın seçimine kadar devam eder. Tekrar seçilmesi uygundur.

11. madde: Türkiye Cumhurbaşkanı devletin başıdır. Bu sıfatla gerek gördükçe Meclis'e ve Bakanlar Kurulu'na başkanlık eder.

²⁵ Atatürk, a.g.e., s.532

²⁶ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi**, 2. Kitap, 2. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998, s.295.

²⁷ Atatürk, a.g.e., s.533

12. madde: Başbakan, Cumhurbaşkanı tarafından ve Meclis üyeleri arasından seçilir. Diğer bakanlar başbakan tarafından yine Meclis üyeleri arasından seçildikten sonra tamamı Cumhurbaşkanı tarafından Meclis'in onayına sunulur. Meclis toplantı halinde değil ise, onay için Meclis'in toplanmasına bırakılır.

Mecliste birinci, dördüncü ve onbirinci maddeler ile ilgili hiçbir milletvekili söz almamış, konuşmalar daha çok ikinci, onuncu ve onikinci maddeler üzerine yapılmıştır. Görüşmelerin bitmesi ardından oturum başkanı İsmet Paşa oylamaya geçer ve teklif alkışlar arasında oybirliği ile kabul edilir.

Cumhuriyetin ilanın hemen ardından cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmış, Mustafa Kemal oybirliği ile cumhurbaşkanlığına seçilmiştir²⁸. 29 Ekim'de alınan kararlar tüm valiliklere telgraf çekilerek bildirilir. Geceyarısından sonra 101 parelik top atışıyla Cumhuriyet'in ilanı halka duyurulur. Halk cumhuriyetin ilanının ardından sokaklara dökülmüş, bazı şehirlerde fener alayları düzenlenmiştir.

Diario de la Marina ertesi gün 30 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilan edildiğini ilk baskısında duyurmuştur. Kısa olarak ilk sayfasında verdiği haberin başlığı *Mustafa Kemal, Türk Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı'dır; "Ankara Milli Meclisi oylama sonucunda dün Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmaya karar verdi. Mustafa Kemal Paşa, oybirliği ile cumhurbaşkanı seçilmiştir."*²⁹ Gazetenin aynı gün çıkan ikinci baskısının başsayfasında büyük Atatürk fotoğrafıyla Mustafa Kemal'in Türkiye cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olduğu³⁰ duyurulmuştur. Gazetenin o günden sonraki hiçbir yorumunda Türkiye Cumhuriyeti ile ilgili bir haber yoktur. Olumlu ya da olumsuz yönde cumhuriyetin ilanının yankıları gazete sayfalarına yansımamıştır.

Mustafa Kemal, 30 Ekim 1923'te hükümeti kurma görevi İsmet Paşa'ya vermiş, ertesi gün İsmet Paşa tarafından kurulan hükümet oybirliğiyle güvenoyu almıştır. 1 Kasım 1923'te TBMM başkanlığına Fethi Bey seçilmiştir³¹. Bu gelişmeler *Diario de la Marina*'da yer almıştır. Ancak yapılan yorumlardaki yanlışlıklar iki ülkenin farklı parlamenter yapıda olmasından dolayıdır. Başkanlık sistemi olan Küba'da kabineyi kurma görevi Türkiye'dekinden farklı olarak başkanındır. Türkiye

²⁸ Atatürk, a.g.e., ss.540-541

²⁹ EK 15 – *Diario de la Marina*, 30.10.1923, b. 1, s. 1.

³⁰ *Diario de la Marina*, 30.10.1923, b. 2, s. 1.

³¹ Atatürk, a.g.e., s.541

Cumhuriyeti'nin idari yapısında bu görev cumhurbaşkanınca başbakana verilir. Bu ayırımı bilmeyen ya da Mustafa Kemal Paşa'nın kabinenin kurulmasına doğrudan müdahale ettiğini düşünen *Diario de la Marina* gazetesi, 31 Ekim'de ikinci baskıda verdiği haberinde *Kemal'in Yeni Kabinesinin Oluşumu* başlığını atmıştır³². Haberde adı geçen bakanlar:

Başbakan : İsmet Paşa

İçişleri Bakanı : Ferit Bey

Milli Savunma Bakanı: Kazım Paşa

Genel Kurmay Başkanı: Mareşal Fevzi Paşa

Maliye Bakanı : Hasan Fehmi Bey'dir.

Önemli bakanlıkların açıklandığını diğerlerinin henüz açıklanmadığı yazan gazetenin adlarını vermediği diğer bakanlar şunlardır; Şer'iye (Din İşleri) Bakanı Saruhan Milletvekili Mustafa Fevzi Efendi, İktisat Bakanı Trabzon Milletvekili Hasan Bey (Saka), Adliye Bakanı İzmir Milletvekili Seyit Bey, Milli Eğitim Bakanı Adana Milletvekili İsmail Safa Bey (Özler), Bayındırlık Bakanı Trabzon Milletvekili Muhtar Bey, Sağlık Bakanı İstanbul Milletvekili Dr. Refik Bey (Saydam), İmar ve İskan Bakanı İzmir Milletvekili Mustafa Necati Bey³³.

4.3. HALİFELİĞİN KALDIRILMASI

Türk Devrimi'nin önemli dönüm noktalarından biri 3 Mart 1924'te halifeliğin kaldırılmasıdır. Bu olay sadece Türkiye'de değil, başta Hindistan olmak üzere³⁴, tüm İslam ülkelerinde, ve dünyadaki entellektüel kesimde büyük ilgi uyandırmıştır.

Halife sözcüğü "babasından sonraya kalan çocuk, birisinin yerine geçen, vekil" anlamındadır³⁵. İslam peygamberinin vefatının ardından ortaya çıkan ilk sorun

³² *Diario de la Marina*, 31.10.1923, b. 2, s. 1.

³³ Aslan, a.g.e., s.98

³⁴ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, 8. Baskı, TTK Yay., Ankara, 2000, s.262

³⁵ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 3. Kitap (Birinci Bölüm), İstanbul, 1995, (3. Kitap), s.46.

onun yerine kimin geçeceği yani kimin halife seçileceği olmuştu. Hilafet makamına yüklenen anlam, 4 halife döneminin ve ardından yaşanan dini ve siyasi gelişmeler sonucunda farklılaşmıştır. Abbasi, Şii ve Emevilerin farklı hilafet makamları oluşturmuşlardır. XVI. yüzyıla kadar Mısır'daki halife kurumu, devlet yöneticilerinin siyasi güçlerini arttırmak için yaşattıkları bir kurum olmaktan öteye geçmemiştir³⁶. Osmanlı padişahlarından Yavuz Selim, 1517'de Mısır'ı ele geçirdiğinde ve sonrasında kendisine halife ünvanının devir ve tevdi edildiğine dair bir bilgiye dönemin hiçbir yazılı kaynağında yer almamıştır³⁷.

Osmanlı'da halife ünvanının resmen kullanılmaya başlanması, 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'nın sonrasında başlamış, Osmanlı Devleti parçalanırken II. Abdülhamit, imparatorluğun dağılmaması için İslam birliği politikası izlemiş ve halifeligi önemli bir araç olarak kullanmaya çalışmıştır³⁸. Ancak siyasi gelişmeler ve milliyetçiliğin Müslümanlar arasında yayılması, kurtarıcı olarak görülen halifelikten beklenen etkiyi sağlayamamıştır³⁹. Halifenin manevi varlığı, imparatorluk içindeki toplulukların milliyetçilik akımlarının yayılmasını önleyemediği gibi padişah bu ünvanını Kurtuluş Savaşı önderlerini ölüme mahkum etmekte kullanmış⁴⁰ hatta TBMM'nin yok edilmesi için Halife Orduları (Kuvayi İnzibatiye) gönderme hainliği bile göstermiştir.

Cumhuriyetin ilanı, hilafet meselesini tekrar bütün canlılığıyla ortaya çıkarmıştır. Halifenin otoritesinin cumhuriyetin ilanı ile zayıflayacağı endişesini taşıyan İstanbul'daki etkin kişiler ve bazı gazeteciler halifeye de bir rol biçmek istediler. Halifenin istifası ile ilgili basında şayieler çıkartılıyo, arkasından tekzipler yayınlanıyordu. Çıkartılan şaiyeler ve tekziplerin amacı, hilafet makamını güçlendirmek ve cumhuriyetin itibarını sarsmaktı⁴¹.

Yurtiçinde özellikle İstanbul'da yoğunlaşan bu muhalefetin yurtdışında da

³⁶ **İslam Ansiklopedisi**, 5. Cilt, 1. Kısım, MEB, İstanbul, 1977, ss.150-151

³⁷ **İslam Ansiklopedisi**, a.g.e., s.152

³⁸ Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, 5. Baskı, YKY, İstanbul, 2003, ss.357-364.

³⁹ Turan, **3. Kitap**, s.48.

⁴⁰ 5 Nisan 1920 günü Vahdettin'in fetvasına göre Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın lidelerinin katledilmeleri ve gerekirse kitle halinde öldürülmeleri meşru ve farzdır, aksi davranışta bulunanlar asidir ve günahkardır. Fetvayı Şerife'nin tam metni için bakınız: Sabahattin Sele, **Anadolu İhtilali**, 4. baskı, İstanbul, Burçak Yayınevi, 1968, ss.78-80.

⁴¹ Hamza Eroğlu, **Türk İnkılap Tarihi**, Savaş Yay., Ankara, 1990, s.229.

destekçileri vardı. Bunlardan biri de Londra'daki Seyit Emir Ali başkanlığındaki İslam Cemiyeti Sekreteri Sait S. Muhammedi idi. Kendisi Dahiliye Vekili Fethi Bey'e 2 Eylül 1923 tarihinde hilafetin korunması gerektiğini bildiren bir mektup yazmıştı. Bir başkası da Hindistan'daki İsmailiye mezhebinin lideri olan Ağa Han ile Hintli Emir Ali idi. İkisi Başbakan İsmet Paşa'ya 5 Aralık 1923 tarihinde hilafetin güçlendirilmesini isteyen bir mektup göndermişlerdi. Bu mektup daha başbakanın eline geçmeden muhalif Tanin, İkdam ve Tevhidi Efkâr gazetelerinde yayımlanmıştı⁴². Bu gelişmeler mecliste ve cumhuriyetçi basında büyük bir tepkiyle karşılandı. Hilafet taraftarı muhalefeti sindirmek için bu haberleri yapan gazeteciler İstiklal Mahkemelerinde tutuklu olarak bir aylık bir sürece yargılandıktan sonra serbest bırakıldılar⁴³.

Halife Abdulmecid bu yaşananlardan cesaret almışcasına, Ankara Hükümeti'nden artan giderlerinin arttırılması için maliye hazinesinden yardım talebinde bulundu. İsmet Paşa 22 Ocak 1924'te, Şubat ayında yapılacak tatbikat nedeniyle İzmir'e bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya bu talebi bildirdi⁴⁴. İstiklal mahkemesi başkanı İhsan Bey'in aracı olmasıyla muhalif gazeteciler 4-5 Şubat tarihlerinde İzmir'de Atatürk ile görüşürler. Mustafa Kemal saltanatın kaldırılmasının ardından halifeliğin korunmasının tehlikeli olduğunu gazetecilerle paylaşır. Sonraki günlerde İzmir'e gelen hükümet üyeleri ve ordu komutanlarıyla bir araya gelir. Başbakan İsmet Paşa, Savunma Bakanı Kazım Özalp Paşa ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'ın katıldığı toplantıda Hilafet ile Şer'îye ve Evkaf Bakanlığının kaldırılması ve öğretim kurumlarının birleştirilmesi kararı alındı⁴⁵.

Şubat ayının sonlarında belirlenen 1924 yılı bütçesinde halifeye ayrılan pay çeşitli çevrelerde yeniden tartışmalara neden oldu. 25 Şubat'taki bütçe görüşmelerinde İzmir milletvekili Şükrü Bey, din ile siyasetin ayrılması gerektiğini dile getirerek halifeliğin kaldırılmasını meclisin gündemine getirmişti⁴⁶. Mustafa

⁴² Mektupların tam metni için bakınız: için bkz., Seçil Karal Akgün, *Halifeliğin Kaldırılması ve Laiklik*, Temel Yay., İstanbul, 2006, ss.167-168

⁴³ İslam Ansiklopedisi, a.g.e., s.264

⁴⁴ Atatürk, a.g.e., s.562

⁴⁵ Atatürk, a.g.e., s.563

⁴⁶ Berkes, a.g.e., s.515

Kemal de 24 Şubat'ta Ankara'ya döndükten birkaç gün sonra İsmet İnönü ile birlikte Şer'iyeye vekili Mustafa Efendiyi ziyaret etti. Basın gelişmeleri yakından takip ediyordu. Haberlerde Hilafetin kısa bir süre içerisinde kaldırılacağına dair görüşler hakimdi⁴⁷.

1 Mart 1924'te meclisin yeni döneminin açılış konuşmasında, Mustafa Kemal, çıkartılmasına karar verdikleri bu üç kanun teklifini üstü kapalı bir şekilde açıkladı. 2 Mart'taki Halk Fırkası grup toplantısında bu görüşler üzerine hazırlanan kanun teklifleri tartışıldı⁴⁸. İlk oturumda Urfa milletvekili Şeyh Safvet Efendi ve 50 arkadaşının teklifi görüşüldü. Halifeliğin kaldırılmasını öngören kanun teklifinin gerekçesi Anadolu İhtilali'nin gerekçesini özetler niteliktedir; "Türkiye Cumhuriyeti dahilinde hilafet makamının varlığı, Türkiye'yi iç ve dış siyasetinde iki başlı olmaktan kurtaramadı. Bağımsızlığına ve ulusal yaşamında ortaklık kabul etmeyen Türkiye'nin, şeklen ve üstü kapalı bile olsa ikiliğe tahammülü yoktur. Yüzyıllardan beri Türk Ulusunun felakete sürüklenmesine ve bir Türk İmparatorluğu'nun sonuna kadar yok olmasına neden olan hanedanın, hilafet kisvesi altında Türkiye'nin varlığı için daha etkili bir tehlike olacağı tecrübelerle kesinlik kazanmıştır. Bu hanedanın ilişkisi olan her durum, ulusal varlığımız için kesinlikle tehlikedir. Aslında Hilafet, İslamda hükümet anlamında kullanılmış ve hükümet görevi görmek üzere konulmuş olup, dünyevi ve dinsel işleri üstlenmiş olan bugünkü İslam hükümetinin, yanında bir de halifeliğin varlığına neden yoktur. Türk Ulusunun selametini korumak için gerçeğin yolundan gitmekten başka davranış tarzına gerek yoktur. Artan karışıklığın açık ve kesin olarak çözümü için ekteki tasarının derhal ve ivedilikle görüşülerek yasalaştırılmasını öneririz." Teklif, ikinci oturumda kabul edildi.

Üçüncü oturumda Siirt milletvekili Halil Hulki ve 51 arkadaşının hazırladığı Şer'iyeye ve Evkaf ve Erkan-ı Harbiye-I Umumiye Vekaletinin kaldırılmasını öngören kanun teklifi ve Saruhan milletvekili Vasıf Bey ve 57 arkadaşı tarafından hazırlanan eğitim ve öğretimin birleştirilmesini isteyen kanun teklifi görüşüldü. aynen kabul edilen kanunla dinsel eğitim ve hilafet sorunu ile içiçe geçmiş bir durumdaki eğitim

⁴⁷ Hasan Türker, *Türk Devrimi ve Basın 1922-1925*, Dokuz Eylül Yay., İzmir, 2000, ss.165-173.

⁴⁸ Atatürk, a.g.e., s.564

öğretim sorunu yeniden düzenlendi⁴⁹. Ayrıca "Din ve ordunun siyasetle ilgilenmelerinin birçok sakıncalar doğuracağı, bu gerçeğin birçok uygar ülkede temel ilke kabul edilmiştir. Yeni bir hayat varlığı sağlamakla yükümlü olan Türkiye Cumhuriyeti siyasal örgütünde bu bakanlıkların olması uygun değildir" gerekçesiyle, Şer'îye ve Evkaf Vekaletinin kaldırılmasına ve başbakanlığa bağlı bir Din İşleri Başkanlığı'nın kurulmasına karar verildi. Dördüncü oturumda ise aynı teklifte önerilen Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekaletinin kaldırılması kabul edildi.

TBMM 3 Mart 1924'te bu üç kanun teklifini görüşmek için toplandı ve kanun teklifleri üzerindeki görüşmelere geçildi. Halil Hulki ve 51 arkadaşının önergesi kabul edilerek, 429 sayılı kanunla Şer'îye, Evkaf ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Bakanlıkları kaldırıldı. Aynı oturumda Vasıf Bey ve 57 arkadaşının önergesi kabul edilerek, 430 sayılı kanunla, eğitim ve öğretimin birleştirilmesi kabul edildi. Medreseler de dahil, tüm eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlandı. Eğitim laik ve parasız oldu ve ilköğretim tüm vatandaşlara zorunlu hale getirildi.

Verilen aranın ardında Şeyh Saffet Efendi ve 50 arkadaşının önergesinin görüşmelerine geçildi. Milletvekillerinin kanunun birinci maddesi üzerinde bazı konuşmalarının ardından, 431 sayılı kanunla halifeliğin kaldırılmasına ve Osmanlı hanedanının on gün içinde Türkiye dışına çıkarılmasına karar verildi⁵⁰. Onüç maddelik bu kanunun önemli maddelerine göre⁵¹;

1. madde: Halife hal'edilmiştir. Hilafet, hükümet ve cumhuriyet mana ve mefrumunda esasen mündemiç olduğundan Hilafet makamı mülgadır.

2. madde: Mahlu' Halife ve Osmanlı saltanatı münderisesi hanedanının erkek, kadın bilcümle azası ve damatlar Türkiye Cumhuriyeti memaliki dahilinde ikamet etmek hakkından sonsuza dek memnurdurlar.

4. madde: İkinci maddede mezkur kimselerin Türk vatandaşlık sıfatı ve hukuku merfudur.

Böylece, Osmanlı Devleti' in son kalıntısı ve cumhuriyet yönetimi için tehlike haline gelmiş olan halifelik tarihe karıştı. Kaldırılan bakanlıklar yerine, başbakanlığa

⁴⁹ Turan, 3. Kitap, s.68.

⁵⁰ Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam, C.III, Remzi Kitapevi, 2006, ss.171-172.

⁵¹ Kanunun tam metni için bakınız: Turan, 3. Kitap, s.327.

bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı ile Genelkurmay Başkanlığı kuruldu.

431 sayılı yasa, Abdülmecit ile Osmanoğulları ailesinin bütün erkekleri, damatları, kadınları ve o kadınlardan doğan bütün çocukların Türk vatandaşlığından çıkarılmalarını ve Türkiye topraklarında oturmamaları hükmünü içeriyordu. Halife ve ailesi hemen, diğer hanedan üyeleri ise on gün içinde bir daha dönmek üzere yurtdışına çıkarılacaklardı⁵².

Yasa onaylanır onaylanmaz, İstanbul Valisi Haydar Bey ile Emniyet Müdürü Sadettin Bey Dolmabahçe Sarayına giderek Abdülmecit'e derhal yola çıkmak için hazırlanmasını söylediler. Öfkeye kapılan Abdülmecit önce kararın uygulanmasına direndi fakat emniyet müdürü gerekirse kendisini zor kullanarak götürmek için emir aldığını bildirdi. Sarayın sarılmış ve telefon hatlarının kesilmiş olduğunu öğrenen Abdülmecit karara boyun eğmek zorunda kaldı⁵³.

Diario de la Marina gazetesi halifeliğin kaldırılmasını ertesi günkü sayısında başsayfadan duyurdu. *Ankara Hükümeti halifeliği kaldırdığını açıkladı* başlıklı haberde şu detaylara yer veriyordu;

"Ankara Hükümeti dün kabul ettiği kanunla halifeliği kaldırdı. Kanuna göre şimdiki Halife Abdülmecit bu ünvanını koruyarak İstanbul'da oturmaya devam edemeyecek.

Kabul edilen kanuna göre hanedan soyundan başka biri de bu makama atanmayacak.

Ankara'daki Meclis'in aldığı karara göre halife ve ailesi yakında Türkiye'den sonsuza kadar sınır dışı edilecek. Türkiye kanunlarına göre halifenin ülkeden atılmasının ardından Türk vatandaşlığını kaybedecek.

Siyasi çevreler Ankara'daki milliyetçi meclise en zorlu şartlarda bile destek veren halifenin bu kararı tanımayacağını ve müslümanlara başkanlık etmeye devam edeceğini söyleseler de, İstanbul'da oturmayan ve VI. Mehmet gibi müttefiklere sığınan bir halifenin müslümanlar tarafından itibar görmeyeceğini söylüyorlar."⁵⁴

Sınırdışı edilmesi sonrasında İsviçre tarafından kabul edilen Abdülmecit, 4 Mart 1923 sabahı hanedan üyeleri ve hizmetlilerden oluşan 234 kişi ile yurtdışına

⁵² 16 Haziran 1952'de hanedanın kadın üyelerine, 15 Mayıs 1974 tarihinde çıkarılan bir kanunla da erkek üyelerine Türkiye'ye dönme izni verilmiştir. Bkz., Murat Bardakçı, *Son Osmanlılar*, İstanbul, 1991, Ek. VI, ss.155-156.

⁵³ M. Kamran Ardaçoç, *Hilafet Meselesi*, Petek Yay., İstanbul, 1955, ss.49-58.

⁵⁴ *Diario de la Marina*, 04.03.1923, b. 1, s. 1,16.

çıkartılmıştır. Abdülmecit, İstanbul'dan ayrılışı sırasında hiçbir gazeteciye demeç vermemiş, özel treniyle İsviçre'ye hareket ettikten ve tren Bulgaristan sınırını geçtikten sonra özel kalem müdürü aracılığıyla bir beyanat vermiştir; "Söyleyeceğim sözler milletin kararı karşısında boyun eğmekten ve talih ve kaderin cilvelerine göğüs gereceğimi bildirmekten ibarettir. Millete daima duacıyım. Şimdilik İsviçre'ye gidiyoruz. Bilahare başka bir yerde ikamet etmek üzere karar vereceğim. Yabancı devletlerin aşırı isteklerine alet olmayacağım."⁵⁵ demişti. Ancak İsviçre'ye ulaştığı andan itibaren aldığı telgraflarla umutlandı. 11 Mart 1924'te TBMM'nin halifeliği kaldırmasının yersiz ve yolsuz olduğunu açıklayan bir basın bildirisi yayınladı⁵⁶. Ona göre bu makam yalnız Türklerin değil, bütün Müslümanların dinsel ve tarihsel kurumuydu ve tek yanlı bir kararla kaldırılamazdı. Abdülmecit dünyaya halifeliğin yeniden canlanması için bir Din Şurası toplanması gerektiğini ve bütün Müslümanlardan yardım beklediğini bildirmiştir.

Diario de la Marina halifeliğin kaldırılması ile ilgili geniş haberini 5 Mart 1924'te yayımlar. *Dün Türkiye'de halifelik resmen kaldırıldı ve halife hiç vakit kaybetmeden sınıra gitti, özel trenine bindi* büyük başlığı ile verilen haber şöyledir;

"Türkiye'de halifelik bugün resmen kaldırıldı ve halife Abdülmecit Efendi başkentten İsviçre'ye gitmek üzere ayrıldı.

İstanbul Valisi ve Kamu Güvenliği Genel Müdürü, polis eşliğinde Dolmabahçe sarayına gittiler. Tahtında son kez oturan halifeye, Ankara Milli Meclisi'nin aldığı sınırdışı kararını okudular.

Ona tahtan inmesi ve aynı gün içinde İstanbul'u terk etmek üzere hazırlık yapması emrini verdiler. Bir saat sonra iki karısı ve ilk doğan oğluyla birlikte halifeyi taşıyan araba Çatalca'ya doğru hareket etti. Sınırdışı, kendisini batıya götürecektir bir tren bekliyordu.

Devlet Bakanı İsmet Paşa, çünkü halifeliğin kaldırılması ve halifenin sınırdışı edilmesi tartışmalarında Ankara Büyük Millet Meclisi'nde aşağıdaki açıklamaları yaptı:

"Dinimiz halifeliğin kaldırılmasından dolayı hiçbir değişime maruz kalmayacaktır. İdeallerimiz kadar yüksek prensipler temelindedir ki, istekleriyle bizlere yön veren halkımıza, memurlara ve ordunun askerlerine yöneldiğimiz amaçları açıkça söylemekte tereddüt etmedik.

⁵⁵M. Kamran Ardağ, a.g.e., s.69.

⁵⁶ Bildirinin tam metni için bakınız: için bkz., Seçil Karal Akgün, **Halifeliğin Kaldırılması ve Laiklik**, Temel Yay., İstanbul, 2006, s.224

*"Bedeli ne olursa olsun halifeliğin kaldırılmasını kararımızı sonuna kadar savunacağız. Tüm önlemleri aldık. Yunanlılarla savaşarak ve halife'yle mücadele ederek aldığımız İstanbul bugüm bizimdir. Aynı çabayı gösterdiğimiz taktirde bizde kalmaya devam edecektir. Diğer müslümanlar bize dostluk gösterdiyse, bunun nedeni halifenin bizimle olması değil, güçlü olmamızdandır."*⁵⁷

Hilafetin kaldırılmasına en sert tepki Hindistan'daki Müslümanlardan gelmiştir. Hilafet Hareketi'nin liderleri Mustafa Kemal'i nankörlükle suçlamışlar hatta İslam'a ihanet eden biri olarak göstermişlerdir⁵⁸.

Hindistan'daki Hilafet Hareketi 1919'da Müslüman aydınlar ve ulema tarafından kuruldu. Hareketin amacı, İngiltere'ye baskı yaparak Türkiye ile daha uzlaşmacı olmalarını sağlamaktı. İngilizlerin Türkiye ile savaşması halinde Hindistan'da bağımsızlık ilan edileceği tehditleri bile yapmışlardı⁵⁹. Hilafet Hareketi'nin Hindistan'da topladığı bağışlar, Milli Mücadele'ye önemli mali destek vermiştir⁶⁰. Atatürk'ün Hindistan Merkez Hilafet Komitesi Başkanı Seyyid Çutani'ye 9 Kasım 1922'de gönderdiği mektupta, onun 17 Eylül'de İzmir'in kurtuluşu ile ilgili gönderdiği mektuba teşekkür etmiş ve gönderdikleri yardımların devamını istemiştir⁶¹.

Diario de la Marina gazetesinde 8 Mart'ta *Müslümanlar halifeliğin yeniden geri gelmesini istiyorlar* başlıklı haber, Delhi'den verilmiştir.

*"Hint müslümanlarının liderlerinden Muhammet Ali, dün Aligar camiinde, Ankara'daki milliyetçi Türkleri eleştiren vaazında hakları olmadan halifelik makamı kaldırdıkları söylemiştir. Hindistan'dan olayın kabul edilmediğini ve halifeliğin geri gelmesinin istendiği bildirilmektedir."*⁶²

3 Mart 1924'te halifeliğin kaldırılmasının ardından Hicaz ve Filistin'deki otoriteler tarafından Kral Hüseyin halifeliğe aday gösterildi. Ancak Mısır ve Hindistan'daki Müslümanlar tarafından bu öneri benimsenmedi. Aynı dönemde Fas

⁵⁷ EK 16 – *Diario de la Marina*, 05.03.1924, b. 2, s. 1.

⁵⁸ İskender Gökcalp – François Geogron, *Kemalizm ve İslam Dünyası*, çev. Cüneyt Akalın, İstanbul, Arba Yay., 1990, ss.33-34.

⁵⁹ Gökcalp, a.g.e., s.28.

⁶⁰ Detaylı bilgi için bakınız: Müderris Alptekin, *Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları*, ATAM, Ankara,1974, ss. 554-563

⁶¹ Atatürk'ün Bütün ..., a.g.e., ss.111-112

⁶² *Diario de la Marina*, 08.03.1924, b. 2, s. 1.

Sultanı, Mısır Kralı ve Afganistan kralı da müstakbel halife olarak anılmaktaydı. İslam dünyasında bu gelişmeler yaşanırken 9 Kasım 1924'deki Vatan gazetesinde, Abdülmecit'in istifa etmeyeceğini duyuran ve İslam alemine hükümeti şikayet eden bir mektup yayınlanmıştır⁶³.

İslam dünyasında halifeliği geri getirebilmek, bu kurumun yaşayabilmesi için çözümler geliştirmek için sayısız toplantı girişimi yapılmış, önerilerin somutlaştırılmasına çaba gösterilmiştir. Ancak uzun bir süre kamuoyunu mesgul eden önerilerin hiçbiri tam bir görüş birliği ile benimsenmedi.

Diario de la Marina halifelik konusundaki son haberde Kalküta'da toplanan özel bir konferansı ile ilgili bilgi verilmiştir.

"Kral Hüseyin bu ayın 11'inde halifeliğini ilan etti ve bu karar Cidde, Halep, Şam ve Beyrut'ta kabul gördü. Ancak Hindistan'dan tepki geldi ve karar kabul edilmedi.

*19 Mart 1924'te Kalküta'da toplanan özel halife Konferansı'nda Hindistan müslümanları halifeliğin Türkiye'de devam etmesini istediklerini açıkladılar."*⁶⁴

Mayıs 1925'te El Ehzer ulemasının Kahire'de, Haziran 1926'da İbni Suud'un Mekke'de, 1931'de Kudus'te, 1932'de Madras'ta ve 1945'te Cenevre'de yapılan kongrelerde de halifeliğin yeniden kurulması konusunda antlaşma sağlanamadı⁶⁵.

İsviçre'de fazla kalamayan Abdülmecit Ekim 1924'te Fransa'nın Nice şehrine taşındı⁶⁶. 23 Ağustos 1944'te Paris'te öldü ve Medine'de gömüldü⁶⁷.

Mustafa Kemal Atatürk laik bir devlet anlayışıyla halifeliğin ve dini eğitimin bağdaşamayacağını deneyimlerine dayanarak şöyle açıklıyordu; "Halifelik ve çeşitli patriklikler yüzyıllardan beri dini yetkilerinin dışında büyük ayrıcalıklar topladılar... Patrikhaneliğin ve halifeliğin ayrıcalıklarına uygun olarak hükümet, öğretim biçimini iyileştiremezdi. İmparatorluk sınırları içinde her ulus kendi dinini ve dilini öğretirdi.

⁶³ Eroğlu, a.g.e., s.230.

⁶⁴ *Diario de la Marina*, 21.03.1924, b. 1, s. 16.

⁶⁵ *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, YKY, İstanbul, Cilt 1, 4. Baskı, 2003, s.41

⁶⁶ *İslam Ansiklopedisi*, a.g.e., s.264

⁶⁷ Orhan Gazi Aşıroğlu, *Son Halife Abdülmecit*, Burak Yayınevi, İstanbul, 1992, s.130-134.

Ancak bu okullar hainlik projelerine hizmet ettiler⁶⁸.

Türkiye Cumhuriyeti'nin laikleşme yönünde en önemli adımlarından biri olan 3 Mart 1923 yasalarıyla halifelik kaldırılmış ve dini eğitim terk edilmiştir. Din ve Vakıf İşleri Bakanlığı'nın kaldırılmasıyla, vakıfların yönetimi bir genel müdürlük kurularak başbakanlığa bağlanmış, vatandaşların ibadet işleri ve din kuruluşlarını yönetmek için yine başbakanlığa bağlı bir Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur⁶⁹.

Yeni Türkiye ile ilgili Türk aydınının o dönemdeki genel kanısı, Türk Devriminin yüzyıllardır gelişimine engel olan kurumları tasfiye edip, ulusun ilerleme ve aydınlanma yolunu açmasıdır. Örneğin Fuat Köprülü Türk Devrimi ile ilgili görüşlerini kendi üslubuyla kitabında şu şekilde özetlemiştir;

"Saltanat kaldırıldıktan sonra, Osmanlı ailesinden biri halife olarak seçilmişti. Halbuki, Müslümanlıkta, esasen halife diye bir şey yoktu. İslamda ilk halifeler, gerçekte, o zamanki İslam cumhuriyetinin başkanlarıydı. Bu nedenle, İstanbul'da halife namıyla Osmanlı ailesinden birisinin oturması ve Türkiye Cumhuriyeti dahilinde hilafet diye bir mevki bulunması, hem anlamsız hem de zararlıydı. Cumhuriyet idaresi bu anlamsızlığı ortadan kaldırdı; bütün Osmanlı ailesini sınır dışı etti. Kurun-ı Vusta yadigarı olan medreseleri, dini mahkemeleri kapattı; halkı soymaktan ve kötü yollara sevk etmekten başka hiçbir faydası olmayan tekkeleri ortadan kaldırdı. Medeniyet dünyasının her tarafında olduğu gibi din ve dünya işlerini ayırdı. Mahkemelerimizde Avrupa milletlerinin en iyi kanunlarını uygulamaya, memleketin her tarafında demiryolları, şoseler, fabrikalar, limanlar, şirketler, bankalar yapılmaya, ilim ve fen teşkilatımız hızla ilerlemeye başladı.

*Özetle, bugün bütün memleket, büyük Gazi'nin açtığı nurlu medeniyet yolunda, onun rehberliğiyle yürüyor."*⁷⁰

Bernard Lewis'e göre ise ulema geçmişte birçok kez reformcuların işini geciktirmiş veya bozmuştu. "Mustafa Kemal onların kemalist devrimi engellemesine izin veremezdi. Mart 1924'te hilafetin ile birlikte şeyhülislamlık makamı kaldırıldı ve dini okullar ve medreseler kapatıldı. Sonrasında Şer'îye mahkemelerinin de kapatıl-

⁶⁸ M.K. Atatürk'ün New York Herald muhabirine demeci, 2 Mayıs 1924, Atatürk'ün Söylev..., a.g.e., ss.602-603

⁶⁹ Turan, a.g.e., s.57.

⁷⁰ Köprülüzaade Mehmed Fuad, *Milli Tarih*, Amedi Matbaası, İstanbul 1928, s.162. akt. Mesut Çapa, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Tarih Öğretimi", A.Ü. TİTED, S. 29-30, Mayıs-Kasım 2002, s.46.

masıyla Osmanlının teokratik düzeni ve ulema sınıfının hierarşik yapısı tamamen bozuldu. Bu Mustafa Kemal'in teokrasiye karşı taaruzuydu. "71

Türkiye'den uzak coğrafyalarda ise *Yeni Türkiye*'deki gelişimi tarafsız değerlendirebilmek, özellikle o dönemde, çok zordur. Bu zorlukların başında, Türkiye ile ilgili bilginin Avrupa'da yazıldığı haliyle Güney Amerika'da öğrenilmesi gelir. Dini öğretilere göre hristiyanların karşısındaki güç, müslümanlığı savunan ve yayan milletlerdir. Bu uğurda bin yıldır mücadele edenlerin ise Araplardan daha çok Türklerin olmasından dolayı da katolik kurumların yoğun baskısı altında yaşayan Latin Amerikalı toplumların Türklere karşı önyargılıdır. O nedenle bir Küba aydını olan Tiburcio Castañeda'nın 10 Mart 1923'te yaptığı yorumundaki şaşkınlık ifadelerini bu çerçevede yorumlamak gerekir. Aylardır müslümanlar aleyhine tavır alan ve hristiyanları mücadeleye çağıran Castañeda, Türkiye'de gerçekleşmesini beklemediği gelişmeler karşısında adeta bocalamıştır. Yorumunda *Yeni Türkiye*'nin kendi milleti ve tüm insanlık adına attığı bu tarihi adımı alkışlamak gerektiğini bilmekte ancak bunu dile getirirken geçmişte söylediği tüm sözleri geri almak istemediği izlenimi uyandırmaktadır. Ona göre bu gelişmeler Mustafa Kemal'in sonunu getirecek ve Türk halkı karanlık günlerine geri dönecektir.

*"Görüşümüze göre, ayın 3'ünde Ankara'daki Türkiye Cumhuriyeti Meclisi'nde alınan karar uyarınca din eğitiminin ve kilisenin en büyük başkanının, yani halifeliğin kaldırılması, aşağıdaki nedenlerden dolayı çok kısa bir süre sonra Kemal Paşa'nın Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı'ndan düşürülmesiyle sonuçlanacaktır."*72

Sebepli sebepsiz savaşan, hiçbir medeni vasfı olmayan, köleleştirdiği onlarca hatta yüzlerce kadınla yaşayan, hristiyanlıkla yüzyıllardır mücadele eden bir millet olduğu öğretilen Türklerin, gerçekte böyle olmadığını yazar bilmektedir. Ona göre Mudanya Antlaşması'ndan sonra Türkler barış masasına ilk oturan olmuşlar, ülkelerini zalim işgalcilerden temizlemişler, tek eşliliği benimsemişler ve Meclislerinin olduğu şehirde bile hristiyan ibadetlerine serbestlik getirmişlerdir. Üstelik yazar satır aralarında Mustafa Kemal önderliğindeki *Yeni Türkiye'nin* yaptığı

⁷¹ Lewis, a.g.e., s.261

⁷² EK 17 – Tiburcio Castañeda, "Müslüman Halifeliğinin kaldırılması ve Ankara'daki cumhuriyet meclisi için dini öğretim", *Diario de la Marina*, 10.03.1924, b. 1, s.1.

devrimlerle, din kisvesi altında milleti uyuşturan ve sömürenlere ağır darbe vurduğunu belirtmiştir.

Castañeda'nın Hilafetin kaldırılmasının ve eğitimden din baskısının kaldırılmasının ardından kaleme aldığı makalesinde Türklere karşı ölçülü ve temkinli bir takdir vardır. Yazar bu gelişmeleri sadece İslam dünyası için değil, tüm insanlık için büyük bir ilerleme olarak yansıtmak yerine hilafetin kaldırılmasıyla Türklerin, İslam'a ve bu yaşayışa sahip İslam dünyasına adeta "ihamet ettiğini" söylemektedir. Bu yorumun altında Küba'da ağırlığını koruyan kilisenin etkisini görmek mümkündür. İspanyol ve katolik bir ailden gelen Castañeda, hristiyanlık içindeki benzer kurumları hedef alan bir yazı yazmaktan imtina etmiştir. Dinin devletten üstün olduğu görüşünün hristiyanlık aleminde İslamiyetten daha fazla kabul görmesinden dolayı Castañeda, *Yeni Türkiye*'nin kurucularının dini kurumların gücünü kıramayacağı görüşündedir.

"Muhammet'in öğretilerinde, Arapların dünyaya yayılmak için benimsediği iki temel dayanak vardır. Birincisi dini yaymak adına savaş ve fetihle önem vermek ve bununla birlikte Kuran'daki Muhammet'i öğretmek ve ulemalar ile birlikte tüm müslümanların başı olan halifenin varlığını zorunlu kılmak.

İkinci dayanak, aynı dini eğilimlerle çok eşliliğe izin vermek ve hristiyanlarla savaşanların ya da savaşırken ölenlerin gittiği, güzel hurilerin olduğu bir gökyüzünün kesin varlığına inanmak.

O nedenle hilal bayraklarının altında gizledikleri ihtirasları, yeni topraklar kazanmak için diğer halklarla sürekli savaşmaktır. Zenginler için haremli sultanların sunduğu dünyevi eğlencenin aynısı hristiyanlara karşı savaşarak ölen askerlere vaadedilmiştir.

Ankara Meclisi bu iki kurumu temelinden ezmeyi kasıtlı olarak istemektedir. Din öğretisinin hükümlerinden, Kuran'ın ezberlenmesiyle öğrenilen din ve görkemli mezar ödülü de kaldırılmaktadır. Haremler kaldırılmasa da, Kemal Paşa birden fazla kadına sahip olmaya yani poligamiye karşıdır.

İstanbul'da yayınlanan Fransız ve İtalyan gazetelerinden aldığımız haberlere göre, kimse Kemal Paşa'yı takip etmiyor ve Avrupa Türkiye'sinde ve özellikle İstanbul'da eskiden olduğu gibi pekçok harem bulunuyor.

Biz özünde poligaminin kaldırılmasını yürekten alkışlıyoruz. Ancak şimdi, Arap dünyasının savaşarak dünyaya yayılmasının, ki bu onların mesleği, ve savaşarak hayatını kaybedenlere sonsuza dek vaadedilenlerin nedenlerini açıklıyoruz.

Ankara'nın ilan ettiği dini eğitimin kaldırılmasıyla, köylüleri dinden ayırabilme gücüne ulaşılacaktır. Hangi amaçla?

Çünkü tüm dünyada din, Türkiye'deki gibi, Rusya'da ve Avrupa'da, köylülerin acularından ve ızdıraplarından kaçabilecekleri bir sığınaktır.

Tüm halkların savaşçılarını farklı ufuklar açarak, onların savaş ile ilgili içlerindeki endişeler yokedilmek istenir.

Kemal Paşa'nın en iyi arkadaşlarından İsmet Paşa, üç gün boyunca dini eğitime karşı oy kullandıktan sonra, Yunanlılara karşı kazanılan zaferi tüm Anadolu halkına ve genel olarak tüm Asya Türkiye'sine verirken, esas olanın onların savaşçı ruhları olduğunu söylerken haklıydı. Ancak Kuran örneklerine el konulduktan, camileri kapattıktan, Muhammet'in öğretisiyle zafer için savaşanlara vaadedilen hazlarla dolu sonsuz bir hayatı sunan müslüman azizleri ya da ulemaları kaldırdıktan sonra da bu savaşçı ruhlarını koruyabilecekler mi?⁷³

Makalesinin sonunda halifelik makamı ile ilgili gelişmeleri özetleyen Castañeda, hilafet makamına aday olanların durumlarını incelemektedir:

"Halifeliğin kaldırılması müslümanlar arasında büyük protestolara neden olacaktır. Ünvanları alınan bu halifenin yerine üç aday olacaktır; Mekke'deki Hicaz kralı, İngiliz Hindistanı'ndaki yetmiş milyon müslümanın başı Ağa Han ve Mısır'a iltica ederek halifeliğini sürdüreceği söylenen ünvanları alınmış halife Abdülmecit Efendi.

Tabii ki müslüman dini öğretileri kaldırmak arkasından halifeliğin de kaldırılmasını gerektirir çünkü, eğer din kaldırılmışsa dini lider neye başkanlık edecektir?

Halife'nin Mısır'a iltica edeceği söyleniyor. VI. Mehmet de, aynı Ankara Meclisi tarafından kaldırılan sultanlığı bırakmış, bir süre Malta adasında kaldıktan sonra şimdilerde yaşadığı İsviçre'ye gelmiştir.

Bazılarının inancına göre İstanbul'da oturan müslüman halifesinin ünvanlarının alınmasının nedeni, Cumhuriyet'e karşı olanların merkezi durumuna gelen bu makamla ilgili korukuların Kemal Paşa'yı buna mecbur etmesidir. Eğer bu engellenmişse, Kemal Paşa'nın Meclis'i ve Ankara'daki hükümeti bir ay içinde İstanbul'a taşıyacağı söylenmektedir.

Beklenildiği gibi halkları bütünleştirici bu saygıdeğer makam için birisi halifeliğini ilan edecek mi?

Ağa Han, Kalküta'daki İngiltere Hindistan'ının müslümanlarının lideri; Ali, aynı Hindistan'ın Melabar şehrindeki milliyetçi müslümanların etkin siyasi lideri; Başkenti Mekke olan Hicaz'ın kralı, halifelik için Abdülmecit Efendi'nin yerine adı en çok geçen kişilerdir.

⁷³ Castañeda, a.g.m., s.1,16.

Muhammet'in yaşadığı ve öldüğü bu nedenle müslümanlaraca kutsal sayılan yerde oturmaktadır. Ancak Arap Krallığı'na Hijaz, Irak ve Ürdün'den sonra Filistin'i de eklemeye çalışması İngilizler tarafından hoş karşılanmamıştır."⁷⁴

⁷⁴ Castañeda, a.g.m., s.16.

SONUÇ

Lozan Barış Konferansı'nın ilk evresine kadar Küba'da Türklerin bu varoluş mücadelesine şüpheyle bakılmıştır. Atatürk'ün ve devrim liderlerinin Osmanlı padişahına özendikleri, hayalperest oldukları, yeni maceralarla dünyayı yeniden savaşa sürükleyecekleri varsayılmıştır. Bu dönemde Yunanlıların Batı Anadolu'da ve Doğu Trakya'daki, İtilaf Devletleri'nin ise boğazlardaki sözde haklarını savunan yazılar yazılmıştır. Devrim liderlerinin, kişisel hırslarının ve ihtiraslarının esiri olacakları düşünülmüş, barış görüşmelerinin uzamasının nedeninin yeni bir savaşa hazırlık evresi olduğu önyargısıyla olaylara yaklaşılmıştır. Haberlerin yorumlarında Türklerin savaşmak için bahane aradıkları izlenimi açıkça görülmektedir.

Türk önderlerin samimi düşünceleri, barış görüşmelerinin ikinci evresinden itibaren anlaşılmaya başlamıştır. Lozan Antlaşması'nın imzalanmasının ardından yapılan yorumlar ise genelde Türklerin lehinedir. Vatanını işgal edenlerle mücadele eden bir ulusun, uygar ve çağdaş düşüncelerle yeni bir ülke kurmak istemesi takdirle karşılanmıştır. *Yeni Türkiye*'nin Küba'da böyle görülmesindeki en önemli neden ise İtilaf Devletleri'nin Mudanya Ateşkesi'nden itibaren yürüttükleri ikiyüzlü politikaların, adaletsiz uygulamaların ve propaganda amaçlı yaydıkları yalan haberlerin ortaya çıkmasıdır.

Aynı dine ve benzer kültüre sahip olan Kübalının, İtilaf Devletleri'nin propaganda tuzağına düşmesi ya da düşmüş gibi görünmesi olağandır. Ancak aydın bir kişinin akıl, mantık ve insanlık için doğru olduğuna inandığı bir durumda da Türklerin yanına geçmesi de bir o kadar kabul edilebilir bir davranıştır. O nedenle *Yeni Türkiye*'nin doğuşu ve halifeliğin kaldırılması süreçleri, Küba aydınları tarafından birkaç sene önceki olaylara göre çok daha objektif yorumlanmıştır.

Gözden kaçırılmaması gereken başka bir konu da Küba'nın 1922-1924 yılları arasında yaşadığı ekonomik sorunlardır. Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından ülkenin temel gelir kaynağı olan şekerin fiyatı uluslararası pazarlarda büyük düşüşler göstermiştir. 1920'lerin sonunda Küba'da ekonomik bunalım nedeniyle ortaya çıkan sosyal kargaşayı önlemek ve seçimlerde desteklediği adayın başarılı olmasını sağlamak için ABD adaya askeri müdahalede bulunmuştur. Ekonomik

sorunlarını çözemeyen ABD himayesindeki Küba Cumhuriyeti'nin iç politikadaki sorunları da 1921'den itibaren artarak devam etmiştir.

Belirli ölçülerde baskı rejimi uygulanan Küba'da basının yurtdışı haberlere ilgisi en yakın ilişkiler içerisinde olduğu İspanya ile sınırlı kalmıştır. Araştırmamda yararlandığım Küba'nın en yüksek tirajlı ve en saygın gazetesi *Diario de la Marina*, hukuk ve hekimlik alanlarında iki doktora sahibi, Havana Üniversitesi öğretim görevlisi ve tarih araştırmacısı Tiburcio Castañeda'yı yurtdışı haber editörlüğüne getirmiştir. Castañeda, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da olan gelişmeleri *Diario de la Marina* için yorumlamış, yazı dizileri ve makaleler yazmıştır.

Türkçenin bilinmemesi nedeniyle Kübalılar Türkiye'deki gelişmeleri, Sevr Antlaşması'nı hayata geçiremeyen müttefiklerin kaynaklarından takip etmek zorunda kalmışlardır. Bunun sonucunda Türk Devriminin ilk dönemlerinde bu hareketin nedenleri ve amaçları hakkında yeteri kadar bilgi edinememişlerdir. Ancak *Diario de la Marina* gazetesindeki saygın yazar kadrosunun yanısıra Castañeda'nın Fransızca ve İngilizce bilmesi sayesinde gazete haberlerini farklı kaynaklara dayandırabilmiştir.

Anadolu İhtilali'nin son safhasının Küba'daki algısı "*Türklerin savaşı devam ettirmek ve yaymak niyetinde oldukları*" şeklindedir. Bu algıya göre Türkler savaşmaya devam etmek için her fırsatı değerlendirecektir. Türklerin İzmir, Bursa ve Çanakkale'yi işgalden kurtarmakla yetinmeyeceğini, İstanbul, Boğazlar ve Doğu Trakya'nın ardından Balkanlar'a doğru ilerleyişini sürdüreceğini varsaymışlardır. Milli iradenin, milli egemenliğe dayanan bir ulus devlet kurmak ve parlamenter sistemi benimsemek istemesi Küba'da tam olarak algılanamamıştır. Gazetelerdeki bazen ağır sözler içeren yorumlarda Atatürk'ün sultan-halife olmak istediğini, devrimci kadronun "*haddini aştığını*" söyleyen yazılar yayınlanmıştır.

Ancak Lozan görüşmelerine giden İsmet Paşa'nın ısrarlı barış isteği ve Türk halkının anayurtlarından işgalcileri atma arzusu Küba'daki savaş dönemindeki algıyı değiştirmeye başlamıştır. Her ne kadar yoğun bir propagandayla dünya kamuoyu Türklerin aleyhine yönlendirilse de, görüşmelerin ilk haftasından itibaren Türk delegasyonunun görüşleri kabul edilebilir görülmeye başlamıştır.

Küba Türk Devrimi'nin ve Anadolu İhtilali'nin sağlıklı bir analizini yapamadığı ve hatta bu hareketin amacını tam olarak algılayamadığı için saltanatın kaldırılmasını da gerektiği gibi yorumlayamamıştır. Yüzlerce yıllık bir devletin yıkılmasının, Osmanlı hanedanlığının saltanatının kaldırılmasının, hakimiyetin millete geçmesinin etkileri ancak Lozan Antlaşması'nın imzalanmasının ardından görülmektedir. Cumhuriyetin ilanında da bu etki hayli sınırlıdır. Küba aydınlarının yazılarında, Cumhuriyetin ilanının Türkiye için taşıdığı büyük anlam da yeterince yer almamıştır.

Küba'yı etkileyen en önemli devrim hareketi, halifelik ile ilgili olandır. Küba kamuoyunda ve Küba aydınları arasında, Müslümanlık için yüzyıllardır savaşıyan bir ulus olarak gördükleri Türklerin en kutsal makamının halifelik olduğu düşünülmüştür. Saltanatın kaldırılmasının ardından basında yeni halife ile ilgili detaylı haberler dikkat çekicidir. Halifelik meclisin üzerinde bir güç olarak görülmüştür. O nedenle halifeliğin kaldırılmasının Küba'daki etkisi diğer devrimlere göre çok daha fazla olmuştur.

Küba'daki Mustafa Kemal Atatürk algısı da incelenen dönem içinde değişmiştir. Devrimin başlangıcında pekçok yakışsız sıfatla anılan ve önyargılı düşüncelerle davranışları yorumlanan Atatürk, başardığı büyük mücadelenin ardından adeta örnek alınması gereken bir lider haline gelmiştir. Atatürk ve Türk Devrimi 1934'e kadar Küba'da yakından takip edilmiş, adanın entellektüel birikimine önemli katkılar yapmıştır.

Türk Devrimi'nin yakın coğrafyadaki etkileri çeşitli çalışmalarla incelenmiş ancak bu önemli hareketin Latin Amerika'daki yankıları ile ilgili bugüne kadar hiçbir araştırma yapılmamıştır. Türk Ulusunun ve Atatürk'ün bu uzak bölgelerde bıraktığı izler ile ilgili bilgilerimiz bazı gezginlerin röportajları, Türk diplomatların anıları ve Türkiye'yi ziyarete gelenlerin anlattıkları ile sınırlı kalmıştır. Oysa Türk Devrimi'nin ve Atatürk İlkeleri'nin evrensel boyutları, dünyanın farklı coğrafyalarında akademik ölçülerde yapılacak araştırmalarla daha belirgin hale gelebilecektir.

Türk Devrimi'nin bu coğrafyadaki etkileri günümüze kadar farklı ülkelerde ve farklı boyutlarda sürmektedir. 1922-1924 yılları arasını kapsayan bu araştırma ile aynı zamanda, Türklerin Latin Amerika'da düşünce sistemi boyutuyla bıraktığı izlerin yakınçağdaki en önemli örneğini incelemeye çalışılmıştır. Bu büyük devrim,

insanlığın aydınlanmasını istemeyen güçler tarafından başından itibaren saptırılmış, hurafelerle donatılmış, küçümsenmiş, tarihi dayanakları görmezden gelinmiş ve türlü girişimlerle yıkılmaya çalışılmıştır. Bu girişimler, Türk Devrimine karşı olumsuz düşüncelerin, şüphelerin ve tedirginliklerin yeni kuşaklarda varolagelmesine neden olmuştur.

Dünyada Türk aydınlanma hareketinin felsefe ve ideolojisinin etkilerinin belirlenmesi, devrimin haklı sebeplerini ortaya çıkartmakla kalmayacak, onun geleceğe ışık tutmasına yardımcı olunacaktır. 1922-1924 yılları arasında Türk Devriminin Küba'da Etkileri ve Küba Aydınlarının Türk Devrimi Üzerine Görüşleri'nin incelendiği bu çalışmanın, araştırmacılara yeni ufuklar açmasını ümit ediyorum.

KAYNAKÇA

GAZETE ve SÜRELİ YAYINLAR

Diario de la Marina

El Crisol

La Jornada Semanal

Vitral

MAKALELER

ARENCIBIA, Roberto Luis, "Emeterio Santovenia, El Historiador Pinareño Olvidado Por La Historia", **Vitral**, No. 71, ano XII, enero-febrero 2006.

BOURBAKIS, C. J., "Yunanistan", **Diario de la Marina**, 24.11.1922, b. 1, s. 2.

CABRUJA Y PLANAS, Jose, "Uçuş notları", **Diario de la Marina**, 18.08.1923, b.2, s. 2.

CASTAÑEDA, Tiburcio, "Büyük Savaşın Ekonomik ve Siyasi Tasfiyesi- 255", **Diario de la Marina**, 03.10.1922, b. 2, s. 1.

—————, "Büyük Savaşın Ekonomik ve Siyasi Tasfiyesi- 260", **Diario de la Marina**, 09.10.1922, b. 1, s. 1.

—————, "Dünya Hayatı", **Diario de la Marina**, 14.10.1922, b. 2, s. 1.

—————, "Dünya Hayatı", **Diario de la Marina**, 15.10.1922, b. 1, s. 2.

—————, "Dünya Hayatı", **Diario de la Marina**, 19.11.1922, b. 1, s. 2.

—————, "Dünya Hayatı", **Diario de la Marina**, 05.11.1922, b. 1, s. 2.

—————, "Büyük Savaşın Ekonomik ve Siyasi Tasfiyesi- 283", **Diario de la Marina**, 08.11.1922, b. 3, s. 1.

—————, "Dünya Hayatı", **Diario de la Marina**, 26.11.1922, b. 1, s. 2.

- , "Dünya Hayatı", **Diario de la Marina**, 05.08.1923, b. 1, s. 2.
- , "Büyük Savaşın Siyasi ve Ekonomik Tasfiyesi – 469", **Diario de la Marina**, 30.08.1923, b. 2., s. 1,5.
- , "Müslüman Halifeliğinin kaldırılması ve Ankara'daki cumhuriyet meclisi için dini öğretim", **Diario de la Marina**, 10.03.1924, b. 1, s.1,16.
- "Cuban Sugar Industry Mistakes", **The Cuba Review**, Munson Steamship Line, v.12, New York, 1931, s.34,
- ÇUKUROVA, Bülent, "Büyük Taarruz günlerinde Ali Kemal ve Siyasi Görüşleri", **A.Ü.TİTED**, S. XII/23 (2003).
- KOCABAŞOĞLU, Uygur, "XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa Topraklarında Amerikan Misyoner Faaliyetleri", **Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu'ndan ayrı basım**, TTK Basımevi, Ankara, s. 550'ten aktaran M. Emin Elmacı, İttihat-Terakki ve Kapitülasyonlar, İstanbul, Homer Kitapevi, 2005, s.138
- KÖPRÜLÜZADE, Mehmed Fuad, **Milli Tarih**, Amedi Matbaası, İstanbul 1928, s.162. akt. Mesut Çapa, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Tarih Öğretimi", **A.Ü. TİTED**, S. 29-30, Mayıs-Kasım 2002, s.46.
- MOYA Pichardo, Felipe, "Cuba Precolombiana: Sus Habitantes y Su Historia", **Gabinete de Arqueologia**, Havana, S.8, 2010 , ss.144-145
- ORTEGA, Gerardo, "Don Tiburcio Perez de Castañeda: El Marques de las Taironas", **Estampas de la Vueltabajo**, 13.09.2010.
- OVIEDO Y PEREZ DE TULEDA, Rocío, "Periodismo Hispanoamericano de Independencia y Sus Antecedentes", **Anales de Literatura Hispanoamericana**, S. 9, 1980, s.181
- ÖZÇELİK, Ayfer, "Saltanatın Kaldırılmasından Sonra İstanbul'da Durum (Felah Grubu Raporlarına Göre)", **Atatürk Yolu Dergisi**, c. III, S. 9, s.26

PRIETO CABRERA, Gerardo, "Partido Revolucionario Cubano: El Partido de la unidad", *El Habanero*, 07.04.2007.

ROJAS, Rafael, "México en Lezama", *La jornada Semanal*, Universidad Autonoma de Mexico, 04.04.2010, S. 787, s.3,

TAMKOÇ, Metin, "The question of the Recognition of the Republic of Turkey by the United States", *Milletlerarası münasebetler Türk Yılığ*, 1960, S. 1, ss.99-120'den akt. Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, TTK Yay., Ankara, 1991, s.90

KİTAPLAR

AKIN, Veysi, *Trakya'nın Türklere Devir Teslimi*, ATASE Başkanlığı Yay., Ankara, 1996.

AKKAYMAK, Ebubekir, *Ali Kemal'in Kimliği ve Siyasi Faaliyetleri*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1994, ss.33-49

AKŞİN, Aptülahat, *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, TTK Yay., Ankara, 1991.

AKGÜN, Seçil K., *Halifeliğin Kaldırılması ve Laiklik*, Temel Yay., İstanbul, 2006.

AKYÜZ, Yahya, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu*, 2. Baskı, TTK Yay., Ankara, 1988

ALPTEKİN, Müderris, *Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları*, ATAM, Ankara, 1974.

Apuntes Historia de Cuba, Impreso en Editorial, La Habana, 1965

ARDAKOÇ, M. Kamran, *Hilafet Meselesi*, Petek Yay., İstanbul, 1955.

ARI, Kemal, *Atatürk ve Aydınlanma*, Yakın Kitapevi, İzmir, 3. Baskı, 2010

—————, *Üçüncü Kılıç*, 4. Baskı, zeus Kitapevi, izmir, ss.116-123

—————, *Türk Devrim Tarihi I*, İzmir, Zeus Kitapevi, 1. Baskı.

- ARIKAN, Zeki, **Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını**, ATAM Yay., Ankara, 1989.
- ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Akım Yay., Ankara, 2003.
- , **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, TTK Yay., Ankara, 1991.
- ASLAN, Yavuz, **TBMM hükümeti**, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2001
- AŞIROĞLU, Orhan Gazi, **Son Halife Abdülmecit**, Burak Yayınevi, İstanbul, 1992
- ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Nutuk (1919-1927)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1997.
- , **Nutuk (Vesikalar)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1991.
- Atatürk'ün Bütün Eserleri**, c.13, Kaynak Yay., İstanbul, 2004
- , c.14, Kaynak Yay., İstanbul, 2004.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, ATAM, Ankara, 2006
- AYBARS, Ergün, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, 9. Basım Ercan Kitapevi, İzmir, 2004.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, **İkinci Adam**, c. 1. Remzi Kitabevi, İstanbul, 1988,
- , **Tek Adam**, c.III, Remzi Kitabevi, 21. Baskı, İstanbul 2006
- BARDAKÇI, Murat, **Son Osmanlılar**, İstanbul, 1991, Ek. VI.
- BAYDAR, Mustafa, **Atatürk ve Devrimlerimiz**, İstanbul, 1973.
- BAYTOK, Taner, **İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı**, Başnur Matbaası, Ankara, 1970.
- BELLEN, Fahri, **Türk Kurtuluş Savaşı**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1993.
- BERKES, Niyazi, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, İstanbul, YKY, 5. Baskı, 2003, s.515
- BIYIKOĞLU, Tevfik, **Trakya'da Milli Mücadele**, TTK Yay., c.1, Ankara, 1992.
- BİLSEL, M. Cemil, **Lozan**, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul, 1933, c.2.
- CABAL, Constantino, **Nombres de España. Nicolás Rivero**, Instituto de Estudios Asturianos, 1950, ss.113-114.

- CAIRO, Ana, **Antonio Güiteras:100 Anos**, Santiago de Cuba, Editorial Oriente, 2007.
- CASTELLANOS, Jorge Luis C., **Cuba y La Habana**, Madrid, Limite Visual, 1999.
- CEBESOV, Ali Fuat, **Siyasi Hatıralar I**, İstanbul, 1967.
- CORTADELLAS NIETO, Rafael, **Dignidades Nobiliarias en Cuba**, Ediciones de Cultura Hispanica, Madrid, 1954
- Cumhuriyet Ansiklopedisi**, Cilt 1, 4. Baskı, YKY, İstanbul, 2003.
- CUPULL, Andys, GONZALES, Froilan, **Julio Antonio Mella Biografia**, Havana, Casa Editora Abril, 2010.
- DE LAS CASAS, Bartolome, **A short account of the destruction of Indies**, London, 1992, ss.27-30.
- El Álbum de la Emigración**, Consello Da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 1999, s.344.
- El Diccionario Enciclopédico Hispano-Americano de Literatura, Ciencias y Artes**, Montaner y Simón, Barcelona, 1889, Tomo XXIV, s. 757
- ELMACI, Mehmet Emin, **İttihat-Terakki ve Kapitülasyonlar**, Homer Kitapevi, İstanbul, 2005.
- EROĞLU, Hamza, **Türk İnkılap Tarihi**, Savaş Yay., Ankara, 1990.
- EYYÜPOĞLU, İsmail, **Mudanya Mütarekesi**, ATAM, Ankara, 2002.
- FERNANDO, Figueredo Socarras, **La Revolucion de YARA (1868-1878)**, Ediciones Pueblo y Educación, La Habana, 1972
- GARCINI, Otto Hernández, JIMÉNEZ, Antonio Núñez, VELIZ, Liliana Núñez, **Huellas del Éxito**, Casa Editorial Abril, La Habana, 2007.
- GOLOĞLU, Mahmut, **Halifelik. Ne idi? Nasıl Ahndı? Niçin Kaldırıldı?**, Kalite Matbaası, Ankara, 1973.
- GOTT, Richard, **Cuba A New History**, Yale University Press, New Haven and London, 2004

- GÖKALP, İskender, GEORGEON, François, **Kemalizm ve İslam Dünyası**, çev. Cüneyt Akalın, Arba Yay., İstanbul, 1990.
- GÖNLÜBOL, Mehmet, SAR, Cem, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, c.1, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara, 5. Baskı, 1982.
- GÜL, Muhittin, **Türk İnkılap Tarihi**, Barış Yayınevi, Ankara, 1998.
- HERNANDEZ, Carmen R. Alfonso, **100 soruda Küba**, Jose Marti Dostluk Derneği Yayınları, İstanbul, 2010.
- İNÖNÜ, İsmet, **Hatıralar**, c.2, Bilgi Yay., Ankara, 1987.
- İslam Ansiklopedisi**, c. 5, Kısım 1, MEB, İstanbul, 1975
- İslam Ansiklopedisi**, c. 1, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1988.
- JAESCHKE, Gotthard, **Türk Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, çev. Cemal Köprülü, Ankara, 1991.
- JOHNSON, Paul, **A History of the American People**, New York, HarperCollins Publishers, 1997.
- KARACAN, Ali Naci, **Lozan**, 2. Baskı, Milliyet Yay., İstanbul, 1971.
- KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1988.
- , **Kaynakçalı Atatürk Günlüğü**, 2. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1992.
- KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, **Türk-İngiliz İlişkileri 1919-1926**, Ankara, 1978.
- LE RIVEREND Julio, **Historia Economica de Cuba**, Editorial Pueblo y Educación, La Habana, 1981.
- , **Historia de Cuba**, La Habana, 1995.
- LEWIS, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, 8. Baskı, TTK Yay., Ankara, 2000
- Lozan**, T.C. Dışişleri Bakanlığı, Ankara, 1973.
- Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler**, çev. Seha L. Meray, takım 1, c.1, kitap 1, A.Ü. S.B.F. Yay., 1969, s. V.

- MARTIN, Elena Alavez, **Eduardo Chibas**, Editorial de Ciencias Sociales, La Habana, 2009.
- PAREDEZ MENENDEZ, Rigoberto, **Los Arabes en Cuba**, Publicaciones de la Oficina del Historiador de la Ciudad, La Habana, 2007.
- MÜDERRİS, Alptekin, **Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları**, ATAM, Ankara, 1974.
- NAVARRO CANTON, Jose, **Küba Tarihi**, 2. Baskı, Yazılama Yayınevi, İstanbul, 2011.
- PORRO SANCHEZ, Reinaldo, **Aproximaciones a la Historia del Medio Oriente**, Editorial Felix Varela, Havana, 2007, s.169
- SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, TTK Yay., Ankara, 1993.
- SELEK, Sabahattin, **Anadolu İhtilali**, 4. Baskı, Burçak yayınevi, İstanbul 1968.
- SOTO, Lionel, **La Revolucion del 33**, c.II, Editorial de Ciencias Sociales, Havana, 1977.
- SONYEL, Selahi R., **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, cilt II , TTK Yay., Ankara, 1986.
- SOYSAL, İsmail, **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları**, c.I, TTK Yay., Ankara, 3. Baskı, 2000.
- ŞAMSUTDINOV, A.M., **Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi 1918-1923**, çev. Ataol Behramoğlu, Doğan Kitap, İstanbul, 2. Baskı, 1999, s.311
- ŞİMŞİR, Bilal N., **Dış Basında Laik Cumhuriyetin Doğuşu**, Bilgi yayınevi, Ankara, 1999.
- , **İngiliz Belgelerinde Atatürk** , c.4, TTK Yay., Ankara, 1984, s.403.
- , **Lozan Telgrafları I**, TTK Yay., Ankara, 1990.
- , **Lozan Telgrafları II**, TTK, Ankara 1990.
- TABIO, Ernesto E., REY, Estrella, **Prehistoria de Cuba**, Editorial de Ciencias Sociales, La Habana, 1985.

TBMM Albümü, c.1, 2. Baskı, TBMM yay., Ankara, 2010.

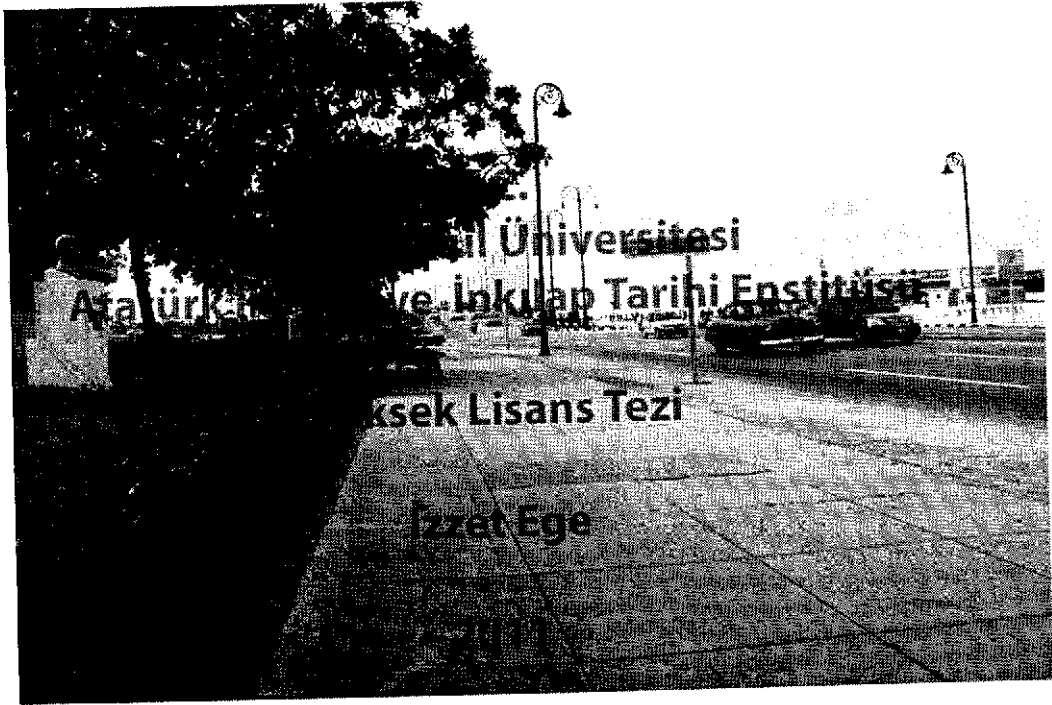
TOYNBEE, Arnold J., **Türkiye ve Avrupa**, İstanbul, Örgün Yayınevi, 2. Baskı, 2002.

TURAN, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi**, 2. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2. Basım, 1998.

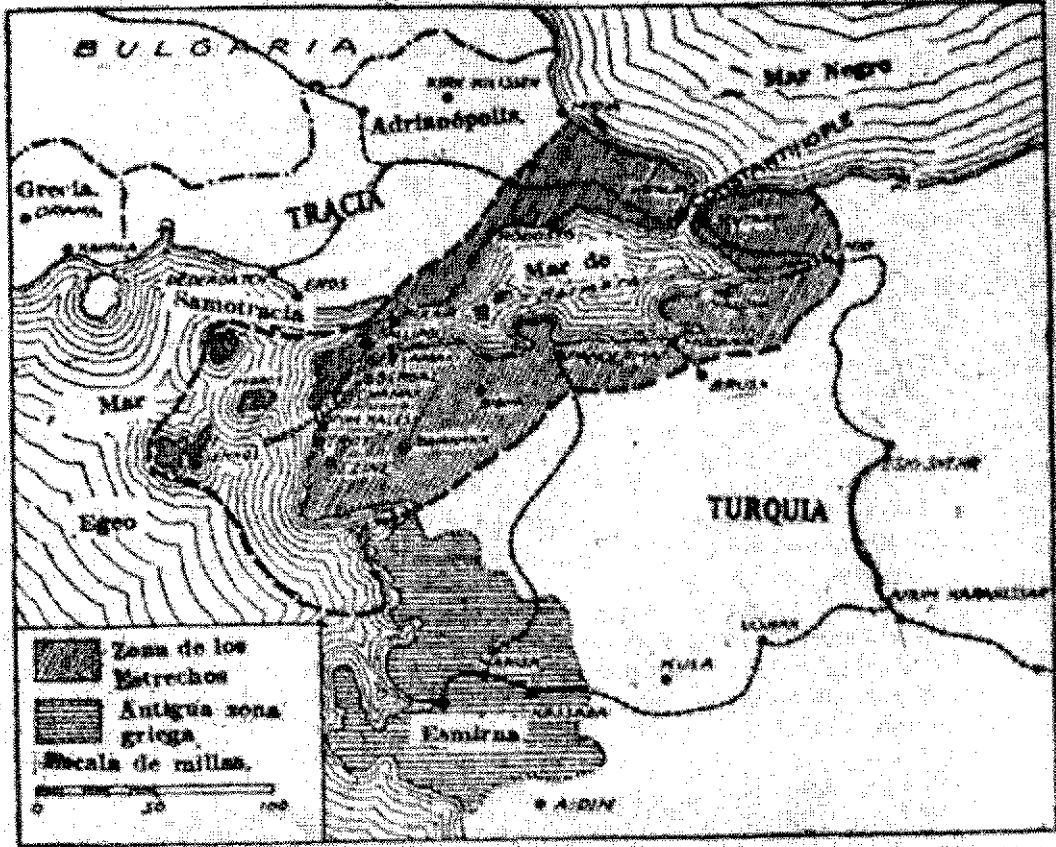
—————, **Türk Devrim Tarihi**, 3. Kitap (Birinci Bölüm), Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1995.

TÜRKER, Hasan, **Türk Devrimi ve Basın 1922-1925**, Dokuz Eylül Yay., İzmir, 2000.

YAVUZ, Ahmet, **Lozan Barış Konferansı Tutanakları**, Dışişleri Bakanlığı, 1969

EK 1 - Küba'nın başkenti Havana'daki (La Habana) M.K. Atatürk büstü ve konumu.

Mapa de los Estrechos y de las zonas neutrales europea y asiática, de que han querido apoderarse los turcos violando las bases del armisticio de Mudania.

EK 2 - Batı Anadolu'da hak iddia edilen topraklar, Diario de la Marina, 08.11.1922, b.1, s.1.

(Haritada dikey çizgiler boğazlar bölgesini, yatay çizgiler ise sözcük antik Yunan bölgesini göstermektedir. Haritanın altındaki bilginin teretmesi Mudanya Antlaşması'na aykırı olarak Türklerin ile geçirmek istediği Avrupa ve Asya'daki tarafsız bölgeler ve boğazların haritası)

El General Harrington es jefe de las fuerzas inglesas en Constantinopla y los estrechos; M. Bouillon firmó el Tratado de Angora en nombre de Francia, con Kemal Baja.—Ismey Bey, es el jefe turco que derrotó a los griegos en Asia Menor.

EK 3 - Türk, Fransız ve İngiliz delegeleri Mudanya'da, Diario de la Marina, 03.10.1922, s.1

(Fotoğrafların altındaki bilginin tercümesi: İstanbul ve boğazlardaki İngiliz kuvvetleri komutanı General Haarrington, Kemal Paşa ile Fransa adına Ankara Antlaşmasını imzalayan F. Bouillon, Yunanlıları Küçük Asya'da yenen Türk kumandanı İsmet Bey)

La abdicación de Constantino y de Mohamed VI

Constantino envía cinco millones de pesos a los Estados Unidos, de sus economías

Unos 15,000 soldados griegos que habían salido derrotados y en huida, de Esmirna, y se refugiaron en la isla de Methilene, se sublevaron porque se les quiso quitar sus armas, y al hacerlo, pedían la renuncia o abdicación de Constantino; pero añadieron que deseaban por Rey a su hijo, el Duque de Esparta, Príncipe Jorge.

Cuando el Rey Constantino se enteró de que en los transportes de guerra, llegaron sublevados de Methilene, renunció a la Corona el día 26 del pasado Septiembre a las once de la noche, y el día 27, llegaron a la capital, los revolucionarios, que habían anunciado que además de la abdicación del Rey, exigían el nombramiento de nuevo Ministerio.

No todos se separaron de la obediencia al Rey, porque 300 oficiales del ejército, le visitaron el día 26 por

las que acaba de pronunciar ahora en Atenas porque dijo Nue "siempre había estado a favor de los aliados".

Cuando volvió Constantino al trono en Diciembre de 1920, a virtud de la ejecución del Tratado de Sévres, que fué, quizás, lo único que de ese tratado se llevó a la práctica, se celebraron las inolvidables elecciones para decidir si la administración de Venzelos tenía apoyo en el país, y se recordará que solo la décima parte de los electores votaron a favor de Venzelos, estando a favor del Rey, las restantes.

En esta guerra última entre los griegos y los nacionalistas turcos, el actual Rey de Grecia, Jorge, Duque de Esparta, que es el nombre que tiene el heredero de la corona, estuvo en la guerra, en Anatolia, y en Septiembre de 1921, puede decirse que escapó con vida, a uña de ca-

EK 4 - Tiburcio Castañeda, "Büyük Savaşın Ekonomik ve Siyasi Tasfiyesi- 255", Diario de la Marina, 03.10.1922, b. 2, s. 1.

DIARIO DE

ASOCIADO A LA FRANQUICIA POSTAL Y INSCRITO COMO CORRESPONDIENTE

HABANA, LUNES, 9 DE OCTUBRE DE 1922.

LIQUIDACIÓN POLÍTICA Y ECONOMICA DE LA GRAN GUERRA

CCLX

KEMAL BAJA Y LOS ARMENIOS

Es sabido que desde tiempo atrás, tienen los Estados Unidos dos colegas con profesores de ambos sexos, uno en Constantinopla y otro en Beirut y además que desde el final de la guerra establecieron una asociación para el auxilio, tanto de

Abdul-Hamid en la persona del actual Sultán, en cuanto a los americanos ya la respuesta, no la daban fácilmente, los turcos no firmaron el armisticio de Mudros, con ellos, en la Gran Guerra. Pensaron que el principio de la

MUSTAFA KEMAL BAJA

Ocurrieron sangrientos el

A consecuencia entre políticos varios mu

LA SECRETARÍA NACIONAL

(POR GUANAJAY, DIARIO DE

En los momentos han esta tarde amigos de Jovito para Alcaide orientó colistó Martín Mora, la Alcaldía, a

Se dispararon habiendo dos.

seren dist de cómo e in todavía pueda

Fuerzas de población día restableciendo

Esto sucesos cindario y los hogares

Seguiré info tenga datos e los y heridos: E

LA NOTICIA

En la Secretaría recibieron de estos lametas que en diron negadas s alieron a hac

(POR GUANAJAY, DIARIO DI

EK 5 - Tiburcio Castañeda, "Büyük Savaşın Ekonomik ve Siyasi Tasfiyesi- 260", Diario de la Marina, 09.10.1922, b. 1, s. 1.

DIARIO DE LA MARINA

FUNDADO EN 1883

Director:
Dr. JOSE I. RIVERA

Presidente:
CONDE DEL RIVERO

Administrador:
JOAQUIN PINE

PRECIOS DE SUSCRIPCION:

HABANA		PROVINCIAS		EXTRANJERO	
1 mes	\$ 1.40	1 mes	\$ 1.70	3 meses	\$ 4.00
3 Id.	4.80	3 Id.	5.00	6 Id.	11.00
6 Id.	9.00	6 Id.	9.50	1 Año	21.00
1 Año	18.00	1 Año	19.00		

Prado, 103 Apartado 1015. Teléfonos: Redacción: A-4201; Administración: Habana
 Redacción y Anuncios: A-4201; Imprenta: A-4234.
 MIEMBRO DECANO EN CUBA DE "THE ASSOCIATED PRESS".

VIDA MUNDIAL

(Por TIBURCIO CASTANEDA)

FRANCIA, INGLATERRA Y LOS ESTADOS UNIDOS EN EL CONFLICTO GRECO-TURCO

A maravilloso privilegio de manos de los Aliados recibido, casi a milagro de Dios, se me ocurre que debemos el haber contenido a los turcos en los confines del Asia; y rememora la mente ante ese valladar impuesto al desaforado islamismo, otro contén, que en el día 7 de Octubre de 1571 pusieron a la morisma en aguas de Lepanto las naciones cristianas que bañan el Mediterráneo, dirigidas en esa Liga por el Papa Pío V, y por España con Don Juan de Austria. También entonces había rencillas entre los cristianos como ahora entre los Aliados, porque el Romano Pontífice había publicado la Bula *In coena domini*, tres años antes en 1568, que atentaba, según los jefes de esos Estados cristianos, a su soberanía; pero todo se olvidó ante el peligro sarraceno, y para siempre perdieron en esa inolvidable batalla naval los mahometanos su poderío marítimo que jamás han podido recobrar.

Si la bronca voz de los cañones de los cristianos no ha repercutido en Chanak ni en Mudania, si las tropas

terra a los turcos dentro del Tratado de Sevres, todavía no ratificado y y tan poluto. No recibió Lloyd George al Bajá, que se detuvo luego en París para buscar apoyo en Francia, que encontró, pero sólo en cuanto a recostrar la Tracia, cosa que estaba en mente de todos conceder a los turcos como devolverles Esmirna; ambas rectificaciones eran enmiendas o recorte al Tratado de Sevres que daba la Tracia oriental y Esmirna a Grecia.

A mi juicio lo que faltó a Lloyd George en esa política suya, para poner a raya a los turcos, fué el apoyo de los dominios, Canadá, Australia y Nueva Zelanda. Ciertamente que los tres a una contestaron que enviaban un contingente que cifraban en 5,000 hombres cada uno, pero al mismo tiempo se dirigían por cable a la Asamblea de la Liga de Naciones congregada a la sazón en Ginebra, desde el 3 de septiembre último, preguntándole su opinión y si la Liga no podría intervenir en la cuestión del Cercano Oriente. Eso dió a pensar a los ingleses que supusieron un asomo de de

DIARIO DE LA MARINA

FUNDADO EN 1888

Director: DR. JOSE L. RIVERA

Presidente: CONDE DEL RIVERO

Administrador: JOAQUIN PIRA

PRECIOS DE SUSCRIPCION:

HABANA		PROVINCIAS		EXTRANJERO	
1 mes	\$ 1-60	1 mes	\$ 1-70	3 meses	\$ 4-00
3 Id.	4-80	3 Id.	5-00	6 Id.	11-00
6 Id.	9-00	6 Id.	9-50	1 Año	21-00
1 Año	18-00	1 AÑO	19-00		

Prado, 103 Apartado 1010. Telefonos: Redacción: A-5321; Anuncios: A-5201; Empresa: A-5234. Habana
 MIEMBRO DECANO EN CUBA DE "THE ASSOCIATED PRESS".

VIDA MUNDIAL

(Por TIBURCIO CASTAREDA)

LAS CONFERENCIAS NACIONALES E INTERNACIONALES REEMPLAZAN A LOS APRES TOS DE GUERRA

Cansado ya el mundo de luchar, hacen ahora las naciones un esfuerzo gallardo para trocar los empeños guerreros en sendas discusiones y en Conferencias y por todas partes pululan éstas.

Mustafa Kemal Bajá, Presidente de la Asamblea de Nacionalistas de Angora, quien después de su triunfo sobre los griegos en los campos de batalla de Anatolia, pensó en el mando supremo de Turquía, en vez de arrojar por la fuerza al Sultán Mohamed V. de su Palacio de la Sublime Puerta en Constantinopla, recurre a dos ceremonias, religiosa la una y política la otra, con objeto de dejar quietas las armas y no ensangrentar en luchas fratricidas las calles de Constantinopla, si es que la Conferencia de Lausana de 13 del corriente autoriza a los turcos, como ya les prometieron los Aliados, a que conserven para sí la antigua Bizancio.

Inglaterra y Francia han vuelto a la entente cordiale después de la caída del poder de Lloyd George y declarando Bonar Law, el Primer Ministro actual, que ambas naciones han de permanecer unidas y que Francia ha de cobrar todo lo que Alemania pueda pagar por "reparaciones".

En Italia la nube revolucionaria que levantó el fascismo ha descargado en la posesión del poder, como lluvia fecunda, y según habíamos anunciado nosotros, no parece extremar el Doctor Mussolini su programa internacional de recobrar la Isla de Malta de Inglaterra, las del Dodecaneso de Grecia y las de la costa de Dalmacia del Reino Unido de Serbios, Croatas y Eslovenes; y en cambio anuncia el flamante Presidente del Consejo de Ministros de Italia que dará sendos cortes en el Presupuesto de Gastos y entregará a la industria particular los ferrocarriles, explotados hoy por el Go-

INA

EDICION
DE LA
TARDE
6 PAGINAS

DIARIO

HABANA, MIERCOLES, 8 DE NOVIEMBRE DE 1922.

MARTIRES.

RESERVA

NUM. 221

LIQUIDACION POLITICA Y ECONOMICA DE LA GRAN GUERRA

CCLXXXIII

Pretensión de los nacionalistas turcos de ocupar a Constantinopla y las zonas de los Estrechos

A todos habrá sorprendido que no faltase más que ocho días para la Conferencia de Lausana, que debía celebrarse el día 13 del corriente, los secuaces de Kemal Bajá pretendiesen violar el armisticio, tomando posesión de Chanak, proclamando su Gobierno en Constantinopla, y tomando posesión de esa capital; y luego, violando también el pacto de respetar la zona de los Estrechos de los Dardanelos y del Bósforo, quisieron imponer condiciones vejaminosas a los aliados, como es la de que no pudiese penetrar en los Dardanelos más que un buque aliado, y eso con permiso de los nacionalistas, y violar una vez más el pacto de Mudania, nombrando a Hafet-Bajá, Gobernador de Constantinopla.

laborar con el Gobierno turco y sus aliados, para establecer la paz que desea el mundo civilizado.

Firmado.—Poincaré, Curzon y Storza."

Y dió su conformidad Ismet Bey a nombre de Kemal Bajá.

No hay más que ver esas proposiciones que aceptaron los nacionalistas turcos, y enterarse por los telegramas de ayer, de la invasión de las zonas, de la penetración en Constantinopla, del cruce de los estrechos y del Mar de Mármora, para convenirse de la violación completa y total, por los turcos, de todos los acuerdos que firmaron.

El candidato que tienen en la mente los nacionalistas de Angora, para Califa, es a nuestro juicio, el menos apropiado para ese elevado puesto

EK 8 - Tiburcio Castaneda, "Büyük Savaşın Ekonomik ve Siyasi Tasfiyesi - 283", Diario de la Marina, 08.11.1922, b. 3, s. 1.

VIDA MUNDIAL

(Por TIBURCIO CASTANEDA)

LOS NACIONALISTAS TURCOS Y SU DESMEDIDA AMBICION, ANTE EUROPA Y LOS ESTADOS UNIDOS

De nuevo las disensiones de las naciones de Europa han despertado la ambición de los pegujaleros turcos, servos de la gleba de las llanuras de Anatolia, que embriagados por el triunfo sobre los griegos y razonando con lógica arrevesada, suponen que, pues vencieron a los griegos, han borrado su propia derrota a manos de los Aliados en la Gran Guerra y han dado al olvido el armisticio de los cuerdos de 30 de Octubre de 1918, el que se entregaron rendidos con el ejército que apenas llegaba a 50 mil hombres a los Aliados vencedores; y en esa fecha, sin embargo, estaba Europa conteste en que los turcos debían ser expulsados de Europa, y se recordaba la frase con que John Bright definía al Imperio Otomano llamándolo "terrible expresión innumerables crímenes".

con la secuela de los Tratados de San Estéfano y de Berlín respectivamente y tener a los moscovitas por dueños de los Estrechos de los Dardanelos y del Bósforo, y por tanto, de la navegación en el Mar Negro, renovando a través de Rumanía y de Bulgaria el jaque a todos los yacimientos petrolíferos de Batum en el Mar Negro, Mosul en Mesopotamia y Baku en el Mar Caspio.

En todas esas concesiones de petróleo son dueños los Estados Unidos, que ya dijeron solemnemente por la Nota de su Secretario de Estado Hughes, en 30 de octubre último, que los Estrechos han de permanecer libres y las zonas que los forman, neutrales, a más de que han de subsistir los tribunales de capitulaciones. Y ya Rafet Bajá, al tomar posesión del Gobierno de Constantinopla, abolió

EK 9 - Tiburcio Castañeda, "Dünya Hayatı", Diario de la Marina, 19.11.1922, b. 1, s. 2.

G R E C I A

LA CONDUCTA DE CONSTANTINO.
— LOS DESMANES DE TURQUIA.—
LA NOCHE NEGRA DE LOS CRISTIANOS DE ORIENTE. — GRECIA HEROICA

Se reúne hoy en Lausana de Suiza la conferencia convocada con el objeto de establecer la paz en el Cercano Oriente; paz, o más bien armisticio, que,—según los juicios actuales,—se proponen obtener las Potencias, cancelando algunas de las promesas y rectificando algunos de los ideales más solemnes de la Gran Guerra; re-estableciendo en toda su agudez y ominosa complejidad la cuestión de Oriente; dando sanción internacional a los tristes resultados de una política de antagonismos secretos, doblez y apizamiento, que ha cansado a los pueblos; y castigando a Grecia por su fe en el sentido de justicia de los grandes aliados; que al pelear la guerra más devastadora de la historia, llamaron a lejanos pueblos en su auxilio, pragonando con unción los sagrados principios de la democracia y de la libertad de los oprimidos, como los nobles móviles de aquella portentosa contienda.

Es mirna, las deportaciones, la huida de las poblaciones alocadas de terror, los horrores sin nombre, lanzaban al mundo que sufría y que esperaba, con derecho, giras solitarias,—que la política europea, traído de nuevo a Europa al estado que un día amenazó los mares de Viena y a San Pedro de Roma. Uno de los grandes objetivos de la guerra se ha perdido, y se han sembrado las semillas de nuevas calamidades. La desesperación cunde en las orillas del Egeo, y la maldición de millones se levanta contra los partidistas que, guiados por intereses y no por principios, son moralmente responsables de tantos males y tantas desgarradoras tragedias. Y el Turco, sardónico y ensoberbecido, mientras del amenazador grupo que se delicia entre Rusia y Alemania se destaca hoy mimado por algunos de sus antiguos amigos de ayer, seguirá creciendo y reinando; y nutrirá el odio y el desprecio hacia tales naciones, cas de deslealtad para con los viejos aliados y amigos.

Durante más de un siglo Grecia ha sido la protectora de los pequeños aliados y amigos. En el caso de Leopoldo

VIDA MUNDIAL

(Por TIBURCIO CASTAÑEDA)

LA CONFERENCIA DE LAUSANA Y LA APÉLACION A LA PAZ

En cada aleteo de la facultad de razonar, sentir e imaginar de nuestras aptitudes, en cuanto estudiamos las tendencias de las Naciones representadas en Lausana, se reflejan los intereses políticos y económicos de cada una, templados en su total extensión egoísta por los de las otras Naciones; y en ese estirar y encoger, ya se esboza la certeza de que la similitud turca de los de Angora, con que se atrevió Kemal Bajá a amenazar a los europeos y a los mismos turcos de la antigua cepa, se ha trocado en modesta pluma, con que escribe sus pretensiones İsmet Bajá, antes General en jefe de las tropas turcas de Anatolia, testigo mudo, si no incitador del incendio de Esmirna y de las matanzas de vírgenes cristianas y de indefensos ancianos, que se lanzaban al mar, huyendo de esas ferocidades apocalípticas, frente a los mismos ancianos de la antigua Troya, porque no abdicó, si salvó la vida, porque después de la ejecución por orden de Kemal Bajá de ocho Ministros y dignatarios de Mohamed VI, y luego de la negativa de éste a abdicar, es de pensar que lo hubiesen matado en su propio kiosko de Yediz, del Palacio de la Sublime Puerta.

Y no sólo estará satisfecho Mohamed VI por haber huido de sus enemigos, sino porque era Hejira o huida a Malta recuerda la del propio Mahoma el 20 de septiembre del año 622, de Meca a Medina, huyendo de la persecución de los jefes de la tribu de Koreish.

Y en vista de esta analogía no la dejarán de hacer valer los heterodoxos turcos para que recobre el Califato Mohamed VI si vuelve a Constantinopla o a un país musulmán como Egipto, que ya ha protestado por el atentado contra el Sultán.

DIARIO DE LA MARINA

FUNDADO EN 1883

Director
DR. JOSE L. RIVERO

Presidente
CONDE DEL RIVERO

Administrador
JOAQUIN PINA

PRECIOS DE SUSCRIPCION:

HABANA		PROVINCIAS		EXTRANJERO	
1 mes	\$ 1-60	1 mes	\$ 1-70	3 meses	\$ 6-00
3 Id.	4-80	3 Id.	5-00	6 Id.	11-00
6 Id.	9-00	6 Id.	9-50	1 Año	21-00
1 Año	18-00	1 Año	19-00		

Punto, 103 Apartado 1010. Teléfonos: Redacción: A-5301; Administración y Anuncios: A-5201; Imprenta: A-5234. Habana
MIEMBRO DECANO EN CUBA DE "THE ASSOCIATED PRESS"

VIDA MUNDIAL

(Por Tiburcio CASTAÑEDA)

¿QUIENES HAN TRIUNFADO EN EL TRATADO DE LAUSANA, LOS ALIADOS O LOS TURCOS?

Lloyd George, con el lenguaje acre y vitriólico que usa con frecuencia después que ha dejado de ser Primer Ministro de la Gran Bretaña, dice "que ese Tratado es un compuesto de miopía, deslealtad, egoísmo y pusilanimidad de las Naciones y sus estadistas". Y cualquiera pudiera pensar que podría incluirse al propio Lloyd George en el "todos en él pusisteis vuestras manos" al expresarse así respecto de la liquidación del Imperio Otomano; y para hacer más pintoresco su artículo de 28 de Julio último, escribe al margen del artículo en que tales afirmaciones lanza", que la mordida de un mono cambió la faz de la historia" aludiendo al mono que mordió y cuya mordida ocasionó la muerte, al Rey Alejandro de Grecia, hijo de Constantino, lo cual le permite, de paso, hacer un justo elogio de Venizelos, repitiendo el dicho

disponía a revisar el Tratado de Sevres para evitar esa humillación de Grecia que él preveía en la lucha con Angora.

Vino la derrota de Constantino en 1922 y entonces Lloyd George con Italia y con Francia se vió obligado a dar de mano a los pactos de 1915 para la división de Turquía, cuando Italia iba a entrar en la guerra, ganando territorios, como asimismo esas dos naciones.

En el armisticio de Mudania puso su firma Lloyd George, y allí se reconoció el Estado Nacionalista turco de Angora.

Seis meses han durado las conversaciones o conferencias para llegar a la firma del Tratado de Lausana y Lloyd George mandó al Ministro de Estado Lord Curzon, siendo el Primer Ministro de Inglaterra, a tratar con los delegados turcos.

AGOSTO 18 DE 1923

NOTAS AL VUELO

LA VITALIDAD DE TURQUÍA

ISMET PASAH EN LA CONFERENCIA DE LAUSANA.

Ismet Pasah, el delegado turco, ha obtenido en Lausana un brillante triunfo sobre mister Grew, delegado americano, exigiéndole la aceptación de condiciones que aseguran la nacionalidad turca, por lo menos durante algunos años.

Si algún día se tratase de conocer cual es el pueblo que con mayor energía defiende la necesidad que todos tenemos, de vivir, habría indudablemente, que elegir para sus experiencias al pueblo turco.

Cuando, a raíz de la guerra, los aliados obligaron al gobierno de Constantinopla a firmar un tratado de paz, en el cual Turquía renunciaba a todos sus derechos, ustedes lectores, creyeron, con Lloyd George, Clemenceau y Orlando, que a los otomanos solo les quedaba en Europa el tiempo necesario para arreglar sus maletas y marcharse al lado asiático del Imperio, de donde también, andando los años, habían de ser desalojados.

La habilidad con que el sultán y

la arreglar las cuestiones pendientes entre Grecia y los turcos, de las cuales depende la paz de Europa y sobre todo la estabilidad de muchos negocios basados en la riqueza turca.

La diplomacia europea ha tratado varias veces de envolver a los turcos; pero éstos, desconfiados como buenos orientales, han evitado con su tenacidad estos movimientos, que tan caros costaron a los americanos en la conferencia de la paz de París, en 1919.

Muchas veces se ha oído censurar la testarudez de algunos hombres como defecto desagradable; pero, en la práctica de la vida, solamente los hombres que perseveran en una idea, pueden alcanzar el triunfo.

El pueblo turco, como el árabe, solo conoce dos estados en la vida: la paz absoluta, transcurrida deliciosamente en la tranquila molleza de los harenes, o de las prácticas religiosas, o en la comodidad de los negocios lentos y seguros, como largas

LA NUEVA TURQUIA

Del mismo modo que Latife Hanım, la bella esposa de Kemal Bajá, Presidente de la Asamblea Legislativa y Gubernamental de Angora y a la par Presidente del Estado de Turquía, que así se llama ya y no imperio, se presentó en un palco con una docena de mujeres amigas suyas el día de la inauguración de ese Cuerpo elegido por voto popular, sin el tupido velo de las mujeres musulmanas, tocadas simplemente de un pequeño casquete o bonete negro, como queriendo demostrar que ya no habría harenes ni esclavitud iemenina en Turquía, del mismo modo su marido Kemal Bajá, declaró en esa misma sesión al ser nombrado Presidente de la Asamblea y del Estado, que lo primero que había que declarar para que se supiese que la nueva Turquía era el principio de un nuevo faro de la vida musulmana, era el profundo respeto a la vida y a la propiedad de todos los que viviesen hasta en los últimos confines del Estado.

Afirmaba al mismo tiempo la Asamblea el principio de emancipación del extranjero, legislando que ningún

hayan la Asamblea de Angora, había 197 presentes cuando se eligió a Kemal Bajá Presidente. Entre esos diputados hay 22 periodistas; quince Doctores en Medicina; 32 maestros de estudios religiosos; y varios grandes propietarios territoriales. Hay además cuatro generales, pero ningún hombre de negocios; esto demuestra por modo bien evidente, que los que se dedicaban al comercio en Turquía eran griegos, armenios o judíos.

Los Ministros son nombrados individualmente por la Asamblea, y cada uno es responsable ante ella. Los jueces son nombrados por el Ministro de Justicia, pero tan de ser aprobados sus nombramientos por la Asamblea. Como se ve la Asamblea es tanto un cuerpo deliberante y legislativo, como ejecutivo.

La ausencia de armenios de la Asamblea no quiere decir que los que han reconocido la Soberanía turca, no puedan vivir en el país. En la misma Angora hay una Iglesia armenia y cerca de 3.000 asisten al servicio divino, cristiano, los Domingos.

DIARIO DE LA MARINA

BOLETIN POSTAL Y INSCRIPTO COMO CORRESPONDENCIA DE SEGUNDA CLASE

HABANA, MARTES, 30 DE OCTUBRE DE 1923.—NUESTRA SEÑORA

Mustafá Kemal Pashá que ha sido elegido Presidente de la República de Turquía.

EK 15 - M. Kemal Atatürk'ün cumhurbaşkanı seçilmesi, Diario de la Marina, 30.10.1923, b. 1, s. 1

DIARIO DE LA MARINA

SEGUNDA SECCION

OFICIALMENTE QUEDO ABOLIDO AYER EL CALIFATO EN TURQUIA Y EL CALIFA FUE CONDUCIDO SIN PERDER TIEMPO, A LA FRONTERA, EMBARCANDO EN UN TREN ESPECIAL

DEclaraciones sorprendentes sobre el caso andaluz petrolero

EL TERREMOTO DE SAN JOSE DE COSTA RICA

Oaxaca Está Siendo Evacuada por los Rebeldes Quienes se Preparan

CONSTANTINOPLE, marzo 4. Se ha sabido oficialmente al Califa en Turquía y al Califa Abdul Muzid Ezzahid, jefe de una rama del Sultanato.

DESAPARECERAN LOS PARRICIDIOS LAS IDEAS PACIFISTAS DEL MINISTERIO AEREO

EK 16 - Haftifeligin kaldirmisani haberi. Diario de la Marina, 05.03.1924, b. 2, s.1.

ALGO SOBRE LA ABOLICION DEL KALIFATO DE LOS MUSULMANES Y LA ENSEÑANZA RELIGIOSA POR LA ASAMBLEA DE LA REPUBLICA

ENCUENTRO NUMERO 7

(POR TIBURCIO CASTAÑEDA)

Con la abolición decaerán grandes protestas entre los musulmanes, y probablemente, en lugar de un Kalifa destituido ahora habrá tres pretendientes al puesto: el de La Meca, Rey del Hedjaz, Aga Khan, jefe de los musulmanes—70 millones—de la India inglesa, y el propio Kalifa destituido, Abdul Medjid Effendi. Al, como se dice, se refugia en Egipto y allí se le tiene por Kalifa.

En nuestra opinión, la resolución adoptada el día 3 del corriente en la Asamblea de la República de Turquía, en Angora, aboliendo la enseñanza religiosa musulmana y, por tanto, suprimiendo al Jefe Supremo de la Iglesia, o Kalifa, ha de traer en su plano no muy lejano la caída de Kemal Bajá del Puesto de Jefe de la República turca, por las dos consideraciones siguientes: puesto que en la doctrina de Mahoma hay dos bases esenciales en que se apoyaron los árabes durante veintidós años para extenderse por el mundo. En la primera, fundado guerrera y conquistadora para extender su religión y, con ella, van aparejadas la enseñanza de Mahoma en el Korán y la abdicada creación de los Ulemas, o religiosos interiores, y el Califa, Jefe de todas las musulmanes.

Algo de la abolición...

(Viene de la primera plana).

periódicos franceses e italianos que se publican en Constantinopla, son que nadie ha seguido el ejemplo de Kemal Bajá, y que hay tantos harenes en la Turquía europea y, especialmente, en Constantinopla, como antes.

Con la abolición de la enseñanza religiosa, proclamada en Angora, se creará poder extirpar en los campesinos la religión—¿con qué objeto?

Porque en todas las naciones del mundo, en Rusia, como en Turquía, y en las europeas, los campesinos se refugian como amparo de sus tristezas y quebrantos, en la religión.

Decía Ismet Bey, uno de los grandes amigos de Kemal Bajá, después de votarse el día tres del corriente la abolición de la enseñanza religiosa, que lo que ha dado la victoria a los de Anatolia y, en general, a los

EK 17 - Tiburcio Castañeda, "Müslüman halifelığının kaldırılması ve Ankara'daki cumhuriyet meclisi için dini öğretim",
Diario de la Marina, 10.03.1924, b.1, s.1,16.